PETRI

GODOFREDI

CARCASONENSIS, IVRECONSVLTI, PRO-CVRATORIS REGII IN FIDE,

Notamenta in prooemialia Iuſtiniani Codicis.

In quibus ſublimioris & occultioris Iuriſprudentiæ, ádque vniuerſum Ius ipſum ac ipſam philologiam pertinentia multa ſcitu digniſſima quiſque comperiet haud inſuaui lectione.

בִּמְגִלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ
אֱלֹהַי. γεγράπται τὸ θέλημά σου.

Cum Indice copioſo ac fideli rerum atque ſententiarum inſignium.

LVGDVNI,
APVD THEOBALDVM PAGANVM.
1552.
Cum Priuilegio Regio ad Sexennium.

C A V T V M *eſt Autori diplomate Regio, ut hoc opus* Notamentorum in Proœmialia Iuſtiniani Codicis, *& alterum* De Amoribus, *diligenter perlecta, & tota pia inuenta & adprobata generali Apoſtolico & Regio Quæſitori Fidei, ſolus excudere ac diſtrahere poſſit per ſe uel alium ad ſexennium: & ſi quis alius per id tempus idem audeat, ipſis Fiſco addictis Codicibus, eum inſuper mulctandum: alio quocunque non obſtante diplomate.*

A V T O R adlegit ſibi excudendis hiſce ſuis Operibus ad Sexennium Theobaldum Paganum, typographum ac bibliopolam Lugduni: vti & hinc adparet, & ciuili pacto conſtat.

Amplissimo Domino, D. Ioanni Ber-
TRANDO, ILLVSTRISSIMI
GALLIARVM REGIS NOSTRI
Procancellario meritiſsimo,

PETRVS GODOFREDVS,
CARCASONENSIS,
Iureconſultus

Εὖ πράττειν καὶ χαίρειν ἐν τῷ κυρίῳ.

T*E VIRVM* maximum, & togæ ſplendore clariſsimum, nempe principalium, & verò diualium ſacrorúmque ſigillorum, quibus ipſa demùm Regia placita firmantur, cuſtodem, ἱεροσφραγιδοφύλακα dicere licet, σύμβουλον ἀγαθὸν, χρησιμώτατον, καὶ τυραννικώτατον ἁπάντων κτημάτων, vt Iſocrates habet, deligere viſum eſt, ô bone, cui hæc Notamentorum initia dicaremus, intereà dum otium nacti fuerimus amplius, quo cætera quoque, imprimis ſimilia, quæ in vniuerſum proximum priorem Codicis librum à nobis dudum exarata ſunt, explicemus. Nec prolixius ſummarum laudum tuarum proſequimur agmina: quæ magis patent omnibus, quàm à nobis queant demonſtrari. Nec nos, noſtrúmve opus commendamus. quod tuum eſſet magis & aliorum, ſiquidem mereretur vllo modo commendari, aut ſanè ob id bene velle nobis planè, ac benefacere, ceu infimis ſummo indigentibus, vt omnibus mortalibus Deo, ipſo vtique, cùm omnibus affluenter det, & nemini improperet, ſummè bono, atque ideò haud dubiè imitando ab hominibus, maximè Chriſtianis, & ſummis, tanquam filijs chariſsimis, & excelſis, vt ſacra monent. Dein nec alijs vllis te remorabimur commentis, ſanè maximè, vt apparet, vndeunde multis & maximis occupatum. tantum ſemel & omnino teſtabimur, nos tibi addictiſsimos, obſecrantes optimum & omnipotentem Deum, vt ſemper illos tuos in vniuerſa Republ. Chriſtiana & noſtra magnificentiſsimos conatus & voluntates ſua ope adiuuare dignetur. cui denique, ac in eo tibi, omníque operanti bonum

gloria, honor & pax : opus Iuſtitiæ : pro qua certando vſque ad mortem itur ad vitam , ſcopum ſcilicet noſtrum, Ieſum Chriſtum omnium Dominum . Bene vale heros digniſsime , noſtri ceu tui clientis quæſo memor. Carcaſonæ quarto Non. Decemb. Ann. Domini 1551.

Index copioſus ac fidelis rerum & ſententiarum maximè inſignium, quæ hocce opere Notamentorum ad Procœmialia Iuſtiniani Codicis, continentur.

A

ADlecti, quinam apud Romanos dicti. in verbo, cordi nobis. num. 3. pag. 108. & nu. 4 & 5 Pag. 109

Adoptio tantùm in monachiſmo hodie permiſſa. in verbo, Flauius. nu. 13 95

Adoptiui nomen familiæ, in quam adoptabantur, accipiebant antiquitus. in verbo, Flauius. num. 9 95

Adrianus papa negauit pontificatum parādū ſanguine. in §. meritò igitur. n. 4. 80

Aduocatus ſeu procurator plus æquo verboſus, ab officio repelli poteſt. in verbo, & breui ſermone. num. 5 32

Aduocati vt breuiter in omnibus agant, multis multorum regum conſtitutionibus ſancitum. in verbo, & breui ſermone. num. 6 33

Aduocatis & id genus hominibus, nihil prius eſt, quàm κορδυληφέρον. in verbo, illis etiam. num. 5 30

Aegypti primùm rex, & Scythiæ rex Tanais, fines ſuos ampliarunt. in verbo, ſumma Reipubl. num. 82 96

Aegyptij orationem ſignificantes, linguâ pingunt, & ſubter manum, linguæ primas tribuentes, ſecundas manui. in §. meritò igitur. num. 15 83

Aelius Verus, nec princeps nec Auguſtus. in verbo, Cæſar. num. 3 91

Aeneas Pius dictus. in verbo, Pius. num. 2 37

Agendum non eſt quicquam præcipitanter, aut impræmeditatè. in verbo, cùm nemini, num. 20 134

Agens omnis in agendo repatitur. in verbo, Francicus. num. 12 100

Agnomen vnde imponatur. in verbo, Flauius. num. 8 95

Alexander Seuerus Senatorem nunquā creauit, ſine conſenſu omnium Senatorum, qui aderant. in verbo, cordi nobis. num. 6 109

Alexander Seuerus, ex Senatus autoritate, præfectos prætorio cōſtituit, ipſumque præfectum prætorio, Senatorem fecit. ibid. num. 7

Alexander Seuerus omnibus nominibus Imperatoriæ dignitatis adornatus fuit. in verbo, Cæſar. num. 4 91

Antoninus Imperator, Philoſophiæ admodū deditus, in verbo, vt nihil. nu. 3 111

Anaſtaſij Imperatoris ſcriptum ad Clodoueum Francorum regem. in verbo, Ioannem. num. 7 20

Anima differt à corpore, tanquàm perpetuum à corruptibili. in §. meritò igitur. num. 14 83

Anuli quibuſnam antiquitus dabātur. in verbo, triumphator. num. 21 53

Antinomiæ nullæ in Iure, quæ non conciliari poßint & complicari. in verbo, & contrarijs. num. 4 29

Antiquitati deferendum. in verbo, vno autem Codice. nu. 4 16

Appellari poteſt à Iudice & Principe malè informato, ad eundem meliùs inſtruendum. in §. hunc igitur. num. 4 88

Arabes & Aſtronomi dies inchoant à meridie. in §. Supradictis. nu. 8 120

Archiui iuuenes inclyti ab Euripide dicti. in verbo, inclytus. nu. 2 46

Argumentum mutuum eſt, pietatis eſſe

Chriſtianum, & impij non eſſe Chriſto ſubditum. in verbo, Pius. nu. 34 44

Arma viribus corporis, & violentia cõſtant. in §. meritò igitur. num. 13 83

Armorum vſus, quò, & quando adhibendus. in §. meritò igitur. num. 12 82

Arnulphus 82. Romanorum Imperator phthiriaſi occubuit. in verbo, Felix. nume. 5 44

Artes omnes inuicem hærent, atque virtutes. in verbo, cùm nemini. nu. 36 138

Audientem cõturbat, quod ſæpe dicitur. in verbo, cùm nemini. nu. 2 129

Auguſtus toti mundo non imperauit. in verbo, ſumma Reipub. num. 73 73

Auguſti nomen, vnde ductum, in verbo, Auguſti. num. 2. 3. & 4 12

Auguſtum, quid. in verbo, Auguſti. nume. 2 12

Auguſtum nomen imperij apud Romanos fuit, quòd augeret ſuos, non quòd alienos opprimeret. in verbo, ſumma Reipub. num. 85 77

Aurelianus, Gotthicus, Sarmaticus, Armenicus, Parthicus, Adriaticus, & Carpicus dictus eſt. in verbo, Alemanicus. num. 4 96

Aurelius Antoninus primùm Pius dictus. in verbo, Pius. num. 1 37

Auxilio nouo indigent nouiter emergentia. in §. ſed cùm. num. 1 116

B

Bernardinus in nomine Ieſu, morbos curauit, & alia edidit miracula. in inſcript. Cod. num. 22 7

Bernardinus nomen Ieſu, literis aureis depictum in tabella, populo monſtrabat. quod tandem Martinus papa prohibuit. ibid. num. 23

Biblia dicuntur ſacri libri. in verbo, Codicis. num. 2 10

Bona ſicut poſſunt addici non adita hæreditate, fauore libertatis temporalis: ſic multò magis fauore libertatis æternæ dignioris, legata, quæ tendunt ad ſalutem animæ, peti poſſunt. in verbo, Pius. nume. 22 41

Bonorum noſtrorum falſa opinione ſæpe capimur. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 88 77

Bonorum tria genera. in verbo, Felix. nume. 7 45

Bonos fieri non ſufficit, niſi vſq. ad finem, in bonitate perſeuerent. in verbo, victor. num. 5 47

Ex bonis duobus maius, ex malis minus eligendum. in verbo, Pius. num. 21 41

Breuitas in omnibus vtilis, modò non inopia quadam rerum dicendarum. in verbo, & breui ſermone. nu. 9. & 10 34

Breuitas imprudens, obſcuritatem parit. ibid. nu. 11

Breuitas obſcura, intelligendi vigorem aufert. ibid. num. 12

Breuitas, amica legibus, verboſitas odioſa. in verbo, & breui ſermo. n. 1. & 3. 32

Breuitas multiloquio præferenda, tribus potiſſimùm nominibus. ibid. nu. 2

C

C. Marius tertius Romæ conditor. in §. meritò igitur. num. 5 80

C. Octauius Cæſar, primùm à Senatu Auguſtus dictus eſt, ab eo deinceps cæteri. in verbo, auguſti. num. 1 12

Caius Corinthius hoſpes B. Pauli. in verbo, Flauius. num. 6 94

Caballiſtæ Hebræi in diuinis nominibus peritiſſimi. in inſcript. Cod. num. 19 6

Cancellarij munus, factis ordinationibus Regijs. in §. hunc igitur. num. 1 87

Capita Iuris ſingula, leges dicuntur. in §. poſteà verò. num. 4 115

Capitulum, pro operis particula. in verbo, eaſdem conſtitutiones. num. 3 117

In capitula ſingula diſcerni conſtitutiones dicuntur, quòd vna ab alia ſecernatur, in ver

in verbo,eaſdem conſtitutiones. numero 1 pag.117
Carolus Imperator coronatus, obmiſſo patritij nomine, Imperator & Auguſtus vocatus eſt.in verbo,Ioannem. numero 8 21
Caroli Francorum Regis probitas,dicendi copia,& bonarum artium diſciplina. in verbo,Franciſcus.nu.32 105
Carus Narbonenſis Imperator, ſuper Tigridem fluuium in caſtris fulmine ictus, interijt. in verbo,ſumma Reipubl. nume.9 56
Cato grauiſſimum ciuitatis morbum,auaritiam & luxum æſtimauit. in verbo, ſumma Reipub.nu.4 54
Cauſa prima ſuper omne nomen eſt,& ſuperior & altior. in inſcriptio. Codic. nume.17 6
Caleſtinus, Papa factus ex eremita. in verbo,Pius.nume.30 43
Cæſar primus omnium dictus Aphricanus Scipio. Et quid ita.in verbo, Cæſar.nume.1 91
Cæſar Auguſtus præcipuam curam duxit, ſenſum animi, quàm apertiſſimè ſcribere.in §.repetita.nu.5 148
Cæſar, cùm ab omni bello liber, quieſcere inciperet, & leges perſtringere adgrederetur,repentino occubuit, l.vni.in princi.nume.2 13
Cæſares qui dicti. in verbo, Cæſar.numero 5 92
Cæſones.in verbo,Cæſar.nu.8 92
Καρδιαγῶγον quibus familiare. in verbo, illis etiam.nu.5 30
Chriſtus, vnde & cur ſic dictus. in inſcriptio.Cod.nu.30 9
Chriſtus, dicitur peculiari quadam ratione Dominus credentium ſeu electorum. in inſcrip.Cod.nu.13 4
Chriſtus,adſcititia voce Græca Κύριος dictus.in inſcrip.Cod.nu.32 9
Cicero negat ſibi tempus fuiſſe, ad legendos Lyricos, etiam ſi vita ſibi duplicaretur.in verbo,reſecatis.nu.6 22
Clemens V. libros conſtitutionum ſuarum à ſe digeſtos,diuulgare nequiuit, morte præuentus.l.vni.in princ.nu.3 13
Clodius Francorum Rex, capillatus dictus.in verbo,Cæſar.nu.7 92
Κλυτὸς.in verbo,inclytus.nu.3 46
Codex,quinis liber dicitur.in verbo,Codicis.nu.1 10
Collocatio recta in omnibus neceſſaria. in verbo,& congruis ſubdere titu.nu.1. 35
Compoſitio cuiuſque, facilis eſſe debet & ſcriptura & ſenſu. in §.repetita. numero 1 147
Compoſitio ſemel edita, rurſum correcta & emendata vel ab autoribus, vel alijs,non eſt eò damnãda. in verbo,cùm nemini.nu.3 130
Conſcripti cur dicti Senatores. in verbo, cordi nobis.nu.2 108
Conſiliarij ſuadentes iniuſta bella, tenentur ad ablatorum reſtitutionem.in verbo,ſumma Reipubl.num.78 75
Conſtantinus primus Imperator Chriſtianus, ſigno Crucis medio die in cælo diuinitus illi oſtenſo, ad fidem Chriſtianam inuitatus eſt,& ſignum eiuſmodi excellenter fabricauit. in inſcriptio.Codic.nume.24 7
Conſtantinus aduerſus hoſtiles copias ſigno Crucis vſus eſt.ibid.nu. 25
Conſtitutiones à Principibus factæ, diuales dicuntur.in §.his igitur.nu.5 141
Conſuetudine abrogata, non admittuntur ſecus,quàm quæ lege ſcripta.in verbo,illis etiam.num.1 29
Conſularis, & exconſul. in verbo, Ioannem.nume.3 19
Contraria pleraque in iure relicta. in verbo,& contrarijs.num.1 28
Contumax minus eſt, qui venit, & non

perſte

perſtetit, quàm qui omnino non venit apud Iudicem vocatus. in verbo, victor.num.6 48
Coſmas & Damianus Iuſtinianum agro tantem ſeruarunt. in verbo, Pius.nume.9 38
Craſſus non egit cauſam apud Centumuiros, eò vt Iureconſultos oppugnaret. in §.meritò igitur.num.19 81
Credibile num ſit id, quod probabile. in verbo, Pius.num.23 41
Crepuſculum, an nox ſit, an dies. in §.ſupradictis.num.2 118
Crepuſculum ſerotinum eiuſdem noctis eſſe. in §.ſupradictis.num.11 122
Crepuſcula ambo an ſint diei. in §.Supradictis. nume. 13. pag. 122. & nume.14. & 15 123

D

Dantes poëta damnatus, quòd tradidiſſet imperium non dependere ab eccleſia. in verbo, ſumma Reipub. num.17 58
Dea eadem bellorum & ſtudiorum. in verbo, ſumma Reipubl.num.90 78
Deciſio, quid. in §.poſteà verò.nu.1 114
Deus, an nomen Dei. in inſcript. Cod.nume.4 1
Deus capit in ſe omnia rerum nomina. ibid.num.6 2
Deus, etymo vario dicitur. ibid.nu.7
Deus non omnium ſuſceptor propriè dicitur. ibid.nu.11 3
Deus, Dominus verè, aptè & propriè à fidelibus dici poteſt. in inſcript. Cod.nume.12 3
Deus planè & ſapiens & perfectus eſt. in verbo, quantum ad legum ſol. nume.3 26
Plato totum appellat, habens principiũ, medium & finem. in verbo, quantum ad legum ſol.num.4 26
Dei nomen, dicitur tremendum; quod cum timore & tremore eſt inuocandũ: quanquam timor ille liberalis eſſe debet, & gaudio quodammodo miſtus. in inſcript.Cod.num.21 7
Dei timor, initium eſt ſapientiæ, & finis modeſtiæ. in inſcript.Cod.nu.14 4
Deo ſubiecta ſint omnia. in verbo, ſumma Reipubl.nu.68 72
Deo nomen proprium aptari nequit. in inſcript.Cod.num.2 1
Deo impoſita ſunt nomina à poſteriori & effectu. ibid.num.5 2
Deo & eccleſiæ ſolis nos ſubmittere debemus. in verbo, cùm nemini.nu.15 133
Deum ſæpe imploramus, id nominis nequaquàm tamen ſatis intelligentes. in inſcript.Cod.num.1 1
Dicendum vel ſcribendum non eſt quicquam curioſiùs vel moroſiùs. in verbo, cùm nemini.num.1 129
Dicti mali vel ſtulti vel incommodi pœnitere, vtiq; cordatorum eſt. in verbo, cùm nemini.nu.6 130
Dictio quantumuis negatione aucta, ea non excludit, quæ cum ratione manere poſſunt. in verbo, nulla penitus.num.1 129
Dies & nox, quomodo accipienda. in §. ſupradictis.num.3 118
Dies in maleficijs quomodo accipiendus. in §.Supradictis.nu.25 127
Dies in operis præſtandis, quomodo accipiendus. ibid.num.25 128
Diei definitio. in §.ſupradictis.nu.12 122
Diem vnde inchoënt Arabes & Aſtronomi. in §.Supradictis.nu.8 120
Diem vt metiãtur Athenienſes. ibi. 121
Item, quomodo Græci, & Babylonij. ibid.
Item, quomodo Romani. ibid.nu.9
Variæ in hoc multorum opiniones, per diſcurſum. & num.22 126
Dignitatum ſecularium limites præſcribine poſſunt. in verbo, ſumma Reipubl. num.77

num.77 pag.75

Dij honeſta conantes & facientes adiuuant.in §.tollendis.num.1 86

Diligentia inutilis eſt, quæ circa inutilia adhibetur.in verbo, reſecatis. nume.17 pag. 25

Diligentiæ laudem,ſimul & gratiam celeritatis non quicquam in rerum natura habet.in §.ad iſtum.num.3 87

Dimidium plus toto.in verbo,quantum ad legum ſolid.num.5 26

Diſcrepare non dicitur, quod oportet diuerſis caſibus diuerſimodè conuenire. in verbo,& contrarijs.nu.3 29

Diuitiæ acutè cernunt, ſi prudentiam ſequantur.in verbo,ſumma Reipubl.nume.95 78

Diuitiarum cupido eſt ibi, vbi eſt vſus. in verbo, ſumma Reipublic. nume. 81 pag. 76

Doctor militi præferendus, Iuriconſultus equiti.in §.merito igitur.num.17 84

Doctori &, vt aiunt, regenti licet magiſtratum & officium in Curia exercere.in verbo,Theophilum.nu.1 21

Doctores ſe ſubſcribentes conſilijs aliorum non viſis,damnandi.in verbo,cùm nemini.num.21 134

Doctores diuinitus inſtituti. in §. his igitur.num.3 140

Dominus, nomen Deo proximum. in inſcript.Cod.nu.8.& 10 3

Dominus, nomen, honoris legitimi cauſa primùm inuentum, tandem ad adulationem traductum eſt. in verbo, Codicis.num.7 11

Domini perſona eſt inſpicienda, cùm aliquid geritur ab aliquo, tanquàm à miniſtro.in verbo, triumphator. num.13 pag. 51

Draco pugnauit,& angeli eius, quomodo id accipiendum. in §. meritò igitur. nume.8. 81

E

ECcleſia vtrunque gladium habet, & quis vtriuſq; vſus. in verbo, ſumma Reipubl.nu.19 59

Elephas, Punica lingua Cæſar dicitur.in verbo,Cæſar.num.9 92

Epiſcopi in ſuis diœceſibus ſoli eſſe debent. in verbo,ſumma Reipubl.num.64 71

Equitum magiſterium & principatus, viam ducibus Auſtraſianis muniſt.in verbo,Ioannem.num.11 21

Errata defendere, autoris fidem abrogat.in verbo,cùm nemini.num.5 130

Excellens omne, venerationem iuſtam habet. in verbo, cùm nemini. nume.9 pag. 131

Exempla mouent. in verbo, cùm nemini.num.24 135

Exiſtens, Hebraica ac Chaldaica lingua Deo propriè conuenit. in inſcript. nume.27 8

Exqueſtor quis dicatur. Quis item exconſul.in verbo, Ioannem.nume.1.& 2 pag. 19

F

FAlſi vel proditionis nomine homo in muro depingi poteſt pro pœna. in verbo triumphator.nu.4 49

Felices magis,quàm prudentes, vulgare dicterium.in verbo,Felix.nu.2 44

Felicitas vera eſt, felicitate dignum videri.in verbo,Felix.nu.6 44

Felicitas dicitur,bene viuere ac,bene operari.ibid.num.9

Fidei cauſa, maximè pertinet ad Imperatoris curam,in verbo, ſumma Reipubl. num.38 65

Flauij plures dicti, ſupra Iuſtinianum. in verbo,Flauius.nu.1.& 2 93

Flauij dicti ſunt reges de nouo creati Lõgobardis.ibid.num.3

Flauij qui primi Imperatorum dicti.nume.4 94

INDEX.

Francia, antè, quàm Chriſtiana efficeretur, nunquàm Chriſtiani hominis hoſtis extitit. in verbo, Francicus. nu.23 102
Franciæ Pares, unde deducti. in verbo, Ioannem. nu.6 20
Franciæ reges magis de Chriſto meriti, quàm reliquorum omnium tota congeries. in verbo, Francicus. nu.20 202
Franciæ Rex, iuſtitiæ alumnus, Senatoris ordinem, dignitatem & amplitudinem maximè extulit. in verbo, cordi nobis. nu.11 111
Franciæ inſigne & diuinum donum, ex G. Poſtello. in verbo, Francicus. nu.39 pag. 107
Franciæ Rex neminem in temporalibus ſuperiorem agnoſcit. in verbo, Francicus. nu.31 105
Francus ex Hectoris Troiani filijs, Celtis imperare cœpit. in verbo, Francicus. num.6 98
Franci unde dicti. in verbo, Francicus. num.7 99
Franci, qui antè Sicambri. ibid. num.8.
Franci, Francorum Principes ac reges in omni Chriſtianorum numero, auſi ſunt Chriſtianæ utilitati & dignitati conſulere. in verbo, Francicus. num.24 103
Franci Romanos ſæpius vicerũt: Romãq; captam & incenſam tenuerunt & vendiderunt. ibid. num.27
Francorum nomẽ, unde. Et qui primùm nomen illud adepti. in verbo, Francicus. num.3 98
Francorum Rex Papæ ſubeſt in ſpiritualibus, non in temporalibus. in verbo, Frãcicus. num.34 106
Francorum rex, bellum mouere poteſt: nõ item Imperator. ibid. nu.36.
Francorum regibus ungendis ampulla è cælo diuinitus miſſa. in verbo, Francicus. num.26 104
Francorum inſignia, lilia è cælo miſſa. ibi. nume.27
Francorum reges ſtrumas curant, diuino dono. ibid. num.29.
Francis Dij fauentes. in verbo, Francicus. num.28 104
Frequentia & quotidiana, ſunt præcipuè ſancienda & tractanda. in verbo, illis etiam. num.2 29

G

GAllia, & Galli dicti à progenie Iaphet Noë filij, nomine Gomero, cognominato Gallo. in verbo, Francicus. num.9 99
Galli pij ſupra cæteros. in verbo, Francicus. num.21 102
Galli, cur Franci nuncupati. in verbo, Francicus. num.14 100
Galli, pueri ſapientes, adoleſcentes inſaniunt. Et à ſuis ferè deſpiciuntur. ibid. num.15 101
Galli magno ingenio, & acumine iudicij præditi. ibid. num.16
Galli Græcam linguam maximè calluerunt; eóque Græcorum amatores dicti. ibid. num.19 101
Gallorum virtus. in verbo, Francicus. num.10 100
Gallorum natura in acie. ibid. & num.11
Gallorum mores & ſymmetria. ibi. nu.13
Gallis immunitas belli & tributorum primùm fuit. in ver. Frãcicus. nu.21 102
Germani, & Alemani ijdem populi. in verbo, Alemanicus. num.5 98
Germani unde & cur ſic dicti. ibid. nume.6 & 7
Gratia, in duplici differentia. in §. his igitur. num.1 142
Græcorum non modò Poëtarum, verùm & cæterorum Autorum magna in mentiendo vanitas ac leuitas. in verbo, Francicus. num.4 98
Gregorij ſcriptum ad Childebertum regem Francorum, de regni & ſuorum praſtãtia.

tia.in verbo, Frãcicus.nu.22. pag.102

H

HEbræis quis uſus ſit nominum, in verbo, Flauius.num.7 95

Hæredes qui fiebant olim teſtamento, in nomen familiámque teſtatoris adoptabantur. in verbo, Flauius.num.10 95

Hercules Alemanus. in verbo, Alemanicus.num.10 97

Heluetij ab imperio deficientes, Francis ſubditi ſunt temporibus Pipini. in verbo, Alemanicus.num.9 97

Hermaphroditus eius ſexus æſtimandus eſt, qui in eo prævalet, & in quo magis incaleſcit. in §. ſupradictis.nu.23 126

Hieronymus virginitatem coluit ad extremum vſq; ſpiritum. in verbo, Pius. num.25 41

Hieronymus de tẽtationibus carnis in ſe, fatetur ingenuè ibid.nu.26 42

Hieronymus vita functus per omnia Ioãni Baptiſtæ gloria æqualis. ibi. nu.27

Hildebrandi Gregorij vij. papæ reſcriptũ ad Radulphum ducem Sueuiæ, Imperatorem deſignatum. in verbo, ſumma Reipub.nu.18 58

Homerum patrem virtutis appellat Iuſtinianus. in verbo, cùm nemini. nume.32 138

Homicidium diuinitus prohibitum eſt. in §. meritò igitur. num.9 81

Honorandus, abſens, in ſua imagine honoratur, & verè. in verbo, triumphator. num.5 49

I

IBeri reges duos deligere ſoliti. in verbo, ſumma Reipubl.nu.18 70

Ieſus Chriſtus, nomen, præſentiſſimum remedium aduerſus dæmonas & ſpectra. in inſcript. Codicis. nu.18 pag. 6. & nume.20 7

Ieſus & Chriſtus, cur tribus literis vulgò ſcribantur. Et in quo peccatum à Latinis. in inſcript. Codicis.nu.28 9

Ieſus Chriſtus, nomen Domini, & eius qui naturalis eſt Dominus, & rex noſter eſt. in inſcript. Codicis. nume. 15 pag. 4. Et quinam nomen Domini inuocare dicãtur, & aliquid in nomine Domini incipere. ibid. 5

Ieſus Chriſtus, nomen magnum eſt, excelſum, admirabile, iucundum, vtile, & eò reuerendum. ibid.nu.16

Imperator, vox, quid deſignet. in verbo, Imperator.num.9 91

Imperator excedit, vbi non curat terram ſanctam recuperandam. in verbo, ſumma Reipubl.num.39 65

Imperator, verb. in verbo, Imperator. nume.1 89

Imperator dicitur rex Romanorum. & nu.6. pag.90. Et an ante coronationem Imperator dici poſsit. ibid.num.2.

Imperator, dominus omnium. in verbo, ſumma Reipubl.num.6 55

Imperator vnus, vna ſanctio legum, & conſtitutionum compoſitio, vnus princeps ſiue rex. in verbo, vno autem Codice.num.1 16

Imperator dominus mundi dici poteſt ſpe, non re. in verbo, ſummà Reipubl. nume.87 77

Imperator diuinis præeſſe nequit. in verbo, ſumma Reipubl.nu.14 57

Imperator de rebus ad Papam ſpectantibus ius dicere non poteſt. in verbo, ſumma Reipubl.num.16 58

Imperator an dominus ſit totius mundi. in verbo, ſumma Reipubl. nu.71. & 72 pag.72. & 73. & num.75. & 76. 74

Imperator iuſiurandum præſtat Romano Pontifici, vetuſtiori more. in verbo, ſumma Reipubl.num.41 66

Imperator quibus dominetur. in verbo, ſumma Reipubl.num.43 67

Imperator & Rex in quos gladij poteſta-

tem habeant.ibid.nu.48

Imperator ad quid conſtitutus. in verbo, ſumma Reipubl.nume.36.& 37 pag.64 & 65

Imperator imperio ſpoliari poteſt, ſi auxilium eccleſiæ petenti negarit. in verbo, ſumma Reipub.num.43 66

Imperator papæ ſubeſt in temporalibus, potéſtque ab eo iudicari.in verbo, Frãcicus.num.31 106

Imperator primus eſt regum cæterorum & dignitate & autoritate. ibidem nume.37

Imperator & Francorum rex pari honore dignantur.ibid.nu.38

Imperatoris nomen cur potiùs quàm regis, peculiare ſit factum principibus Romanis. in verbo, Imperator. nume.5 pag. 90

Imperatoribus duobus electis in diſcordia, vterque adminiſtrabit, donec Papa alterutrius electionem adprobauerit. in verbo, ſumma Reipubl.num.52 68

Imperium eſt indiuiſibile.in verbo, ſumma Reipubl. num.49 68

Et quid de adminiſtratione eius. ibid. nume.50

Imperium de vno ad alium transferri poteſt.ibid. num.51

Imperij magnitudine acquiſita, gaudere, maximè periculoſum eſt.in verbo, ſumma Reipubl.nu.86 77

Imperij iura ad ſedem, imperij tranſlata fuêre poſt Chriſti aduentum.in verbo, ſumma Reipubl.nu.13 56

Imperio nulla ſuperior aut maior dignitas, in verbo, Ioannem.nu.10 21

Incognita pro cognitu habere, periculoſum. in verbo, cùm nemini.nu.18 133

Innocens, in quem grauiùs eſt animaduerſum, in imagine reſtitui poteſt. in verbo, triumphator.nu.6 49

Intentio Doctoris intelligi debet talis eſſe, qualis videtur eſſe ex lege. in verbo, ſumma Reipubl.nu.69 72

Interpretatio non valet, per quam quis ad ſuperfluam operationem, veluti ad ſatiſdationem adigitur.in verbo.reſecatu.num.2 22

Intimare, verb.& eius vſus ac ſignificatio.in § hunc igitur.nu.5 88

Inuenta ab alijs proferentes in lucem, cn & quam laudem mereantur.in verbo, cùm nemini.num.29 137

Inuentum & perfectum ſimul, nihil.in §. ſed cùm.nu.2 116

Io, vſitata vox Romanis in triumphis. in verbo, triumphator. nume.18. & 20 pag. 51.& 52

Ioannes Charterius, de ſertis Sanctorum. in verbo, Pius.nu.28 43

Ioannis Charterij de laudibus Beati Bernardi carmen. ibidem numero 29

Itali in commentando multiloquio laborant.in verbo, & breui ſermone.num.4 pag. 32

Iudex acta cauſæ pluries videre debet. in §. ſed cùm.nu.3 116

Iudicium diu tantùm exerceri congruit. in §.Supradictis.nu.27 128

Iulius Cæſar primus Imperatorum dictus eſt. in verbo, Cæſar. nume.2.pag.91 & num.6 92

Iura doceri etiam poſſunt vbique ex quadam conſuetudine generali & interpretatione.in verbo, Theophilum.nume.2 pag. 27

Iureconſultum encyclopædiam abſoluiſſe conuenit. in verbo, cùm nemini. nume.37 139

Iureconſultum omnia noſſe expedit. in verbo, cùm nemini.nu.33. 138

Iureconſulti laudandi.in verbo, cùm nemini.nu.12 132

Iureconſulti toga pileóque tenus. in verbo, cùm nemini.nu.27 136

Ius

INDEX.

Ius Papyrianum, unde ſic dictum. in verbo, vno autem Codice. nume. 5 — pag. 16

Ius Flauianum, unde & cur ſic dictum. ibid. nume. 6

Ius canonicum ad quid conſtitutum. in §. his igitur. nume. 8 — 142

Iuris ciuilis commendatio. in §. meritò igitur. nume. 20 — 85

Iuriſdictio ſuprema aduerſus Papam pręſcribi nequit. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 15 — 57

Iuriſprudentię laus & commendatio. in verbo, ſumma Reipublic. nume. 96. & 97 — pag. 79

Iuſtinianus, vnde dictus. in verbo, vno autem Codice. nume. 7 — 17

Iuſtinianus de incarnatione Domini libros conſcripſit, templúmque extruxit in honorem Sophię. in verbo, Pius. nume. 13 & 14 — 39

Iuſtinianus aduerſus hęreticos ſcripſit. ibidem nume. 15

Iuſtinianus relatus in catalogum Sanctorum, Calend. Auguſti. ibidem nume. 16 & 17 — 40

Iuſtinianus in hęreſin Eutichianam lapſus. ibid. nume. 17 & 18

Iuſtinianus diu imperauit. in verbo, Felix. nume. 11 — 46

Iuſtinianus, pulcher ac elegans fuit. ibid. nume. 46

Iuſtinianus inclytus dictus. in verbo, inclytus. nume. 1 — 46

Iuſtinianus inſtituta & cœpta omnia feliciſſimè confecit & abſoluit. in verbo, vt nihil. nume. 1 — 111

Iuſtinianus Pius dictus. in verbo, Pius. nume. 5. pag. 37. & in verbo, Felix. nume. 10 — pag. 45

Iuſtinianus Francicus etiam dictus. in verbo, Francicus. nume. 2 — 98

Iuſtiniani ſtatua ſita in domo Auguſta. in verbo, ſumma Reipub. nu. 7 — 55

Iuſtiniani dieta. in verbo, Pius. nume. 10. & 11 — pag. 39

Iuſtiniani pietas & fides. ibid. num. 12

Iuſtiniani leges omnes, trecentę quinquaginta & tres ſunt. in §. poſteà verò. nume. 1 — pag. 114

L

Labor & pecunia diuiſionem recipiunt. in verbo, victor. nu. 7 — 48

Labores vacuos quęrere, ſtultiſſimum eſt, cùm tot ſint neceſſarij. in verbo, reſecatis. nume. 13 & 15 — 24

Laicus conuerſus poteſt ſpiritualia pręſcribere. in verbo, ſumma Reipubli. nume. 30 — 62

De lana caprina non eſt diſputandum. in verbo, & prolixitatem litium. nume. 2 — 15

Latinè ſcire, non tam pręclarum, quàm neſcire, turpe eſt. in verbo, Francicus. nume. 17 — 101

Latinè primùm Romę docere cœpit L. Plotius Gallus. ibid. nu. 18

Laudat ſe rectè is, cui malus eſt vicinus, cui immeritò nemo alius contigit laudator. l. vni. in princip. nu. 4 — 14

Laudare nos noſtrámque induſtriam poſſumus, amore veri tutandi. l. vni. in princip. nume. 5 — 14

Laurentius & Symmachus vnà Pontifices cum controuerſia ſemel fuêre, Theoderico rem Romanam tenente. in verbo, ſumma Reipubl. nu. 62 — 70

Lex allegata, ſecundum ſubiectam materiam accipienda eſt. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 70 — 72

Lex municipalis prohibens doctori vti proœmio, quomodo accipienda. in verbo, prefationibus. nume. 1 — 27

Lex legiſlatori ſubiecta eſt, non contrà. in verbo, vno autem Codice. nu. 3 — 16

Leges Iuſtiniani, quot ſint. in §. poſteà verò. nume. 2 — 114

Leges diuinæ breuibus conſcriptæ ſunt: quas humanæ debent imitari. in verbo, & breui ſermone. nume.9 pag.33
Leges vſuras permittunt. in §.his igitur. nume.9 143
Leges ciuiles mediæ ſunt inter Chriſtum & diabolum. in §.his igitur. numero 15 pag. 145
Leges certas, & certum ius eſſe debere. in verbo, certas. nu.1 31
Leges ratione conſtare. ibid. nu.2. & 3
Leges hominibus ponendæ: hi aliòqui à beluis nihil diſcreparent. in verbo, ſumma Reipubl. nu.93 78
Leges vtentes beatos efficiunt. ibi. nu.94
Leges interpretandæ ſunt ſecundum titulos, ſub quibus locatæ ſunt. in verbo, & congruus ſubdere tit. nu.2 35
Leges, quæ verè contrariæ adparent, quomodo accipiendæ. in verbo, & contrarijs. nume.2 29
Legiſlatori quid maximè ſtudendum. in verbo, electus viris. nu.2 86
Legiſlatores & ſcientia & experientia pollere debent. in verbo, electus viris. nume.1 86
Literarum radices amariſſimæ. in verbo, ſumma Reipub. nu.91 78
Litium prolixitas amputanda. in verbo, & prolixitatem lit. nu.1 15
Liuiæ olim poſt Auguſti nuptias Veientanum ſuum reuiſenti præteruolans Aquila gallinam albam ramulum lauri roſtro tenentem, ita vt rapuerat, dimiſit in gremium. in verbo, triumphator. nume.8 50
Lux omnis, non appellatur dies. in §. ſupradictis. nume.20 120
Lucis à tenebris diuiſio. in §. ſupradictis. nume.7 120

M

MAgiſtratum geſſiſſe vita inculpata, non paruum eſt probitatis indicium. in verbo, cùm nemini. nu.41. 140
Malum minus comparatum ad maius, ſubit rationem boni. in §. his igitur. nume.12 144
Mandatum ſpeciale in quibus caſibus requiratur. in verbo, quibus ſpecialiter. nume.1 22
In mandato non exigitur vel præcedens rati ſponſio, vel ratihabitio ſubſequens. in verbo, & hoc iam. nu.1 114
M. Tullius Cic. Ius in artem & rationem certam atque ordinem redigere inſtituerat. l. vni. in princ. nu.1 13
M. Philoſophus legem edidit, vt Senatores peregrini quartam partem in Italia poſſiderent. in verbo, cordi nobis. num.8 pag. 110
M. Antoninus, & Verus, primi omnium æquale geſſerunt imperium, ambo Auguſti appellati. in verbo, ſumma Reipubli. nu.53.54.55. & 56 pag.69
M. T. Ciceronis de ſuis orationibus ſententia. in §. meritò igitur. nu.21 85
Maritum occidere indemnatum, quoddam ſacrilegium eſt. in verbo, ſacratiſſimi principis. nume.2 11
Mediocritas, eſt quid ſolidum, cui nihil addendum neque detrahendum. in verbo, quantum ad leg. ſolid. nu.6 26
Mediocritas, lex eſt, ſola laudanda & expetenda. ibid. nume.7
Melius eſt id, quod per omnia ſe habet. in verbo, elegimus. nume.2 18
Militia, prima eſt rerum communium ſuſtentatio. in §. meritò igitur. nume.1 pag. 79
Et quomodo id accipiendum. ibidem nume.6 81
Militia antiquiſſima initia. in §. meritò igitur. nume.7 81
Miniſtrare in beneficio dicitur, cuius nomine miniſtratur. in verbo, triumphator. nume.12 51

Minus

Minus, nimium etiam dici poteſt. & econtrà. in verbo, quantum ad legum ſolid.nu.8.& 9 pag.26.& 27

Minus fit, cùm nihil fit. ibidem numero 10 27

Miracula pietati Iuſtinianæ conceſſa. in verbo, Pius. nume.7 38

Miſſa diu tantùm regulariter celebrari poteſt.in §.ſupradictu.nu.26 128

Modeſtinus Vlpianum condiſcipulum in ſcriptis ſuis nominare, prædicare & ornare non erubuit. in verbo, cùm nemini.nume.10 132

Moriones. in verbo, cùm nemini. numero 6 130

Mulier beneficia conferre poteſt ex priuilegio Papæ. in verbo, ſumma Reipubl. nume.31 62

Muſis & artibus vnde nomen. in verbo, cùm nemini.nu.35 138

N

NAbuchodonoſori à Deo datum imperium, à Cyro Darióque poſteà eſt vſurpatum.in verbo, ſumma Reipubli.nume.10.& 11 56

Neronis vltimi anno quid euenerit in villa ad gallinas albas.in verbo, triumphator.nume.16 50

Ninus & Semiramis arma populis inferentes, primi vitam humanam vitiare cœperunt. in verbo, ſumma Reipubl. nume.84 77

Ninum præceſſit terrarum inundatio ducentis fermè annis. in verbo, ſumma Reipubl.nu.83 96

Nomen alterius adſumere non licet, niſi in monachiſmo. in verbo, Flauius. nume.12 95

Nomen non propter ſe nomen eſt, ſed propter id, quod ſignificat. in inſcript.Codic. nume.9 3

Nominis Dei ſummæ virtutes & excellentiæ.in inſcrip.Cod.nu.26 8

Nomina quædam ſumpta ab appellationibus gentium deuictarum. in verbo, Alemanicus.nume.1 96

Nominũ multitudine Romani vſi ſunt. in verbo, Flauius.nume.5 94

Noſtra meritò facimus, quibus à nobis omnis impertitur autoritas.in verbo, vno autem Codice.nume.2 16

Nouellæ, ex factis nouiter emergentibus factæ. in verbo, nouellarum nomine.nume.1 146

Nox, veſper dicitur totius diei. in §.ſupradictu.nume.4 119

Nox delictum grauius facit. in §.ſupradictis.nume.24 127

Noctis prima pars, veſper, extrema, diluculum, Pelbarto. in §.ſupradictis.nume.10 121

Noctis ſpatia teſtantur luna & ſtellarum illuminatio. in §. ſupradictis. nume.19 125

O

OBſcuritas ſiue legum ac Iuris, ſiue cuiuſlibet alterius cùm lectionis, tum vacationis, opinionibus rectis inſidiatur.in §.ſed cùm.nume.1 85

Occupationibus reſiſtendum: nec illæ explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. in verbo, reſecatis.nume.12 24

Octauius Domini appellationem, vt maledictum & opprobrium ſemper exhorruit.in verbo, Codicis.nu.3 10

Oportet verbum, quid notet, & quomodo ſumatur. in verbo, oportet. nume.1 & 2. 17

Oreſtes Pius dictus. in verbo, Pius. nume.3 37

P

PActum factum cum fideiuſſore, cum reo, cuius eſt fideiuſſor, factum eſſe videtur.in verbo, triumphator. numero 14 51

Panilucri. in verbo, illis etiam. nume. 4 pag. 30
Papa non habet ſuperiorem in terris, à quo confirmetur. in verbo, Imperator. nume.3 89
Papa vnus tantùm eſſe poteſt. in verbo, ſumma Reipub.nu.61 70
Papa eſt tanquam genus generaliſſimum ſupra omnes ſpirituales & temporales poteſtates. in verbo, ſumma Reipubli. nume.25 60
Papa parochias inſtituit, diœceſes diſtinxit, epiſcopos creauit, & metropolitanos præfecit. in verbo, ſumma Reipubl. nume.63 71
Papa ordinarius eſt omnium. in verbo, ſumma Reipubl.nu.20 59
Papa, Dei vicarius.ibid.nume.21
Papa an poſſit tollere leges, quo ad vtrũque forum.ibid.nume.23
Papa in ſpiritualibus ſuperiorem non recognoſcit.ibid.nume.24 60
Papæ quanta & quando à Deo data poteſtas. in verbo, ſumma Reipublic. nũme.28 61
Paracletus, dicitur Spiritus ſanctus. Et eius etymon. in verbo, inclytus. nume.5 pag. 46
Paraclytus, infamis, vel præter famam dicitur.in verbo, inclytus.nu 4 46
Pares Franciæ, vnde deducti. in verbo, Ioannem.nume.6 20
Paria ſunt, aliquid fieri pro me, vel per me. in verbo, triumphator. numero 15 pag. 51
Paria ſunt, alicui ſuum expreſſè denegare auxilium, vel illo de vita vel bonis periclitante, præſentem vel in propoſito ſcientem tacere. in verbo, ſumma Rei. publ.nume.44 66
Patientiâ multa tolerantur, quæ ſi forent in iudicium deducta & excuſſa, non deberent tolerari.in §.his igitur.nume.16 145
Patritius gradus eſt ad imperium.in verbo, Ioannem.nume.9 21
Patritij, qui: & vnde dicti. in verbo, Ioannem.nume.4 19
Pauli atque Vlpiani notæ in corpus Papiniani, anteà inualidæ, iam autoritatem habent.in verbo, cùm nemini. nume.14 133
Paulinus Dominum illuſtriſſimum Auſonium, & prudentem Dominam eccleſiam appellauit. in verbo, Codicis. nume.6 11
Pax dignior bello. in §. meritò igitur. nume.16 83
Pax iniquiſſima, iuſtiſſimo bello præferenda eſt.in §.ad iſtum.nu.2 86
Perfectum eſt id, cui nihil deeſt.in verbo, vt nihil.nume.9 113
Periti in vnaquaque re eligendi ſunt & adhibendi. in verbo, elegimus. nume.1 & 3. 18
Perpetuus, ſeu perpetuò, & id genus dictiones, quid ſignificent. in verbo, perpetui.nume.1 12
Perſcrutatio exacta, ea etiam, quæ ſæpenumerò rectè ſe habere viſa ſunt, alia omnino, quàm prius adparuerant, oſtendit.in verbo, cum nemini.nu.23 135
Petrus vetat aliena concupiſcere, ſuadens vnumquenque debere viuere ſorte ſua contentum.in verbo, ſumma Rei publ.nume.79 75
Pharao, nomen regiæ dignitatis apud Ægyptios.in verbo, Cæſar.nu.10 93
Phidias opus ſuum alienæ etiam caſtigationi ſubmiſit.in verbo, cùm nemini.nume.4 130
Phthiriaſi Sylla perijt.in verbo, Felix.nume.3 44
Phthiriaſi multi perierunt.ibidem numero 4.
Pietas & religio, ſummum & præclariſſimum

mum hominis bonum. in verbo, Pius. nume.31 pag.43
Pietas, ſapientia eſt. ibidem numero 33 pag. 44
Pietas maior debetur Eccleſiæ, quàm quibuſlibet ſanguine iunctis. in verbo, ſumma Reipubl. nume.45 67
Pipinus primus in Francia Senatorum conſilia instituit. in verbo, cordi nobis. nume.12 118
Pius, verb. quomodo interpretandum. in verbo, Pius. nume.6 37
Pius quis primus Imperatorum dictus. in verbo, Pius. nume.1 37
Et quare ſic dictus. ibidem nume.4
Plato inuidia alienorum librorum laborauit. in verbo, cùm nemini. nume.11 pag. 132
Plinius atheos. in §. his igitur. numero 6 pag. 142
Poëtæ non contemnendi. in verbo, cùm nemini. nume.34 138
πολυπραγμοσύνη damnatur. in inſcriptio. Codi. nume.3 pag.1
Pons triumphalis, porta item triumphalis. in verbo, triumphator. numero 7. pag. 50
Pontificiæ & regiæ poteſtatis officijs duobus maximè, genus humanum regitur. in verbo, ſumma Reipubli. numero 26 pag. 61
Pontifices ſummi octo expulſi à ſede, reſtituti ſunt per Piſanos, Saxones, Othones, Carolum magnum, & pleroſque alios reges Franciæ. in verbo, ſumma Reipubl. nume.35 64
Pontificalis & regalis facultates cauſa eccleſiæ Dei conſtitutæ ſunt: & mutuum debent ſibi auxilium. in verbo, ſumma Reipub. nume.33 63
Populo Dei præceptum, vt oppugnaturi aliquam ciuitatem, pacem primùm offerrent. in §. meritò igitur. numero 11. pag. 82
Poteſtates ſeculi ſpiritualia non curant, neque adminiſtrant. in verbo, ſumma Reipubl. nume.29 62
Practica antiqua ad vnguem obſeruanda. in verbo, illu etiam. numero 12. pag. 31
Prauitas laude accenditur. in verbo, cùm nemini. nume.40 140
Præfectum vnum eſſe in vnaquaque curia atque gubernatione, eſſe praſtat. in verbo, ſumma Reipublic. numero 66 pag. 71
Præſumptio, peſſimus eſt magiſter. in verbo, cùm nemini. numero 17. pagi. 133
Præſumptioni veriſimili quatenus ſtandum. in verbo, Pius. nu.24 41
Prætori vni olim in prouinciam miſſo, armorum iuxtà ac legum poteſtas fiebat. in verbo, ſumma Reipubl. numero 92 78
Presbyter vnus in vnaquaque Eccleſia eſſe debet. in verbo, ſumma Reipub. nume.65 71
Primum in ætate, optimum eſt. in verbo, reſecatis. nume.11 23
Princeps, Deus eſt in terris. in §. his igitur. nume.4 141
Princeps quæ per alium agit, ſuæ perſonæ, temporu ſtatui atque felicitati, ac hominum exiſtimationi reſpondere debent. in verbo, vt rebus profut. nume.1 87
Princeps de Republ. ſuſtentanda non ſecus laborare debet, quàm maritus de vxore tuenda & educanda. §. ideoque. nume.1 18
Princeps maritus eſt Reipublicæ. ibidem nume.2
Princeps expenſis publicis parcere debet, & ſubditorum quieti conſulere. in verbo, ſine nouis. nume.1 85

Princeps de more Senatores & equites Romanos in conſilium vocabat, cùm cauſam cognoſceret. in verbo, cordi nobis.num.9 110

Princeps ſacratiſſimus iure nuncupatur. in verbo, ſacratiſſimi principis.nu.1 11

Princeps cauere debet, ne conſcientia ſua ſit malè informata. in §. hunc igitur. nume.3 87

Principis eſt, nihil infectum imperfectúm que relinquere. in verbo, vt nihil.nu.2 pag. 111

Principis voluntas, magna & iuſta ratio æſtimanda eſt. in §. hunc igitur. nume.2 87

Principes & Poteſtates diuinitus ſunt inſtituti. in §. his igitur.num.2 140

Principes quidam habent priuilegium cõferendi beneficia. in verbo, ſumma Reipubl.num.32 62

Principatus ſeculares ad quid conſtituti. in verbo, ſumma Reipubl. numero.34 pag. 63

Principium in vnaquaque re, potiſſima eſt pars. in verbo, vt nihil.nu.6 112

Principia appellata, vbi vu reddebatur in caſtris, ſedentibus ibi ordinum principibus. in §. ſi quæ.num.1 88

Principia vt virtute & viribus maiora ſunt, ita magnitudine & copia vincuntur. in verbo, vt nihil.num.8 113

Principia quanquàm exigua, eximiam vim, & ſummam laudem habent. in verbo, vt nihil.num.5. 112

Principia, ſunt tanquam fores, in quibus nemo debet errare. ibid.num.7 113

Probus Imperator, Francicus dictus eſt, quòd Francos vicerit. in verbo, Francicus.num.1 97

Probus vltimus Cæſarum triumphauit. in verbo, triumphator.num.11 50

Proœmy vſus. in verbo, præfationibus. num.2.& 4 27

Proœmium quibus caſibus obmittendum. ibid.num.3

Proœmium nõ debet enormius eſſe, quàm fabula. ibid.num.5 28

Ptolemæus quinquaginta duos interpretes Græcos legis diuinæ aſciuit. in §. poſteà verò.num.3 115

Q

QVæſtio quæ maximè probanda. in verbo, reſecatis.num.16 25

Quieſce, nihil acturus. in verbo, reſecatis. num.18 25

R

REctores præpoſiti in vnamquamq; gentem. in §. meritò igitur. num.10 pag. 82

Rei læſæ maieſtatis abſentes vt puniantur. in verbo, triumphator.num.3. 49

Res quænam ſolida, perfecta, & abſoluta putanda. in verbo, quantum ad legum ſol.num.2 25

Rerum malarum perinde ac bonarum cauſas noſſe, commodum eſt. in verbo, Felix.num.8 45

Reſpublica eſt caro Principis. §. ideoque. num.3 18

Reipublicæ tuitio, Romanos maximè extulit & illuſtrauit. in verbo, ſumma Reipubl.num.1 53

Reipublicæ ſumma tuitio & defenſio conſtat legibus & armis. in verbo, ſumma Reipubl. num. 89. pag. 78. & nume.97 pag. 79

Reipublicæ ſæpius euerſæ cauſa. in verbo, ſumma Reipubl.num.3 54

Rex plus iuris habet in regno, quàm Imperator in imperio. in verbo, ſumma Reipubl.num.42 66

Rex Franciæ à ſuperioritate in temporalibus exemptus eſt, papæ priuilegio. in verbo, Imperator.num.4 89

Regis morbus. in verbo, Francicus. nume.30 105

Regis nomẽ apud Romanos deturpatum & odioſum redditum eſt, flagitio Tarquinij Superbi. in verbo, Imperator. nume. 7 90

Reges duo apud Carthaginenſes, Suffetes dicti. in verbo, ſumma Reipubl. nu. 59 pag. 70

Reges duo aliquando in Francia. ibid. num. 60

In regum conſecratione, exclamandi mos. in verbo, triumphator. num. 17 51

Roma, caput rerum eſt. in verbo, ſumma Reipubl. num. 22 59

Romana res ſub vno Auguſto, & tribus Cæſaribus ſemel conſtituta. in verbo, ſumma Reipub. num. 57 70

Romani non vniuerſum orbem ſubegerunt. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 8 pag. 55

Romani ab Aenea profugo in Italiam, ortum ſuum repetunt, ſeque Aeneadas dicunt. in verbo, Francicus. nume. 5 98

Romanorum Imperatorũ faſtigium depreſſum. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 12 56

Romanis vſus fuit multitudinis nominũ, ab Albanis & Sabinis deductus. in verbo, Flauius. num. 5 94

Romulus augurio ſolus rex ſummus factus, edixit ne quis vallum tranſiliret: cui minus parens frater raſtro occiſus eſt à Fabio Celere Centurione. in §. meritò igitur. num. 2 80

Romulus vrbis conditor, centum numero elegit, quos ob honorem & curæ ſolicitudinem Patres, ob ætatem Senatores appellauit, quemadmodũ ſenes apud Lacedæmonios. in verbo, cordi nobis. nu. 1 pag. 108

Rubrica declarat dubium textus. in verbo, & congruis ſubdere titul. nume. 3 pag. 35

S

SAcerdotalis dignitas quanto præſtet ſeculari. in verbo, ſumma Reipubl. num. 27 61

Saltem, dictio. in §. his igitur. nume. 13 pag. 144

Sapiẽtia ciuilis, ſanctiſſima, nec numario pretio æſtimanda. in verbo, illis etiam. num. 6 31

Sapientiæ totius humanæ atque diuinæ integra cognitio incluſa eſt quinq; libris Moſaicæ legis. in verbo, & breui ſermone. num. 8 33

Saulus primùm dictus, à deuicto in Chriſto Proconſule Paulo, Paulus nominatus eſt. in verbo, Alemanicus. nume. 3 pag. 96

Schin in nomine Ieſus, vnionem diuinæ & humanæ naturæ ſignificat. in inſcrip. Codic. num. 29 9

Scipio primus omnium victæ à ſe gentis nomine eſt nobilitatus, dictus Aphricanus. in verbo, Alemanicus. num. 2 pag. 96

Scipio alter vrbis conditor, poſt Romulũ. in §. meritò igitur. nu. 4 80

Scientiam ciuilem facultati dicendi, & virtuti militari poſtpoſuit Cicero. in §. meritò igitur. num. 18 84

Scribentes compendiarijs notis, reijciendi. in §. repetita. nu. 2 147

Scriptis vel dictis aliorum non æquè fidendum, atque propriæ conſiderationi diligenti, modeſtæ ac piæ. in verbo, cùm nemini. num. 16 133

Scriptoris officium. in §. repetita. num. 6 pag. 148

Induces captantes tenebrãs. in §. Supradictis. nu. 29 129

Scriptura ſacra plures ſenſus admittit. in §. ſupradictis. num. 5. pag. 119. & num. 6 pag. 120

Scriptura ſacra ſæpe per hyperbolen loqui-

 tur

tur.in verbo,ſumma Reipubl. num.74 pag. 73

Scripturæ abbreuiatio, falſitati cauſam ſæpe præbet. in §. repetita. numero 3 pag. 148

Scythæ etiam Iuſtitiam ſtudioſè coluerunt. in verbo, ſumma Republic. nume.80 76

Seditioſi ſunt, qui aliquarum partium gratiâ leges condunt. in verbo, ſumma Reipubl.num.2 54

Seleucus dictus νικηφόρος καὶ νικάτωρ. in verbo, victor.nu.2 47

Senatus, ornamentum eſt ac ſplendor vrbis & ciuium. in verbo cordi nobis. num.10 110

Senatus à quo primùm inſtitutus in Frãcia. in verbo, cordi nobis.num.12 111

Senatus domicilium, Pariſijs.ibidem numero.13

Senſus plures quandocunq; ex vno textu elici poſſunt, amplectendus tum demũ ille, qui rubricæ conuenit. in verbo, & congruis ſubdere titul.num.4 36

Sententia non eſt præcipitanda.in verbo, cùm nemini.num.19 134

Serui cùm manumitterentur, in nomen ac familiam patronorum tranſibant.in verbo, Flauius.num.11 95

Siciliæ regnum, proprium eſt Eccleſiæ patrimonium. in verbo, ſumma Reipubl. num.40 65

Similitudo ſuperflua, reprobanda.in verbo, quàm ſimilibus.num.1 28

Situs aptus magnam omnibus rebus gratiam adfert: detrahit, ſi ineptus. in verbo, eaſdem conſtitutiones.num.2 117

Sol per diem principatum tenet, luna per noctem. in §. Supradictis. numero. 21 pag. 126

Solon & Draco priſci legumlatores. in verbo, cùm nemini.nume.31 137

Stephanus ij. papa bellum inferentes Frãcis communione priuauit. in verbo, Frãcicus.num 30 105

Stipendia ab eccleſia etiam accipere an poßit, qui de patrimonio viuere poteſt. in verbo, illis etiam.num.8 31

Stratocles & Dromoclides materiam beneficiorum plurimum laudarũt. in verbo, illis etiam.num.6 30

Studioſi honeſti ac virtutis homines dicuntur, non virtuoſi. in verbo, cùm nemini.num.8 131

Stylus non obſeruatus, actum reddit nullum. in verbo, illis etiam. numero.11 pag. 31

Styli obſeruandi. in verbo, illis etiam.nume.10 31

Subſtitutionum materia, à Neotericis & Bartolo maximè commendata. in verbo, illis etiam.num.3 30

Succeſſor implere debet opus à deceſſore inchoatum. in verbo, vt nihil.nume.4 pag. 112

Sueui Germani ſuperiores: quorum gens longè maxima & bellicoſißima caeterorum Germanorum. in verbo, Alemanicus.num.8 97

Superflua quatenus reputanda & reijcienda. in verbo, quantum ad legum ſol.num.1 25

Superflua extirpanda in omnibus. in verbo, reſecatis.num.1 22

Superuacua ferè curantur, neceſſaria negliguntur. in verbo, reſecatis.nu.9. & 10 pag. 23

Superuacua audire, non tam obeſt, atque ignorare neceſſaria. in verbo, & breui ſermone.num.13 35

Superfluis aduerſus ſuperflua vtendum. in verbo, reſecatis.num.19 25

Sylla felicis cognomen primus omnium ſibi adſeruit. in verbo, Felix. numero 1. pag. 44

Sylla pediculari morbo perijt. ibidem nume.3

me.3

Syllaba vna non debet poni in lege ſuperfluò. in verbo, reſecatis. numero 3 pag. 22

T

TEmpus conſeruandum & cuſtodiendum quàm diligentiſſime. in verbo, reſecatis.nu.7 22

Temporis grauiſſima iactura. in verbo, reſecatis.nu.8 22

Temporis tres particulæ, quæ diſtinctæ, Euangeliſtarum conſonantiam oſtendunt, quoad acceſſum ad tumulum Dominicum. in §. ſupradictis. numero 16 pag. 124

Tenebræ prodierunt primùm cum ipſo abyſſo & Chao, & rudi materia, dein luce illuſtrata. in §. ſupradictis. nume. 17. pag. 125

Tenebræ diei appellatione ſimpliciter, an comprehendantur. ibid.nu.18

Teſtamentum in mortuis confirmatum eſt. in §. his igitur.nu.17 146

Teſtamentum notis fieri prohibetur. in §. repetita.nu.4 148

Teſtis deponens de viſu, adminiculatur deponenti de fama. in verbo, Pius.nume.19 40

Teſtis de auditu, an probet. ibidem numero 20.

Teſtis & Iudex in re ſua, an & quis poſſit eſſe. in verbo, ſumma Republic. nume.67 72

In teſtium depoſitionibus iteratio & repetitio locum habent. in verbo, cùm nemini.nu.22 135

Themiſtocles expletis iam centum & ſeptem annis, ad mortem accedens, dolebat ſe tum mori, cùm ſapere cœpiſſet. in verbo, reſecatis.nu.5 pag.22

Theophili Alexandrini Epiſcopi de pietate ſententia. in verbo, Pius.nume.32 pag. 43

Titulus ſeu rubrica, pro tractatu ſub quo ſit, accipitur. in verbo, & congruis ſubdere titul.nume.7 36

Tituli, non ineptè rubricæ dici poſſunt. in verbo, & congruis ſubdere titul. nume. 5. & 6 36

Totum, quid Platoni. in verbo, quantum ad legum ſolid. numero 4 pagina 26

Traianus dominus appellatus à C. Plinio Cecilio. in verbo, Codicis. numero 5 pag. 11

Tribonianus, Iuſtiniani Imperatoris paredrus, Iureconſultus ac quæſtor fuit. in verbo, Tribonianum. numero 1 pag. 21

Triboniani opera Codex & libri Iuris ceteri fuerunt conſarcinati. ibidem numero 2

Triboniani mores, & vita. ibidem nume.3.4 & 5

Triumphare, verb. quàm latè pateat. in verbo, triumphator.nu.22 53

Triumphandi mos principibus huius tempeſtatis. in verbo, triumphator. numero 16 51

Tyberius Domini appellationem exhorruit. in verbo, Codicis. numero 4. pag. 11

V

VAſallus, id eſt, beneficiarius, deſerens dominum in bello, perdit feudum ſeu beneficium, etiamſi nihil mali dominus patiatur. in verbo, ſumma Reipubl.nume.46 67

Verba quæ poſſunt intelligi vera iure & facto, in dubio iure obtinere, non facto debent. in verbo, Franciscus. nume.33 pag. 106

Vetera & difficilia, dicuntur obſcura. in §. ſupradictis.nume.1 117

Uicecancellarius ſummi Pontificis. in verbo, Imperator. nume. 8 pag. 90
Vicus patritius. in verbo, Ioannem. nume. 5 19
Victor, dicitur Deus. in verbo, victor. nume. 3 47
Victor, qui dicatur. in verbo, victor. nume. 1 & 4 47
Victorem eſſe non ſufficit, ſed victoria in vniuerſum bene vtendum. in verbo, triumphator. nume. 1 48
Victoribus honos antiquitus. in verbo, triumphator. nume. 2 49
Villa ad gallinas albas. in verbo, triumphator. nume. 9 50
Viro ciuili laborioſa induſtria, temperata ac moderata, neceſſaria eſt. in §. ad iſtũ. nume. 1 86
Viri Docti & probi honorandi ac colendi. in verbo, cùm nemini. nu. 38 139
Virtus plurimùm poteſt in ea ciuitate, quę propter virtutem omnibus nationibus imperat. in verbo, ſumma Reipubl. nume. 5 55
Virtus laudata, creſcit. in verbo, cùm nemini. nume. 39 139
Virtus ſola maximè laudanda. in verbo, cùm nemini. nume. [illegible] 131
Virtute & eloquentia prediti ab omnibus amantur. in verbo, cum nemini. nume. 30 137
Viuere in tota vita diſcendum eſt, diſcendum & in tota vita mori. in verbo, reſecatis. nume. 14 24
Vita adeò eſt breuis, vt ad neceſſaria vix ſufficiat: eóque omnia ſuperflua reijcienda ſunt. in verbo, reſecatis. nume. 4 22
Vitruuius Cęſarem Auguſtum Numen dicit. in §. his igitur. nume. 1 140
Ulpiani lapſus, in ſequenda opinione Proculi. in verbo, cùm nemini. numero 25 pag. 135
Vnguentum, ſæpe in ſcriptura ſacra pro ſpiritu ſancto accipi. in inſcript. Codic. nume. 31 9
Vox viua, dignior mortua. in verbo, cùm nemini. nume. 28 136
Uſu recepta, obſeruanda ſunt, reiectis iuris ſubtilitatibus, modò illa non ſint praua. in verbo, illis etiam. nu. 9 31
Uſurę an legibus & iure ciuili prohibitę. in §. his igitur. nume. 9. & 10 143
Et ſi illę permiſſę, quomodo ſint accipiendę. ibidem numero 11. & numero 14 pag. 144

Z

ZAgę Zabonis præſulis Aethiopis ſententia, de dilectione Dei. in verbo, Pius. nume. 8 38

FINIS.

PETRI GODOFREDI, IVRECONSVLTI, CARCASONENSIS PROCVRATORIS REGII IN FIDE,

Notamenta ad Proœmialia Iuſtiniani Codicis.

INSCRIPTIO TOTIVS CODICIS.

I*N nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti.*) Paſsim in-
1 uocantes Deum, † eius opem implorantes, quem poſſe credimus omnia, quē beneficum experimur, dicimus: In nomine Domini, ſæpe ſcribimus: In nomine Domini; plerunq; legimus: In nomine Domini. id tamen ipſum neutiquàm intelligimus ſatis. Iuſtinus quidem philoſophus, & martyr clariſsi-
2 mus, in admonitionis Gentium libro, nequaquàm Deo † proprium nomen aptari ait, quippe quo nullus fuit prior, qui nomen imponeret, neq; ipſe ſeipſum nominare oportere conſtituit, vnus & ſolus exiſtens, vnde in ſacris, maximè per Eſaiam, inquit: אֲנִי אֵל וְאֵין עוֹר: ídque faſſus videtur Ethnicorum Poë-
3 ta prudentiſsimus, vbi † ait:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη: εἷς κοίρανος ἔστω.

Et pleriq; alii ſimiliter, vel Moſis ſcilicet libris edocti. Ait verò etiam conuenienter Sixtus Pythagoreus in ſuo enchiridio: Nomen Dei non quæras: quia nec inuenies. quia omne, quod nomine appellatur, à meliore nomen accepit: vt alius quidem vocet, alius autem audiatur. Quis eſt ergo, qui nomē impoſuit
4 Deo? † Deus autem, non nomen eſt Dei, ſed indiciū quod ſentimus de Deo. Nihil ergo de Deo, quod nō licet, quæras. Deus Sapiens, lux eſt incapax cōtrarij. At igitur impoſita ſunt Deo

5 nomina,non à † priori,vt aiunt noſtri Theologi, ſed à poſteriori & effectu: cuiuſmudi multa recenſet in Zenone Laërtius.& de diuinis nominibus opus inſcripſit magnus Dionyſius. & multa inter neotericos autores doctiſsimos tradidit Henr.Corn.Agrippa occultæ Philoſophiæ lib.3.cap.11.Et numerantur decem Dei nomina à beato Hieronymo in epiſtola ad Marcellam,& inter cætera illud,quod יָה dicitur,& eſſentiam denotat, quæ propriè Dei ſolius videtur. nec diſsimile eſt τετραγράμματον illud יהוה quod vt nimiùm admirabile Iudæis ineffabile eſt,& pronuntiatur per אדני ne partem nō habeant in futuro ſeculo. quanquam eiſdem eſt nomen Dei altius אהיה אשר אהיה quod efferunt vti ſcribitur. Refertúrque in Arabum monumentis,Muhamedem reſpondiſſe eſſe decem & ſeptem nomina Dei inter imum terræ & infernum:quæ ſi interpoſita non eſſent,erumpens æſtus inferni totū Mūdum conſumeret. verùm certè etiam, vt cecinit Anticlaudianus
6 lib.5.ipſe†Deus in ſe capit omnia rerū nomina,quę non ipſa Dei natura recuſat.cuncta tamen mediante tropo,dictāte figura ſuſtinet,& voces puras ſine rebus adoptat. Et quidem primarium Dei nomen eſt Bonum,vt aiunt S. Dionyſius, & Damaſcenus orthodoxæ fidei lib.1.cap.12. quod & anteà Trimegiſtus ille ſacer Muſis putatus, dixit in Pimandro, addens alteram Dei appellationem Patrem eſſe, quia omnia gignat: atq; ideò nomina habere omnia,& nomen habere nullū. Cæterùm, Deus,nomen eſt cōmune toti Trinitati,vt docet Petrus Lombar.ſentēt.lib.1.diſt.1.& id eſt, quod dicitur nomen ſuper omne nomen datum Chriſto, homini propter nos facto:vt tradit idem lib.3.diſt.18.quorum enim vna eſt eſſentia, vnum eſſe nomen oportet.Trinitatis autem perſonarum diuinarum,quarum altera eſt Chriſtus, filius Dei viui,vt habet elegans confeſsio Petri, vnam eſſentiam eſſe conſtat.id quod apertè perhibet diuinus Ioannes epiſtola prima,cap.5.in hęc verba, ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς, ἕν εἰσι. Propterea iuſsit Deus nō in nominibus, ſed in nomine baptizari:vt (inquam)eſſentiæ deſignetur vnitas, vt docet Theophilactus in Matth.cap.28.& Turre cre.in c.ſi
7 hæreti.de conſ.diſt.4.Dicitur autem†Deus etymo vario,cōmuniori, ἀπὸ τοῦ δέους. id eſt timore: quòd illo nihil ſit maius, quod

quòd ab omnibus timeatur,& neminem ipſe timeat,vt refert Ioachi.Fortius in char.hócq; cenſent Archidia.in c.æſtimant quidam.11.q.3.& Roſellus Areti.in aŭtenti.ingreſsi.col.2. infrà de ſacro.eccl.& Alberic. Roſatus in dictionario: vbi & pleraq; alia nomina cõmunia toti Trinitati retulit. Et ſanè
8 pręter dicta nomen eſt Deo † huic proximum, Dominus. quod hebręis dicitur אדני & non ab re dicit Origenes in Ezechiel.homil.4.quod Adonai,prius nomen Dei eſt: quod interpretatur naturaliter Deus. Porrò apud Ieremiam. 16. capite dicitur:Nomen mihi Dominus. Eſai.42. Ego Dominus: hoc eſt nomen meũ.44.& ſeq. Ego ſum Dominus, faciens omnia.Pſalmorum.61.Et Iudith vlt.Dominus nomen eſt illi. Amos.4.Dominus Deus exercituum, nomen eius.& 5. Dominus nomen eſt eius.Idem cap.vlt.& inde beatus Augu.in Cõment.Pſal.9.ſcribit nomen ipſum Dei,nunc vſquequaque vulgatum eſt,ſed cognitio nominis eſt,cùm ille cognoſcitur,
9 cuius eſt nomen.non enim†nomen propter ſe nomen eſt, ſed propter id,quod ſignificat.dictum eſt autẽ:Dominus nomen eſt illi,quapropter qui libenter Domino famulum ſubdit,cognouit hoc nomen.ſcribit & beatus Chryſoſtomus.2.expoſitione in Matthæum,homil.35.& homil.4.in Anomæos, ſolũ Deum verè & excellẽter,& Dominum,& principẽ nuncupari,abuſiuè autẽ homines.vnde in hac inuocatione diuina poſt quàm dictũ eſt: In nomine, animaduertere licet vocẽ Domi-
10 ni.neq; enim†aliud inuocare nomen Dei,& inuocare nomen Domini Dei,eſt:ſicuti etiã tradit d.Fulgẽt.lib.2.ad Monimũ.

Sequitur etiam, *Noſtri*. ſicut & ſuſceptor noſter alibi di-
11 citur. propriè † quippe Deus omnium non dicitur ſuſceptor eſſe, quando carnem pro ſalute hominum ſuſcepit. at, noſter bene dicunt filii crucis: quoniam tantùm ipſorum eſt,qui ad eius fidem venire meruerunt: vt docet Caſsiodorus in Pſal.45. neque verò aliorum eſt, qui fidem huiuſmodi nõ admiſerũt:extra quam,ſaluari neminẽ conſentaneũ eſt. Idque latè tradit Euſebius libris De præparatione euangelica.Ioannes Trithemius ad Maximilianum Imperatorẽ.q.2. Bernardus Lauinetus vno libro, Quòd vna tantùm bona ſit ſecta,edito.& Petrus Montius de veritate vnius legis,mul-
12 tis voluminibus. Itaq;† dicemus ſimiliter, Dominum ab om-

A 2 nibus

nibus ſuum,non verè dici quodammodo Deum,ſiue propriè,
ſiue bene, ſeu tam aptè: ſed à fidelibus quidem, vel maximè:
quemadmodum ait Hermanus,Colonienſis epiſcopus, in in-
ſtitutione compẽdiaria doctrinæ Chriſtianæ ad ſymbolum
fidei,vbi eſt ſimiliter: Dominum noſtrum:omnium quidem
Dominus Deus,qui & Chriſtus, ſed peculiari ratione Chri-
13 ſtus dicitur † Dominus credentium ſeu electorum. quanuis
non tam propriè Dominus tantùm fidelium dicitur Deus,
quàm Saluator. vnde beatus Auguſtinus in expoſitione can-
tici Mariæ, inquit eam dixiſſe: In ſalutari meo. quia omni-
potentia, qua vniuerſæ creaturæ ſuæ dominatur Deus, Do-
minus omnium eſt,ſed pietate qua quoſdam tantùm, ſed non
omnes ad vitam reparat, ſaluator omnium non eſt. nam do-
minationem eius ad omnes æqualiter reſpicere, bonitatem
ad quoſdam tantùm. & hoc ſcilicet, ſecundum quod ait ad
Romanos Apoſtolus: In hoc Chriſtus mortuus eſt,& reſur-
rexit,vt & viuorum & mortuorum dominetur.& ad Timo-
theum: Speramus in Deum viuum,qui eſt ſaluator omnium
hominum. vt ibi gloſſa habet, potentia, maximè fidelium,ef-
ficacia. nec ab re retulit Petrus Lombardus ſentent. lib.1. di-
ſtinctio.2.Deum,quidem nomen eſſe naturæ,Dominum,no-
14 men poteſtatis. quanquàm etiam Deus, nomen † ſecundum
etymologiam ſuprà dictam, pertinet ad omnes, qui timent
Deum, etiam ſi peſſimi ſint: vt dæmones mali, quos timere
Deum ac contremiſcere beatus Iacobus ait. Sed & id non
tam videtur, quantum de iis, qui timent, vt oportet, eo,in-
quam,timore, qui eſt initium ſapientiæ,& finis modeſtiæ,vt
ſacra habent. Tandem hîc eſt: *Ieſu Chriſti.* quòd nomen Do-
15 mini ſit,† & eius,qui naturalis Dominus,& rex noſter eſt:vt
Innocen. ſcripſit in cap. licet ex ſuſcepto. de foro competen.
Dominus omnium eccleſiarum, Rex regum,& Dominus do
minantium,ſicuti tradit Cardina.Alexand.in capit.quanuis.
21.diſtinct.& cap.ſi papa.diſtinct.40.Heſychius presbyter li
bro in Leuiticum 7. nomen Domini, inquit,filius euidenter
dicitur: quia quemadmodum nomen manifeſtat vnumquen-
què,qui non videtur,ſic & Chriſtus apparens,cognoſci fecit
patrem in ſemetipſo,quanuis inuiſibilem. vnde ſcilicet dice-
bat Ioan.14.ca. Philippe, qui videt me, videt & patrem.Item

Caſsiodorus in pſal.39. nomen Domini, inter cætera, Saluator æternus eſt. Et illi,ait,† nomen Domini inuocare dicuntur, & aliquid in nomine Domini incipere, qui ſe non ſuis meritis,ſed ab eo per eius gratiam poſtulant adiuuari.Sicque Ioannes Driedo de ſcripturis ſacris & dogmatibus eccleſiaſticis, lib.3.dicit: In nomine Domini fieri,cùm dicitur quicquam,intelligi nota,In,efficientem cauſam,denotante,virtute verbi Dei nominata, inuocata, profeſſa id fieri. Eſt & nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, Veritas.vnde præceptum: Non accipies nomen Dei tui in vanum, vt docet beatus Auguſtinus in ſermone de tempore 95. eodem autore in pſal.91. Fama Chriſti,nomẽ ipſius dicitur. vnde dicimus paruũ fuiſſe nomen Chriſti,antequàm pręclarè diffamaretur:nũc verò magnum.proinde dictũ pſal.98.aut 99.Hebræis יודו שמך גדל,& nomen Dei, gloria Dei dicitur. vnde, vt pſallas nomini Domini præcipitur,vt fixum ſit apud Deum nomẽ tuum:id eſt, quæras gloriam Dei,non tuam:nomen ipſius, non tuum: vt ipſe tuam quærat, & conſeruet gloriam, noménque tuum: ait Auguſti. in pſal.91.Cæterùm, filii nomen, ſuum & pater dicit,non immeritò.quemadmodum ſi quis rex ipſe filii ſui pingat imaginem, iuſtè ſuam dicit. quoniam ipſe pinxit,& quoniam filii eius eſt. ſic & Ieſu Chriſti nomen, quod per vniuerſum mundum glorificatur in eccleſia, ſuum confitetur pater, & quoniam filij eius eſt, & quoniam ipſe ſcribens id ad ſalutem dedit hominum, vt beatus Ireneus habet lib.aduerſus hæreſes quarto,cap.33.Hoc etenim† nomen, Ieſus Chriſtus,ſcilicet nomen magnum eſt, excelſum, admirabile,iucundum,vtile ſupra quàm dici poſsit: ideóq; reuerendum admodum. Lucæ primo Gabriel angelus ad Mariam virginem eius matrem, καὶ καλέσεις inquit, τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. quo nomine & Ieſus filius Syrach, Eccleſiaſtici libri autor vocatus eſt,& Ieſus filius Ioſedech,vt habetur 3. Eſd.5. de quo ſæpe apud Zachariam:& Auſes Naue filius: quoniam de Aegypto in terram promiſsionis ſaluauit Dei populum: vt adnotauit Rufinus in expoſi.ſymboli:& dictũ Eccl. 46.Fortis in bello Ieſus Naue ſucceſſor Moyſi in prophetis: qui fuit magnus ſecundum nomẽ ſuum maximus, in ſalutem electorum Dei: expugnarę inſurgẽtes hoſtes,vt cõſequeretur hęreditatẽ

Iſraël. Apoſtolus ad Philippenſes ſcribens ſecundo cap. Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu, omne genu flectatur, πᾶν γόνυ κάμψῃ, non dicit, vnum vel alterum, vt nō tam aptè, quàm mulieres, viri faciunt. Item, cæleſtium, inquit, terreſtrium, & infernorum. Nec abludit Ariſtoteles libro De cauſis, dicens cauſam
17 primam † ſuper omne nomen eſſe, & ſuperiorem eſſe, & altiorem eſſe: cum eo quoq; maximè conueniēs, quod in initio diximus, Deo nomen nō eſſe. deinceps Eſaias cap. 12. Mementote quoniam excelſum eſt nomen eius. & cap. 57. Sanctum nomen eius in excelſo, & ſancto habitans. Pſaltes diuinus: Domine, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra! Diuus Auguſtinus: Nomen Dei, iucundū eſt amātibus Deum ſuper omnes iucunditates, ait in pſal. 51. Theophilactus in Lucæ euangelium, cap. 9. Admirare obſecro, inquit, virtutem nominis Chriſti, quomodo & per indignos, & eos, qui non erāt diſcipuli, gratia operetur, & ſolùm nominatus Chriſtus: ita & per ſacerdotes, etiam ſi indigni fuerint, operatur gratia, & ſanctificātur omnes, etiam ſi indignus fuerit ſacerdos. In quo plurima coagmentauit Gratianus in Rhapſodiæ ſuæ cauſa prima, quæſtio. 1. & ſimiliter Clicthoueus in homil. de miſſa.
18 Inſuper præſentiſſimum aduerſus dæmonas † atque ſpectra remedium à pleriſque dicitur hoc nomen. & id notauit Andre. Alcia. in l. oſtentum, de verborum & rerum ſignificatio. citans Capnionem in Pythagorica Philoſophia, qui ſanè libris præſcriptis de Caballiſtica arte, & libris de verbo mirifico, ſolum hoc nomen Ieſu, cæteris exploſis præſtigiis veriùs, quàm virtutibus, ait, contra omnia mala valere. quod
19 mirum eſt Caballiſtas Hebræos in diuinis † nominibus peritiſſimos, non intelligere, nihil poſt Chriſtum in priſcis illis nominibus operari: ſicut olim apud eorum patres, quia illis non iungitur nomen Ieſu, in quod virtus reſedit, tum à virtute Dei inſtituentis, tum eius, qui eo exprimitur, Deus & homo Chriſtus, & à vi inſita ipſi verbo: ſine quo, eiúsque autoritate, & aſſenſu hodie nihil hauriri poteſt à cæleſtibus. Nec eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat ſaluos fieri, vt ait beatus Petrus 10. capite Actorum. & iam experimēto comprobatum eſt, nullum

malum

malum dæmonem, nullam inferorũ virtutem ex iis,quæ vexant,aut obſident homines,poſſe huic nomini reſiſtere, quin,
20 velint nolint,genufle&#7;ant,& obediant,† quãdo nomen Ieſu, debita pronuntiatione illis proponitur venerandum. nec ſolùm nomen,ſed etiam illius ſignaculum,crucem pauent.Nec ſolùm terreſtrium,cæleſtium, infernorum genua flectuntur: ſed etiam inſenſibilia ipſum reuerentur,& ad nutũ eius contremiſcunt omnia, quando ex fideli corde,ore veridico, nomen Ieſu pronuntiatur,& crucis ſalutiferum ſignum manus imprimunt innocentes.& ſi quoque immundi,nonnunquàm eo mirabilia operantur: quia vel credant ipſi,& omnis creatura reuereatur nomen Creatoris, vt & docet Agrippa in libris occultæ Philoſophiæ: & dicit Archidiaco.in c.Pauliani ſtæ. 1.q.1. quòd in inuocatione nominis Dei tremunt dæmo-
21 nes.&†ideò dicitur tremendum,& quod cum timore & tremore eſt inuocandum, quanquam timor hic liberalis eſſe debet,& gaudio quodammodo miſtus:quoniam,vt diſertè ſcripſit d.Chryſoſtomus lib.1. de oratione, πλουτοῦσι γὰρ οἱ προσιόντες σὺν χαρᾷ καὶ φόβῳ τῷ θεῷ: φόβῳ μὲν ἀδιαλείπτως, μὴ τῆς πλεονεξίας ἀνάξιοι φανῶμεν: χαρᾷ δὲ μεστοὺς γενομένους, ὑπὸ τῆς μεγίστης τιμῆς. Porrò ait etiam eleganter Iodocus Clicthoueus libro,cui titulus eſt,Doctrina bene moriendi,ca.21. ſicut deficit fumus turbine venti diſsipatus,& ſicut fluit cera à facie ignis: ita maligni ſpiritus diſpereunt ac euaneſcunt à conſpectu & præſentia horum duorum nominum ſacratiſsimorum, neque virtutem ipſorum ſuſtinere queunt. Nec du-
22 bium eſt inter alios,diuum†Bernardinum in nomine Ieſu,curaſſe morbos.,& feciſſe alia miracula. cui & mos fuit inter
23 prædicandum nomen Ieſu† literis aureis in tabella depictum populo oſtendere: quanquàm eiuſmodi ritum nouũ cùm improbarent pleriq; à Martino,tum papa, iuſſus eſt relinquere, vt relatum eſt in Chronicorum libro,cui nomẽ, Regiſtrum.
24 Nec†ignotum eſt Conſtantinum primum Imperatorũ Chriſtianum,vt multis placet,ſigno crucis illi medio die in cælo oſtenſo diuinitus,ad fidem Chriſtianam inuitatum,& perſuaſum à Chriſto, ſignum eiuſmodi excellenter fabricaſſe.cuius ſupremæ parti inſidebat conſerta auro & lapillis ditiſsima corona.In qua teſſera ſalutaris inerat, duplici verſiculo: &
25 primis quibuſq;†dictionum literis Chriſti nomen videbatur.

quo

quo aduerſus hoſtiles copias ſemper eſt vſus, mĩram eius virtutem experiens,quippe cùm feliciter vinceret,vt primùm eo ſigno viſo,voce diuina illi promiſſum erat:& nullusvnquàm huius ſigni lator,vt ſolet in bello aliâs, vulnere mortuus aut cladem captiuitatis perpeſſus eſt . & aliquando quidam alio deſerente, in maximo periculo,ſignum id accipiens, eo ſubitò percuſſo,illæſus perſeuerauit.Autores ſunt Euſebius Pamphil. lib. j. de vita Conſtantini , & Caſsiodorus ex Sozomeno tripartitæ hiſtoriæ lib.1.Multa quoque de hoc nomine & virtute eius,Ioannes Faber,epiſcopus Viẽnenſis, ſermone de patientia 15. & ſimiliter Faber Stapulenſis, de eius nominis præſtantia quædam adnotat in 71.pſalmum,verſic.17. & beatus Bernardus in Cantica Canticorum, ſerm.15. Traduntur quinq; ſecreta huius nominis mirificiſsima, libro primo eius
26 operis,quod†Fortalitium fidei inſcribitur.eiuſdem triginta excellentias belliſsimè enumerat Bernardinus Buſtus in Mariali,par.5.ſermo.11. Multa eiuſmodi quoq; habet beatus Bernardinus ſermo.49. Antonius Tremoleus in addit.ad præludia,& exceptiones Huberti Bonacurſi in fin.Vigerius in decachordo: Thomas Illyricus in ſuis concionibus Toloſanis, & in epiſtola ad Senatum Toloſanum:Gerſonenſis Theologus,& multi alij. Dicitur autem, Ieſus, apud nos ſalutaris,ſiue Saluator, ſeu Seruator : quia multis gentibus ſalutifer venit:vti ſcripſit Lactantius Firmianus libro Inſtitutionum diuinarum quarto, cap.12. Idem beatus Cyprianus docet in expoſitione ſymboli,ac Rufinus,& Chryſoſtomus,prima expoſitione in Matth. homil.2. Hieronymus , Auguſtinus, & alij multis locis. Idque liquet vel ipſo Matthæi euangeliographi text.Igitur ab Hebraico verbo יָשַׁע,hoc eſt ſaluus fuit,ſeu הוֹשִׁיעַ id eſt ſaluauit , vel liberauit , dictus מוֹשִׁיעַ & יְשׁוּעָה videlicet Saluator , & Salus ipſa. vnde dicitur Eſaiæ 49. יוֹם יְשׁוּעָה dies ſalutis,tempus redemptoris ipſius,quo venit in terram,veluti mortuam reſuſcitaturus. qui tamen ei non credunt impij Iudæi,& negant ipſum eſſe ſeruatorem illum, nolunt vocare
27 ipſum יְשׁוּעָה ſed יֵשׁוּ quod & idem ſignificat , aut ſanè † quo idem intelligitur,& quod propriè Deo cõuenit, Exiſtentem, Hebraica ac Chaldaica lingua. Adhęc,cùm multis locis,tum apud Philelphum hæc vox ſcribitur inter i, & e, poſita aſpi-

ratione

ratione h, iſque ita ſcribendam contendit autoritate veteri, ac ratione quadam epiſtolarum lib.14. quanquàm vel ex etymo, vel vſu doctorum virorum, ſi eum excipias, id nullomo-
28 do videtur. & contrarium planè † docet Aldus Manutius in Grȩca introductione. vbi & cur tribus literis & Ieſus, & Chriſtus, ſcribantur vulgò, ediſſerit, breuiter oſtendens in *ιη̄ς* & *χρ̄ς* Latinis erratum: cùm non intelligerentur, primùm ea Græcis literis contractiùs ſcripta, in hunc modum: ιη̄ς χρ̄ς. Et quanquàm videatur, quod Ioan. Reuchlinus lib.3. de verbo mirifico, & Franciſ. Picus de prænotione rerum, lib.7. cap.6. vo-
29 lunt eſſe idem † quod tetragrammum illud יהוה addita litera ש, in medio expreſſa, vnionem diuinæ & humanȩ naturæ ſignificante, tamen aſpirationem poſueris inter ipſum ש, & præcedentē literā ה, potiùs, quàm inter ipſum ה, & prȩcedētem literam י, vt videtur ex eius communi enuntiatione.
30 Chriſtus † autem, à chriſmate, id eſt vnctione appellatur, etiā teſte Cypriano in prædicta expoſitione ſymboli ∴ nēpe quoniam ſacerdotes, reges, & prophetæ in veteri teſtamento vngi ſolebant, Dei filius, & ſacerdos, & rex, & propheta, etiā vnctus eſt ſpiritu ſancto: vt tradit Innocentius papa in c. vnico.§. vnde. in princi. &.§. quia verò. in fi. de ſacra vnctio. & D. Iſidorus lib. contra Iudȩos, cap.15. ac beatus Athanaſius in epiſtolam Pauli ad Romanos, in hæc verba: Cōſtat Chriſtum Ieſum carne aſſumpta, fuiſſe non oleo, ſed ſpiritu ſancto perunctum: qui oleo quouis eſt efficacior. Quòd autem vel ſine oleo conſtare vnctio poſsit, illud audi: Chriſtos meos, hoc eſt vnctos meos, nequaquam attingite. quod ſanè dictum ad ea pertinet, quæ ante conditam legem, quādo nec nomen quidem extaret huiuſcemodi ex oleo vnctionis: in-
31 quit. idémq; ad Epictetum, lib.11. tradit vnguentum † in ſcriptura ſæpius pro ſpiritu ſancto accipi, ſignificatum autem id eſt certè oleo, vt pleraq; ſpiritualia corporalibus alijs: vt docet Oroſius presbyter hiſtoriarum lib.6. cap. 20. de oleo, quod Romȩ de meritoria taberna fluxit, & alijs miris ſignis aduentus Dominici latè memoriam agens. vbi & id exprimit, Chriſtū lingua gētis eius, in qua & ex qua natus eſt, vnctum interpretari. Quod dictum eſt ab Oroſio, fortè, quo-
32 niam lingua, quæ erat communis Iudæis, cùm † ad eos venit

B Serua

Seruator,non pura Hebrea,ſed miſta exiſtente,vt Syriaca ſeu Chaldæa,diceretur Chriſtus, vnctus, vt מָשִׁיחַ Dominus aſcititia Græca voce, κύριος quod tamen nos minimè legimus. At cõſtat puram Græcam vocem eſſe, quæ dicitur χριστός, eiuſdemque ſignificationis omnino aliam eſſe Hebraicam מְשִׁיחָא eandemque Chaldaicam, addita, vt ſolet, in fine litera א, de quo & Ioan.cap.j.

1 *Codicin.*) Hac voce† quiuis liber dicitur: vt ſatis conſtat,& not.in princip.autenti.de trien.& ſemiſ.at hoc opus Iuſtiniani αὐθεντικῶν ſolet dici Codex: ſicut & docet præſul Vincen-
2 tius,ſpeculi hiſtor.lib.16.cap.34. &† Biblia dicuntur ſacri libri: quoniam ſpeciali quadã de cauſa libri Dei ſunt, & Deus ipſe dixit,quæ ſunt in Biblijs,vt ait Raymundus Sabundus in opere,cui titulum fecit,Theologia naturalis,titu.211.

1 *Domini Iuſtinian.*) Deo quidem,vt diximus† ſuprà,appellatio Domini, omnino competit. eadẽ verò & hominibus poſt Deum non inepta eſt.poſſunt & papa,& epiſcopi,& conſimiles,domini vocari:ſicut tradidit Albertus Pius aduerſus Eraſmum,lib.14. quandoquidem eis cenſetur,qui verè eſt Dominus, fidelium curam dediſſe, atque quodammodo dominium eorum. Similiter reges,& principes cæteri: cùm,Deo faciente,regnent & dominentur: vt habetur in epiſtola Ioannis papæ infrà,de ſumma trinita.idque quadam,vt par eſt,inter homines excellentia.vnde Honorius Theodoſius,& Valentinianus in poſterioribus legibus de fundis rei priuatæ,rem ſuam, dominicam nuncupant.Ad hæc autem, Q. Septimius in apo-
2 logetico † aduerſus Gentes,cap.34. Auguſtus, inquit,Imperij formator, ne dominum quidem dici ſe volebat. & hoc enim Dei eſt cognomen.Dicam planè Imperatorem dominum,ſed more communi. namque,vt ſcribit Tranquillus,Octauius do-
3 mini† appellationem vt maledictum & opprobrium ſemper exhorruit: cùm ſpectante eo ludos pronuntiatum eſſet à mimo: ô dominum æquum & bonum! & vniuerſi quaſi de ipſo dictum,exultantes comprobaſſent,ſtatim manu vultúque indecoras adulationes repreſsit, & inſequenti die grauiſsimè edicto corripuit,dominúmque ſe poſthac appellari ne à liberis quidem aut nepotibus ſuis, vel ſerio vel ioco paſſus eſt: atque eiuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit: idque,

opinor,

opinor, ne ſatis per ſe inuiſam, tum incipientem monarchiam perpetuam, maximè populo Romano, libero admodum, & Regum iam olim licẽtia exaſperato, magis odio ſam redderet, voce ſeruilẽ ſubiectionem denotante. Aut ſanè etiam ſigno quodam diuino, is dominus appellari noluit, quoniam eo tempore emiſſus eſſet agnus à Domino: vt habet Eſaias מושל־ארץ Id quod cenſet Paulus Oroſius lib. 6. cap. vlt. dicens: Tempore, quo natus eſt Chriſtus, Auguſtus, ad quem rerum omnium ſumma conceſſerat, dominum ſe omnium appellari non paſſus eſt: imò non auſus, quo verus Dominus totius generis humani inter homines natus
4 eſt. Porrò verò Tyberius, Dominus † appellatus à quodam, denuntiauit, ne ſe amplius contumeliæ cauſa nominaret: indignum ducens principe, liberis hominibus legitimè imperante, nomen herilis & tyrannicæ poteſtatis. Sed & Alexander Seuerus, vt Lampridius refert, Dominum ſe appellari vetuit, epiſtolas ad ſe quaſi ad priuatũ ſcribi iubens, tamen ſeruato imperatoris nomine. Atqui etiam
5 ante hunc, Dominum appellari ſe paſſus eſt Traianus † à viro doctiſsimo clariſsimóq;, necnon gratiſsimo ſibi C. Plinio Cecilio, pluribus eius ad ſe epiſtolis. & Ioannes Apoſtolus mulierem, ad quam ſcribit alteram epiſtolam, in initio ſtatim Dominam vocat. Et concilium Illyricanum, Dominum ſuum & comminiſtrum Helpidium presbyterum apud Caſſiodorum tripertitę hiſtoriæ lib. 7. cap. 10. & ad multos ſcri-
6 bens, Dominos illos vocat Sydonius: & † Paulinus, Dominum illuſtriſsimum Auſonium: & prudentem Dominam ec-
7 cleſiam. Quod certè nomen honoris legitimi † cauſa inuentum, iandudum ad adulationem traductum eſt, & communius effectum, quàm deceat, vt vulgò apparet, & teſtatur epigramma Gręcũ ab Alciato relatum lib. παρεργῶν. 2. cap. 15.

1 *Sacratiſsimi Principis.*) Sacratiſsimus princeps non † ab re nũcupatur. nam & ſacro vngitur chriſmate, vt Innocentij textus de ſacra prodit vnctione. vnde Saul quamuis malus & reprobus princeps, Chriſtus Domini à Dauide dicitur, lib. reg. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 1. Item, quia à Deo valde potens eſt, & quaſi Deus ſacer, & tẽplum Dei vt Lucas Pẽna ſcripſit in l.
2 prædia. col. 18. de loca. præd. infrá. vnde † & maritũ occidiſſe

indemnatum,quoddam ſacrilegium eſt, vt ex prædictis videtur,maximè ſacris locis.

1 *Perpetui.*) Alibi ſæpe† in ſimilibus inſcriptionibus,ſiue perpetuò, ſiue ſemper vice huius vocis legere eſt. Ad quæ interpretatio Accurſij nimis inepta eſt ſuprà, quàm aliquis ſit admonendus. verùm hæ dictiones ex Donato in commentarijs Terentij,& Philelpho lib.epiſt.14.& cæteris id genus doctiſſimis hominibus,etiam continuationem ſignificant ab initio, ad finem eius,cui iunguntur ſubſtantiui. vt hîc ſcilicet,ab eo die,quo factus eſt Imperator,poſsit intelligi fore ad mortem vſque,vt ſit Imperator, Princeps,Auguſtus: vel etiam,vt per gloriam & famam ſit futurus apud homines ſempiternus: quod Salicetus tradidit hîc.

1 *Auguſti.*) C.† Octauius Cęſar primùm Auguſtus,vt notum eſt,à Senatu dictus eſt:ab eo verò cæteri ſimiliter.vnde C.Plinius oratione Panegyrica ad Traianum: Nomine Auguſti, inquit,admonemur eius,cui primùm dicatum eſt.Planè verò Ammianus lib.22. Octauio delatum primò Auguſti vocabulum ait. & quippe (ſicuti non omnino contemnendum habet opus inſcriptum, Faſciculus temporum) iuſtum fuit, vt ille cæteris nomen tribueret, quibus viuendi normam & regen-
2 di modum conſtituit primus. & Auguſti † nomen hocce dictum magis approbo,quòd nobiles ſint,ſacri & maieſtate pleni Imperatores, à tecto augurio conſecrato,quod propriè dicebatur Auguſtum, vt Seruius Grammaticus docuit in Georgicorum Virgilij librum quartum. & bene conuenit Salice-
3 tus hîc:atque Tranquillus in vita† Octauij: dicens,ipſum Auguſtum vocari:quòd loca,in quibus auguratò quid conſecratur, auguſta dicantur, ab auctu, vel ab auium geſtu guſtu've. Porrò non eſt abſurdum,quod à noſtris vulgò dicitur,Auguſtum ab augendo Imperio dictum. quod & ſentiunt vetuſtiſſimi. Ouidius nempe in primo Faſtorum, & Hegeſippus in
4 quinto excidij Hieroſolymitani libro. Videtur† etiam ab Imperij & poteſtatis magnitudine, & amplitudine id fuiſſe cognomen: ſecundum ea, quæ Valerius ad Decium apud Trebellium Pollionem ait:Quæſo ſanctiſsime Imperator, ne ad hanc me neceſsitatem alliges, vt ego iudicem de populo, de militibus,de Senatu, de omni penitus orbe,Iudicibus,& Tribunis,

bunis,ac ducibus.hæc ſunt, inquit, propter quæ Auguſtum nomen tenetis.quaſi Auguſtum amplum ſit, contrariũ eius, quod dicitur anguſtum, id eſt arctum.

Tituli, de nouo Codice faciendo, LEX VNICA.

H*Aec, quæ neceſſariò corrigenda eſſe multis retrò principibus uiſa ſunt, intereà tamen nullus eorum ad effectum ducere auſus eſt.*) Hoc ait Iuſtinianus de iure Imperatorum.Porrò idem de veteri illo,antè, quàm eſſent Imperatores,in l.1.§.1.inf.de vet.iur. enucle. quod nemo alius neq; ſperare neq; optare auſus eſt: ac vniuerſim de omni ad ſua vſq; tempora cõſtituto: in l.2.in princip. eo.ti.quod nemo ante noſtrum imperium vnquàm ſperauit,neq; humano ingenio poſsibile eſſe penitus exiſtimauit.
1 Notum eſt tamen†M.Tullium,ius in artem & rationem certam atq; ordinem redigere voluiſſe:ſed vel nece præoccupa-
2 tum,nequiuiſſe.Cæſar quoque,cùm† quieſcere inciperet, ab omni bello aperto liber, & leges perſtringere adgrederetur, occaſu repentino vetitus eſt.id & magnus Pompeius anteà facere inſtituens,ab eo, metu obtrectatorum turpiſsimè deſtitit. Quod etiam Gratianus habet ex Iſidoro in c. fuerunt. 7. diſt.Similiter ſcripſit Ioannes papa,eius nominis 22.in procœ
3 mio Clementinarum.§.& licet.Clementem † Quintum non potuiſſe exequi quod ipſe executus eſt,Libros ipſos conſtitutionum ſuarum cum ſimilibus,à ſe digeſtos, publicos facere, magnis negotijs occupatum, ac morte præpeditum. quanuis id anteà facere deſtinaſſet.Atqui nõ eſt veriſimile ſiue Iuſtinianum,ſiue Tribonianũ illum,quem haſce putant feciſſe cõſtitutiones atq; compoſitiones,ignoraſſe illa. His autem animaduerti voluit,quod verum planè habetur, neminẽ anteà id egiſſe,quod ipſe egit.Cæterùm,ſenſit neq; eos quidem,qui id agere decreuerant,auſos fuiſſe optare aut ſperare,vel adeò compendiosè,& bene digerere tã immẽſum ius & confuſum: quippe cui etiam res difficilima,imò magis impoſsibilis videbatur:vt exprimitur in l.1.de vet.iur. enucl.infrà. Quòd autẽ hæc ſignificare & ſcribere hoc modo ſe commendans voluerit, nõ eſt ſimplex commendatio ſui: ſed & Dei glorificatio.

vnde ſubiecit in præſenti rebus donare communibus,auxilio Dei omnipotẽtis,cenſuimus.& ſimilia ſæpe habet id oſtẽden tia in hiſce conſtitutionibus, & legibus de veteri iure enucleando.Item,in cauſa eiuſmodi,fuit ſubditorum vtilitas, & commendatio præcipua legum bonarum.quod nec Salicetus negare potuit,nec Plateanus in l.j.de profeſſ.qui in vrb. Conſtan.infrà. Et in procem.Inſtit. adnotauit & Baldus,& ſenſit omnino Accurſius ad.§. vlt. huius conſtitutionis textu ipſo apertiùs admonente cum pleriſq; ſignificatis ſimilibus.tum multæ ſimiles ſunt cauſæ:quas vnà notare commodius viſum eſt ad princip. l.2. de off. præf. præt. Aph.C. & notat Card. Alex.poſt alios in c.temerè.31.diſt.& Luc.penn.in l.quiſquis. de cohort.infrà. Frãciſ.rip.in tract.de peſte,voluminis,quod eſt in octauo,fol.75. col.3. Pan. in c. niſi.ad fi. de renunt. quibus & cæteris derogare modeſtè, vt fecit, haudquaquàm inhoneſtum videtur. Id quod & Baldus hîc docet.Nec ab re eſt prouerbium & vulgare & relatum ab Eraſmo in Encomio

4 Moriæ, Eum † rectè ſe laudare,cui malus ſit vicinus,cui im meritò nemo alius contigit laudator, quando etiam interim ita omnino ſe res habeat,vt proniores ſint homines ad vitupe randum,quàm laudandum:vnde iam quis meritò in Domino ſe poſsit laudare.in quo & inſignis facit apoſtolus,in ſecunda ad Corinthios epiſtola cap.12.dicens:Si voluero gloriari, non ero inſipiens:veritatem enim dicam.Et cap.4. Sed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos, ad omnem conſcientiam hominum coram Deo.Et.j.ad Timoth.2. In teſtimonium Chriſti poſitus ſum ego prædicator & apoſtolus,veritatem dico, non mentior, doctor Gentium in fide & veritate.Namq; ait ex eodem Auguſtinus epiſtola 8.ad beatũ Hieronymũ, & Hieronymus ipſe in ſua epiſtola ad Auguſtinum: Non minore aut fortaſsis maiore etiam ſcelere in Deo laudari falſitatem, quàm veritatem vituperari. Item, tradit apertiſsimè Petrarcha lib. inuectiuarũ in medicum.2.cap.9.

5 amore veri tutãdi,noſipſos†noſtrámque induſtriam laudare poſſe.quanquàm ſcilicet aliôquin deforme ſit de ſeipſo prædicare. quod dixit Tullius lib. Officiorum.j. & dictum in c. obijciuntur.32. q.4. Sic Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinam ſuam,condelectabantur,non auiditate conſequen dæ

dæ laudis, ſed charitate ſeminandæ veritatis. Dein putandum eſt Iuſtinianum hiſce gloriari in facie, non in corde: iuxta id, quod legitur 2. ad Corinth. 5. Et gloriari quidem in Deo: per quem eiuſmodi iuris enucleationem accepimus: iuxta Apoſtolum ad Romanos 5. & 2. ad Corinthios 10. & Ieremiæ 9. multis vulgata loca. Adhæc, rurſum facit Apoſtolus 1. ad Corinthios 7. ſic habens: Puto autem quòd & ego ſpiritum Dei habeam. & poſteriore ad eoſdem epiſtolæ, cap. 12. Exiſtimo autem nihil me minus feciſſe à magnis apoſtolis. & iterum, in priore, cap. 15. Sed abundantiùs illis omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei mecum. & in eiuſdem epiſtolæ cap. 2. Non enim ſumus ſicut quidam adulterantes verbum Dei, ſed ex ſynceritate, ſicut ex Deo loquimur.

1 21 *Et prolixitatem litium amputare.*) Ad hoc† Bartol. Bald. Salic. Paul. caſtren. hîc. bonus tex. in cap. finem litibus. & cap. fin. de dol. & contuma. cap. 5. §. ne lites. de cauſ. poſſ. c. 2. de re iudica. extrauagant. ad Romani. §. nos qui. de præben. l. litibus. & ibi Rebuff. de agricolis & cenſitis. infrà. Conuenit prætereà, quod ſcripſit Angelus in l. reos. columna 3. de accuſat. infrà. quòd ipſe iudex ſuperuacuo proceſſu vti non poteſt, nec debet. Et quod denotatur in clementina, ſæpe. de verborum ſignificatio. iudicem debere materiam dilationum amputare. de quo vltra alios, latiſsimè Georgius Natha ibi in 5. notabili. & nihil mirum, hoc ipſum enim litigare, moleſta res eſſe videtur, & damnoſa circa ſumptus, & ipſius cauſæ, periculum, vt Tyndarus ſcripſit tractatu de compẽſ. quæſtio. 2. & idem denotauit columna 6. & colum. antepenulti. vnde etiam non auditur volens litigare de lana caprina, ſicque incaſſum, vt notat Angelus in l. ſi quis ex ar-
2 gento. §. exigitur. ff. de edendo. & † non eſt diſputandum de lana caprina. Vt, quando certum eſt me habere actionem, non eſt quærendum, quomodo: Inquiunt l. Gallus. §. ſi eius. de libe. & poſthu. ff. quanquàm in hoc vide Iaſ. in rubr. de actio. inſt. & Oldendorpiũ in formula inueſtigandæ actionis. at planè non debet controuerti id, quod ambiguum non eſt: neque argumenta admittit id, quod eſt clarum. l. ille, aut ille, de lega. 3. l. continuus. §. cùm ita. de verb. obligat. cum l. apud

 antiquos

antiquos.& ibi not.infrà,de fur.& verba quantumcunq; generalia ſtatuti, hoc eſt legis municipalis., vel alterius habentia, quòd aliqua diſcuti debeant vel diſputari, non habent locum in notorijs,& nō ambiguis,vel obſcuris:vt multis tradit Curtius tracta. de iuramento calum. in materia poſitionum, breuiloquio.9. Atque huc pertinent multa,quæ dicturi ſumus in §.quibus.eadem conſtitu.infrá.

Multitudine quidem conſtitutionum reſecanda.) Huc ſpectat quod diximus R. ſeu optimæ rerum humanarum inſtitutionis lib. 3.cap.2.

Vno autem Codice ſub felici noſtri numinis uocabulo componendo.) Licet notare hoc loco ex hoc textu vice prouerbij:vnus Impe

1 rator,†vna ſanctio legum & cōſtitutionum compoſitio:vnus princeps ſiue rex,vna lex.Namque,vt idem ait l.j.§.ſed neque.

2 infrà de vet.iur. enucl. omnia noſtra meritò† facimus,quibus à nobis omnis impertitur autoritas, nempe ea omnia neſcire poteſt & tollere,& denuò ſeu alia conſtituere.Equidē vt beatus Chryſoſt.homilia de inuentione S,Crucis ſexti Tomi 39. ſcripſit. & inter Gregoriana decreta ſub titu.de regu.iur. habetur: Omnis res per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem & ſoluitur.Ad hócque l.ſed & poſteriores.ff.de legi.atque,vt ait idem Chryſoſtomus, expoſit.2.in Matth.homil. 21. lex le-

3 gislatori ſubiecta†eſt,non legislator legi.In quo & §.fin.in autenti.de conſuli.idem in d.l.j.de vet.iur.Cùm,inquit,antiqua lege,quæ regia nuncupabatur, omne imperium omníſque poteſtas populi Romani in imperatoriam translata ſit poteſtatem:nos ſanctionem omnem non diuidimus in alias conditorum partes, ſed totam noſtram eſſe volumus, ne quid poſſit

4 antiquitas noſtris legibus abrogare.At tantā†antiquitati tribuit reuerentiam,vt ne quidem alterius quàm minimā etiam partem ſibi tribuerit:ſed cuique quod ſuum fuit, & Imperatoribus,& Iuriſprudentibus quibuſque reddiderit,præpoſito in his ſemper & quantuliſcunque cuiuſque nomine. ſed & po

5 pulus Romanus † leges regias duntaxat, collectas per Papyrium Sextum, ius papyrianum appellauit,ac etiam actio-

6 nes per † Appium Claudium in vnum compoſitas, & ad formam redactas, ab Cn. autem Flauio ſcriba eius ſubreptas,& publicè traditas, ius Flauianum nominauit. quod in

l. 2.

l.2.ff.de orig.iur.Pomponius retulit. Cæterùm aduertendum
7 eſt hoc loco videri Iuſtinianum Imperatorem † velle ſignificare, nomē eius à Iuſtitia dici, vel tanquàm à Iuſtitia dictum, accipi, ſiue à iure. quanquàm ſcimus & Iuſtinianum ex ſorore nepotem Iuſtini fuiſſe, ab eóq; acceptum in adoptionem, factum eius filium, & tandem Imperatorem, cùm ipſe Iuſtinus decederet, vt Procopius lib.j. de bello Perſico, & alij prodũt: noménque id, eſt illi proprium. Cuiuſmodi etymologiam & ſignificationem ſcrutari, inane eſt & ineptum: vt Baldus tradidit in procemium Pandecta. & ſic quiſquis fuerit ille pius ac doctus olim, qui vitam beati Gregorij Turonenſis edidit: Myſterij maieſtas in nominibus non quæritur, inquit.

1 *Oportet.*) Verbum † hoc, quod ſæpe neceſsitatem denotat, vt & nota.in cap.confidimus.25.quæſt.j. & per Geminianum in ca.vt qui duas.de electio.in 6.non eſt neceſſe, vt ſemper neceſsitatem importet: vt putauit Fortunius Gartia, vir aliôquin ſingularis in iure eruditionis: ad l.j.ff.de iuſtitia & iure.
2 cùm & ſæpenumero pro, decet, vel † conueniens eſt, ſumatur: vt nota. poſt gloſ. per Marſil.in l.j.de rap.virgin.infrà.& Panormi. in cap.j.de libelli oblatione. & notant Archidiaco.& Cardi.S.Sixti in cap.oportet.3.quæſtio.ij. quòd verbum, oportet, eſt conſilij, non neceſsitatis. Cæterùm, digna relatu in hoc ſeſe offerunt Tranquilli loca. Primum enim in Veſpaſiano ita ſcripſit: de iurgio quodam Senatoris equitíſque Romani, ita pronuntiauit: Non oportere maledici ſenatoribus: remaledici, ciuile fáſque eſſe. quanquàm in hoc nedum iure Diuino ac Canonico, de quo in cap.nonne. de præſ. ſed & iure ciuili traditum eſt, non excuſari etiam eum, qui prouocatus veluti talionem reddens, iniuriam dixit, vel intulit. Et quòd non ſit in huiuſmodi compenſatio: vt per Beraudum tracta. de iniurijs.fol.mihi 42.& Panormita.in cap.cum te. de re iudica. & alios multos. Porrò ille: Cum Veſpaſianus ſuper vrgentem valetudinem creberrimo frigidæ vſu & inteſtina vitiaſſet, nec eo minus imperatorijs muneribus fungeretur, vt etiam legationes audiret cubans, aluo repente vſque ad defectionem ſoluta, Imperatorem ait ſtantem mori oportere. & in Tito: Non oportere ait quenquam à ſermone principis

triſtem diſcedere.

§. *Ideóque ad hoc maximum, & ad ipſius Reipublicæ ſuſtentationem re-*
1 *ſpiciens opus efficiendum.*) Nota hîc ad Reipubl.† ſuſtentationem Principis eſſe admodum laborare, non ſecus, quàm mariti ad
2 ſuſtentationem vxoris, & educationem. eſt † enim profectò princeps, quaſi maritus Reipub. quod tradidit Penna. in l. quicunque. infrà, de omni agro deſer. & Chaſſan. in conſil. 66. &
3 † Reſpublica quaſi principis caro. ſuam autem carnem nemo odio habuit: ſed fouet & nutrit eam: vt ait Apoſtol. ad Epheſ. vltim. Itémque 1. ad Corinth. 9. Bonum eſt mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria. neceſsitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Quamobrem & hic alibi planiùs, & ſimiliter princeps maximus circa ſpiritualia verſans Romanus papa, multis locis ſe ſolicitiùs pro Republic. laborare pluribus atteſtantur, in princip. autentic. de hæredit. & Falcid, & procœmio Sexti, & extrauagant. 2. de ſepultu.

Elegimus tanto faſtigio laborum, tantæque ſolicitudini ſufficientes.)
1 Nota primùm, in vnaquaque re peritos eligendos. Iuxta † ſcilicet vulgatum prouerbium, vt de calceo quidem calceolarius dicat. nam de ijs, quæ quis nouit, bonus conſultor eſt, ſcientis eſt & periti, non vel diuitis & imperiti, de vnoquo-
2 que conſulere, vnumquodque agere. melius eſt id, † quod per omnia rectè ſe habet. Rectè verò ſe habet, quod ſecundum artem fit, hoc eſt ſecundum rectam intelligentiam & peritiam. & ſanè oportet eos, qui aliquid docturi vel facturi ſunt, prius, quàm id agant, intelligere, vt Plato oſtendit in Alcibiade j. Id quod etiam pleriſque alijs iuris exemplis declaratur, & præcipitur. l. prima. de ventre inſpicien. ff. l. ſemel. de rè militar. infrà cap. propoſuiſti. de probatio. cum ibi not. Porrò ne-
3 dum periti eligendi ſunt in vnaquaque † re & negotio, ſed qui adeò ſint periti, vt negotio, ad quod electi ſunt, ſufficiant. Id quod præcipuè ſonat textus hîc, & Salicetus notauit, & Angelus in §. cúmque procemij. Inſtitutio. Vnde videtur, quòd ſi aliquibus eſt commiſſa poteſtas eligendi vel doctorem, qui ius interpretetur, vel quem dicunt prælatum, præfectum, inquàm, qui pia & religioſa curet, non ſatisfacere-
illos

illos, niſi is, quem elegerint,ſufficientis ſit peritiæ & virtutis,ſecundum locum,in quo verſari debet.quanuis Innocen. in.c.in cauſis.de electio.putauerit eiuſmodi commiſsionem, eſſe quandam donationem irreuocabilem. & id commeminit Angel. in l. donatio perfecta.de reuoc. don. inf.

Ioannem,utrum excellentiſsimum,exquæſtorem noſtri palatij,conſularem,
1 *atque patritium.*) Ad hunc locum, † quis dicatur exquæſtor & ſimiliter alibi exconſul,facit Alcia. lib.diſpunc.4. cap.3. parum tamen in re perplexa conſtans,& inquiens,fortè etiam, qui conſulari patre nati ſunt, exconſules dici,& ſimiliter in alijs. Pro quo facere videri poteſt Ammianus lib. 27. dicens Lampadiũ ex præfecto:deinde lib. 28.ita:Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens,Lampadij filius ex præfecto. Cæterùm, retulit prædicto loco Alciatus, & planè docuit Ioannes Droſeus in methodo iuris, nunc primùm emiſſa,& anteà Antonius Nebriſs. in lexico iuris, & Petrus Crinitus de honeſta diſciplina, lib.10. cap.12. ac ſanè noſter ante
2 omnes Accurſius,hîc & alibi rectè ſentiens, † exquæſtorem, virum quæſtorium veteri linguę puritate vocatum,vt & hîc
3 † conſularem quem exconſulem alibi, dici, qui quæſturam dimiſit,qui quæſtoris functus eſt officio, & ſic videlicet ex quęſtore quicquam aliud factus,vel quieti redditus eſt,& ſic in ſimilibus.in quo etiam nos adiuuat Ammia. lib.26. ſic habens:Et Arbitionem exconſulẽ,agentem iamdudum in otio, ad ſe venire hortatus eſt.ſicq; Paulus Oroſius lib.5.cap.23. ait Publium Seruilium exconſulem Ciliciæ ac Pamphiliæ bellum intuliſſe, quo triennio geſto Iſaurici nomen accepit. Quanquàm ibi alij legunt,ex conſule,vt facere video in cæteris plures eruditorum, nouam vocem magis quàm locutionem nouam abhorrentes,adiectione illa,ex, præpoſita ſeiuncta,& vim ſuam regiminis ſeruante : ſicut & fit apud Græcos : quibus ex quæſtore & ex conſule dicitur, ἀπὸ κυαιστόρων, ϗ ἀπὸ ὑπάτων, vt poſt Haloandrum docet etiam prædictis ſuffragans nuper editum elegans opus emendationum Antonij Augu-
4 ſtini, iuriſconſulti Hiſpani, lib.3. cap.3. Cæterùm, † patritij dicti à patribus,vt probat Valturius rei milit.lib.8.cap.1. fuerunt illi maximè, qui centum illis patribus à Romulo lectis
5 erant progeniti.à quibus inhabitantibus etiam † vicus patri-

 tius

tius dictus eſt: vt Pompeius docet. intelliguntur autem hoc loco & ſimilibus maioris cuiuſdam dignationis ſupremi conſilij viri, & communis Reipublicæ patres, vt ex Suida Græco docent Alciat. ti. de conſul. inf. lib. 12. & Budæus in l. finali de ſenatoribus. ff. Hic quidem etiam dicens, inde de-
6 ductos Franciæ † Pares, ab ijs fortaſſe regibus inſtitutos, qui ipſi Imperatores quoque fuerunt, hincque libris Feudorum Pares etiam dictos. Et nos putamus vel generis, vel ætatis, vel virtutis aliâs ſpectatiſsimæ aut ſcilicet fauoris, vt fit in omnibus, quaſi horum cauſa, poſteriore tempore, iam cùm nullus ferè ex genere patrum illorum Romuleæ inſtitutionis extare videretur, ſimilitudine illius renouatæ quodammodo ac erectæ dignitatis, viros patritios, concedente Principe, dictos. id quod apparet ex loco Cornelij Taciti: quem refert Budæus: & ex loco Sidonij Apollinaris, quem citat Alciatus, tum huius pluribus. in primis, lib. Epiſt. 5. vbi ait ad Papianillam ſuam ſcribens: Vt ſicut nos vtranque familiam noſtram præfectoriam nacti, etiam patritiam diuino fauore reddidimus, ita ipſi, quam ſuſcipiunt liberi patritiam, faciant conſularem. Item in Panegyrico, Antemio dicto:

Suſcipit hinc reducem duplicati culmen honoris.
Patritius, necnon peditúmque equitúmque magiſter,
Præficitur caſtris.

Et de eodem poſteà:

Hinc reduci datur omnis honor, & vtraque, magiſter
Militia conſúlque, micat coniuncta poteſtas:
Patritij celeriſque gradu. priuata cucurrit.

7 Adhæc Annonius lib. j. cap. 22. ait † Anaſtaſium Imperatorem ſcripſiſſe ad Clodoueum Francorum Regem, complacuiſſe ſibi & ſenatoribus, eum eſſe amicum Imperatorum, Patritiúmque Romanorum: hincque dictum conſulem & Auguſtum. De quo & Beatus Remigius in eius epitaphio relato ad finem eius libri, cecinit:

Patritius magno ſublimis fulſit honore.

Et idem Annon. lib. ij. cap. 6. refert Childemerum regem Vandalorum, captum à Belliſario Patritio, ſtrenuum certè virum, Iuſtiniani præcepto eunuchum factum, Patritium

Roma

Romanorum finium, qui Perſidis prouinciæ adiacent ordi-
8 natum. & in additis illi ſcriptis, lib. 4. cap. 8. habetur, † Carolum Imperatorem coronatum, obmiſſo Patritij nomine, Imperatorem & Auguſtum vocatum: quòd ſcilicet non ſit di-
9 gnitas continua ſuperior † & maior aliqua, pręter Imperium. ad quod gradum dat Patritiatus: vt magiſterium equitum &
10 principatus, viam † ducibus Auſtraſianis munijt, inquit Paulus Aemilius lib. 2.

1 *Tribonianum.*) Tribonianus, vt docet Procopius lib. j. de † bello Perſico, natione Pamphilius, Iuſtiniani Imperatoris Paredrus, hoc eſt aſſeſſor, & Imperatoris Iureconſultus αὐτοματικῶς,
2 ac quæſtor fuit. Cancellarium dixeris. Cuius † opera potiſsima, nedum Codex, ſed etiam libri Iuris cæteri ſunt conſarcinati. Id quod & teſtimonio Iuſtiniani liquet, præſertim in
3 duabus legibus de veteri iure enucleando infrà. Porrò † eius mores malos ex Suida deſcribit Riuallius Allobrox, hiſtoriæ iuris ciuilis lib. 4. tum Andrę. Alciat. diſpunct. lib. 4. cap. 7. & Aegidius Perri. in vita Iuſtiniani. at Alciatus prædicto loco, ac diſpunctio. lib. 3. cap. 11. necnon Bernardi. Rutilius in
4 eius Triboniani † vita, minimè cenſent Suidæ fidem adhibendam. aitque Droſeus in præfatio. Digeſto, videri ſibi malè de iure mereri, qui huiuſmodi calumnias etiam recitant,
5 vnà ſcilicet perſtringens † magnum Budæum, inter alios maximè Suidæ hærentem, in l. fina. de ædilit. edict. ff. quos præſtat à Deo iudicari.

Theophilum, virum clariſsimum, Comitem ſacri noſtri palatij, & Iuris in hac alma vrbe Doctorem.) Licet ex hoc textu notare & docto-
1 rem † eſſe poſſe aliquem, vt vocant regentem, & pręterea gerere magiſtratum, vel officium, quod dicunt habere in curia. quod & in Papiniano notat Cynus in l. lecta. ff. de rebus creditis. licet alij contrà. & Marti. Lauden. tracta. de lega. nume.
2 29. Inſuper † ſciendum eſt nedum in hac Conſtantinopolitana vrbe, & cęteris, de quibus in proœmio Digeſt. ſ. hęc autē. poſſe iura doceri, verùm etiam vbiq; ex quadam cōſuetudine generali, & interpretatione, vt dicit Iacobus Canis in tracta. reprę ſa. par. j. colum. penul. de quo etiam Barto. in dicto ſ. hęc autem, & Nicol. Boerius in additio. ad Dynum, proœm. de regu. iur. in 6. & Bald. in conſil. 77. par. 5.

1 §. *Quibus ſpecialiter permiſimus.*) Hîc, inter multos caſus, in†quibus exigitur ſpeciale mandatum, quos enarrat Accurſius & Angel. in §. procurator. Inſtitu. de ijs, per quos age. poſſ. & alij alibi, notandum eſt, nulli magiſtratui ſiue principis, ſiue ciuitatis, intelligi datam componendi leges poteſtatem, niſi id expreſſum ſit: ac ne ijs, quibus generalis poteſtas permiſſa eſt in ſtatu cuiuſdam Reipub. diſponendo, cenſeri permiſſum corrigere, mutare, addere; ad eáque nec generalem poteſtatem re formādi ſufficere: quoniam eorum ſpecialem poteſtatem dediſſe ijs, quibus iuris reformationem commiſerat, inquit Iuſtinianus. quanquàm hoc quidem Caſtrenſis non approbat: cætera tamen ratus cum Bartolo hîc, & Ponta. conſil. 37.

1 *Reſecatis tam ſuperuacuis.*) Nota † ſuperflua extirpanda: ídque in omnibus. neque valet interpretatio aliqua, per quam quis ad ſuperfluam operationē, veluti ſatiſdationem adigeretur:
2 vt tradit Ponta. conſil. 62. nec † debet ſyllaba in lege poni ſuperfluò; vt eſt gloſ. in l. j. quod met. cau. ff. quæ dicitur ſingularis à Barbat. in rub. de mut. petitio. non enim ad ſuperflua nati ſumus, inutilia, & vana, ſed ad vtilia tantùm, & neceſſaria:
3 præſertim inquam in adeò breui hominum vita: quæ†vix ad neceſſaria ſufficit: nullo verò modo ſufficit etiam diligentiſſimis, & multo tempore viuentibus ad pleraque vtilia. c. licet.
4 ij. de teſti. Ideò Theophraſtus† moriens, cùm iam ſenex eſſet, & multis doctus vigilijs, Naturam accuſaſſe dicitur, quòd ceruis & cornicibus, quibus nihil intereſt diutius viuere, longiorem vitam, quàm homini tribuiſſet, animali & corpore & ani
5 mo ad vtilia quæq; apto. & Themiſtocles†cum expletis centum & ſeptem annis mori ſe cerneret, dixiſſe fertur, ſe dolere, quòd tunc egrederetur è vita, quando ſapere cœpiſſet. Cicero
6 †ait, etiam ſi ſibi vita duplicaretur, minimè fore vt poſſet legere Lyricos. Et nobis etiam ad Hiſtriones aſpiciendos, & ad
7 omne otium tempus ſuppetit. Melius†ergo cōſeruandum eſt, & quamdiligentiſsimè cuſtodiendum tempus, vt & monet Eccleſiaſticus cap. 4. & Chryſoſtomus in euangel. Ioan. homil. 57. dicens: Omnia potius amittenda ſunt, quàm tempus. aurum amittis? poterit recuperari. amiſſum tempus difficulter. Breue nobis in præſenti vita tempus præſtatur, quo niſi
8 in neceſſarijs vtamur. Adeò tamen† inſanit maxima pars hominum

minum,& qui præſtantiores habentur, vt in minutulis quibuſque rebus, & leuiculis, & minus vtilibus exactam quancumque,& multò maiorem operam,quàm ſit neceſſe,impendere non vereantur,non videntes id ſibi tempus perire,& decedere ſiue lectioni,ſiue cogitationi, ſiue cuicunque alij meliori operationi nunquàm rediturum. qua in re indignabun
9 dus † Petrarcha lib. epiſtol. ij. ita ait: Sic erit proculdubiò, ſic erit: ſemper curabuntur ſuperuacua: ſemper neceſſaria
10 negligentur. Quàm fertilis † ager,quàm domus compoſita, quàm obſequioſus ſeruus,quàm ſolicitus procurator, quàm ſplendida veſtis, quàm nitidus equus, quàm pulchra vxor, quàm noſtri corporis ornata ſuperficies,omnes curamus: quàm pulcher & ornatus animus, curat nemo, nec ſe curaturum ſpondet aut ſperat: ſed quod primum eſſe debuerat, differimus ad extrema. Atqui volat tempus, inquit Cicero. &,

Ruſticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis æuum.

Vt Flaccus ſcripſit.& alibi, Summa vitæ breuis ſpem nos vetat inchoare longam. ad idem Seneca lib.epiſ.j. Nemo quicquam habet facti: in futurum noſtra diſtulimus. Fac mi Luci,inquit,quod facere te ſcribis: omnes horas complectere. ſic fiet,vt minùs è craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. dum differtur, vita tranſcurrit. omnia aliena, tempus tantùm noſtrum eſt. quemadmodum ex amphora pri-
11 mum quod eſt ſynceriſsimum † effluit, grauiſsimum quodq; & turbidum ſubſidit: ſic in ætate noſtra quod eſt optimũ, primum eſt.Id exaudiri in alijs potiùs patimur, vt nobis fæcem reſeruemus.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui,
Prima fugit: ſubeunt morbi triſtiſque ſenectus.

inquit Poëta.Idem Seneca lib. de vitæ breuitate: O in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas! Cæcilius: ô triſtes ineptias! ridiculæ ſunt. Perſius:

O curas hominum! ò quantum eſt in rebus inane!
O curuæ in terras animæ, & cæleſtium inanes!

Petrarcha: *O cure ſuperuacue: ô tempo, ô ciel volubil,*
Che fuggendo inganni i ciechi e miſeri mortali. Seneca lib.10. epiſt.

Reſi

12 Reſiſtendum † eſt occupationibus : nec explicandæ ſed ſubmouendæ ſunt. quod Rabbi Meir Hebræis ait inter patrum apophthegmata הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה Seneca etiam lib. 21. epiſt. Finem omnium rerũ ſpecta, & ſuperuacua deuites. non tam benignum & liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere. vnde quàm multa etiam diligentiſsimis pereunt. Híncq; lib. 4. epiſt. 39. Quæ ſuperfluunt, nocent, inquit. Patrarcha lib. 2. de remedijs vtriuſque fortu-
13 næ: † Cùm tot ſint labores neceſſarij, ſuperuacuos quærere, ſtultiſsimum eſt. Porrò verò Anneus Seneca libro de breuitate vitæ: Magnificè, inquit, non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. ſatis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota bene col locaretur: ſed vbi per luxum ac negligẽtiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum neceſsitate cogente quam ire non intelleximus, tranſijſſe ſentimus. ita eſt, non accepimus breuem vitam, ſed fecimus: neque inopes eius, ſed prodigi ſumus. non pudet te reliquias vitæ reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem
14 conferri poſsit? tanquam ſemper victuri, viuimus. viuere † in tota vita diſcendum eſt: & in tota vita diſcendum eſt mori. verùm, an non etiam id omnino docent ſacræ literæ? Sanè & ipſe Dominus loquitur in hoc apud Eſaiam, edicens: Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia. cuius in hanc rem meminit B. Antoninus in ſumma ſua, par. j. quintæ par. tit. 5. c. 2. in fi. ádque idem Gerſonenſis theologus in lib. de ſolicitudine eccleſiæ, par. 64. Apoſt. ad Roma. 2. Et probas vtiliora inſtructus per legem. in quo & Auguſt. in ca. quanuis. 38. diſt. & rurſum Apoſtolus ad Tit. 3. Stultas autem quæſtiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. ſunt enim inutiles, & vanæ. diſcãt autem & noſtri bonis operibus præeſſe ad vſus neceſſarios, vt non ſint infructuoſi. Adhæc ſacer Hebræorum doctor: In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari mul-
15 tipliciter. Item, Chryſoſto. Tomi. 5. homil. 76. Non, ait, † in vanos labores & dolores vita eſt impendenda. & in euangel. Ioan. homil. 57. & beatus Auguſtinus quadam ad Vitalem epiſtola 2. Tomo. & Vincentius lib. ſpeculi doctrinæ. j. cap. 31. & lib. ſpeculi morum. 3. par. 3. diſt. 2. ſimiliter. Item Clemens. j.

Roma

Romanus pontifex, occupationes & ſolicitudines ſuperfluas amputare oportere, ait epiſtol.4. Saluianus Maſsilienſis epi-
16 ſcopus, quadam epiſtola: hoc ſolum rectè † quæritur, cuius inquiſitio valet ad fructum aliquem peruenire: cæterùm, ſi infructuoſa eſt, quid neceſſe eſt vt laboret curioſitas, cùm profectum curioſitatis non ſit habitura cognitio? Inutilis enim
17 † diligentia, quæ circa inutilia adhibetur, ait Cæſar de agricultu. lib. 17. cap. 7. in quo & cap. j. & ibi nota. per Geminia. & alios. de renuntia. in 6. Hı́ncque manauit prouerbium illud, de quo meminit Eraſmus in conuiuio poëtico, & diſcipulus
18 eius Viues in Satellitio: Quieſce † nihil acturus. melius eſt enim ceſſare, commodè ſcilicet ſeipſum colligendo, quàm nihil, hoc eſt, inutile agere, & fruſtrà ſe vexare. Cæterùm huc & illud pertinet, quod refertur à Baldo in cap. j. de feud. cog. & Iaſ. in prælud. feud. cùm decoquis lentem, non infundas aromata. Id quod breuiùs dixeris: In lente vnguentum. Cenſuit tamen Georgius Natha, in repeti. clemen. ſæpe. de verb. ſignifica. notandum, quod gloſſa in verbo, perpetuum, ait, ſoluens contrarium, quo dixerat verbum illud videri ſuperfluum, cùm ſuapte natura lex ſit perpetua, quod eſt modus loquendi, eóque doceri repetentes ac diſputantes prudenter eludere ſimilia argumenta, quæ fierent à ſuperfluitate. qua tandem vix ſunt redarguendi, qui ore docent ſeu ſcribunt, cum variè ſatisfacere habeant ac ne ſic ſatisfaciant ſæpe: vt interim nos ipſos quoque hîc excuſemus, multa in ſuperfluitatem ſuper-
19 flua adnotantes, at non, opinor, ſuperfluò. † quandoquidem vt commodiſsimè ait Fortunius Gartia, ad l. Gallus. §. quidam recte. de liber. & poſthu. ff. ſuperfluis aduerſus ſuperflua eſt vtique opus. nec ab re eſt, quod mox ac poſteà ſtatim, & ad illud: Et breui ſer. conſc. Deo iuuante dicetur.

1 *Quantum ad legum ſoliditatem pertinet.*) Nota † eatenus ſuperflua reputanda & reijcienda, quatenus ſoliditati & perfectioni rei nihil detrahitur, atque eatenus ſcilicet ſuperflua intelli-
2 genda. Solida † autem, perfecta, & abſoluta quæque res putanda eſt, quæ ſua ſibi omnia habet, cui nihil deeſt, neque vlla pars, ſiue principium, ſiue medium, ſiue finis. In omnibus rebus animaduerto id perfectum eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus conſtat, inquit Caius Iureconſultus in l. prima. ff. de ori-

gi.iur.vult & idem Ariſtoteles lib.Metaphyſi.quinto.& Gregor.Nicenus in principio lib.de vita Moyſi.& huiuſmodi homines ſapientes appellamus. eos enim, qui ſapientes ſunt, abſolutos & perfectos putamus, vt ait Cicero lib. 4. de finibus. Idq́ue ſcilicet quantum in humanam capacitatem cadit. quo-
3 niam † aliôquin & planè, & ſolus ſapiens & perfectus haud dubiè eſt Deus. Item Lactantius lib.j.diuinarum inſtitutio.capi.3. Id perfectum exiſtimandum eſt, cui nihil poteſt accede-
4 re, ſcilicet vtile, & quod non ſuperfluum ſit. Plato † id totum appellauit, habens principium, medium & finem, in Parmenide. Propriè inquam: nam & eius, quod impropriè totum eſt, ſcilicet pluſquàm totum, & habens ſuperflua, totum aliubi appellauit, ac ipſum verè totum medium, celebrans in hunc
5 ſenſum illud Heſiodi: † Dimidium nonnunquàm magis eſſe, quàm totum. inquit enim:

Νήπιοι οὐδ' ἴσασιν, ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός.

Idq́ue quando videlicet totum comprehendere noxium eſt, dimidium verò moderatè ſe habet. tunc ſanè moderatum immoderato plus eſſe rectè cenſuit, vtpote melius deteriore, & malo bonum, & inutili vtile, & ſuperfluo non ſuperfluum. Vnde conſtat etiam imperfectum cenſendum, à quo amouendum aliquid eſt, vt rectè ſe habeat, atque id, cui eſt quicquam
6 addendum. Planè igitur † eſt ſolidum, cui nihil addendum eſt neque detrahendum. quod mediocritas appellatur: In qua omnis virtus ſita eſt: extrà verò, in vtraq; parte vitium, vt Philoſophorum clariſsimi, multíque autores alij prodiderunt.
7 Vnde & lex mediocritas † dicitur: quæ ſola laudatur & expetenda dicitur. vt habet eleganter Peripateticorum Princeps, in Politicis: ὁ γὰρ νόμος, τὸ μέσον. τὸ μέσον μὲν τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν, ἐ χαίρειν δεῖν φασί. In hoc & cap.j.articu.ij: 41.diſtinct.& l.iij.§.penul. ff. vbi pupil.educ.deb.& l.continuus. §.ij.de verb.oblig.c.clerici. verſi.clauſa.de vita & hone.cler.& not.in l.non exigimus.§.ſi
8 quis tamen.ſi quis cautio.ff. Hincque † aliquando, quod minus eſt, nimium etiam dici poteſt: quando ſcilicet id minus nihil prodeſt. nam eo primum minus eſt, & nimium eſt, quia non modò non prodeſt quicquã, ſed etiam nocet in eo occupatum fuiſſe fruſtrá. quale eſt ænigma Vulteij lib.Epigram.ij,

Non ſatis & nimium eſt ſemel aſpexiſſe Toloſam.

Sed &

9 Sed & ſimiliter quod nimium eſt, † minus dici poteſt, etiam aliôquin, cùm ei, quod ſat eſt, officit, non, ſi non officit. vnde traditum eſt cùm fit pluſquàm fieri debet, etiam ipſum fieri quod eſt faciēdū, not. in l. ſi quis cui. quemadm. ſeruit. amitt.
10 Cæterùm, cùm † nihil fit, minus fit. vnde qui non vult currere, tenetur ex conuentione de minus currenti: vt tradit ibi Caſtren. & Rebuff. in l. j. gloſſ. 4. in fi. de ſen. quę pro eo, quod inter. prof.

Præfationibus.) Nota hîc non omnes præfationes damnari vel cenſeri ſuperfluas. quando enim, ſuperfluis reſecatis, ait non ſuperflua quædam cenſet, vtique minimè mala, & reſe-
1 canda procœmia. vnde † lex municipalis prohibens doctori vti procœmio, valet quidem, ſed intelligitur de ſuperuacuo, non alijs, vt tradidit Bald. ad rubri. de iuſtit. & iur. ff. qualia ſunt quæ conferunt ad legum cauſam finalem intellıgēdam, vt Baldus tradidit in ſequentem conſtitutionem. & facit Ponta. in conſil. 328. col. 2. & Alex. conſil. 55. col. j. par. 5. & Marſil. cōſil. 19. l. regula. §. & licet. de iur. & fac. ig. ff. l. j. & ibi Bald. ad Macedo. c. ex multa. & ibi Pan. de voto. & Barbat. in procœm. Clement. & in cap. dilectus. nu. 65. de reſc. idque nos tradidimus lib. noſtræ Reip. tertio ex legumlatione Platonis. atque certè Caius expreſsit, argumētum ducens quaſi à praxi ad theoriam, à foro iudiciali ad Iuris ſcholas, à voce oratoris in auditorio iudiciali tonante, ad Iuriſconſultorum inter-
2 pretationes & compoſitiones Iuris. Nam † id ex Platone quoque in Phædro notum in oratione primum ante narrationē procœmiū eſſe, ex Theodori antiquioris, viri Byzantij more, ad reddendos ſcilicet auditores attentos, dociles & beneuolos, vt Cicero, Fabius, & cæteri tradiderunt. tametſi
3 † quoſdam caſus voluerunt, in quibus illud ſit obmittēdum. Ait verò Caius l. j. de orig. iur. ſi in foro cauſas dicentibus ne fas, vt ita dixerim, videtur eſſe, nulla præfatione facta iudici rem exponere, quantò magis interpretationem promittentibus, inconueniens erit omiſsis initijs atq; origine non repetita, illotis, vt ita dixerim, manibus materiam interpretationis
4 tionis tractare? Namque, niſi † fallor, ipſæ præfationes & libentius nos ad lectionem propoſitæ materiæ perducunt, & cùm eò venerimus, euidentiorem præſtant intellectum. in

quo & Accurſius in Inſtitutionum procem.qua in re deficien tes, ſiue abundantes, inquàm, ſupra modum præfationes, ſuperuacuæ habentur, quas hoc loco omnino reprobat Iuſtinianus. quemadmodum in oratione quoque & cæteris compoſitionibus fit à peritis autoribus. Beatus Hieronym. lib.2. Machab.cap.3. Deſcripturo hiſtoriam ſtultum eſt ante hiſto-
5 riam effluere, in ipſa autem hiſtoria ſuccingi. Aelius † Spartianus in Aelio Vero,ad Diocletianũ Imperatorem: Non debet prologus enormior eſſe, quàm fabula. Lucianus in encomio Demoſthenis: Si initium orationis iuſto grandius eſt,verendum eſt ne quis,iuxta prouerbium,dicat: Epigramma maius eſt calatho. Et huiuſmodi immoderatis ſeu ineptis procemijs vtentes Oratores, [illegible] ait eiuſdem Timon.

1 *Quàm ſimilibus.*) Nota quoque ſimilitudinem † reprobari,ſcilicet ſuperfluam. nam & ſolet eſſe ſimilitudo ſuperflua & mater, vt ait Beroaldus,faſtidij. Eſt autem non ſuperflua vel inutilis aliquando, ſimilitudo, multis de cauſis: quas apertiſſimè nos docuit Iuſtinianus in l.ij. §.ſi quid ergo. infrà de vete.iure enuclean.atque alibi.quibus ſiuit multas leges inter ſe ſimiles diuerſis legi locis. Cuiuſmodi ferè omnes aliquando notauimus vnà ius perlegendo. In hoc Codice l.ſi quis in con ſcriben.de epiſco.& cleric.& titulo de pactis. l.nemo. de epiſco.audien.& titu.de poſtulando. l.legem.quam dixi.de pact. & titu.de pact.conuentis.l.ex conuentione.de pact. & titu.ſine cenſ.vel reliquijs l.iubemus.de ſacroſanct.eccleſ.& titu.de naui.non excuſandis.l.neminem.de ſacroſanc.eccle. & titu.de quibus muneribus.l.qui ſub prætextu.de ſacroſan.eccle.& titu.de collegiatis.l.addictos.de epiſco.audien & titu.de appellationibus.l.nemo.ij. de epiſcopa.audien. & titu. de ſponſal.l. mulieres. de incol. & titu.de dignita. l.ſacroſancta. de ſacroſanct.& titu.de annonis.Porrò in Pandectis.l.diem functo.de offic.aſſeſſo. & titu. locati. §. ſeruum. l.cùm fundus. de rebus credi.& l.ſi ſeruus.de actio.empti. l.filiusfamil.de verborum obligatio. & titu.de regul.iuris.l.ſi de vi. de iudic. & in l. qui cœtu. ad legem Iul.de vi publica. §.fina. l. pater. & l.Lucius, de lega.3.

Et contrarijs, præterquàm ſi alia diuiſione adiuuentur.) Non eſt du-
1 bium relicta verè contraria † in iure pleraque. adducuntur leges fin.

ges fina.ff.de cadauer.punitor. & l.obnoxios.de religioſ.infrà l.prima,& ſecunda. ff.de caſtrenſ.pecul.& l.quod ſcitis.de bonis quæ liber.infrà l.quanuis.de adulter.infrà,& ff. Iura, alia item multa. Id autem & pleriq; docentes noſtri teſtati ſunt, & inter cæteros Neuizanus tandem in inuentario ſuo librorum iuris,ad finem: atque omnino Budæus poſterioribus adnotationibus in Pandectas, in l.4. ad legem Iuliam maieſta. Atqui ea & ſimilia contraria quadam ſubtili diſtinctione & diuiſione adiuuari poſſe Tribonianus cenſuit: ideò propter vtilitatem aliquam non mouiſſe loco, aut mutaſſe apertiùs vi
2 detur: & voluit ita accipi oportere. Quamobrem † magis ipſius Triboniani & Principis legúmque conditoris mentem,quàm rem ipſam, iam non ipſam, & verba attendentes, inquantum fieri poteſt, cùm in manus veniunt leges aliquæ, quæ verè contrariæ apparent,debemus eas ſecundum veram & commodam rationem diſtinguere, & accipere, & quodammodo concordare, tanquam diuerſas, non aduerſas exiſtentes: vt loquitur textus in capit.cum apoſtolica. de ijs,quæ fiunt à præla. ſine conſen.capitu. & ſecundum quod ait beatus Hieronym.quæſtio.ij.ſuper Geneſin: Cùm videatur ſcriptura eſſe contraria, vtrunque verum eſt, cùm diuerſum ſit.
3 neque enim dicitur † diſcrepare, quod oportet diuerſis caſibus diuerſimodè conuenire: vti ſcripſit Bald. in conſil.304. quanquàm diuerſum pro contrario ſcriptum ſit infr.conſtitutio.3. §.ſupradictis. & alibi; cùm ſcilicet id maximè ſit diuerſum. Ad hæc,egregio tractatu ad Cantiunculam oſtendit
4 Zaſius, nullas † prorſus antinomias eſſe in iure,quæ non conciliari poſsint & complacari.

Illis etiam, quæ in deſuetudinem abierunt.) Nota etiam non admit-
1 ti † quæ conſuetudine ſunt abrogata,non ſecus, quàm quæ lege ſcripta, æquè enim conſuetudine atque lege ſcripta tollun tur,& contraria ſunt conſuetudini atq; legi ſcriptæ. l.de quibus. ff. de legib. Ideóque tanquàm talia & ſuperfluò chartas occupantia,ſunt exterminanda.c.ſi Romanorū.19.diſt.Porrò relinquuntur quædam, vt eorum cognitione quadam in re vtiliter inſtruamur: vt notant gloſſ. & cæteri in cap. vlt.7. diſt. & Inſtit. de teſta. in princ. Floria. in l.j. ad fi. ff. ad leg.
2 Aquil.illa verò videlicet, quibus potiſsimùm † vtimur, fre-

quentia & quotidiana,ſunt præcipuè ſancienda & tractanda. in quo & l. 3. & ſeq. ff. de legi. l. legaui.de adimen. leg.l. iuſto. de vſucap.l. ſi conſtante.§. quoties, ſolut. matri. l. j. in prin.de aut.& conſen.tut.l.j.ad exhib.ff. l. j. §. ſed & ſi:de veter.iu.enu.inf.l.cùm nõ ſolùm.de bonis, quæ lib. & procem. Decreta.§.ſanè.procem.Sexti.§. nos ad.procem. Clemen.§. du dum.atqui hæc non magis, quàm alia amplectenda, quia lucro futura ſint, vt docentibus pleriſque videmus eſſe perſua ſum: qui pleriſque in initijs ſuorum Commentariorum & interpretationum, id quod ſunt interpretaturi, vel maximè cõmendant, quòd aura & pecunijs ſit plenum. Cõmendatur à Neotericis Subſtitutionũ materia, in rub.de vulg.ff. quòd
3 Cumanus referat ſe viua voce † audiuiſſe Baldum dicẽtem, quòd in ea materia quindecim milia ducatorum lucratus erat,& pluſquàm de omni alia materia, quæ ſit in corpore iuris.& dicit Bartol.in ſexta quæſtione repet.l. Cæſar,de pu blica.ff.intro materiam auream,& plenam denarijs.& Alex. & Iaſ.in rub.de re iudic.ff. aiunt eam materiam plenã auro. Pariter verò deſpiciunt ij, & dehortantur ab ijs, quæ lucroſa minimè apparent,vt facit Roſellus ad auten. ingreſsi. inf. de
4 ſacroſ.ec.quales † panilucros noſtros eleganter appellat Dro ſeus in præfatio. Meth. iu. Nec deſunt, qui ſimiliter affecti
5 vel inde ſint iuuenes alioquin egregij ſpiritus. Aduocatos † & cæteros id genus,qui verſantur in curijs, hoc malo teneri nõ eſt quod admoneam,quibus peculiare habetur περὶ ἀργυρίου,quos ferè nemo neſcit nihil niſi pecunia facere, atque ideò illi tantùm ſtudio addictos, quod eſt pecunioſum, itaque materiam beneficiariam plurimum laudant, & veluti olim feciſſe di-
6 cuntur Stratocles † & Dromoclides, ad forum & tribunal quaſi ad auream meſſem inuitare ſolent. Et quidem,ſicut inepta ac ineruditа, ita peſtilens vox vbique agnoſcitur, ſcientiam quæ de pane lucrandro non ſit,ſcientiam non eſſe, ſed inſcitiam ac dementiam, vt bellè inquit Nicolaus Beraldus oratione ſua de vetere ac noua iuriſprudentia. nanque vt dicere ſolitum accepimus à patre preceptorem ſuum Iudocum Lauerrinum Iuris interpretem doctiſsimum, nihil ſcriptum eſt,quo non aliquando maximè opus eſſe poſsit, & decori & lucro maximo: dictum etiam pulchrè à Vlpiano in l.j.de var.

&

7 & extraor.cognitio. ſanctiſsimam † eſſe ciuilem ſapientiam, quæ numario pretio non ſit æſtimanda. itaque cùm omnia, tum frequentia vſu amplectenda ſunt, maximè propter eorum dignam cognitionem, vt proſimus hominibus. quanquàm & ſecundo loco poſſumus ſperare neceſſaria inde nos poſſe comparare, vel etiam iuſta lucra facere, quibus ſimiliter hominibus prodeſſe amplius valeamus. c.cùm ſecundum. de præb.cap.extirpandæ.eo.ti.in quo Ioan.Fab.in proœm.ad Inſt.& Ioannes Fauẽſis tract.de modo ſtuden. Et facit, quòd
8 qui de patrimonio viuere poteſt, † nihilominus poteſt ab eccleſia accipere ſtipendia, dummodo non gratia cupiditatis, ſeu augendi diuitias, aut ditandi propinquos, vel vt luxibus impendat. De quo Doct.in.cap.clericos.1.q.2. Cæterùm, non omnia vſu frequentia ſeruanda ſunt: arg.ff.de off.præſ. l.ſed licet. & ibi gloſſ. & Baldus notat ibi expreſsim, quòd mala
9 † practica non eſt ſeruanda. verùm ea, quæ vſu obtinent, ſi planè praua non ſint, & in dubio contemptis iuris ſubtilitatibus ſeruanda ſunt, ſicque practica cum ea apparet, vt tradit ipſe Bald.conſil.136.& idem vult conſil.358.& conſil.472.&
10 ait conſil.353.quòd † boni ſtyli ſeruandi ſunt, quia inuenti à peritioribus. & hic eſt ordo iudicio præſcriptus, veluti conſuetudo, ſecundum eundem Bal.in l.cum de.de leg. ff. de quo not. in l.j. de ſacro. inf. & per nos in l.4.eo.ti. quem pro lege ſeruandũ ait, & Guido Pap. in conſil. 123. tametſi in contrariũ eſſet diſpoſitio Iuris, l.ſi quando.in fi.inf.de iniurijs. §.quę omnia.de ſatiſda.inſt. & facit Bald. & ad eum not. in. c. j. ad
11 princ.de feud. cognitio. & ſi hic planè non ſeruetur, † actus eſt nullus: vt tradit Bald.in l.de quibus.col.7.de legib.ff. aitq; Aimon Craueta conſil.91.quòd vera interpretatio ſumitur à practica, ſeu ab eo, quod fieri conſuetum eſt, l.minimè. de legib. ca.cùm dilectus.de conſuet.Bal.in cap.j.de feu.ſine culp.
12 non amitt.& in.c.illud.de excuſ.tut.ff.quòd ab antiqua † practica non eſt recedendum. quem etiam refert in hoc faciens Marſil.in initio ſuæ Practicæ.facitque Bal. in l. Aemilius.de minor.ff.& Ioan.Neuiza.in ſylua nuptia.

1 *Certas.*) Nota certas † leges & ius certum eſſe debere. vnde etiam ait ad Nicoclem Iſocrates: πρέπον ἢ συμφέρον τὴν τῶν βασιλέων γνώμην ἀμετακινήτως ἔχειν περὶ τῶν δικαίων, ὥσπερ τοὺς νόμους τοὺς καλῶς κειμένους. Et hæc

gene

2 generalis legum ratio eſt.qua † tantum plurimę leges conſta
re videntur.vnde non omnium ratio reddi poſſe dicitur, ſci-
3 licet particularis:& omnes ratione†conſtare dicuntur, ſcili-
cet vel generali,vt ius certum ſit,& finis Iuris,concordia ho-
minum conſequatur.
1 *Et breui ſermone conſcriptas.*) Nota breuitatem † amicam le-
gibus, abhorrentémque verboſitatem. vnde Caius in l.j. de
origi.iur.non quòd velim, inquit, verboſos cõmentarios fa-
cere. & B. Bonauentura in Commentario pſalmi. 118. cap.3.
2 verſ.11.ar.3.tradidit multiloquium vitandum, † & præferen-
dum breuiloquium,propter tria:ne ſtulti iudicemur,ne pec-
cemus,& puniamur. in quo & l.j. quod met. cauſ. l. Gallus.§.
quidam rectè.de lib. & poſth. ff. §.j.quod cum eo. inſt. & ibi
pulchrè not.adhæc.c. ſacroſancta.16. diſt. vbi bellè ait Card.
Alex.nota laudandum in ſcriptis alicuius,quòd nedum neceſ
ſaria & vtilia ſcripſit, verùm & multa breui ſermone con-
texuit.Vnde intelliguntur reprehenſione digni,qui multa ci
3 tantes,lõgos commentarios faciunt,†præſertim in rebus non
neceſſarijs ſeu inutilibus. Ad idẽ cap.ſi recto .diſt.46. vbi idẽ
4 Cardi.notat contrarium morẽ † inualuiſſe per ſtudia Italiæ.
quo ſanè & cæteri cum Italis malè audire,& meritò vidẽtur.
tradidit autem & Bologni. in auten. habita. ne fil. pro pat.
inf. nu. 57. doctores eſſe doctoratu priuandos, ſi ſint nimis
verboſi ,quoniam ob id indigni ſint,cùm verboſitas nõ cõue
niat tantæ dignitati.Paritérque vult gloſ.in.l.ex ea.ff. de po-
5 ſtul. quòd † procurator ſeu aduocatus nimium verboſus po
teſt ab officio repelli, & notatur tex.per Bar.& Curtium.in
l.2.§.quòd ſi actor.de iureiur.propter calũ. de. infr.cõtra ad-
uocatos dicentes ſe velle abbreuiare verba, poſteà verò vten-
tes magna prolixitate verborum. in quo etiam Paris Puteus
in tracta.ſynd.tit.de exceſſ. aduoc. & cap.Iudex in tribunali,
voluminis,quod in folio dicitur, fol. 76. & Ponta.ſing.742.
& Panor.in procem.Grego.nu.4. & quoniam autoritate ſua
Iudices ſæpenumero abutuntur, auſcultantes diutiſsimè, &
magna ex parte ſuperfluò loquentes, eos quibus fauent, vel
quos verentur,puſillanimitate quadam,impudẽtes, inquam,
veteratores lingulacas,contrà verò conturbantes ſtatim, &
non ſinentes loqui ſimplices, illos cohibere debere oportet,
intel

intelligant ex prædictis, hos patienter audire.l. proximè. de ijs,quæ in teſtamen.delen.ff. & nota. tandem à Rebuff. in l.ſi quando.de bon.vacan. infr,text.pro aduocatis,qui dicunt Iudici, Domine audiatis vnum verbum ſi placet, nolo dicere niſi vnum verbum: quòd etiam ſi multa dicant excuſantur. cùm ea ſcilicet è re eſſe apparent: argumento etiam l.j.de reb.
6 cred.ff. Cæterùm habemus Principis† conſtitutiones multas in Regno, quòd aduocati in omnibus breuiter agant, Caroli 7.artic.j.& 50. & in ordina.ſtyli Parla.24.& 37.& Caroli 8. artic.26.& in vltimis Franciſci,artic,43.Ad hæc facit gloſſa, & Cardina.in cap.tales. 23.diſtinct. & Scotus in 4.ſenten. diſtinct.6. & Conrad.in procem.tracta.de contract. colum.penul.& notat per hunc text.& ſimi. Bartol.in l.vbicunque.colum.7. de interroga. actio. quòd poſitioni ſuperfluæ non eſt reſpondendum. de quo plura Franciſ.Curt.in tracta.de iuramen.calum. In materia poſitionum, breuiloquio 15. & idem tradit Iacob.ab Are. in ſuo tracta.poſitio.colum.6.verſic.no-
7 uiſsimè.Prætereà,animaduertendum† eſt, leges ſummi principis Dei,quas cæteræ, quantum fieri poteſt, imitari debent, breui ſermone conſcriptas eſſe: ſicuti ait diuinus Hieronymus in caput Eccleſiaſtici vltimum:Sacra ſcriptura breui circulo coarctata eſt: quantùmque dilatatur in ſenſibus,tantum in ſermone conſtringitur: quia conſummatum breuiatúmq; ſermonem fecit Deus ſuper terram,vt dictum eſt ab Apoſtolo ad Romanos 9.cap. beatus Chryſoſtom.in Gene.homil.23. Diuinorum eloquiorum natura in paucis verbis, multas ſententiarum affert diuitias, & ineffabilem diligenter ſcrutari volentibus theſaurum largitur. Idem in eundem lib. homilia 39. Magna diuinæ ſcripturæ virtus eſt,& multæ in verbis latent ſententiarum diuitiæ. Quinetiam firma ſententia om-
8 nium veterum fuit,† diuinæ atque humanæ ſapientiæ totius integram cognitionem in quinque libris Moſaicæ legis includi, diſsimulatam autem & occultam in literis ipſis, quibus dictiones legis contextæ ſunt, vt docuit Ioan.Picus in expoſitione priorum verborum Geneſeos,quam heptaplum appellauit.& dixit Ioan.Selua in tracta.de beneficio, parte prima, quæſtio.5. requ.7. quòd in paucisſimis illis literis, vocis quæ legitur in paſsione Domini: Conſummatum eſt: omnis

ſcientia continetur. Porrò, vt ait Lucianus quodam dialogo
9 †de hiſtoria, breuitas in omnibus vtilis eſt, maximè ſi non inopia quadam fuerit rerum dicendarum. déque ipſa hiſtoria Cicero libro, quem de claris Oratoribus inſcripſit: nihil eſt in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius, & idem autor eandem Oratori, maximè verò Senatori & cenſenti conuenire docuit libro de Legib. tertio. dicens: Breuitas non modò Senatoris, ſed etiam Oratoris, magna laus eſt in ſententia. Id quod ſcilicet in vniuerſum de ſufficiente, moderata, & commoda breuitate eſt accipiendum, docente etiam Plato-
10 ne in dialogo de Regno in hunc modum: Maximè†omnium primùm honorare progreſſum oportet, quo ſcilicet ſpecies diſtinguere valeamus, diſputationémque longam haud moleſtè ferre, ſed affectare potiùs, ſi quomodo ad inuentionem nobis confert ſimiliter & breuem. Decet item eum, qui longiores ſermones vituperat, circuitúſque diſputationum huiuſmodi non admittit, haud leuiter temeréque damnare prolixitatem, ſed oſtēdere priùs diſputatione breuiore & promptiores ad differendum & ſagaciores nos, ſi ſequamur, reddi: aliâs autem & aliò tendentes increpationes laudéſve nec curare penitus, nec audire oportet. ſícque Ioan. Neuiza. in Indice librorum Iuris, ſecundo ait: Qui dicunt verboſas leges, conſiderent eas, & breuiùs loquantur, ſi poſſunt. Beatus Auguſtinus in prologo retractationum: Abſit vt multiloquium deputetur, quando neceſſaria dicuntur, quantalibet ſermonum multitudine ac prolixitate dicantur. Ad hócque cap. Romani. §. nos itaque. & ibi Cardina. in quarto notab. in clemen. de
11 iureiuran. & imprudens ſanè†breuitas parit obſcuritatem. ſecundum illud Flacci in arte Poëtica;

Dum breuis eſſe laboro, obſcurus fio.

De quo Io. Calde. in repe. c. cùm dilectus. col. j. de cauſa poſſeſ. & propr. Item Oroſ. lib. 3. in princ. breuitas atque obſcuritas, imò, vt eſt ſemper obſcura breuitas, & ſi cognoſcendi imagi-
12 nem†præfert, aufert tamen intelligendi vigorē. & id plerique nimiùm diſertis accidere ſolere ait D. Hiero. in explanatione pſal. 89. ad Cyprianū, vt maior ſit intelligentiæ in eorū explanationibus, quàm in ijs, quæ explanare conantur, difficultas. atque his bellè conuenientia ſcripſit M. Fabius libro quarto.

cap. 2.

cap.2. Nos breuitatem in hoc ponimus, non vt minùs, ſed ne plus dicatur, quàm oporteat. nam ſuperuacua cum tædio dicuntur: neceſſaria cum periculo ſubtrahuntur. quãtum opus eſt autem, non ita ſolùm accipi volo, quantum ad iudicandum ſufficit: quia non inornata debet eſſe breuitas: aliôqui fit indocta. nam & fallit voluptas, & minùs longa, quæ delectant, videntur: vt amœnum ac molle iter, etiam ſi eſt ſpatij amplioris, minùs fatigat, quàm durum arduúmque compendium. nec enim mihi vnquàm tanta fuerit cura breuitatis, vt non ea, quæ credibilem faciunt expoſitionem, inſeri velim.
13 ſimplex † enim & vndique præciſa, non tam narratio vocari poteſt, quàm cõfuſio. nec tam obeſt audire ſuperuacua, quàm ignorare neceſſaria, vt idem ait lib.12. cap.8. Improbat tamen hic ſententiarum gratia verboſiſsimos locos arceſſere, cùm ex locis debeat naſci ſententia. quod maximè inconuenit, de quo loquitur, Oratori nõ adeò docenti: ac ne vllo modo inconuenit ſæpe, vel noſtro æuo tolerandum, vt pluribus proſis: quibus non tantùm ſæpe dicenda, quæ pulchra ſunt, ſed variè etiam inculcanda, & variè eorum fides facienda.

1 *Et congruis ſubdere titulis.*) Nota in † compoſitionibus omnia ritè collocari debere, & aptè reſpõdere ſuis titulis. facit gloſſ. inſt. de rer. diuiſ. in princ. & Auguſt. lib. de vera religione, cap.30. dicens: in omnibus artibus placet conuenientia: qua vna ſalua, & pulchra ſunt omnia. Hinc argumentamur à ti-
2 tulis ad leges ipſas, dicentes, leges interpretari † maximè debere ſecundum titulos, ſub quibus poſitæ ſunt. Barto. in l. is, cuius. col.2. ſi ſeruit. vend. ff. ad hócque allegant l. Imperator. ff. de in diem addictio. Angelus in l. iubemus. ad Trebel. inf. Bart. in l. ventre. col.2. de acquir. hær. Barbat. in cap. cùm ab eccleſiarum. col.6. de off. ordi. & in rub. de libel. obla. col.j. allegans etiam cap. vt litigantes. de off. ordi. in 6. & in conſil. 4. vol.4. not. in cap. tibi, qui. de reſcrip. in 6. Ad idem laudat Ioannes Igneus in repe. l. donationes, quas, col.j. de don. inf. legem vltimam, cum gloſſ. in princ. de cõdict. indeb. ff. & facit gloſſ. fi. in l.2. de epiſc. audien. atque dixit Bal. in l.2. inf. quan.
3 prouoc. non eſt neceſſ. quòd rubrica † declarat dubium textus. idem Barbat. in repe. rub. de fide inſt. & Panor in cap. nónne. de confirm. vti. & inutil. notat, quòd quandocunque

4 plures † ſenſus poſſunt elici ex vno textu, ille amplectendus eſt, qui conuenit rubricæ, hoc eſt titulo, & tractatui qui per eum ſignificatur. Cæterùm, in hoc, regularum cancellariæ Scholiaſtes in titulum ſiue inſcriptionem ipſarum regularũ, & Barbat.tract.de teſtib.col.j.& Iaſ.poſt alios in l.j.not.2. de reb.cred.Bar. in rub. de eo per quem fact. erit. & alibi ſæpe.
5 Tandem † nec prætereundum duximus hos titulos non malè à doctoribus rubricas dici, quanquàm id Nebriſſenſis in lexico ſubnotet.nam imitatione eius, pro quo accepit Perſius
6 † Satyr.1. rubrica rectè titulus dici poteſt: qui vt plurimùm & in libris antiquis & recentioribus ruber eſt, atramento coloris eiuſmodi exaratus, ſeu excuſus, vt Reſtio ille fabrorum rubro tinctus, quem Perſius inquam diſertiſsimus Satyricus Rubricã appellauit. in quo plura refert Penna, in tit.de iur. fiſ. inf. quin ipſe ad rem quoque Perſius Satyr. 5. ſic ait:

Vindicta poſtquàm meus à prætore receſſi,
Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunque voluntas?
Excepto ſi quid Maſuri rubrica notauit.

Vbi etiam Nebriſſenſis adnotat, Perſium appellaſſe rubrícã, titulũ ex rubrica ſiue minio, aut purpuriſſo ſcriptum. qualis eſt ad rem, de qua loquitur Perſius, adhuc inſcriptus, De operis libertorum. vnde etiam apparet titulum ſeu rubri-
7 cam † accipi pro tractatu, qui ſub ea fit. ſicque M. Fabius lib.12.cap.3.ait, alios ſe ad album & rubricas tranſtuliſſe. & Iuuenalis, Satyr. 14. leges, rubras appellauit.

Tit. De Iuſtiniano Codice confirmando.

Inſcriptio legis vnicæ.

1 P*Ius.*) Primùm† Aurelius Antoninus, qui Adriano in Imperio ſucceſsit, dictus eſt Pius: & inde plerique alij Imperatores hoc ſibi cognomen, quomodo & Antonini habuerũt. Id quod etiam Aimarus Riuallius lib. hiſtoriæ ciuilis 4. edidit, inquiens: Titus Aurelius Antoninus, Pij cognomen clementia & probitate meruit, ſucceſſoribus quoque reliquit. & ſi-
2 militer ante hos† dudum Aeneas, à quo principes Romani ſe
3 Aeneadas vocant, à Poëta ſuo dictus eſt Pius: necnon† Oreſtes peruerſa pietate, dedecus necémque patris nece patris vindicans. & ita alij. fuerúntque ſummi in eccleſia principes huius nominis, vt liquet. Porrò ita legimus apud Aelium Spartia-
4 num in Adriani vita: Antoninus quidem Pius† idcirco appellatus dicitur, quòd ſocerum feſſum ætate, manu ſubleuaret. quanuis alij hoc nomen adeptum aiunt, quòd multos ſenatores Adriano iam ſæuienti eripuiſſet. alij, quòd ipſi Adriano magnos honores poſt mortem detulit. Sed hoc quidem non magnæ pietatis argumentum eſt: cùm impius ſit magis, qui iſta non faciat, quàm pius, qui debitum reddat: vt ait Iulius Capitolinus in eiuſdem Antonini vita: addens eum Pium appellatum, vel quòd cùm Adrianus ſe interimere vellet, ingenti cuſtodia & diligentia fecit, ne id poſſet admittere: vel quòd verè natura clemẽtiſsimus fuit, & nihil temporibus ſuis aſperum fecit. quod & probatur Eutropio, qui de geſtis Romanorum octauo libro, ſcripſit Antoninum, Pium propter clementiam dictum. licet adhuc ex Coccio Sabellico addere, quod ait Aeneadis ſeptimæ lib. 4. fieri potuiſſe, vt inter primas fauentis populi acclamationes fuerit Pius cognominatus, vel ex prædictis ſcilicet, hincque cæteri. quemadmodum ait Eutropius, ad ſuam vſque ætatem in Senatu principibus acclamatum: Ne ſis felicior Auguſto, melior Traiano. atque
5 ad ipſum Iuſtinianum ex iſto† Antonino huiuſmodi appellationem perueniſſe, expreſſum eſt in autenti. vt liberti de cætero aureo non indigeant anulo. §. vlti. Prætereà, poteſt hîc ex-
6 poni Pius, id eſt religioſus† & catholicus. Id quod videtur fe-

ciſſe Gratianus: qui cùm Pium retulerit Iuſtinianum in capi. quod ſuſpecti.3.quæſti.5.eundem ſcribit catholicum ex Concilio Pariſienſi tempore Ludouici celebrato, in cap. de illicita. 24.quæſtio.3. ad idem facit Ioan. Papa in ea epiſtola, quæ habetur in antidoto diuerſarum hæreſum. Item epiſtola inſ. ſita ſub titu. de ſumma trini. & fide catho. Ad hæc Procopius eius temporis hiſtoricus, ipſe quoque vt apparet Pius, in libris quos de Iuſtiniani ædificijs ſcripſit, cùm plura pijſsima & religioſa ædificia magna cura & impenſis ab Iuſtiniano conſtructa, narrat, tum templa ipſi Deo & diuis, tum pauperum & miſerorum hominum habitacula, tum impudicarum mulierum: his eleemoſynas item multas erogaſſe, & à malis plurimis & corporis & animæ pio animo & religioſa Chriſtianáque pietate eripuiſſe teſtatur. Id etiam maximè hoc lo-

7 co eſt animaduertendum, quòd idem refert † miracula non parua Iuſtinianæ pietati à Deo conceſſa, ipſúmque abſtinentem religiosè admodum vixiſſe. quod nemo, niſi Iouiniani Epicuri Chriſtianorum nomine tenus, ſectatores impij, non admodum Pium dicet, commentis inaniſsimis dudum demonſtratis à beato Hieronymo, tum locis multis ipſo ac pluribus alijs omnino comprobantibus, & mirè ſolidè ſtatuentibus hancce abſtinentiam: quippe ſanctiſsimis Eſſenis, quibus cum conuerſatus eſt Baptiſta Ioannes Seruatórque noſter Chriſtus: vt colligit Zieglerus, & filijs Prophetarum veteris inſtrumenti cum ſolitudine vſitatiſsimam. de qua & Zaga Za-

8 bo † præſul Aethiops ait, plurimùm etiam eos dominum diligere, qui abſtinent à carnibus, & multò magis eos, qui ieiunant pane & aqua & herbis, vt Ioannes Baptiſta eremita vltra Iordanem fecit, qui ſemper vſus eſt herbis, ait. De quo ſi-

9 militer beatus Matth.cap.3. Certè † aliquando ipſum Iuſtinianum Imperatorem grauiter ægrotantem, cùm iam moriturus videretur, à medicis derelictus, ac in numerum penè mortuorum relatus, in viſione apparentes diui ſeruauerunt Coſmas & Damianus. Idem ægrotabat aliâs, rheumate grauiter cruciatus: cuius rei ipſe potiſsimùm ſibi cauſa fuerat. nam diebus omnibus, qui Paſchalia feſta præcedunt, quæ ieiunia nuncupantur, dura quadam victus ratione vſus eſt: quæ non modò in Rege abſurda eſſet, verùm etiam homine quouis in Re-

publ.

publ. quomodo verſanti. duobus enim diebus perſeuerauit
10 abſque vllo cibo:idque cùm è lecto ſummo mane † ſurgeret,
vigilarétque pro Republica, ſempérque & opere & ſermo-
ne negotia publica pertractaret matutinus, & meridianus,
nec interim noctu ceſſaret. nam cùm cubitum iuiſſet, & pro-
funda iam nocte ſurrexiſſet, non multò pòſt veluti ſtragulis
oneratus, ſi quando etiam cibum ſumeret, à vino & pane cæ-
11 teríſque eſculentis abſtinebat. herbas autem duntaxat † eſita-
bat, eáſque ſylueſtres, longo tempore ſale atque aceto mace-
ratas. potúſque fuit illi duntaxat aqua. nec harum rerum ſa-
tietas illum cepit vnquam, cùm & in conuiuio hiſce guſtatis
edulijs, quæ ei conuenirent, abſtinuerit, cùm non dediſſet na-
turæ quod ſatis eſſet. hinc igitur inualeſcens morbus medico
12 rum auxilium ſuperabat. intereà verò cùm † lapicidæ fode-
rent in templi martyris Irenes conſtructionem, inuentę ſunt
reliquiæ iam olim virorum ſanctorum quatuor, qui cùm Ro
mani eſſent milites, in duodecima legione deſcripti fuerant,
quæ in vrbe Armeniæ Melitene quondam fuerat conſtituta.
quas tum in apertum prolatas cùm Iuſtinianus audiſſet, reli-
cta humana arte, fiduciam ad eas vertit. & cùm ſacerdotes
arculam ſanctorum corporum genibus ipſius impoſuiſſent,
confeſtim morbus euanuit: repentéque oleum effluens ſuper
arculam de reliquijs pedes ipſius Imperatoris veſtéſque per-
fudit, vt latiùs adhuc ſcripſit Procopius ædificiorum illius
lib.j. Platina item, cuius tanta eſt autoritas, vt velut ſacroſan-
13 cta & ſibyllinis folijs veriora, quæ ſcripſit † exiſtimanda di
xerit Balbus epiſcopus lib. de coronatione, cap. pe. in Bonifa-
14 cio 2. retulit Iuſtinianum libros † de incarnatione Domini
eleganter ſcripſiſſe: templúmque in honorem Dei ſanctæ So
phiæ nomine, quo nullum eſt in orbe maius, ſua impenſa
ſuóque iuſſu ædificatum. abbáſque Tritemius lib. de eccleſia-
15 ſticis ſcriptoribus, ſcribit Iuſtinianũ aduerſus hęreticos † ſcri
pſiſſe de incarnatione Domini, contra Eutichetem libros
tres, & contra Epiſcopos Africanos, librum vnum. fecit &
D. Hierony. eius argumenti librum: cui tamen eſt vulgò titu
lus, De viris illuſtribus, ipſius verò Hieronymi etiam teſti-
monio quadam ad beatum Auguſtinum epiſtola, propriè in-
ſcribendus, De ſcriptoribus eccleſiaſticis. quem librum imi-
tatus

tatus proſecutúſque ad ſua tempora Gennadius etiam Iuſtiniani,vt quidam referunt, meminit, etſi ego non reperi, nec reperiri poſſe id quidem ſecundum chronographiā videtur. Porrò verò Ioannes Faber & dignitate quondam apud nos maximus,& doctrina plurimi habitus,grauis ac bonus,quan
16 tum † videtur proculdubio vir,teſtatur ſe vidiſſe in catalogo Sanctorum, deſcriptum Iuſtinianum Calen. Auguſti. & refert Bartolus in ſuperiorem Codicis inſcriptionem, ſe au-
17 diuiſſe Iuſtinianum † relatum in catalogum ſanctorum. in quo ego nihil ſtatuere poſſum, cùm nihil certi habeam, ſitq; extra profeſsionem vtique meam iudicare de facto, quod & prudentiſsimos homines fallit:cap.j. de conſti.in 6.l.3.de iur. & fac.ignor.ff. de quo etiam ait Grego.in cap. habuiſſe diſt. 33. neutiquàm debere abſolutum eſſe iudicium. magis verò præſumerem etiam ſanctum eſſe omnino, quàm quòd quidā inſulſiſsimè tradiderunt in hęreſim Eutichianam delapſum, non bene ſanum deceſsiſſe. ídque primùm ex bona & ſancta
18 eius vita & laudabilibus nimiùm operibus,quæ † probatiſsimi autores prodiderunt. quod eſt potiſsimum teſtimonium in canonizatione,vt ita dicam, Sanctorum,& relatione in diuos,atq; opinione, vt quis ſaluus & cælo receptus videatur, ac viuens inter mortales, vt recipiatur, & ſit, quod dicitur, prædeſtinatus. cap. venerabili. & ibi traditis de teſtib.Item, cùm receptum in catalogum Sanctorum & ſe vidiſſe aſſeue-
19 ret Faber,& Bartolus audiuiſſe.notum autem teſtem†deponentem de viſu, adminiculari deponenti de fama. quod tradidit Bal. in l.pen.lectura ſeu interpretatione.j. de conditio. inſt.infrà.Ad hócq; cap.vlt.§.j.& ibi Panor. 5. nót. de ſucceſſ.
20 ab inteſ. & † notant Butrigarius ac Flori. in l. ſi arbiter. per illum tex.ff.de probatio.teſtem de auditu dici probare.Curtius autem tracta. de teſti. conclu. 31. quòd facit indicium & præſumptionem,per quam transfertur onus probandi in aduerſarium.Quòd autem plenè probet, tenuit Bald.in l. Gallus.§.ille caſus. de liber. & poſthu. ff.& ibi defendit Socinus. Adhæc, nota eſt iuris regula,in dubijs fauendum animæ, fauendum religioni, etiam ſi aliôquin minùs veriſimilis videatur pro hiſce opinio,ſiue,vt aiūt,durior.Alex.in add.ad Bart. conſil.j.Anch.conſil.69.cap.fi.de re iudic.c.eſtote.de reg. iur.

gloſſ

gloſſ.in cap.ſunt non.diſtinc.46.Dein facit plurimùm, quod ſingulariter colligitur ex cap.quando.ij. de conſec.diſtinc.4.
21 In † dubio præſumendum nedum magis bonum, quàm malum alicui ac eius animę eſſe, ſed etiam ex duobus bonis melius. ídque præſumere pium eſse dici quoq; poteſt. l.ſeptimo. & ibi not. per Bald.de ſtat.homi.ff. & de ipſa corporis libertate, quæ non tam digna & fauorabilis haud dubiè eſt, quàm libertas animæ. ipſe Vlpianus docuit in eius fauorem interpretationem fieri debere, etiam quæ durior fuerit. l.iij.§.vlti. de ſuis & leg.hæred.& palam eſt fauores & priuilegia libertatum,piæ cauſæ,quæ animæ maximè eſt,tributa eſſe: vt tradidit Socy.in l.Mutianæ. de conditio.& demonſtrat.ff. Vnde
22 ſicut non adita hæreditate † fauore libertatis temporalis bona poſſunt addici, ſic multò magis fauore libertatis æternæ multò dignioris, legata,quæ videntur tendere ad libertatem animæ,peti poſſunt: vt docet Ioannes Imolen. in l.qui filio.§. ſeruus.colum.iij. de hæred.inſtitu.ff. tradunt quoque Docto. quod & ad rem facit, magis credendum paucis affirmantibus,quàm multis negantibus: vt eſt gloſſ. in l.diem proferre. ff.de arbi.& in hoc Panormi.in cap.cùm in tua.de teſti. Item, Anchara.conſil.338. Franciſc.Curt.tracta.de teſt. quæſtio.25. Oldrad.conſil.184. Bald.conſil. 80. Deci.conſil.173. ídque in deponentibus ſuper conſcientia vel animo alterius, obtinere tradidit cum Innocen.Florianus in cap.ei incumbit. ad fin.ff.
23 de probatio. Inſuper videtur credibile † eſſe, quod probabile eſt.l.ſi ſecundum.ff.de milit.teſtamen.minimè verò credi debere, ac ne audiri quidem, quod veriſimile non eſt,cap.quia veriſimile.de præſump.cap.ſuper hoc. de renunt.cap.ij.de reſtitu.ſpolia.l.peculium.§.prætereà.ff.de pecul. Anchara.conſilio.194. Marſil.conſil.83.& omnino admittendum videtur, quod veriſimilius eſt.ca.licet.§.quanquam. de probatio.l.obli
24 gatione.de pigno.ff. &†præſumptioni veroſimili adeò ſtandum eſt, vt non niſi euidentiſsimè probetur contrarium, recedi debeat ab ea.l.nuptura.de iure dotium.ff.atque plura ſeu multa veroſimilia inducant plenam probationem: vt docet Craueta conſilio.61. Hisque ſimiliter magis probauerim opi-
25 nionem,†quæ habet,integra virginitate Hieronymum deceſſiſſe, præcipuè cùm ita ſcripſerit in epiſtola ad Euſtochium

F de

de laude virginitatis: virginitatem non tantùm efferimus, ſed ſeruamus. Item: Mihi virginitas in Maria dedicatur & Chriſto. Item: Meum ſemen centenaria fruge fœcundum eſt, quæ non tam poſſunt cauillari, quàm confutari, vel videri nequaquàm eſſe contraria hiſce, quæ pro ſententia aduerſa Eraſmus adduxit in vita Hieronymi ipſius: vbi ſcilicet ipſe ait, in lubrico adoleſcentiæ itinere ſe lapſum, & item, virginitatem ſe in cælum ferre, non quòd habeat, ſed quia magis miretur, quòd non habeat. Quæ quidem dixiſſe videtur, omnino minùs ſibi parcens, vt ſolet, vel quia mente laſciuiori in impudicitiam lapſus eſſet adoleſcentior exiſtens. cùm ipſe in dicta ad
2 Euſtochium † epiſtola, etiam vir factus de tentationibus carnis in ſe multa ingenuè fateatur, & dicat, perire & mente virginitatem: vnde virgines malæ dicuntur. Atqui etiam beatus Auguſtinus epiſto. 205. ad Cyrillum epiſcopum Hieroſolymitanum de laudibus beati Hieronymi inſcripta: & ipſe Cyrillus altera ad beatum Auguſtinum epiſtola de miraculis beati Hieronymi, etiam Cyrilli epiſcopi Alexandrini viſio-
27 ne, tradunt diuinitus reuelatum, † beatum Hieronymum vita functum, beato Ioanni Baptiſtę per omnia in gloria æquatum, ſicut ęqualis ei fuerat in vitę ſanctitate: cùm tamen ipſę beatus Hieronymus duobus tantùm ſertis coronatus videretur, beatus verò Ioannes tribus: Fortè, quòd diuturnitate dierum beati Hieronymi, multa mala ab ipſo lata, quadam compenſatione comparata martyrio beati Ioannis Baptiſtę intelligantur. cognitum eſt enim ex euangelij textu Ioannem Baptiſtam florulenta admodum ætate ſub Herode necatum, cùm tamen beatus Hieronymus demum expletis nonagintaquatuor annis ad Chriſtum migrauerit: vti ſcripſit Paulus diaconus libro decimoquarto. Illa verò duo ſerta, ſcilicet, virginitatem in Hieronymo permanſiſſe, & doctrinæ præſtantiam, fuiſſe denotant. quibus, vt martyrio aureolas ſpeciales, & inde quandam gloriam maiorem dari diuinitus Theologi tradiderunt: & ipſe in dicta epiſtola beatus Auguſtinus, etiam inquiens, maiorem vel minorem gloriam Sanctis eſſe, inquantum magis, & minùs diuinam contemplantur ſpeciem & cognoſcunt. Nec dubium eſt catholicis gloria æquali Sanctos in Paradiſo nequaquàm donari.

quod

quod docet ex profeſſo aduerſus hæreſes Pet. auratus parad.
28 34.déque his ſertis inter alios † multos Ioannes Charterius
Gerſonenſis, non contemnendus theologus, tradidit in flo-
reum beati Bernardi.librum cap.6.& cecinit eleganter Ala-
29 nus Anticlaud.lib.5.† ita:

Cœtibus Angelicis tales adſcribit honeſtas
Vita, virtutu meritum. mercéſque laboris,
Quos vel virgineus candor, vel purpura veſtit.
¡Martyrij, vel doctoris ſua laurea ditat:
Vel quos aureolæ munus non excipit, omnes
Aurea communi fretos mercede coronat:
Cùm ſint diuerſi merito, meritúſque reſultet
Splendor inæqualis, lux diſpar gaudia cunctos
Aequa manent, riſúſque pares, vbi diſſona merces:
Nec mirum, ſi lætitiæ par gratia cunctos
Expectat, quibus vna datur pro munere vita.
In quibus ipſe Deus, eſt omnibus omnia, donum
Et donans, dans vni plurima, pluribus vnum.

30 Porrò † verò ſic, licet Cęleſtinum ex eremita factum Papam,
nonnulli accuſent ſtultitię, quòd Papatum dimiſerit, vt facit
inſolenter nimiùm Bal.in cap.j.de natur. feu. rectiùs alij ſen-
tientes, eum interpretãtur feciſſe id humilitate, Deo non in-
grata: quando & ſanctitate vitæ & miraculis tandem in nu-
merum diuorum eſt relatus: vt ait beatus Antoninus in ſum-
ma hiſtoriarum, par.3. tit.20. cap.4. in princi. de quo & ſi.in
31 cap.j.de renunt.in.6.Denique † animaduertendum eſt, quàm
probè conueniat prędictæ interpretationi, ſignificatio ipſius
vocis, Pius.is enim verè religioſus dicitur, & pietas ſapien-
tia, & religio. quod eſt ſummum & vnicum hominis bonum
præclariſsimum. quod vnum ſi auferatur ex animis homi-
num, veluti ſol è cælo tollitur, & caligo perpetua humanis
rebus infertur: vt præclarè ſcripſit Ioannes Sichardus quadã
32 ad Sigiſmundum Poloniæ Regem epiſtola. vnde † & Theo-
philus Alexandrinus epiſcopus lib. paſchalis 2. ſuper omnia
quaſi culmen & corona virtutum pietas in Deum, toto cor-
dis timore ſeruetur, ait. Et Gregorius Nazianzenus in oratio
ne, quam altero die electionis ſuæ egit in laudem Gregorij
Niceni, Hinc nihil aliud, quàm euſebiã Aſportanius, inquit,
id eſt pietatem in Deum, vt interpretatum eſt in Theo-

philo.quemadmodũ etiã docet beatus Auguſtinus in enchiri
33 dio ad Laurentiũ c.j.dicens:†Pietas eſt ſapiẽtia, ipſa Sapiẽtia
dicẽte in libro Iob:Græcè Theoſebia : qui eſt Dei cultus,vel
Euſebia,hoc eſt bonus cultus.idémque ad eremitas ſermo. 25.
Pietas, inquit,quid aliud eſt,quàm pura mente colere Deũ,
quę alio nomine latria nuncupatur?Item lib.de ciuit. Dei.14.
cap.vlt.nulla eſt hominis ſapientia, niſi pietas, qua rectè colitur vnus Deus.in quo etiam Card. Alex.& Card.S.Sixti in
cap.ſana.diſt.10.ad idem hic in cap. ipſa 23.q. 4. dicens, quòd
pietas reſpicit cultum Dei & Chriſtianæ religionis obſeruãtiam,ſine qua ſanè pietas non eſt.Nanq; vti ſcripſit. S. Paulinus ad Auſonium, pietas abeſſe Chriſtiano quî poteſt? argu
34 mentum † mutuum eſt, pietatis eſſe Chriſtianum, & impij
non eſſe Chriſto ſubditum.

1 *Felix.*) Primus omnium Felicis ſibi † cognomen aſſeruit
Sylla:vt autor eſt Plinius hiſtoriæ naturalis lib.7. cap. 43. &
eo cognomine à cæteris dictus eſt,ob propitiam ſibi ſeculi in
negotijs fortunam, vt & docet Appia. Alexandrinus lib. j.
2 quo nomine multi dicuntur,vulgari†dicterio, magis felices,
quàm ſapientes,hoc eſt prudentes.quanquàm hic prudens ni
3 miùm fuit,licet prauus:ſed & tandem infelix † omnino fuit
pediculis vndatim è corpore fluentibus periens, vt & Sidonius denotat, ac planè ad eum adnotat Baptiſta Pius, lib.3.
4 epiſt. penul. Simili † morbo phthiriaſis ſcilicet peremptos
5 alios multos memorans.cuiuſmodi † etiam Arnulpho 82. Imperatori Romano exitiũ fuiſſe narratur:ſed & Pipino Craſſo
Auſtraſiæ duci: &, ſi dijs placet, optimo cuidam principis
quondam noſtri parædro; & nuper ruſtico pagi proximi
quod dicitur Monſclarus. Eam item poteſtatem cuiuſmodi
Syllæ erat,minimè felicem eleganter oſtendit Sidonius lib.
2.epiſ.ad Seranum.Cæterùm, Auguſtus dictus eſt felix.vnde
cæteris acclamatum Imperatoribus, vt ad præcedentem vocem ex Eutropio diximus: Ne ſis felicior Auguſto, melior
Traiano. vnde & hic dictus eſt felix à ſenatu, vt dicit in
panegy. Plinius, propter eius animi præſtantiam : quan-
6 do ea demum † vera eſt felicitas, felicitate dignum videri,
hoc eſt, probum & clementem principem.etſi, vt ait idem,
hoc vocabulum non moribus, ſed fortunæ datur.quod tamen

men etiam confundens illis pariter tribuit Nonius,quod certè propriè conuenit ei,qui ita natus eſt, vt fortunati, qui diues eſt opum: vt docuit Cornelius Fronto.in differentijs vocum.
7 Cæterùm†Ariſtoteles libro magnorum Moralium primo, & Politicorum ſeptimo, ait tria bonorum genera eſſe, externa, corporis, & animi: & ea omnia adeſſe felici homini oportere: maximè verò, quæ ſunt animæ. Vnde nemo dixerit eum felicem,qui nullam partem fortitudinis habet,neque temperantiæ,neque iuſtitiæ,neque prudentiæ. Vnde & Virgilio Georgicorum ſecundo,dicitur:

Felix,qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

Quod beatus Auguſtinus libro tertio, de doctrina Chriſtiana,cap.16. ſibi placeret† dicit,vt bonarum & malarum rerum
8 cauſas noſſe debeamus, quatenus eas homini in hac vita erroribus ærumnísque pleniſsima, ad eoſdẽ errores & ærumnas euadendas noſſe conceditur. Adhæc idem de ciuitate Dei, libro quinto,cap.24. inter cætera elegantiſsimè ait: Felices eſſe principes,ſi tardiùs vindicant, facilè ignoſcunt, ſi luxuria tantò eſt eis caſtigatior, quantò poſſet eſſe liberior. Hincque
9 †bene viuere,ac bene operari, nihil aliud eſſe, quàm felicitas dicitur: quæ conſiſtit in bene viuere, & ipſum planè conſequitur, ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν: vt habet Paradoxon Marci Tullij. & ſi quoque contrà tractatus habet Aphrodiſæi præcipui Stagiritæ interpretis, ὅτι αὐταρκῆ τὴν ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν. Quod & nos dicere poſſumus, intelligentes, virtutem non etiam ſibi eſſe finem, præmium, felicitatem vltimam, vt etiamnum aſſerunt Athei, aut intelligentes, ipſam ſolam virtutem ſine gratia Dei non ſufficere ad ipſum finem, præmium, felicitatem, quæ eſt cognitio Dei tandem plena cum vita æterna, vt ſacris apertè docemur & textibus, & traditionibus. Et egregiè facit Poſtellus de orbis terræ concordia, libro primo, ca-
10 pi.19.& ſequen. Iam verò apparet, quàm † rectè dictus ſit dicatúrque felix Iuſtinianus, imprimis Pius, vt ſuprà diximus. Item Imperator exiſtens, ſicque animi ac fortunæ bonis abundè præditus. Nec illi corporis bona defuiſſe videntur: cùm etiam biduò cibis abſtineret omnino, & diutius etiam pane ac vino, & nihilominus modico omnino ſomno vteretur, & plurimùm laboraret, multáque ſtrenuè ageret.

11 conſtátque † ipſum diu imperaſſe, quæ omnia arguunt
12 ipſius corporis firmitatem. pulchritudinem † etiam illi tribuit Baldus in inſcriptionem Digeſto. verbo, Flauius, ſecundùm prædicta notans, decorem etiam corporis conferre ad felicitatem in hoc mundo.

1 *Inclytus.*) Dicitur ob†prædicta & ſimilia inclytus Iuſtinianus, & quiſquis eſt generoſitatis & nobilitatis bonorúmque dotibus præditus & inſignis, vel laude rerum bene geſtarum
2 gloriáque præclarus. Euripides in Hecuba, Iuuenes†Archiuos appellat, inclytos. & ait nuntius apud eundem in Ephigenia: vt inter omnes nempe mortales ſolent & inclyti eſſe ſemper & ſpectabiles, quibus bonis fortuna flatibus fauet. ait & in Oedipode Anneus: & quis peremptor inclyti Regis fuit? dicit & ſanguinem inclytum Hectoris & ſuorum in Troade. Andromacha etiam inclyta iura Priami, & Medea, inclytum decus regni Colchorum, & gloriæ florem inclytum: & manum Palladiam inclytam. In ea chorus, & nuntius in Agamemnone, de eo redeunte à bello Troiano: incolumis, auctus gloria, laude inclytus. & Strophilus reuerti ſe dicit inclytum elea palma: & Dianira, ſuum Herculem dicit inclytum: & Alcmena ſæpe, apud eundem Senecam. & eundem Herculem plurimi dicunt inclytum. Inter quos Claudianus, qui & ait in Panegyr. prima, de laudibus Stiliconis: ſtabat pater inde trophæis inclytus. & Iacob ditatus inclytus dicitur: & Sichem filius principis Emor, Geneſ. 31. & 34. cap. & Ezechias rex. ij. Paralipo. 32. cap. & terra Iſraël inclyta, lamenta. Ierem. 2. &
3 filij Sion inclyti, cap. 4. cui voci † reſpondet omnino Græca κλυτὸς. niſi quòd præpoſita illi ſyllaba ἐν. etiam Græca, in In, verſa, vehementiorem eius facit ſignificationem. Vnde & para-
4 clytus dicitur, †id eſt præter famam, vel infamis. qua voce appellatur Spiritus ſanctus à quibuſdam, errore re ipſa quidem, vt vides, indigniori, quàm qui olim Chreſtum, pro Chriſto
5 dicebant: quod bonum omnino ſignificat. Paracletus†autem dicendus eſt Spiritus ſanctus ἀπὸ τοῦ παρακαλεῖν, à deprecando videlicet, adhortando, ſeu conſolando, vt docuit Origenes Adamantius lib. περὶ ἀρχῶν ij. cap. 7. Ambroſius, & alij. ídque docti pleriq; recentiorum notauerunt: vt Philelph. lib. epiſto. 13. & Polydo. de inuento. rer. lib. 5. cap. vlt. & Clicthoueus in commen. beati Ioan

ti Ioannis Damaſceni orthodoxæ fidei lib.j.cap.10.

1 *Victor.*) † Victor dicitur altæ rei ſuperator, vt Nonius tradidit, qui vicit, ac vincere plurimùm conſueuit. quemad-

2 modum Græcis νικηφόρος, & νικάτωρ. quo epitheto † dictus eſt Seleucus. qui vnus è multis ducibus Alexandri ſemper Victor omnibus ſuperfuit, & tandem non niſi dolo perijt, vt Appianus, Oroſius, & alij prodiderunt. ſícque dicitur νίκαρχος, quod hic eſt commodiſsimum, victoriæ princeps, & νικάτωρ voce etiã inter Chaldaica relata, victor ſeu vindex, & ea quidem non aſcititia Græca, ſed Hebræa, opinor, origine. qua dicitur נצח

3 vindicauit, & נצח vicit. Adhæc victor † dicitur Deus, Abac. vlt. Lycus apud Senecam: Pacem reduci velle victori expedit & victo neceſſe eſt. Hilus de Hercule: ille Victor vincitur. & ipſe Hercules de ſe:

Victor è terris meos ſpecto labores.

Et in octauia eiuſdem de eodẽ: Nullus eripiet Deus mihi te, nec orbe ſi remolito queat ad ſupera victor numina Alcides vehi. Valerius Catullus:

Naſcetur vobis expers terroris Achilles,
Hoſtibus haud tergo, ſed forti pectore notus,
Qui perſæpe vago victor certamine curſus
Flammea prauertet celeris veſtigia cerua.

Claudius Claudianus de laudibus Herculis:

Fama celer toto victorem ſparſerat orbe.

Idem ad finem tertiæ panegyris laudum Stiliconis, Lyæum victorem appellat. Ouidius quoque de Hercule,

Magnáque dat nobis tantus ſolatia victor.

4 Porrò † verò obſeruandum eſt non dici victorem, qui pugnauit, etſi fortiter, & quodammodo partímve vicit, niſi tandem peruicerit. itaque Homerus non Aiacem vel Achillem ſed Vlyſſem dicit vrbium expugnatorem, vt notauit Cicero in epiſtola ad Plancum, familiarium lib. 10. indéque Lucanus Pharſal.2.

-Cæſar in omnia præceps,
Nil actum credens, cùm quid ſupereſſet agendum,
Inſtat atrox,

ait. Deinceps huc faciũt multa præclarè dicta Xenoph. lib.7. de pædia Cyri: Nihil ad perfectionem ſufficit fieri bonos vi-

5 ros, niſi † quis vſque in finem curet in bonitate perſeuerare.

magnum

magnum eſt quidem vel principium agere, multò etiam maius,qui inceperit,id tueri.nam incipere, ſæpe illius fuit, qui præſtiterit audaciam ſolùm:ſed continere,quod cœperit, nō etiam hoc ſine temperantia, non ſine continentia, non ſine multa diligentia fit.D.Proſper: Palmam qua capitur gloria, finis habet. Felix papa in epiſ. ad Sabinam:non laudatur initium,ſed finis. Timoth. lib.4. ad eccleſiam: Laudari penitus anteactæ ætatis prudentia non merebitur, niſi bono fine claudatur. Leóque decimus Pontifex Max. libro epiſtolarum à Bembo ſcriptarum tertio ad Franciſcum Mariam. ſimiliter Hiero.quadam epiſt.ad Vitalem: Nō cœpiſſe,ſed permāſiſſe, virtutis eſt.Matth.10.Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.cui reſpondet illud Apocalypſis:Qui vicerit, poſſidebit omnia, & ſimilia ibi.ad idem cap.incaſſum. de pœni. diſt.3.& cap.2. & ibi not.de renunt. item l. ſed & ſi leg. §. de eo.de petit.hęred.ff.& quod traditur per Angelum in tracta. de malefi. verbo, fama pub.q.35. & Pan. in cap. conſuluit. de
6 offi. deleg. non † minùs eſſe contumacem, qui venit & non perſtetit,quàm qui omnino nō venit apud iudicem vocatus. idem in cap.prout.de dolo.& cap.cùm nobis.de elect.Inſuper omnia quippę tunc mercedem habent, cùm debitum finem cōſequũtur:ait beatus Chryſoſto. in euang. Ioan. homil. 79. At igitur demum vbi quis debitum finem impoſuit, vel vni plurium,quæ ſuſcepit agere,illius cauſa mercedem ſimpliciter promiſſam,ſi ea egerit, quantum ad illud attinet, conſe-
7 qui debet.quoniam enim id,cuius cauſa † ita promittitur,diuidi poteſt,& id quod promittitur diuidi debet, præſertim cùm non ſtat per eum,cui promiſſum eſt,quin omnia agat,vt cùm Papinianus ait, tam laborem, quàm pecuniam diuiſionem recipere.l.Seio.de annu.leg.facitque l.Lucius.§. Caio.ad Trebell. ff. & inter cæteros Bal. ac Salice. in l. j. de ſuffrag. infrà.vbi Accurſius & referentes eum nonnulli parum cautè tradunt,vbi datur præmium vincenti,debere tribui etiam ſi omnino non vicerit.

1 *Triumphator.*) Quando nec victorem eſſe † omnino ſufficit,niſi,qui victor eſt,bene in vniuerſum victoria vtatur ſub ditum,triumphator,Baldus voluit in inſcriptionem Digeſto rum,memorans dictum Annibalis: O Annibal, vincere ſcis: ſed

2 ſed victoria vti neſcis. Olim autem iſtud † conſequens fuit ei,qui magnificè vicerat, vt Romam ingrediens magno cum honore & comitatu ciuium, curru inaurato, equis albis ducto,præeunte ſenatu, cuius erat antè triumphorum genera decreuiſſe,ad Iouis templum gratias acturus veheretur.quem etiam redimitum ſic triumphantem captiui poſt currum ſe quebantur. Et Cæſar quidem Auguſt. cùm ipſam Cleopatram non poſſet, ipſius imaginem in triumpho tulit, vt refert Plutarchus in vita M. Antonij. Non ſecus, quàm qui
3 grauiſsimo,vt læſæ maieſtatis † crimine quodam conuictos, abſentes autem, pictos quidem fictóſve illis afficiunt pœnis, Iudices inquam huius tempeſtatis, quas ipſi rei paſſuri ſunt, ſi inueniantur. in quo tamen refragari videtur l. abſentem. cum ibi not. de pœn. ff. etſi etiam ſuffragatur
4 l. ne diu. de pœn.C. Et † quidem ob falſi vel proditionis crimen poſſe hominis figuram depingi in muro,pro pœna,retulit Puteus tracta. ſynd. cap. contumacia. fol.37. vbi multa citat pro Iudice: qui cùm non poſſet apprehendere fugitiuum, quem erat ſuſpenſurus, ſi teneret, fecit erigi furcas ante eius domum. & dicit Marti. Lauden. tract. de crimi. læſæ maieſt. quòd corrumpens talem imaginem, debet puniri in quingentis libris ſiue aureis.idque notandum contra corrumpentes imagines hæreticorum & ſimilium,quæ eorum acta cauſa, ad futuram memoriam publicè ſolent affigi. Ad hócque tex. l. ſi quis id, quod, & ibi Bar. de iuriſ. om. iudic. ff. & Nicol. Boe. in tractatu de ſeditio. ad fi. & tradita à nobis in l. ſi quis in metal.infrà.de pœ. Quem-
5 admodum etiam † contrà honorandus, qui præſens ipſe omnino honorari non poteſt, in ſua imagine honoratur, & verè honoratur.ſicut & ait beatus Ambroſius,Imperatoris vel alterius imaginem coronans, ipſum coronare & honorare videtur. facítque l.2. de ſtat.& imag. not. à Budæo in l. ij.de orig. iu. in l.notandum. de re. diuiſio. ff. & ſimil.
6 Vnde ſi † quando ex falſis teſtibus vel alijs documentis animaduertatur in aliquem grauiùs, & dein reſciatur innocens, vel in imagine ſua reſtituitur. & nihilominus, ſi crimen fuerit, quod cùm putaretur ille admiſiſſe, alius admiſerit, & id iam adpareat, planè punitur. l. confeſsioni-

G bus

bus. l. qui ſeruum. & ibi Alex. de interrog. actio. ff. inde
7 verò & pons † triumphalis, & porta triumphalis dicta eſt,
per quam & nullam aliam triumphi agebantur, vt Blondus
Flauius docet Romæ inſtauratæ lib. primo, idem latiùs de
triumpho 10. lib. de Roma triumphante. & Alex. ab Alex.
genialium dierum lib. primo. cap. 22. & Polyd. Vergil. lib.
2. de inuent. rer. cap. 16. & Baptiſta Fulgoſius poſt Valerium
Max. lib. ſecundo. tit. de iure triumphandi. & retulit Sue-
8 tonius in Sergio Galba, quòd † Liuiæ olim poſt Auguſti
nuptias Veientanum ſuum reuiſenti præteruolans Aquila
gallinam albam ramulum lauri roſtro tenentem, ita vt ra-
puerat, dimiſit in gremium. Cùmque nutriri alitem pan-
gíque ramulum placuiſſet, tanta pullorum ſoboles proue
9 nit, vt hodie quoque ea † villa ad gallinas albas vocetur,
tale verò lauretum, vt triumphaturi Cæſares inde laureas
decerperent. fuítque mos triumphantibus alias confeſtim
eodem loco pangere. & obſeruatum eſt ſub cuiuſque obi-
tum arborem ab ipſo inſtitutam elanguiſſe. & nouiſsimo
10 Neronis † vltimi Cæſaris anno, & ſylua omnis exaruit
radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat, interijt. vnde
locus ad gallinas albas alicubi inter pontificias conſtitutio-
nes memoratus: & fortè vulgare prouerbium, quo dici-
tur: Filius gallinæ albæ, ille, quem pro ſua vel ſuorum di-
gnatione quadam ampla licentioſiùs agentem palpant ho-
11 mines ac verentur. At Probum vltimum † Cæſarum trium-
phaſſe, poſt eúmque obliterata virtute militari, cùm vigor
ille animi defuiſſet & imperium deflexiſſet, nullum Cæſa-
rum triumphaſſe, niſi quidem, vt nonnulli notant, no-
ſtrum Iuſtinianum per duces ſuos, retulit Alex. ab Alex. lib.
6. genialium dierum. quod & nihil obeſt quominus & verè
& propriè ipſe Iuſtinianus triumphator dicatur, quem-
admodum & victor, per Belliſarium & ſimiles eius mini-
ſtros, vincens ac triumphans: non aliter, quàm Dominus
de re ſua per procuratorem ſuum litigans: iuxta notata per
Afflictum in 6. par. ſanctionis de iure protomiſeos. Et ſicut,
qui habet miniſtros ſeu mercenarios (ſeruitores vocant) in
domo, dicitur propriè illam habitare, non ipſi. l. ſi quis gratui
tas. & ibi notat Florianus, de ijs, qui deiecerunt vel effud. ff.

&

& ſicut ille dicitur miniſtrare in beneficio, cuius nomine mi
niſtratur, non qui nomine illius ibi miniſtrat, cap. conſtitu-
12 tus. & ibi hoc † notauit pater meus egregius Iureconſultus,
& procurator regius in fide integerrimus, de filijs presbyte-
rorum. Huc facit etiam, quod videtur non admiſſus vel rece-
ptus alicubi is, cuius vxor vel aliâs ſui & domeſtici non ſunt
recepti: vt notauit Corſet. poſt Anch. ad cap. grandi. de ſup-
13 plen. ne. prælat. in. 6. & † cùm aliquid geritur ab aliquo, tan-
quàm à miniſtro, perſona domini eſt inſpicienda: vt notat
Bal. ad leg. ſi procurator. j. ff. ſi quis cautio. ſic is poſsidet, cu-
ius nomine poſsidetur, nõ autem vel pro poſſeſſore habetur,
qui alterius contemplatione poſsidet. l. etiam. §. ſi quis abſen.
de petit. hæred. Vnde nec in impetratione beneficij exprimi
debet: vt tradit Gomeſius in regul. cancell. de annali poſſ. q.
12. cap. cùm veniſſent. de reſtit. ſpolia. l. quod meo. de acqui.
14 poſſ. ff. & ſimil. Similitérque † pactum factum cum fideiuſſo
re, cum reo, cuius fideiuſſor eſt, factum eſſe videtur. l. ſed etſi
fid. de pac. ff. & qui per alium tutelam geſsit, ipſe geſsiſſe vi-
detur. l. ita. §. j. de adminiſ. tut. ff. & notat Bal. in l. ſi liberis. de
15 don. ante nup. infrà. quòd paria † ſunt aliquid fieri pro me,
16 vel per me. Porrò † triumphare alio quodammodo principes
huius temporis cenſentur: maximè cùm bello quodam victo
ria finito redeũtes, nouæ corona gloriæ ornati, regia pompa
vrbes proprias intrãtes, excipiuntur à ciuibus, plus ſolito ad-
mirantibus, & exclamantibus aſsiduè: Viuat Rex: vt de Sau
17 lo iuſſu diuino † Rege conſecrato filijs Iſraël, cùm primùm
â Samuele oſtenditur, legitur factum. 1. Reg. 9. & de Ioä, ſimi-
liter 4. reg. 11. & 2. Paral. 23. & de Chriſto ſimili quodammo-
do, Matth. 21. cui quidem intranti Hieroſolymam adclamatũ
eſt veluti Regi: Hoſanna: ſeu הושיע־נא peculiari voce Iudæis,
18 quemadmodum † Romanis Iò in triumphis: vt adnotat Bar-
tholo. Veſthemerus inter phraſes diuinæ ſcripturæ. etiam ſi
aliâs triumphauit Chriſtus, omnino tandem in Cruce vincẽs
principem mundi, & affigens illi chirographum, quod aduer
ſum nos erat, & reſurgens à mortuis glorioſus, ac deinceps
vincens in ſuis dum iudicantur. Vnde & Dei triumphum
beatus Hieronymus ad Hedibiam. q. 11. & beatus Anſelmus
in ſecundum caput alterius epiſtolæ Apoſtolicæ ad Corint.

aiunt, martyrum paſsionem, effuſionem ſanguinis, & lætitiam inter tormenta, quæ perpeſsi ſunt pro nomine Chriſti. ita conuenienter dicit Apoſtolus, ſe adimplere, quæ deſunt paſsioni Chriſti in carne ſua: ex quo etiam patet eſſe hæreticos ac impios planè, qui noſtras operas omnino à ſalute noſtra ſubducunt, vt eleganter & latiùs inter alios docet quodam loco operis de orbis terrę concordia, Magnus Poſtellus.
19 vbi † impius annotatorculus ex fęce germanica ægrè fert catholicam traditionem: vt ſæpe alibi ceu harpia contactu ſuo, præſtatiſsimi cuiuſque tractatus optima fœdat loca. Cæterùm Lętus in hiſtoria Romana, ac omnino Varro lib. de lin-
20 gua Latina, eorum, qui nunc extant, Secundo aiunt, † triumphare appellatum, quod cum imperatore milites redeuntes clamitabant per vrbem in Capitolium eunti: Iò triumphe: ídque à θριάμβῳ Gręco, Liberi patris cognomento poſſe dictũ eſſe. illáq; clamitatio à militibus ad cęteros vſu vnà deuenit. vnde Q. Horatius carminum lib. 4. Ode, 2.

Túque dum procedis, Iô triumphe,
Non ſemel dicemus, Iô triumphe,
Ciuitas omnis.

Idémque eius vocis meminit attingens illum triumphum actum à Cęſare Auguſto bello geſto aduerſus M. Antonium ac Cleopatram, ita:

Iô triumphe, tu moraris aureos
Currus, & intactas boues.
Iô triumphe, nec Iugurthino parem
Bello reportaſti ducem.
Neque Africano, cui ſuper Carthaginem
Virtus ſepulchrum condidit.

Et ſimiliter Naſo ad cupidinem ipſius triumphũ deſcribens:

Mens bona ducetur, manibus poſt terga retortis.
Et pudor, & caſtris quicquid amoris obeſt.
Omnia te metuent, ad te ſua brachia tendent.
Vulgus Iô magna voce triumphe canet.

Idque, vt Eraſmus in colloquijs notat, dicere ſolent opipari epulones, quibus ſcilicet μολπὴ ϗ φόρμιγξ ſunt, vt ſępe Homerus in Odyſſęa inquit, τ' ἀναθήματα δαιτός. Pro quo religioſi viri in ſuis temperatis refectionibus piè canunt: Te Deum laudamus, vel ſimile quidpiam. qualia ſunt, quæ ex Hebræis vertit &

accom

accommodauit Paulus Fagius libello, cui titulum fecit: Precationes Hebraicæ. ídque inter alia, iuxta id, quod ait beatus Paulus ad Coloſſen. Quodcunque dicimus, vel facimus, debere nos facere in nomine Ieſu, gratias agentes. Inſuper varijs rebus, quæ magni fiunt, dicuntur homines triumphare. Ita
21 olim, ait Plinius lib. 33. ijs† tantùm, qui legati ad exteras irent gentes, anulos publicè dari conſueuiſſe, vt exterorum honoratiſsimi intelligerentur: ſícque vulgò triumphari ſolere. & Gnato Terentianus: id verò ſeriò triũphare ait, quod à Thraſone datum erat Thaidi. & Geta in Phormione: Non triumpho, ex nuptijs tuis, ſi nihil nanciſcor mali, ni etiam nunc me huius cauſa quærere in malo iubeas crucem? Nec ab re Lampridius in Alexandro Seuero, inquit: Cùm varias ſalutationes & magnificas in initio ſui Imperij ſuſcepiſſet, & de more alia acta eſſent, quaſi triumphans domum ſe recepit. Et Sulpitius Seuerus in dialogo de vita Monachorum Oriẽtalium,
22 Gallum monachum triumphare gaudio dixit. & † nos vulgò triumphos dicimus. ſimiliter quædam, quæ aliqua in re valẽt plurimùm: vt in eo chartarum ludo, qui inde nomen accepit. qui, ſi quis alius eiuſmodi, videtur ſimplex & honeſtus. quanquàm pluris fiunt mile nebulonum impoſturæ: quas ludiones probè norunt.

Lex unica.

S*Vmma Reipublicæ tuitio, de ſtirpe duarum rerum, armorum ſcilicet atque legum ueniens, uimq́; ſuam exinde muniens felix Romanorum genus omnibus antepont nationibus, omnibusq́; Gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quàm, Deo propitio, in æternum efficiet. iſtorum etenim alterum alterius auxilio ſemper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quàm ipſæ leges armorum præſidio ſeruatæ ſunt.*) Notat hinc
1 †primùm Paulus Caſtrenſ. Reipublicæ tuitionem, feciſſe Romanos cunctis gentibus excellere: ídque maximè eorum Imperium deſtruxiſſe: quòd paulò pòſt quiſque ſuo priuato cõmodo incubuerit, magis, quàm publico, magis auaritiæ & voluptatibus proprijs, ſcilicet, quàm vtilitati publicæ. ídque omnibus contingat, neceſſe eſt, vt certè communis rei amor prouentum, particularis excidium pariat. In quo etiam fa-

cit Martin.Laudenſ. tractatu de conſiliarijs Principum, nume.10. & 20. & idcirco Plato libro 5. atque 11. ſuæ legumlationis cenſuit quenque ita poſsidere ſua ac diſponere in ciuitate: vt arbitretur, & genus ſuum & diuitias ſuas toti ciuitati eſſe communes, neque ſibi ſolùm, ſed multò magis vniuerſę
2 ciuitatis eſſe. aítq; lib.4.qui † aliquarum partium gratia non communiter leges condunt ad gratiam ſiue commoditatem priuatorum quorundam, non ciues, ſed ſeditioſos eſſe. & lib. 9.proprium diſsipare, publicum connectere atque coniungere ciuitates dicit. paritérque Sidonius lib.4.epiſt.vlt.ſcripſit, publicum ſemper euerti ſtudijs priuatis. Item Beſſario Cardinalis in calumniatorem Platonis, lib.4.cap.3. planè putat ci
3 uitatem nullam, vel priſcis temporibus, vel † noſtra ętate euerſam alia cauſa, quàm quòd ciues relicta publicarũ rerum cura, proprijs negotijs nimis indulſerint. Cęterùm, de ipſis Romanis, Titus Liuius in initio ſuæ hiſtoriæ ita habet: Aut me amor negotij ſuſcepti fallit, aut nulla vſquàm Reſpublica, nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam ſerò auaritia luxuriáque immigrauerint, nec vbi tantus ac tandiu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit: adeò quantò rerum minùs, tantò minùs cupiditatis erat. nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates deſiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendíque omnia, inuexere.
4 Vnde lib.34. ſic dicentem facit † Catonem: Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorum, nec de priuatorum modò, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis, diuersíſque duobus vitijs, auaritia, & luxuria ciuitatem laborare. quę peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hincque Lucanus belli ciuilis lib.4.cecinit:

Perdita tunc vrbi nocuerunt ſecula, poſtquàm
Ambitus & luxus & opum metuenda facultas,
Tranſuerſo mentem dubiam torrente tulerunt.

Nanque, vt expreſsit Acron interpres Horatij lib. carminum 2.Ode.15. ſimplex ac ſine ambitu vita veteribus Romanis in felicitate maxima vigentibus fuit. nec magna cura priuatas opes curarunt, dum ſtudium omne publico ornatui impenderetur & templis. Ac ſubinde planè notare licet Romanos cæteris omnibus præſtitiſſe nationibus virtute multa, magnámque

gnámque omnino poteſtatem & præcellentiam Romanorum fuiſſe: quod & teſtatur diuinus Hieronymus relatus à Gratiano. 28. quæſtio. j. cap. omnes. & anteà M. Tullius actione 6. in Verrem, dicens, non eſſe dubitandum in ea ciuitate,
5 quæ propter † virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimùm poſſe. Idem in altera de lege Agraria oratione, dicit ciuitatem Romanam longè iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellere. & pro C. Rabirio, ac dum iret in exilium, Romanorum poteſtatem proximè ad Deorum immortalium numen accedere. & Philip. 4. crudelitatem mortis, & dedecus virtute propulſari ſolere, quæ propria eſt Romani generis & ſeminis. & certè animaduertendum eſt, quod dici-
6 tur, nedum præſtitiſſe † Romanos cæteris, verùm etiã dominatos eſſe: ac, quod & noſter textus adnuit, imperaſſe omnibus Iuſtinianum, & Imperatorem dominum omnium aliorum eſſe. quod etiamnum plerique arbitrantur, & docent omnes fermè Itali: & Germanus Schench in c. j. de feudo gard. vel duca. vel comita. In quo etiam textus alij plurimi ſunt. l. j. infrà de ſumma trini. l. ij. §. penul. de vete. iure enucle. l. prima. de vſucap. transfor. autenti. vt omnes obedi. iudic. §. præcipimus. autenti. vt eccle. Roma. cap. Conſtantinus. 96. diſtin. cap. futuram. 12. quæſt. j. Leonis decimi papæ epiſtolarum à Bembo ſcriptarum libro 6. epiſtola 22. & lib. 10. epiſto. 5. Celebrat
7 quoque Procopius lib. de ædificijs. quandam † Iuſtiniani ſtatuam in domo ſitam Auguſta, quæ ſiniſtra quidem manu fert orbem: vt inde intelligatur vniuerſa terra illi eſſe ſubiecta,
8 ſimul & mare, inquit. Atqui † planum eſt ex hiſtorijs nunquàm Romanis vniuerſos fuiſſe ſubiectos. quod & teſtatur diuus Auguſt. quodam loco de ciuit. Dei. magnitudinem autem Romani imperij deſcripſit Pomponius Lætus in hiſtoria Romana, verùm inquam certis concluſam terminis, ac minimè omnia apprehendẽtem. Id quod etiã fecit ipſe Procopius lib. de ædifi. 6. idémq; narrat lib. 4. Traianũ Imperatorẽ iracũdo ſimilè videri ſolitũ, quòd Imperiũ certis limitibus, hoc eſt Danubio finiretur, & adnotat Baptiſta Pius ad c. Soliũ, lib. epiſ. 9. ipſius Solij Sidonij memoria Cteſiphontẽ fuiſſe, vt olim vigẽte Põpeio magno imperij Rom. terminũ, fatísq; datũ, vt Rom. eã vrbẽ trãſire nõ poſſent. Nec ab re videbitur, quod Oroſius

ſcripſit

9 ſcripſit lib.7. cap.24. Carum † Narbonenſem Imperatorem ſtrenuum Parthico bello, poſtquàm duas nobiliſsimas Parthorum vrbes, Cochem & Cteſiphontem cepiſſet, ſuper Tigridem fluuium in caſtris fulmine ictum, interijſſe. Adhæc faciunt leges poſitæ de captiuis & poſtliminio reuerſis, & de limitaneis militibus, & ſimiles, & clemen. paſtor. de re iudic. quanquàm reſponderi poteſt, ea quidem ita ſe habere: porrò debere omnes Imperatori parere, & iure ſubiectos eſſe. Vnde
10 altiùs quæſtio hæc repetenda eſt. Et primùm † quidem, ſicut traditur à plerîſque, illos infideles principes, Ethnicos inquam, & non veræ religionis cultores, diuino quodam iudicio regnaſſe, quãuis non ex Deo regnarint, opera quippe eius non facientes: vt docet Rupertus de victoria verbi Dei, lib.7. cap.12. Ita quoque putandum eſt diuino iudicio ab eis deceſſiſſe regna malè ac ſuperbè acquiſita, vt latè monſtrat Oroſius. ſic Nabuchodonoſori produũt ſacræ literæ à Deo datum Imperium tempore quodam, quod à Cyro Darióque poſteà eſt vſurpatum. qui licet religioſiores viderentur, adeò vt Cy-
11 rus † ædificandam domum Dei decreuiſſet, quam deinde ædificauit Darius, vt ex Eſdra docet Rupertus prędicto lib. c.21. & Petrus Bertrandus Cardinalis Heduenſis in tractatu iuriſdictionum, intelligens etiam de hoc locutum Eſaiam, cap. 45. Cyrúſque in diuinis admonitionibus mortuus referatur à Xenophonte, & à Carione Mathematico dicatur veram fidem, cultúmq; amplexus ſanctiſsimè retinuiſſe. Tamen contrà oſtendit Rupertus prædicto libro cap.23. & pleriſque ſequentibus, & hunc poſſe reputari cum eiuſmodi, de quibus Pſalmo 48. dicitur: Quia anima eius in vita ipſius benedicetur, confitebitur tibi cùm benefeceris ei. Cęterùm Chriſti regno adueniente iuxta ſomnium Nabuchodonoſoris, Roma-
12 norũ † quoq; Imperatorum faſtigium depreſſum adparet, Petro à Chriſto in terris relicto, & cæteris Romanis pontificibus, vice eius Imperatoribus, dictatoribus, Regibus maximis, vt non ab re notarit (etſi in diſsimili quæſtione) Dauid Sanius in Iſagoge de verborum ſignificatione, ca. vlti. poſt Chri-
13 ſti † aduentum Imperij iura ad ſedem Petri translata. In quo Caſſ. ad l. non ambigitur. ff. de leg. poſt Bartol. in extrauag. ad reprimen. Siquidem diuina diſpoſitione ſumma cum ratione

factum

factum eſt, vt quemadmodum vnus Deus in cælis quidem viſibilis permanet: ita quoque in terris vnus Dei vicem gerens, præpoſitus omnibus & cunctorum curam agens videretur aſsiduus. cui competit illud Virgilij:

Iuppiter in cælis, Cæſar regit omnia terris.

Et dictum à Domino, Ezech. 37. Paſtor erit vnus omnium eorum. & Ierem. j. Ecce conſtitui te ſuper gentes, & regna: & dedi te ſuper omnem terram principibus, & ſacerdotibus, vt euellas & deſtruas, & diſperdas, & diſsipes, & ædifices, & plantes. Cui, vt habetur Deuterono. 17. data poteſtas intelligitur, dijudicandi inter ſanguinem & ſanguinem, lepram & lepram, cauſam & cauſam. cui dictum: Paſce oues meas, vt habetur Ioan. vlti. Cui commiſsi cenſentur ambo gladij (quibus Chriſtus ſatis eſſe dixit apud Lucam) id eſt, temporalis ſiue ſecularis, & ſpiritualis, omnis certè iuriſdictio, quæ originariè & potentia apud eum exiſtat. Id quod iam olim Doctor noſter Iacobus Butrigarius tradidit, & Ioannes Lignanus, dum in cathedra legeret aliquando Saliceto præſente, & in tractatu de bello, cap. 12. & Paulus Lignanus pronepos eius, in additionibus eius tracta. cap. 10. ex eo, quod Ariſtoteles tradidit, quòd ſicut in machina cæleſti fuit neceſſarium vnum principem eſſe, qui regeret omnia, & ad cuius nutum diſponerentur cuncta, ſic & in hac machina terreſtri eſt neceſſarium vnum principem eſſe. ſed non eſt conueniens, quòd Im-
14 perator ſit ille, † quia diuinis non poteſt præeſſe. ergo ſummus pontifex neceſſariò erit ille: & maximè, quia locum tenet ille cæleſtis principis, à quo cuncta reguntur: vt etiam retulit ipſe Salicetus in inſcriptionem Codicis, etſi contrarium tradens. Cui & ſuffragari videtur autor innominatus Somnij Viridarij, ac nouiſsimè Longouallius ad legem, imperium. parte vlti. de iuriſdi. omn. iudic. ff. ſcribens, præſcribi poſſe iuriſdictionem aduerſus Papam, etſi non aduerſus Im-
15 peratorem. cap. ad audientiam. de præſcrip. quod † non ita planè eſt verum, ſed aduerſus Papam ac Imperatorem præſcribi iuriſdictionem poſſe, at non ſupremam aduerſus Papam, & ſi quidem aduerſus Imperatorem, vt par eſt, & tradidit Felin. poſt alios in dicto cap. ad audientiam. & cap. ſequen. de præſcriptio. Ac quod ait Longouallius, ſi originem ſpectemus

ac primariam cauſam , nullum temporale eſſe apud Roma-
num pontificem,quódque habet, totum ab Imperatoribus ha
buiſſe cenſeri.capitu.ego.diſtinctio.63. Factum meritum ſpe-
ctat, & docet , non ius inducit , iam non ab hominibus , ſed à
16 Deo acquiſitum:vt diximus ac dicemus adhuc. Vnde† nec re-
bus ad Papam ſpectantibus ius dicere poteſt Imperator : & ſi
vel ſimplici nimiùm,vel inſolenti inſcitia aliquando dixerit.
Intereà permittentibus ſummis pontificibus, vel diſsimulan-
tibus, cùm vel è re Eccleſiæ eſſet, ſeu iuſtum aliâs , quod ſta-
tueret,vel illi reſiſtere non poſſent, vel nollent, perſpicientes
futurum quodammodo inde maius animarum periculum,
quibus præcipuè aduigilare eos , tanquàm tutores perſonis
magis , quàm rebus , vt cæteros principes tanquàm curatores
magis rebus , quàm perſonis datos , videtur etiam iuris cano-
nici ac ciuilis illa diuerſitate , qua finis illius maximè con-
ſcientia ſiue ſalus animarum , iſtius concordia hominum di-
citur . Porrò iſti conſentire videtur , quanquàm non audet
planè cum ſuo Bellaperticenſi Cynus in autenti. caſſa. de ſa-
croſanct. eccleſ. infrà. necnon & ſi non adeò cum Cyno ſuo,
ſcilicet Bartolus,in l.prima.§.primo.de requiren.re.ff. faſſus
17 etiam tamen ſimpliciter Dantis † Poëtæ ob hoc memoriam
quaſi ob hæreſim damnatam , quòd tradidiſſet imperium
non dependere ab Eccleſia , quod tamen dependere inde Ca-
noniſtæ doceant pulcherrimis rationibus . quod & tradidit
beatus Antoninus in hiſtoria, part. tertia, titu.21. cap.quinto.
§.ſecundo. gloſſ.in cap.nouit.voce,iuriſdictionem.vbi & cæ-
teri,præſertim Panormita.id latè defendens,& Ioan.ab Imo-
la , communem eſſe opinionem conteſtans,nume.20. ac Phi-
lipp.Decius colum.quarta.de iudic. Idémque Panormi.in ca-
pitu.ſecundo.colum.prima.de probatio. Aluarus Pelagius de
planctu Eccleſiæ.lib.primo.artic.13.Aufre.in repeti.clement.
j. de offic.ordin.char.4. Corſet.de poteſtate & excellen.reg.
q.39.& q.43. Ioan.à turre Crema,in cap.tibi domino. diſt.63.
Marſil.in l.fin.ff.de iuriſd.om.iud. Anchar.in c.j.de conſtit,al
18 legans etiam tex.j.reg.8.hoc & ſignificauit Hildebrādus†Gre
gorius, Septimus papa dictus,Radulpho duci Sueuię Impera
tori deſignato coronam mittens,cui erat inſcriptus verſicu.
Petra dedit Petro,Petrus diadema Radulpho.

vt Ber

vt Bernardus Guido, & cæteri chronographi habent. Augu-
ſtinus quoque Anchonitanus in tractatu de poteſtate eccle-
ſiaſtica, q. j. plurima diſputatione docet, poteſtatem immedia
tam, hoc eſt primariam iuriſdictionis omnium ſpiritualium
& temporalium eſſe tantùm in papa, deriuatam autem in
omnes prælatos, hoc eſt præfectos Eccleſiaſticos, ſpiritualem
in miniſterium datam, temporalem verò in omnes principes
19 & magiſtratus. Ait etiam non ab re B. Bernardus † lib. 4. de cõ
ſider. vterque gladius eccleſiæ eſt, & ſpiritualis & materia-
lis, ſed is quidem pro eccleſia, ille verò & ab eccleſia exercen
dus: ille ſacerdotis, is militis manu, ſed ſanè ad nutum ſacerdo
tis & iuſſum Imperatoris. & in hoc Ioan. à turr. in cap. omnes.
diſt. 22. & in cap. communis. diſt. 23. vbi etiam notat quòd
20 † papa eſt ordinarius omnium. id quod notatur in cap. vt de-
bitus. de appell. & in cap. finali. per Pan. in cap. licet. col. 14. de
for. compet. & c. quia. de conceſſ. præb. & Iaſ. in l. qui Romæ.
§. Seia. col. 3. de verb. oblig. ff. & quòd non eſt aliquis exem-
ptus à papa, Panor. in cap. graue. de offi. ordi. & in cap. quo-
niam. not. j. de conſt. Deinceps Blondus Romæ inſtauratæ
lib. 3. Dictatorem nunc perpetuum, non Cæſaris, ſed piſcato-
ris Petri ſucceſſorem, & Imperatoris ſummi vicarium, ponti
ficem ſummum principes orbis adorant & colunt, inquit.
21 Vbi papam appellat Dei † vicarium, cùm ait: Imperatoris
ſummi: Deum intelligens, qui & dicitur imperator, vt etiam
eſt tex. & notat Præp. in cap. ante omnia. 40. diſt. Baptiſ. Man
22 tuanus in Dionyſio Areopa. lib. j. Roma † caput rerum eſt.
Romam Deus eſſe ſuorum pontificum ſedem ſtatuit: quibus
omnia cedant regna: quibus reges ipſi quoque ſceptra Latini
ſubmittant: quorum accliues veſtigia adorent. Eraſmus qua-
dam epiſtola ad Leonem Decimum: Quantò cęteri mortales
pecudibus antecellunt, tantò Romanus pontifex mortales
vniuerſos ſuperat, & inter homines prorſus cæleſte quod-
dam numen agit. idque ſcilicet inter omnes quoſcunque ho-
mines etiam exteros, & barbaros, eorum etiam dominus exi-
ſtens, cõteſtante ſcriptura Exod. 7. ita: Ecce conſtitui te deũ
Pharaonis. in quo faciunt & not. ad ca. ſæpe malorum. 28. q. j.
atque ijs & ſimilibus quidam perſuaſi expreſsim dixerunt, pa
23 pam † indiſtinctè quo ad vtrunque forum poſſe tollere le-

ges. & certè alijs contradicentibus, Papam non poſſe tollere leges, niſi quo ad ſuum forum, tenens medium: vt dicit gloſ. ad capit. poſſeſſor. de regul. iur. in 6. credidit quidem Papam non poſſe tollere leges, quo ad forum ciuile, vbi non habet iuriſdictionem temporalem, & nullum vertitur animæ periculum.
24 Id quod dixeris in regno Franciæ, quod †multis de cauſis hoc priuilegio ſpeciali donatum eſt, vt Papam etiam nõ recognoſcat in temporalibus ſuperiorem. cap. per venerabilem. qui filij ſint legit. & nos alibi latiùs. quanquàm præd. gloſſ. & inde docentes in cap. j. de conſtit. & alibi ſæpe, id de omnibus intelligant. In quibus iuriſdictionem ſuam non exercet papa. quaſi ob id inibi non habeat iuriſdictionem, quod mihi non videtur. & ſatis confutatur prædictis. Nec obeſt text. quem in hoc expendunt, cap. cùm duobus. de appellat. cùm ibi tractetur de exercitio temporalis iuriſdictionis, quod quidem exercitium Papa non habet ordinariè, vt mox dicemus, at poteſtatem habet, vt diximus, ſatis ſupérque perpetuò, & poteſt vti, quando rationabiliter ſibi videbitur, & demonſtrabit expreſsim ſe velle à iure ordinario non exercendæ huiuſmodi poteſtatis recedere. Ideò quotieſcunque papa de quacunq; re, etiam temporali, de fratrum ſuorum cõſilio duxit aliquid ſtatuendum contra ius ciuile principum & regum, tenentur obedire principes recognoſcentes, vt par eſt Chriſtum Dei, viſibilem ſemper ſuper omnes datum, & eo ipſo, quòd malunt obſeruare ſuas leges, peccant in eccleſiam, & quem magiſtrum eccleſia habet, Deum ipſum. In quo multi incautiùs agunt & hallucinantur, dum argutari malunt, & ſeculari poteſtati ſuffragari, quàm nudam inſpicere, & incorruptam amplecti veritatem.
25 Eſt igitur Papa tanquam †genus generaliſsimum ſupra cæteros & ſpiritales & temporales, vt loquimur, poteſtates. vnde cùm iſtis vnum genu flectatur, videtur illi flecti vtrunque debere, quemadmodum Deo & diuis Deo iunctis. Proptereà inquit Panormita. in clemen. prima. de Iudæ. & Sarrace. quòd genibus flexis debemus dicere veſperi: Aue Maria. Sunt autem Pontifices alij atque Principes, tanquàm ſpecies ſubalternæ. De quibus dictum allegoricè intelligitur, id quod Geneſeos capi. primo, legitur: Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius & luminare minus: vt habetur etiam in cap.

ſolitæ.

ſolitæ.de maiorita.& obedien.Ad idem quod habet Eccleſia ſticus cap.4. Presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum. Item,beatus Cyprianus in ſermone de vnctione chriſmatis: Sicut oleum fluitat & humidis quibuſlibet ſuperfertur: ita excellentia ſacerdotis & Regiæ dignitatis ſecundum formam Dei & Chriſti ſub ſe omnia con tinens regimen, & munimen tam actiuæ,quàm contemplatiuæ vitæ obtinet.Symmachus papa in apologetico aduerſus Anaſtaſium Imperatorem: Pontificiæ ac regiæ poteſtatis
26 † officijs duobus præcipuè,genus humanum regitur, vt non debeat aliquis eorum exiſtere, quo valeat offendi diuinitas, maximè cùm vterque honor videatur eſſe perpetuus, atque
27 ita humano generi ex alterutro conſulatur. & ſic † quoque tantò præſtat ſeculari dignitas ſacerdotalis, quantò contemplatiua actiuæ vitæ, & quantũ diei claritas, noctis obſcurita ti,humanis diuina, cæleſtia terrenis,ſpiritus carni, caput bra chio:vt habetur in l.cap.ſolitæ.& cap.ſuſcipitis.10.diſt.c.vnico.§.vnde.de ſac.vnct.ſacerdotium tanto ſpatio antecellit im perium,quanto inter ſe animæ natura & corporis differt, in quit beatus Chryſoſto. dialogorum de dignitate ſacerdotali, lib.2.cap.j.& beatus Ambroſius in cap.duo ſunt.96.diſt. non tam aurum pretioſius eſt plumbo, quàm regia poteſtate altior vndique ordo ſacerdotalis. Idem etiam multis tradidit Raymundus Sabundus in theologia naturali,tit.313.& ſequẽti.ideóque hanc tantùm exercere poteſtatem Romanum põtificem regulariter decet. ſed & quia ſic fecit Chriſtus ipſe,, ita facit.vnde dicebat ille: Quis me conſtituit iudicem & diuiſorẽ inter vos?Item,quia hoc præcepit non obſcurè admodum,cùm Petro dixit, Quanquàm ſuum gladium, & quanquàm ne abijceret, tamen vt in vaginam conuerteret. dixit enim,cùm Malcho Petrus abſcidiſſet auriculam: Mitte gladium tuum in vaginam. eáque voluntas colligitur eſſe Dei,
28 tanquàm ex typo, ex eo,quod dictum legitur † Moyſi, Exod. 4.& deinde 18.Eſto tu in ijs ,quæ ad Deum pertinent populo,vt referas quæ dicũtur ad eum,oſtendáſque,populo cæremonias & ritum colendi,viámque per quam ingredi debeãt, & opus,quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros ſapientes & timentes Deum, in quibus ſit veritas, &

 qui

qui oderint auaritiam: & conſtitue ex eis tribunos,& centuriones,& quinquagenarios, & decanos, qui iudicēt populum omni tempore, quicquid autem maius fuerit ; referant ad te, & ipſi minora tantùm iudicent : leuiúſq; ſit tibi,partito alijs onere.Ex eóque alia adhuc ratio huius rei elicitur : quoniam ſcilicet res admodum eſſet difficilis & inepta, vtranq; omnino exercere poteſtatem.cap.te quidem.11.quæſtio.j. Quamobrem id etiam dictum Moyſi legitur : Non bonam rem facis, ſtulto labore conſumeris , tu & populus,qui tecum eſt, vltra vires tuas eſt negotium : ſolus illud non poteris ſuſtinere . & bene facit cap.mandata.de præſump.& pulchrè Alexan.in di
29 ſputatione incipien.Sigiſmundus.colum.4. Similiter nec†poteſtates ſeculi ſpiritalia curant,neque adminiſtrant.cap.imperium.& cap.quoniam.10.diſtinct.cap.vbinam.cap.cùm ad verum.& cap.ſatis.& cæteris. 96.diſtinct. cap.ſuper ordinationem.& cap.omnis electio.diſtinct.63.cap.ſanè.ca.ſi quis principum.cap.nemo reg.&c. 16. quæſtio.7.etiam ſi cōſuetudo id vellet. cap.Meſſana. de elect. Bertachi.in tracta. de epiſcopo,
30 lib.j.ad fin.& ſi quidem conuerſus laicus†poteſt præſcribere ſpiritualia, quanquàm merè laicus non poſsit, vt not.in capi. ex eo.de elect.in 6.& Ioānem Selua in tracta.de benefic.parte 2.quæſtio.19.ac poteſt eiuſmodi merus laicus vtens,ſi expreſſo vel tacito aſſenſu Romani pontificis confirmatio accederet : iuxta text.cap.ij.& ibi Archidiac.& Præpoſ.96.diſtinct. Aut recèns omnino tale quid ſpecialiter à ſummo Pontifice tali concederetur: vt habetur in cap.Adrianus. qui eſt ſecundus huius initij,& ſimilibus quibuſdam.63.diſtinct.Archidia. in cap.non licet.gloſſ.vlti. in cap.in ſynodo. ead.diſtinct.& in cap.concilia.18.diſtinct. Corſet.tracta.de poteſta.reg.quæſti. 11. Selua dicto tracta de benefic.par.2. quæſtio.5. vbi quòd &
31 mulier † ex priuilegio Papæ poſsit conferre beneficia. & Panor.in cap.de hoc. de ſimon. de Rege Franciæ mentionem fa-
32 ciens,qui†& alij quidam principes orbis,habent priuilegium conferendi certa beneficia. & in cap.extirpandæ. de præben. quòd idem rex Franciæ eſt canonicus in quibuſdam eccleſijs ſui regni. Id quod inſtar tutoris honorarij eſſe dicit Ioan.Lignanus in tracta.de plurali.benefi.de hiſque Ferrald.in inſig. reg. Franc.iur. 7.8.9.11. Ita verò etiam non licet pontificibus

ſacerd

ſacerdotibus clericis ſe ſecularibus immiſcere:prædicto cap. cùm ad verum.96.diſ.cap.ſententiam.ne cler.vel mo. cap.j.c. ijs,à quibus.c.reprehenſibile.23.q.8. niſi quippe nonnunquã, aliqua neceſſaria & rationabili cauſa faciente, quæ ſemper ſcilicet creditur in papa, tanquam ſummo & optimo eccleſiæ militantis principe,iuxta gloſſ.vlt.l.relegati.de pœ. ff.cap. non nos.& ibi not. 40. diſt. cum ſi. adhæc cap. igitur & ſeq. 23. q.8.gloſſ.in cap.ſi quis. 36. diſt. Ioannes lupus in tracta. de libertate eccleſiæ.col.8.& de cõfœderatione principum, ca. 31.& ſeq.noſter Degraſſatius in ſecundo lib.regaliorum,Iure. 15.& planè tradidit egregij ſpiritus doctor P.Iacobus in praxis ſuæ libro,arbore regni,quòd debet omnino papa cùm neceſſe eſt,vti gladio ſeculari:aliâs peccat, & reddet rationem Deo, qui ſibi vtrũq; gladiũ dimiſit,vt in neceſsitate etiã illo vteretur.In quo etiam facit cap.in ſynodo.in fi.63.diſt.Enimuerò & regalis & pontificalis † facultas cauſa eccleſiæ Dei

33 conſtitutæ ſunt,debéntque ſibi mutuum auxilium. cap. conuenior.& ibi gloſſ.23.q.4. cap. quoniam.10. diſt. ad idem cap. prodeſt ſeueritas.& cap.res autem.23.q.5.cap.ab Imperatore. 23.q.3.Hoſtien.& Pan.in cap.j.de off.ord.Barbat.in ca. nouit. nu.9.de iudic.Baptiſt.Seueri.in l.j.col.10. infrà de ſum. tri.At vt corpus maximè propter animam eſt, ita quoque ſecularis poteſtas propter pontificalem: vt vult Raymundus Sabundus theologiæ naturalis tit.314.videlicet, vt quod effici ſacerdotis doctrina & correctione non poteſt, terrore poteſtatis atque manu,cùm opus eſt extorqueatur,ipſius etiam ſacerdotis ſi neceſſe fuerit, coactione, auten. quomodo opor.epiſ.§. vlt. & auten. de ſanctiſſ. epiſ.§.pe.l.fi.§.ſed iſtam. de religioſ. infrà.cap. principes ſeculi.23.q.5.ca.inceſtuoſi.cap. de Liguribus.ea.diſt.cap.non inuenitur.23.q.4. cap. petimus. & ſeq. 11. q.1.cap.eos,qui.32.diſt.cap.ſtatuimus.& ibi not.de maledi. & faciunt optimi tex. de principum officio & fine ſecularium poteſtatum ſpeciatim verba facientes,in cap.rex.& cap.regũ. 23.q.5.ad idem cap.non fruſtrà.ea.diſt. cap. factæ.4. diſ.l.j.in princ.de veter.iur.enucl. infrà. & de hoc Corſetus tracta. de

34 poteſ.reg.q.32. Ac inquam maximè ad hoc principatus † ſeculares conſtituti intelliguntur, vt ſanctam matrem eccleſiã ab omnimodis infidelium procellis pacatam reddant,c. quando

do vult.& ibi gloſſ.23.q.4.cap. principes ſeculi.23.q.5. qua in re plurimùm eget principibus ſecularibus gladium exercentibus eccleſia, tanquàm ouis inter lupos poſita. Vnde notat in tractatu ſchiſmatum,Gerſonenſis theologus,quòd in ſchiſmatibus & alijs malis nunquàm ſe erexit eccleſia viribus proprijs, ſed principum adiutorio reſtituta eſt decori ſuo, vt
35 † per Piſanos,& Saxones, & Othones, & Carolum magnũ, & pleroſque alios Reges Franciæ, qui octo ſummos pontifices expulſos à ſede, reſtituerunt. & ſunt qui ſcripſerint, vt autor gallici dialogi,cui titulus eſt,Scutum fidei: quatuor & viginti ſchiſmata à regibus Franciȩ ſedata. quod nequaquam verum dixeris, ſi magna intelligas ſummorum pontificum: quæ hactenus numero ſunt tantùm vigintiduo,vt Gerſonenſis ille habet & Belgicus autor gallicus ſimili tractatu ſchiſmatum,addens futuri vigeſimitertij ſchiſmatis mirorum malorum vaticinia multa.qualia ſunt item in opere vario,quod inſcribitur:Liber mirabilis: & apud Heſiodum in lib.operũ.
36 Rurſum † & maximè,Imperator ipſe ad idem conſtitutus ad id Imperator eſt,ádque omnes generaliter Chriſtianos,& res Chriſtianas tuendas & conſeruandas. vt interim illi ſententiæ accedam, quam memorat Accurſius in l.bene à Zenone. infrà de quadrien. præſcrip. vt eo quidem modo dominus mundi quodammodo dici poſsit,quoniam ipſe præcipuè mũdum ipſum,quantum poteſt, etiam armis ad fidem veram ducere debeat,& in ea continere,& protegere eccleſiam,& qui eius ſunt fideles, quaſi proximior & dedicatior ad id paſtor poſt ſummum pontificem in dignitate ſeculari, oues Chriſti Domini tueri,& oppugnare aduerſos,lupos, vulpes, & ſimiles feras,id eſt Paganos,Agarenos,ſchiſmaticos,hæreticos: & ideò intereſſe maximè illius,vt tales non ſint,& mundus non diſsipetur: vti ſcripſit Bald. conſil. 328. Hanc ſententiam in animo habens Leo decimus honeſtè & artificioſè blandiens induperatori Maximiliano ſcripſiſſe videtur, Imperatorem dominum mundi, videlicet vt à multis acceptum,& dictum eſt,quo ad protectionem,vt nos declarauimus, ſecundum id, quod de fato verba faciens diuus Auguſtinus in lib. de ciuitate ait,loquamur vt vulgus,ſentiamus vt docti. ſic & cæteros qui ſimilia dixere, vel ſcripſere, par eſt credere locutos ea

inquam,

inquam, intentione, vel imprudenter, vel indoctè, vt adhuc
37 infrà oſtendemus. Quòd autem † ad illa maximè Imperator iure quidem munus ſuum acceperit, & primùm equidem inuentus potentior & proximior ſatis adparet. ídque conſtat & teſtatus eſt Polydorus Virgilius, capite quodam de inuentoribus rerum, in primitiua Eccleſia ea prudentia vſos qui tum erant ſummates Eccleſiæ, vt quicquid in Gentilibus inueniebant, quod extirpare quidem nequaquàm protinus poſſibile erat, id quàm maximè fieri poterat in Eccleſiæ vſum conuerterent, & commodum inducerent, & coaptarent. Id quoque ſcribit diuus Auguſtinus epiſtol.162. ad Imperatoris
38 † curam, de qua rationem Deo redditurus eſt, cauſam fidei maximè pertinere, qui certè tota ſua poteſtate hæreſibus pullulantibus debet ire obuiam: vt denotatum eſt in epiſtola Innocentij ad patres Concilij Carthaginienſis. & dictum à Martiano Imperatore quadam ſanctione de hæreticis, Principalis prudentiæ eſſe omne malum inter initia opprimere, & ſerpentem morbum legum medicina reſecare. at & Paris Puteus
39 in tractatu ſyndi. titu. de exceſſ. Imperato. Imperatorem † excedere ait, quando non curat recuperare terram ſanctam: quia ad hoc imperium Romanum eſt conſtitutum. cap. eccleſiæ. 97. diſtinct. Ad hócque text. in cap. venerabilē. de electio. ibi: ſedes Apoſtolica aduocato atque defenſore carebit? vbi & Panormita. id de Imperatore dictum notat. ad idem tex. in clementi. Romani. §. dudum. ibi: cùm ipſi Reges ſpecialiſsimi filij ſint. de iureiuran. vbi text. loquitur etiam de rege Siciliæ,
40 † quòd regnum Siciliæ proprium patrimonium eccleſiæ ſit, vt ibi gloſſa notat. & item in eodem cap. ibi: vt princeps catholicus & ſæpe dictæ eccleſiæ aduocatus, atque defenſor. quod de Henrico II. Imperatore manifeſtò dicitur. & conſonat latius Conſtantienſe concilium, ſeſsione 17. in benedictione Sigiſmundi Imperatoris electi, & ſeſsione II. in ſententia contra Ioannem 23. papam lata, & alibi. & facit cap. conuenior. 23. q. 8. & cap. Maximilianus. 23. q. 3. & apertè admodum etiam Leo Decimus lib. 3. epiſt. ad Maximilianum Imperatorem deſignatum, dum ait: Piámque matrem omnium Deum amantium eccleſiam, cuius protegendæ cauſa poſt vicarios maximum ipſe in terris magiſtratum geris, ab omnibus eius pacem

perturbantibus vindices atq; defẽdas. Vnde adprobationem electionis ſuæ à papa accipit, cæterùm vnctionem, conſecrationem,& demùm imperiale diadema,vt in dictis cap.Romani.&c. venerabilẽ.exprimitur.quę prius à Gregorio Quinto ante quingentos annos ita ſunt conſtituta, vt adparet ex chronicis,ac memoriæ mandauit Platina in vitis põtificũ.& Poly-
41 do.de inuento.re.lib.4.c.10.ſed & præſtat fidei†iuſiurandum pontifici Romano Imperator,vetuſtiori more: quippe cuius initium fuit Otho primus,vt Carion notauit:eiúſq; forma relata extat in c.tibi. 63.diſt. de qua re etiam habetur in d.clem. Romani.in princ.de iureiu. vnde dictum à Bald in conſi.327. quòd Imperator eſt quidem procurator maximus,tamen non eſt proprietatis imperij dominus, ſed & potiùs officialis, cu-
42 ius eſt electa induſtria.† Ideóq; plus iuris habet rex in regno, quàm Imperator in imperio:vt ſcripſit Aluar.poſt And.Iſer. in j.conſtit.feu.col.2.Tum multas rationes,quibus Imperator tenetur attendere ad defenſionẽ Eccleſię, colligunt Præpo.&
43 Ioan.à tur.in d.c.eccleſiæ.diſt.97.Prætereà,quoq; inde†videre facile eſt,imperatorẽ maximè, ſi vel petenti eccleſiæ auxilium denegaret,ſpoliari Imperio poſſe. quamobrẽ primùm à Conſtantinopolitanis in Germanos, & plurimos quidẽ Francorum Reges tranſlatum imperium legimus.de quo etiam in d. cle. Romani. de iureiur.& c.venerabilẽ.de elec.& gloſſ.in c.alius.15.q.6.Namq; cæteri principes poſt trinam denuntiationem poſſunt excommunicari, vt vult gloſſ.in cap. quando vult.24.q.4.& ad c.ab Imperatoribus.23.q.3. Quinetiam maiori excommunicatione excommunicantur, vt habetur in cap.adminiſtratores.23.q.5.ſupra id videlicet quòd videntur excommunicati minore excommunicatione, quæ mortali peccato contrahitur. de qua in cap. ſi non ſunt. vbi gloſſ. de pœn. diſt.2.& cap.audi deniq;.& c.ad menſam.11. q.3.c.penul. de ſent.excom.& ſuper id quod ſunt infames, ſimplicibus epiſcopis non obedientes.c. ſi autem.11. q.3. atque hiſce omnibus
44 etiam nõ monitos dignos quis dixerit:cùm†paria ſint alicui ſuum expreſsè denegare auxilium , vel illo de vita vel bonis periclitante præſentem vel in propoſito ſciẽtem tacere. l.5.§. nõ defendi.verſ.ſi autẽ.quib.ex cauſ.in poſſ.eat.ff.idq; præſertim in Imperatore,& dein quoq; ſimilibus eccleſiæ cõiunctis

præcip

præcipuis: qui præſumptione quidem iuris inexpugnabili haud dubiè ſcientes eſſent dicendi: arg. l. Octaui. ff. vnde cog. vbi Papinianus ait, veriſimile non eſſe fratris filium patrui
45 valetudinem ignorare. ídque à † maiori: cùm maior pietas debeatur eccleſiæ, & potior cum ea coniunctio nobis ſit, quàm cum quibuſlibet ſanguine propinquis: quæ præſtabiliſsima nobis hoc in mundo patria eſt, vt & nos docuimus lib. inſtitutionis rerum humanarũ 4. Item ad hoc l. j. §. vlt. infrà de falſ. mo. faciúntque not. in cap. innotuit. de elect. Porrò verò nec eſſent tum principes ſeculares, qui in eo deliquiſſent, excuſandi, etiã ſi res demùm bene ceſsiſſe probaretur: arg. l. verũ. de fur. ff. ca. cùm volũtate. de ſen. excomm. & l. 3. §. in bello. ff. de re milit. Io. Lig. in tracta de bello, c. 29. Iac. de S. Georg. tra
46 cta. de feud. cap. & promiſerunt. vbi † docetur vaſallũ, id eſt beneficiarium, in bello deſerentem dominum, patronum videlicet, perdere feudum ſeu beneficium, etiam ſi nihil mali dominus patiatur, etſi aliâs regulariter ſi res bene geritur, valet actus, ceſſantibus illis, quæ ſimpliciter in eo requiruntur: quæ planè ſi deſint & res malè geritur, nullius ſunt momenti: vt tradit Feli. in cap. cauſam. col. pe. de iudic. Sed & quidem grauiori ſcilicet vltioni ſubijciendi eſſent tales, ſi detrimentum paſſa eſſet ob eorum incuriam eccleſia: cap. j. de cuſto. euchariſ. Facítque Manſue. in practic. tit. de pœn. verſi. Item ſi
47 ſeruiens capiat fu. Adhæc eſt textus, qui † planè ſentire videtur & probare non omnibus dominari Imperatorem debere, ſed ijs quidem tantùm, qui & temporalis ſunt iuriſdictionis, & eum dominum recognoſcunt. dicitur enim ad literam in cap. ſolitæ. de maior. & obed. Imperatorem eos duntaxat præcellere, qui ab eo accipiunt temporalia. rurſus intelligendum non eſſe regem vel Imperatorem ſuper bonos & malos gla-
48 dij poteſtatem accepiſſe, ſed in eos tantùm, qui vtentes † gladio, eius ſunt iuriſdictioni commiſsi. & quòd Imperator illos tantùm ſubiectos habeat, qui dependent in iuriſdictione ab ipſo, non autem alios multos principes Chriſtianos, vt Franciæ, & alios: eóſque minimè peccare non parentes, & agnoſcentes ſuperiorem & dominum Imperatorem: tradidit etiã Ioan. à turre, ac Præpoſ. in cap. in apibus. 7. q. 1. & ipſe canon, in apibus. qui pro contraria parte adducitur, tantum abeſt vt

aduerſus ſit,vt ſuffragari etiam videatur. Imperator inquit, vnus, quemadmodum iudex vnius prouinciæ & cæt. ergo quemadmodum iudex vnius prouinciæ, & epiſcopus vnius diœceſis,alterius prouinciæ vel diœceſis non habent iuriſdi-ctionem:ita nec Imperator extra ſuum territorium, in alienis videlicet regnis & terris poterit imperare. Cæterùm, ita loquitur illic beatus Hieronymus, vt etiã innuat duos eodẽ
49 tempore non eſſe poſſe Imperatores. eſt † enim indiuiſibile imperium:vt Baldus in prooemi. Digeſtorum ſcripſit. quomodo & aliud regnum quodcunque: vt idem Baldus tradit ad l.penul.col.2.vbi de indiuiduo differit,de cõditio. inſer. & in aut.hoc amplius. opp.3. de fideic. & Aluarotus in cap. j. §. prætereà ducatus.col.2.de prohib.feud.aliena. per Federi. & Marti.Lauden. tracta. de princip. nu.20. idem Card.Alex.in cap.Syluester.11.q.1.Corſetus in repet.cap.grandi.num.56. de ſuppl. negl.præla.in 6.& tractatu de poteſta.& excell. reg.q. 74. inde etiam dicens, conſuetudinem ciſmontanam videri iuri conſonam,& laudabilem,quantum ad ſucceſsionem regni, & ſimilium: ſcilicet, vt vnus tantùm ſuccedat. Quod de dignitate intelligunt & maieſtate imperiali ſiue regali.
50 † adminiſtrationem autem diuidi poſſe cenſuerunt ad exemplum tutelæ, & ſeruitutis aquæ ductus. l. inter tutores. de admi. tut. ff. l. Lucio.in fi. cum l. ſeq.de aqua quotid. & æſt.
51 Bartol. conſil. 181. Quinetiam † de vno ad alium transferri poſſe ad exemplum tutelæ, l.3.§.fi. de admi.tut.ff. & fieri, vt ſit apud vnum dignitas, & penes alterum adminiſtratio, gloſſ.in cap.nunc autem.21.diſ.& ſecundum hæc inutili principi coadiutorem dari poſſe: vt epiſcopo, gloſſ.in cap. alius. 15.q.6.cap. grandi. de ſupplen. negli. præla. in 6. & duo-
52 bus † electis in diſcordia,vtrunque adminiſtrare, donec papa alterius electionem approbauerit, gloſſ. in cle. Romani. §. porrò. de iureiu.& tum conceſſum ab altero priuilegium, manet in ſuſpenſo, valet autem ſtatim conceſſum ab vtroque: ſecundum Oldrad.in conſil.23.deinceps tradidit Card. Alex. in l. cap. nunc autem. 21. diſ.autoritate quidem papæ, & diſpenſatione, duos eſſe poſſe Imperatores, non autem id vel ab electoribus, vel electo Imperatore, fieri poſſe: tum qui plures fuerunt Imperatores, iure ſatis non fuiſſe, &

eos

eos pro vno accipi debere. Quod & aiunt Ioan. Forocorneliensis ad legem fina. colum. 6. de hæred. inſtitu. ff. facto quidem & fuiſſe, & eſſe poſſe Imperatores vnà plures, non iure. & Cynus in l. quarta. ad princi. infrà de legib. plures olim Imperatores tanquàm vnum fuiſſe. l. magiſtratus. ad municipal. ff. Fuiſſe autem ſæpenumerò plures in Imperio principes, vndique hiſtoriæ produnt, ſed & legum inſcriptiones propè infinitæ, quæ hoc Codice continentur. Item permultæ leges in Digeſtis appoſitæ, ſiue Iuriſconſultorum ſcripta, & capitula in iure canonico nonnulla: de quibus & legibus & capitulis pleriſque, etiam meminerunt Cynus, Ioannes Forocorn. & Cardina. Alexand. in prænota. locis. quorum omnium pri-
53 mi fuiſſe † dicuntur M. Antoninus cognominatus Philoſophus, & Verus. quod quidem Aelius Spartianus in Lęlij Veri vita, ſic ſcripſit: Verus cum Marco æquale geſſerunt Impe-
54 rium: & ipſi primi duo Auguſti appellati ſunt. & Iulius † Capitolinus in M. Antonino: M. Antoninus, inquit, ſibi fratrem Lucium Aurelium, Verum Commodum participem in Imperio deſignauit. túncq; primùm Romanum Imperium duos Auguſtos habere cœpit. Et Eutropius lib. 8. quanquàm peruerſis & diuerſis appellationibus vſus, poſt Antoninũ Pium,
55 inquit, imperauit M. † Antoninus Verus, & Lucius Annius Antoninus. túmque primùm Romana Reſpub. duobus æquo iure imperium adminiſtrantibus paruit, cùm vſque ad eos ſingulos ſemper habuiſſet Auguſtos. ſícque Oroſius lib. 7. ca. 15. M. Antoninus Verus regnum cum Aurelio Commodo fratre ſuſcepit. hi primi Rempubl. æquo iure tutati ſunt. & paulò pòſt: Annius Antoninus Verus ad bellum profectus eſt. Vnde ſuſpicor vnum horum M. Annium Antoninũ Philoſophum, alium, Lucium Aurelium Commodum Verum, dictos: aut ſanè quemadmodum adnotauit Gregorius Haloander in cata-
56 logo conſulum, vnum quidem M. † Aelium Antoninum Philoſophum, alium verò L. Aelium Commodum Verum. etiam ſi ille primùm Verus dicebatur, & hunc quẽ in imperij cõmunionẽ acceperat, Verũ appellauit: vt eius tẽporis medicorum præſtãtiſsimus Claudius Galenus ſcripſit, libro de typis. & hi ſunt, qui multis locis appellantur à Iuriſcõſultis diui fratres. quod pleriq; in ineptientem plerũq; Accurſium hiſtoriarum

inſcitia, adnotarunt. traditum etiam ab innominato Chroni-
57 corum autore, poſt mortem † Conſtantini Magni filios eius
Conſtantium & Conſtantem, & Conſtantinum, ac vnum fra
tris filium nempe Iulianum, Imperium adeptos, eóque tem-
pore rem Romanam ſub vno Auguſto, & tribus Cæſaribus,
quod nunquam aliâs, fuiſſe. atque ab Ammiano lib. 27. ſcri-
ptum eſt in adiungendis ſibi in Imperio Valente & Gratia-
no, Valentinianum morem inſtitutum antiquitus ſupergreſ-
ſum, non Cæſares, ſed Auguſtos Germanum nuncupaſſe &
filium: beneuolè ſatis: nec enim quenquam antehac adſciuiſſe
ſibi pari poteſtate collegam, præter principem Marcum, qui
Verum adoptiuum fratrem abſque diminutione aliqua ma-
ieſtatis Imperatoriæ ſocium fecit. neque id ſolùm fuit apud
Romanos, vt plures ſimul ſæpe imperarint. quandoquidem
58 & reges † eodem in regno duos apud Iberos deligi ſolitos, al-
terum, qui iura daret: alterum, qui populo præeſſet: & Car-
59 thaginenſibus † aliquando duos reges, qui Suffetes dicti ſunt,
vnà præfuiſſe refert Alexan. ab Alexan. lib. 3. cap. 3. & duos re-
60 ges vnà aliquando † in Francia fuiſſe argumento eſt epiſtola
120. lib. 7. epiſtolarum beati Gregorij papæ: Cui quidem epi-
ſtolæ prænotatus eſt titulus: ad Theodericum & Theober-
tũ Francorum Reges. de quibus & planè Ammonius libro 3.
61 Porrò autem Papam vnum tantùm † eſſe poſſe ac verè fuiſſe
ſemper, ſatis oſtendit Honorius in cap. ſi duo. 79. diſtin. & lu-
culenter comprobat Iacobus Almaînus tracta. de poteſta. ec-
cleſ. cap. 5. quanquàm Theoderico principe Romam tenente,
62 Laurentius † & Symmachus vnà pontifices cum controuerſia
per tres annos fuerunt, autore Nicephoro monacho in eccle-
ſiaſtica hiſtoria. nempe etiam 22. ſchiſmata talia collegit cum
eo Gerſo. in tracta. de ſchiſma. poſt varia chronica, quibus ſi-
miles item multæ ſunt aliæ hiſtoriæ non ignotæ magna ex
parte. & notat ex ijs, quæ in ſchiſmatibus eiuſmodi legit ille,
quòd ſemper vnus vicit tandem, electus ſiue primo ſiue ſe-
cundo loco à maiori verorum electorum parte, & malè ceſ-
ſit cæteris Adhæc ſcripſit beatus Cyprianus lib. 4. epiſto. ad
Antonianum, cùm poſt primum ſecũdus eſſe non poſsit, quiſ
quis poſt vnum, qui ſolus eſſe debeat, factus eſt, non iam ſecũ-
dus ille, ſed nullus eſt. & item Ioan. Gerſonen. in lib. de aufer-
bilitate

bilitate papæ, conſide.8. dicit contrarium ſentientes eſſe hæreticos contra articulum illum: Et vnam ſanctam eccleſiam. Hócque multis corroborat Federicus Nauſea in homilia 16. cap. Matthæi. tradidítque gloſſ. in cap. non autem. 7. q.1. Pari térque nullo modo fieri poſſe, vt duo ſint papæ, docet Panor.
63 in cap.j. de paroch. verùm † & ipſe papa optima ratione certè & diuino quodam conſilio parochias inſtituit, diœceſes diſtinxit, epiſcopos creauit, & metropolitanos præfecit, vt tanquam membra capiti obſequentia, cuncta ſecundum eius voluntatem ſalubriter in Domino gubernarent, & tanquàm riuuli à perenni fonte Romana videlicet eccleſia deriuati, ne angulum quidem dominici agri non irrigatum dimitterent, vt habet Leo decimus in concordatis Franc. tit. de cōſtit. cap.
64 vni. in princ. qui quidem † etiam epiſcopi in ſuis diœceſibus ſoli eſſe debent: cap. factus 7. q.1. vbi huiuſce rei diffuſa explanatio. quanquàm hoſtilitatis vel paupertatis neceſsitate, vel duæ epiſcopales ſedes in vnam redigantur apoſtolica autoritate, vel & plures ex vno epiſcopatus conſentiente epiſcopo fiant. cap. & temporis. cum quinque ſequentibus. 16. q.1. cum etiam declaratione Gratiani in cap. vlt. 25. q. 2. ſícque quòd non poſsint eſſe in vno epiſcopatu duo epiſcopi, allegatur c. didici. 24. q.1. & traditur per Pan. in ca. quoniam. de off. ordi. Id verò niſi ex diſpenſatione papæ, vt idem docet in cap. t. fraternitatis. de præben. At & in vnaquaq; eccleſia vnum
65 † presbyterum eſſe debere, pulcher tex. eſt in cap. pen. 21. q. 2.
66 & in vnaquaque curia atque gubernatione præſtare † vnum eſſe, qui præſit, præter cætera, videmus & naturæ exemplo, quę vnum tantùm caput vni corpori legitimè indidit, & experientia quotidiana edocti, coniunctionem ijs, qui plures vnà præſunt, diſsidium atque impedimentum frequens parere. vnde paſsim celebratur illud Homericum, Non eſſe bonã dominationem plurium, ſed dominum vnum eſſe oportere. Cæterùm locis, in quibus videntur ij ipſi velle Imperatores, Imperatorem eſſe dominum mundi, facilè plerique reſponderunt, illos non eſſe iure teſtes idoneos in re ſua. quanquàm id controuerti poſsit, dicíque, Imperatorem eſſe quidem teſtem ac iudicem in re ſua, pluribus iuris exemplis pro iure in eo quoque habitis. Sed id etiam reſponderi poteſt, tum quidem

dem quum nullum recognoſcebant ſuperiorem, id fieri potuiſſe videri, quod in l.& Tiberius.ff.de hered.inſt.legitur,& ſi.nunc autem minimè, & poſteaquàm ſuperiorem papam omnino vel iure habuerunt dominúmque in terris, in ſede Romana fundamenta veri ac maximi imperij iacientem.
67 Porrò †tranſeat illud, quod quidem exprimitur, in re quidẽ ſua ſaltim generaliter non habentem ſuperiorem teſtem & iudicem eſſe poſſe quodammodo rigore iuris. vbi dubium eſt, an ſpecraliter ad eum pertineat. nullo tamen iure probatur in propria cauſa de re, quæ nullomodo adparet ſeu videtur ad talem pertinere, eum ſiue teſtem ſiue iudicem eſſe poſſe.
68 quod & valde per ſe adpareret abſurdum. † Id quod in ſolo Deo non videtur, cui ſubiecta ſunt omnia, & qui non ſecundum carnem, vt homines, iudicat, & verum eſt teſtimonium ac iudicium eius. Ioan.8. vnde & Iere. 29. Ego ſum iudex, & teſtis: dicit Dominus. Et pariter nos eam ſententiam Bartoli reijciendam putamus, quæ habet in l.j.§.fi.de rei vend. ff. Imperatorem totius mundi dominum eſſe ſaltim vniuerſaliter, etſi non particulariter: quare per illum textum totum mundum vendicare poſſe, ſi aliquis occuparet, idem ſentit Bal. in cap.vnic.col.j.de pac.iur.fir.in vſib.feud. vbi etiam citat l.rectè dicimus.de verb.& rer.ſig.ff.quaſi velit per illam l.etiam dicere, Imperatorem habere proprietatem mundi, etſi non
69 vſumfructum. debet enim † intentio doctoris intelligi talis eſſe, qualis eſſe videtur ex lege, quam allegat, vt vult Bartol.in l.non ſolùm.§. liberationis.ff. de liber. leg. & ad l. vxorem.§.
70 pater naturalis.de leg.3.ff.& alibi ſæpe doct. ſicque lex † allegata ſecundum materiam ſubiectā debet accipi.l. ſi vno. ff. loca.l.quoties idem.de regul.iur. Ait verò idem Baldus eodẽ loco, non contentus ijs, omnes ex iure Imperatori ſubiectos, & meritò, ſed non omnes de conſuetudine, ideò peccare, ſi-
71 cut Francigenas & alios reges multos. Accedat † ſimilis farinæ dictum Bartoli in l.hoſtes.ff.de capti.& poſt.re.eum planè hæreticum eſſe, qui negaret Imperatorem dominum mundi totius, cùm contra illud euangelicum, Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, Lucæ 2. prorupiſſe ſatis dici poſsit. id quod etiam Accurſius memorans, ſenſiſſe videtur ad priorem inſcriptionẽ huius Codicis, voce,

perpe

perpetui: eiúſque autoritate, licet tacita, fretus Bartolus tam petulanter illud expreſsiſſe: & idem Ioan. Ligna. tract. de bello cap. 13. ſunt enim hæc inſulſa, puerilia, & ridicula, nedum
72 falſa, & tantis doctoribus indigna. Ecquis †, quæſo, dedit Imperatori aut mundum, aut mundi vniuerſitatem, ſeu proprietatem? multa quippe dicimus, & deficimus verbis, ait Eccleſiaſticus cap. 43. quin & Baldus notat in cap. ſolitæ. de maio. & obedi. in eo quod dixit Bartolus hæreſin minimè cadere poſſe: & bene: quanquàm idem ſcripſerit Archiep. Floren. prima tertiæ tit. 4. cap. 2. in princ. Etenim, id narratum quidem accipitur, ſed adprobatum nequaquam, vt alia pleraque ſecũdum ipſos Theologos Doctores & Canoniſtas. à quibus planè dicitur multas narrationes, quæ ponuntur in decretalibus, vt veteri nouóque teſtamento, non eſſe deciſorias, vt docet Barba. in cap. coram. in fi. de off. deleg. ſic Machab. 2. ca. 24. licet laudetur Raſius ſenior, factum eius tamen neque laudatur neque probatur, iudicandum ſanè potiùs, quàm imitandum: vti ſcripſit Auguſtinus Dulcitio tribuno, epiſ. 61. ſic & dictum cæci illuminati, quod eſt Ioan. 9. non tanquam omnino verum, & ab euangeliſta profectum habetur, ſed tanquam narratum, vt traditur & ab Ioanne Raulino in itinerario paradiſi, ſermone de pœniten. 34. col. 2. adhócque cap. nec mirum. §. prætereà. 26. q. 5. & item gloſſ. in l. Gallus. §. idem credend. de libe. & poſth. cum ſi. & quod amplè adnotat Iaſ. in l. j. nu. 37. ff. de eo, cui mand. eſt iuriſd. ſed &
73 nequaquàm ipſum etiam Auguſtum intelligas † toti mundo imperaſſe: quando & B. Ambroſius lib. in Lucam ſecundo, cap. 2. expreſsit, ipſum Auguſtum non imperaſſe Gothis, neque Armenijs. ac ſemper quamuis latè humana tendantur imperia, plures neceſſe eſt gentes relinqui, quibus regum quiſquam non imperet, teſte Boëtio, lib. 3. conſol. Philoſ. Sunt & qui dicant locutum illum textum, Lucæ ſcilicet ſecundo, per hyperbolen. quod vult Alciat. in l. j. infrà de ſum. tri. ídque adiuuat, quod ſcribit Theophilactus in
74 Euang. Ioan. cap. 21. morem ſcripturæ † eſſe loqui per hyperbolen. dixit & Hugo ſancti Victorienſis, ipſum Lucæ textum loqui per ſynocdochen. vnde etiam orbem intelligas, quemadmodũ nunc dicemus, vel adulatoriè dictũ ab Ouidio,

K neceſſe

neceſſe eſt lib.Faſtorum.j.

Si petat à victis, tot ſumet nomina Cæſar,
Quot numero gentes maximus orbis habet, Et lib.2,
Quodcunque eſt alto ſub Ioue, Cæſar habet.
Romanæ ſpacium eſt vrbis, & orbis idem.

Docuit verò etiam Ludouicus Viuis ad beatũ Auguſt. de ciuita.Dei,lib.5,cap.25.vbi textus ait; Vnum Auguſtũ Conſtãtinum Imperatorem,vniuerſum orbem Romanum tenuiſſe & defendiſſe,dictum orbem Romanum,id quod ex orbe poſſidebant Romani,vt orbis Chriſtianus, quod poſsident Chriſtiani,& orbis Hiſpanus quod Hiſpani tenent.quo ſanè in ſignificatu nõ ſemel vtitur apertè Seneca in Octauia,&, ſi memini,Liuius lib.42,& Catili.in inuect.2.in Cicer. & Plinius lib. 12. cap.12. & omnino Vlpianus ff. de ſtatu hominum.habens:In orbe Romano,qui ſunt,hoc eſt,qui ſunt ſub Imperio Romano, ὑπήκοοι, vt eſt in nouella Græca Iuſtiniani 78. ex conſtitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti ſunt, & ita legunt ex Florentinis Pandectis,& docent, atque inde, Romam communem patriam dici,ſcilicet ſubditorum Imperio,quòd omnes ſint eius ciues, Alcia.in l.hoſtes.de verbo.& rer.ſig.& diſpunc.lib.2.cap.21.& Anto.Auguſtinus lib.ſingu
75 lari ad Modeſtinum,†de excuſationibus tutorum.aítq; Viuis prædicto loco,ſtultum eſſe affirmare Imperatorem Romanum,ius habere in totũ orbem terrarum , cuius nũquàm fuit dominus,nec in ea quidem ius habet quorum aliquando fuit dominus,& iam amiſit, quoniã quo iure quæſierat,eodẽ perdidit,ſtrage ſcilicet hominum,& bellicis furijs. Accẽduntur principes iſtis fictitijs titulis:qui nihil aliud ſunt,quã faces orbis terrarũ,peſtiſq; toti⁹ generis humani.in culpa eſt impia & indocta Iuriſcõſultorũ argutatio,inquit.ínq; hos inuehit Io.
76 † Quintinus in c.nouit.de iudic,exclamãs,ò Palfurios,publicos humanæ ſocietatis hoſtes,ciuitatum ſubuerſores, cruẽtarũq; prædarũ & ſpoliorũ cõcinnatores & c.Hmõi eſt itẽ,atq; otioſum quod à quibuſdã dictũ eſt Imperatorẽ ſupremã & vniuerſalẽ iuriſdictionẽ habiturum,ſi omnes mũdi nationes ſibi ſubditas redderet.cur enim & in alijs regib⁹ idẽ nõ eſſet? Quinimo hoc & illud falsò aſſeritur.nam vt ait Paris Put.eo tractatu ſæpe à nobis citato,quo περὶ εὐθυνῶν agit,tit. de exceſſ.

Reg.

reg. princip.& duc. Ac Archiepiſ. Floren. 1. par.3. par. tit. 3. ca.6.§.vlt.excedunt principes,qui occupant terras alienas, nõ contenti proprijs terminis:cap.transferunt.24. q. 3. ad quod & cap.recolentes.§.ideóque.de ſtat.mona.& cle,paſtoralis.de ſen.& re iudic.& l.j.infrà de prętо.& hono,præt.ibi: Maneat vnuſquiſque domi ſuæ tutus,atque ſecurus, & ſua dignitate lætetur:iuxta illud Horatij:

Lætus ſorte tua viues ſapienter, Ariſti.

Ad idem bellè Hoſtien. & Panor. in cap. ſuper eo. ad fi. de
77 paroch.& aliæ paroch.tradentes,† quòd limites dignitatum ſecularium non poſſunt præſcribi: licet domini & principes malè obſeruent. nam quotidie occupant aliorum territoria cum graui præiudicio animarum ſuarum. dicítque ille in ca. quod ſuper ijs. de voto. ſe mirari quomodo tales principes à ſuis confeſſoribus abſoluuntur.& docet Pan. in cap. ſicut di-
78 gnum.de homic. quòd conſiliarij ſuadentes † huiuſmodi bella,tenentur ad reſtitutionem malè ablatorum, quales ſunt (prô malũ) hac tempeſtate gratiſsimi multis principibus: vt dicit Petrus Biaxius,olim Regis Nauarræ conſiliarius meritiſsimus, & patris mei amantiſsimus, in directorio electionum,par.2.cap. 24. inquit etiam Petrus Montius de veritate vnius legis, lib,11.cap.33.qui alienum regnũ bello deuincit & ſubiugat,vel aliôquin illegitimè aſſequitur, ſemper peccantem imperare,& quátò diutius,tantò grauiùs.in quo & vulgatus tex. cap. cum tanto.de conſuetud.Porrò planè Prouerbiographus:Ne tranſgrediaris, aut tranſgredi facias terminos antiquos,quos poſuerunt patres tui.Leo papa in cap.quæ ad.25.q.1.& in cap. ſi quis epiſcopus. 7. q. 1. ſuis terris contentus quiſque ſit, nec ſupra menſuram iuris ſui affectet augeri. Dionyſius in cap. eccleſias. 13. q. 1. Sit vnuſquiſque terminis ſuis contentus & c.& beatus Petrus, vt Clemens refert epiſtola prima ad Iacobum fratrem Domini, docuit nullum aliena concupiſcere, aut præſumere quicquam eorum
79 debere, ſed vnumquenque ſuis ſibique † commiſsis contentum eſſe. & monet Iulius Frontinus in initio lib. de controuerſ. limit.vt vnuſquiſque ſuos fines teneat, non alienos laceſſat. Conſentaneè Herodotus Halicarnaſſeus lib.3.ait iuſti eſſe,non alienam regionem affectare,ſed eſſe ſua contentum,

nec homines,à quibus nihil laceſsitus eſt,in ſeruitutem redi-
gere. atque olim quidem principio gentium, quo tempore
Imperium penes reges erat, fines Imperij tueri magis, quàm
proferre mos erat.intra ſuam cuique Patriam regna finieban
80 tur.&·apud Scythas, quippe † genus habitum hominum ſin-
gulariter rude ac barbarum,vſqueadeò iuſtitia valuit,eorum
culta ingenijs,non moribus,vt nullum ſcelus apud eos raptu
& furto grauius fuerit.quippe ſine tecto munimentóque pe-
cora & armenta habentibus, quid ſaluum eſſet, ſi furari lice-
ret?aurum & argentum perinde aſpernãtur, ac reliqui mor
tales appetunt, lacte & melle veſcuntur. lanæ ijs vſus ac ve-
ſtium ignotus:& quanquàm continuis frigoribus, pellibus
tamen ferinis aut murinis veſtiuntur. Hæc continentia illis
morum quoque iuſtitiam dedit, nihil alienum concupiſcen-
81 tibus. quippe diuitiarum cupido † ibi eſt, vbi eſt vſus. atque
vtinam reliquis mortalibus ſimul moderatio & abſtinentia
alieni foret.profectò non bellorum tantum per omnia ſecula
continuaretur,neque plus hominum ferrum & arma, quàm
naturalis fatorum conditio raperet.prorſus vt admirabile vi
deatur,hoc illis naturam dare,quod Græci longa ſapientum
doctrina præceptíſque Philoſophorum conſequi nequiue-
runt, inquit ille. Et nos dicere poſſumus, quod Chriſtiani,
quanquàm vera ac pacifica penitus imbuti religione,à Chri-
ſto fundata Deo opt.Max.per Apoſtolos propagata,celebrio
rum quorumcunque ſcriptis vocéque commendata, marty-
rum triumphis illuſtrata,adepti non videntur, eóque viden-
tur, prô pudor, incultæ barbariei collatione ſuperari. fuere
82 † verò primùm vexores rex Aegypti,& Scythiæ rex Tanaïs,
quorum alter in Pontum,alter vſque Aegyptum exceſsit:ſed
longinqua non finitima bella gerebant, nec imperium ſibi,
ſed populis ſuis gloriam quęrebant,contenti victoria, impe-
rio abſtinebant. Ninus autem rex Aſſyriorũ primus omniũ
& quaſi auitum gentium morem noua Imperij cupiditate
mutauit, quod in Rhapſodia Trogi retulit Iuſtinus. Maſeas
83 † quoque phœnix Damaſcenus lib.97.hiſtoriarũ aſſerit ante
Ninum fermè ducentis quinquaginta annis fuiſſe inundatio-
nem terrarũm,& quendam, cui teſtimonium perhibet Mo-
ſeus antiquiſsimus hiſtoricus, liberatum circa fluuium Ara-
xim

xim ad montes Caſpios, túncque recenti cęlo & rudi humano genere vixiſſe auream vitam, in qua, nullo ferente legem,
84 natura ipſa viuebatur, quouſque † Ninus & Semiramis arma populis inferentes, primi vitam humanam vitiare cœperũt. etſi iam ante diluuium Cain, & poſteà Nemroth rapaces & ſęui fuiſſe in aliena narrãtur à Ioſepho lib. antiquitatum. j. & quibuſdam alijs. in quo & ſacra Geneſis ſuffragari videtur, & de ſeculis multa cantata ab Heſiodo, operum & dierum volumine primo. Adhæc de ipſo etiam Imperatore Romano ſpecialiter Hegeſippus lib. 5. cap. 15. ſcripſit, Auguſtum
85 apud † Romanos nomen Imperij eſſe, quòd augeat ſuos, non quòd alienos opprimat. verùm quoque de acquiſita Imperij
86 † magnitudine gaudere, magnopere periculoſum eſt: qua re principem Deo probatiſsimum Dauid exaſperaſſe Dominũ, prodidit ſcriptura. 2. Reg. 24. déque eo ait D. Auguſti. de ciuit. Dei lib. 4. cap. 15. Videãt ne fortè non pertineat ad viros bonos gaudere de regni latitudine. & in hoc Marti. Lauden. in tracta. de princip. nu. 46. Placet autem quod noſter à Graſ
87 ſalio in opere regaliorum retulit, † Imperatorem poſſe dici dominum mundi ſpe, non re. quoniam videlicet Imperatores multi ſperarint futurũ, vt totũ mũdũ ditioni ſuæ ſupponerẽt & domini fierẽt eius. ſed minimè id cõtigit. quis enim neſciat, vt quidã noſtrorũ elegãter ait, plerũq; hominis cõſiliũ falli, & quod quiſque conceperit, non ſemper ex voto ſuccedere?

ἀλλ᾽ ὁ ζεὺς ἄνδρεσσι νοήματα πάντα τελευτᾷ,

Inquit Poëta. facítq; l. ex malef. §. ideò autẽ. de actio. & oblig. ff. & Leonis decimi epiſ. 10. lib. 4. etiam hoc modo dici dominum omniũ Imperatorẽ, abſonũ nõ videbitur, quia ſperaret, hoc eſt putaret ſibi omnes homines vel iure ſubijci. quo ferè
88 vitio quiſq; ſe decipit, † rat⁹ plus habere in bonis, quã habeat: queẽadmodũ habet hic princeps in ſuis inſtitutionibus. §. præualuiſſe. quibus mod. manu. non lic. ſæpe de facultatibus ampliùs, quã in ijs eſt, ſperãt homines. híſq; accomodũ eſt quod in hac quęſt. tandem ait Io. Fab. ad l. j. de ſum. tri. inf. quicquid ſit adparere in illis, qui reſiſtũt Imperatoribus magnanimitatẽ, in eis impotẽtiã & puſillanimitatẽ, per tot tẽpora nõ valẽtibus ſibi ſubijcere, quorũ dominos ſe arbitrãtur. & hmõi tãquã pecorib⁹ dãdos eſſe curatores, cũ Mõtolaudunẽſe & Bal.

dixit Blaſius Auriolus in additio.illius ad ca.grandi. de ſup-
89 plen.negli.præl.in 6.Nota † item ex hoc textu ſummam Rei-
pu.tuitionem & ſuſtentationem in duobus conſiſtere, armis
& legibus, rebus adinuicem bene diſpoſitis ſibi ſuffraganti-
bus & neceſſarijs ad edomandas & continendas in modeſtia
plurimas & magnas hominũ ineptias, quaſi duobus brachijs
mundi,ſicuti Accurſius dixit. & de coniunctione armorum
& legum adnotans Ioan.Droſeus in methodo iuris paratitlo
90 de captiuis.ff.ait,deam † eandem bellorum & ſtudiorũ eſſe.
à quorum altero dicta eſt Pallas, ab altero Minerua, contra-
rijs tamen etſi aptis ſignificationibus:Pallas,à vibrando forti
ter in Reip.hoſtes tela:Minerua, à minuendis neruis,ob ma-
gnum literarum ſtudium,præcipuè in primęua ætate cui eſſe
91 literas ſeu ipſarum radices † quàm amariſsimas ſcientes non
ignorare dicit poſt Catonem illum veterem Aggænus Vrbi
cus ad Iulium Frontinũ de controuerſijs limitum agrorum.
vnde & ſimilibus apparet coniunctionem iſtam non tam in
92 vno,quàm in multis aptè intelligi.quanquàm † vni olim præ
tori in prouinciam miſso armorum iuxta ac legum poteſtas
fieret. itaque Iuſtinianus pleriſque in locis has poteſtates di-
uerſas atque ideò rixantes noxiè in vnum contulit. vt latè le-
gitur de præſide nouel.Græc.conſt.24.& de prętore Licao-
niæ conſ.25.& de prætore Thraciæ conſ.26.vbi quoq; egre-
giè commendatur ciuilis atque militaris facultatis coniun-
ctio,quæ ab vno probè diſponitur,licet diſpariter exercea-
tur.& c.Adhæc Plato de legibus lib.9.Neceſſe eſt, inquit, le-
93 ges hominibus ponere, vt ſecundum † leges viuant.nam ſi
abſque his viuerent,nihilo à feris atrociſsimis diſcreparent.
cuius rei cauſa eſt,quia nullius hominis ingenium ita naturâ
inſtitutum eſt,vt quæ ad publicum humanæ vitæ bonum cõ
ferunt,ſufficienter cognoſcat:etſi cognouerit, vt optimum
id,quod nouit ſemper agere poſsit, ac velit. idem lib.j. rectè
94 poſitæ leges vtentes † beatos efficiunt,ijs bona duplicia por-
rigentes,diuina, & humana quæ à diuinis dependent. ſi qua
ciuitas diuina ſuſcepit,minora quoque poſsidet: ſinautem il-
95 lis caret,vtriſque priuatur.humana ſunt † ſanitas, forma, vi-
res,diuitiæ:quæ cæcæ non ſunt,ſed acutè cernunt,ſi pruden-
tiam ſequantur: quæquidem diuinorum bonorum dux pri-
mus

mus exiſtit, deinde temperatus animi habitus, ex his duobus cum fortitudine miſtis iuſtitia tertiò emergit, fortitudo quartum tenet locum: quæ humanis prȩponuntur. hæcque eum ordinem habent, vt ſingula operantes, humana ad diuina, diuina ad mentem principem referant. Idem in epiſt. ad Dionis propinquos, & amicos ordine 8. lex recta & beatitudinem hominibus afferre potis virtutem animi omnibus anteponit, deinde virtutem corporis virtuti animi ſeruientem, vltimò pecuniarum pretium collocat animo miniſtrans, & corpori. Cicero etiam non ab re verba agens de Iurecōſulto eius temporis
96 prȩſtantiſsimo pro L. Murena, † ita ait: Seruius hic nobiſcum hanc vrbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis ac ſtomachi ſecutus eſt, Ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præſto multis fuit, multorū ſtultitiam perpeſſus eſt, arrogantiam pertulit, difficultatem exorbuit, vixit ad aliorum arbitriū, non ſuum. magna laus, & grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea ſciētia, quæ ſit multis profutura. Porrò de re militari idē: Rei militaris vſus
97 præſtat cæteris † omnibus. Hæc nomen populi Romani, hæc huic vrbi æternam gloriam peperit. hȩc orbem terrarum parere huic Imperio coëgit. omnes vrbanȩ res, omnia hȩc noſtra præclara ſtudia, & hæc forenſis laus, & induſtria, latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis, ſimulatq; increpuit ſuſpicio tumultus, artes ilicò noſtræ conticeſcunt. Ex quo videbitur cuiquam iuris ac militarem prudentiam, tanquam ouium & canum cuſtodum ſe quodammodo habere rationem, ſecundū relatum à Xenophonte de dictis & factis Socratis apologum. Proinde etiam non abſurdè ait Maioragius in 9. aduerſus Calcaguinū Ciceroniana deciſione, quòd ſi vera fateri volumus,
98 † dicemus vtranque virtutem & bellicam & vrbanam æquè Reipub. conducere. ſed tamen digniorem eſſe vrbanam intelligi oportet. quod infrà fusè oſtendemus.

§. Meritò igitur ad primam communium rerum ſuſtentationem noſtram ſententiam & mentem laboréſque noſtros referentes, militaria quidem agmina, multiplicibus & omnem prouidentiam continentibus modis, correximus.)

Ambigi poteſt cur militia dicta ſit prima communium re-
1 rum † ſuſtentatio: an quia primus Romanorum conuentus, eorum inquam, qui primi Romam habitarunt & condiderunt, conſtitit

conſtitit bello,& ad id armis perductus eſt? ſiquidem Romulus Remúſque fratres, qui Numitorem auum in regnum reſtituerent, primùm bellum fratri eius Amulio intulerunt, paſtoribus adunatis, geſſerúntque, & ciuitatem bellici viri condiderunt: quam tamen priùs legibus,quàm mœnibus munierunt, ipſe videlicet Romulus augurio ſolus factus
2 Rex ſummus,† edicens, ne quis vallum tranſiliret. quod Remus irridens tranſiliuit,& à Fabio celere Centurione raſtro fertur occiſus,vt Nepos ſcripſit. Titus verò Liuius ait, Aucta ad modum aliquem ciuitate & muris vallata,Remum fratris ludibrio tranſilijſſe muros, inde ab irato Romulo, cùm hic idem verbis increpitans quoque adijceret: ſic deinde quicunque alius tranſiliet mœnia mea,interemptum:túncque populum in partes diuiſiſſe, & alias tuliſſe leges. vnde vt retulit
3 poſt alios Carion, Adrianus papa† eius nominis quartus,ſanguine parare pontificatum, non eſſe Petro ſuccedere, ſed potiùs Romulo dicebat. De quo & noſtri Iuriſconſulti meminerunt.l.ij.in princ.de orig.iur. & l.vlti.de rer.diuiſi. Simile principium præſtitum Romanis eſt longè ante Romulum à Troiano Aenea, & poſt ipſum Romulum, à Iulio Cæſare, quorum nota eſt nimiùm hiſtoria. & hoc bonum ait principium Iuſtinianus ipſe nouell. 30. cui titulus: De Proconſule Cappadociæ.& in ea cui titulus: Vt præponatur nomen Imperatoris: hæc tria Romanæ Reipubl.ſignauit principia: &
4 item poſt Romulum† cõditor vrbis alter iactatur Scipio:qui omnibus de relinquenda ciuitate in ſenatu conſultantibus,& ſedibus alijs quærẽdis, ſtricto gladio inimicum ſe habiturum eum profeſſus eſt,qui amplius de ea re conſultaret,omnéſque in verba ſua de defendenda Republ. iurare coëgit, & tandem ſtrenuè pugnans,metu liberauit. Sic tertius conditor Romæ
5 † dictus C.Marius: à quo conſulatum quintum gerente,bellis atrociſsimis vexatus ſtatus Imperij Romani,conſeruatus iudicatur.de quibus vel Oroſium legito. vel ſanè etiam,an dictum eſt illud, quòd primùm Iuſtiniano imperanti neceſſe fuerit incumbere bello, & id primùm exercuerit, dein verò iura pertractarit? Ita enim feciſſe illum ſuis etiam cõſtat ſcripris, & tradit Perrinus in eius vita, ipſéque Accurſius notat in l.poſtliminium.§.filius.ff.de capt.& poſtlim.reuerſ.vbi tamen

men ineptè intellexit antiquius dictum, pro vetuſtius: quod pro potius haud dubiè poſitum eſt. ſicque autoritate eius Cygand tractatu de bello Italico tradidit, prius bellum legibus extitiſſe. hiſce de cauſis profectò ſatius eſt intelligere primã
6 rerũ † communium ſuſtentationem militiam dictam, quàm quòd prior fuerit, vel dignior, quàm leges, ſit. tametſi priuſquàm Ius ciuile, bellum extitiſſe intelligi videtur, in l. ex hoc iure. & ſeq. de iuſtit. & iur. ff. & ſanè ſcribit elegans autor
7 † Robertus Valturius cap. j. de re militari, antiquiſsima rei bellicæ initia, longéque ante vrbes legéſq; conditas, ante æris ferríque vſum fuiſſe. Et primùm quidem, licet legamus Apocalyp. 12. prælium magnum factum in cælo, cùm delinquens Satanas & ſui, à Michaële & angelis eius deorſum proiecti ſunt. De quo & Eſaias cap. 14. & doctor Lignanus tractatu de bello, cap. 3. Anteà tamen quoque intelligendum remur tacitam legem datam: tacitis nempe intelligentijs, vt id ad quod erant, agerent, creatorem Dominum agnoſcerent, agnoſcentes honorarent, honorãtes maximè, ne quid de ſe altiùs, quàm par erat, & in Creatorem ſuum ſentientes, præſumerẽt. ſicut & homini, cùm primùm eſt factus, dicta eſt à Deo lex, ne de ligno ſcientiæ boni & mali ederet: vt habetur Geneſ. 2. per hoc volente, qui creauit nos, illo, ſine ſolicitudine ac cura vnum opus habere, quod angelorum eſt, laudare indefeſsè & aſsiduò Creatorem, & ipſius contemplatione delectari: vt latiùs docet beatus Ioan. Damaſcenus orthodoxę fid. lib. 2. capit. 11. Quin certè illud quod in cælo dictum eſt fuiſſe bellum ſeu prælium, ſimilis quodammodo prælio voluntatis diuerſitas intelligitur, non bellum, ſiue prælium, vel pugna. Et D. Auguſtinus homilia 11. in Apocalyp. vbi eſt: Et
8 draco pugnauit, † & angeli eius. interpretatur diabolum & homines voluntati eius obtemperantes pugnaſſe ſubijciẽs: nã abſit, vt credamus diabolũ & angelos eius in cælo auſos eſſe pugnare, qui in terra vnum Iob auſus nõ eſt tẽtare, niſi cùm à
9 Domino poſtularet, vt læderet. † Rurſum verò, etiam poſt diluuiũ ilicò hominibus data eſt lex, ab eodẽ ſcilicet, qui eos ſaluos fecerat, ne homicidiũ admitterent, vt habetur & traditur Gen. 9. ꝓptereà quoq; dixit Eſaias c. 33. Dñs legifer noſter. & Iob 36. Nullus ei ſimilis in legiſlatorib. Deinde verò excre-

ſcēte admodum populo Dei:vt per diſcurſum Geneſeos licet videre,& Exod.4. gubernatorē & iudicē, necnō legiſlatorē egit Moſes,in primis à Deo cōſtitutus:vt legitur Exodi 3.idq; diuusChryſoſtomus enūtiat operū ſuorū Tom.6.hom.21.De quo etiam dictum à Pſalmographo: Conſtituiſti Domine legislatorem ſuper eos,vt ſciant Gētes, quoniam homines ſunt, Et fuerūt deinceps multi alij eiuſmodi etiam apud alias Gentes inſignes viri. quorum meminit Iſidorus lib.etymolog.5.capi.j.& apud Gratianum in capit.Moſes.7.diſtinct.& Iuſtinus martyr in ſuo admonitorio Gentium.& Beroſus Chaldæus, lib.5.ſuæ hiſtoriæ. Ioan.Boēmus in præfatione operis,cui titulus: Mores omnium Gentium. Polydo.Virgilius de inuēto. rer.lib.2.ca.j.Ficinus in Minoēn Platonis.Valturius de re militari lib.4.capit.j. Philelphus in oratione, quam in laudem Theodori Plati Iureconſulti habuit. Textor in ſua literaria

10 officina.de quibus dixit filius Syrach.cap.17.in†vnamquanq; gentem præpoſuit rectorem. Iique omnes primùm in eo elaborarūt,vt Iuſtitia,ratione,iure,legibus,hominum actus moderarent,antè,quàm potentia,vi,bello & armis: non quòd potentia fugienda ſit,tanquàm malum, ſed ordo ſeruandus eſt, quo prior eſt Iuſtitia.Vnde & diabolus non potentia Dei,ſed Iuſtitia ſuperandus fuit. & ſi diabolus vitio peruerſitatis ſuæ factus ſit amator potentiæ,& deſertor oppugnatórque Iuſtitiæ. & ſic homines eum tantò magis imitantur,quantò magis neglecta vel etiam peroſa Iuſtitia, potentiæ ſtudent: vti ſcripſit beatus Auguſti.De trinitate,lib.13.cap.13.ex quo adparet diabolica lex Muhamed, quæ potentia cepit, & iuſſa eſt

11 ferro omnino propagari.Porrò verò inde prçceptum†eſt populo Dei,vt cùm oppugnare vellent aliquam ciuitatem, primùm offerrent pacem.Facítque l.actiones.infrà de actio.& l.

12 qui reſtituere.ff.de rei vendica.etenim†proptereà ſunt arma, vt quod ratio,Ius,leges in rationalibus hominibus efficere nequeunt, vis ferarum propria peragat. ſunt arma propter leges,vt his nolentes parere,cogant.proinde hæ longè adparent digniores illis. Primùm,quòd antiquiores ſiue priores & vetuſtiores ſint,vt dictum eſt: & vetuſtatem dignitatem arguere dubium non eſt. Et facit l.cùm quid. cùm multis ibi traditis.ff.de rebus cred. Secundò,quia finis ſunt eorum.& vtique dignior

dignior eſt finis illis omnibus, quæ ſunt ad finem, vt ſæpe dixit Ariſtote.& facit l.& ſi.§.perueniat.de auro & arg.lega.ff. Tertiò, quia circa animum & rationem, & in ratione Deo & homini propria, qua nempe homo excellenter factus dicitur ad imaginem Dei, vt notauimus infr.ad l.ſi quis in metallum. de pœnis.verſantur, & conſiſtunt.cap.erit autem. diſt.4.cum
13 ſimil. arma † verò maximè conſtant corporis viribus, & violentia ipſis beluis propria, beluiníſq; moribus ſimilima. vnde ipſum bellum à beluis dicitur, quia beluarum ſit pernicioſa diſſentio: vt ait Feſtus Pompeius. híncque idem adparet rurſum comparatione prædictarum rerum, & officio inter ſe partium, inquam hominis, corporis & animæ, iuxta Panor.in
14 cap.omnis.not.8.& cap.ſeq.not.3.de pœni.& rem.anima † certè immortalis, incorruptibilis, dominans: corpus mortale, corruptibile, ſeruiens. Anima, inquit Ariſtoteles Politic.7.& lib. de anima, differt à corpore, tanquàm perpetuum à corruptibili. & vndique preſtantiorem animam corpore tradit Augusti. lib.de Geneſi ad literam 12.cap.16.& lib.de ſpiritu & anima. Bald.in l.illud.in fin.de lega.infrà, appellat membra, officialia animæ. & conuenienter ait beatus Cyprianus lib.de cardinalibus operibus Chriſti, corpore anima vtitur, ſicut faber malleo vel incude, ad quicquid vult. hàncque illi imperare facilius, quàm ſibi, dicit beatus Auguſti.de ciuit.Dei, lib.14.cap. 23. vnde non domini, ſed defenſores & ſeruientes milites adnuuntur in l.ab hoſtibus.ij.infrà de capt. & in autent. §.quod autè primitus.§.quia enim.vt iudices ſine quoq.ſuff.§.ſi quis. verſi.habebis.de manda.princ.Híncque Cicero:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

15 Et Aegyptij † orationem ſignificantes, linguam pingunt, & ſubter manum, ídque quod orationis artifici linguæ primas tribuant, ſecundas verò manui, tanquàm linguæ volita perficienti: vt Orus ſcripſit in Hieroglyphicis notis. Porrò, leges circa ſereniſsimum & ſplendidiſsimum tempus pacis maximè verſantur, & locum habent eo tempore; arma verò obtinent belli teterrima tempeſtate. Ob id Iuſtinianus in procem. Inſtitu.nedum armis, ſed etiam legibus imperatoriam maieſtatem circumuallatam eſſe oportere dixit, vt vtrunq; tempus &
16 bellorum & pacis rectè poſsit gubernari. Pacem † autem di-

L 2 gnio

gniorem bello nemo negarit,ad quam ipſum quoque bellum, niſi omnino improbum ſit, eſt referendum. De quo alibi latiùs. Item, ſine armis vllis quibuſdam victitatum eſt temporibus, ac gentibus cuiuſque etiam ſeculi. Sine verò vel aliquibus legibus nulla vnquàm communio hominum diu ſtetit, neque die vno degit. nam & ipſa arma leges habent: quæ niſi diligentiſsimè ſeruentur, citò ipſa omnis militia diſſoluitur, & malè perit ſiue peſsimè habet, incommoda exiſtens valde rebus cæteris quibuſque optimis, vt conſtat. Quibus etiam id eſt conſequens, quod pleriſque in locis contro-
17 uertunt docentes, Doctorem † militi præferendum, Iuriſconſultum equiti. Idque cùm ſit traditum ab Ariſtotele lib. Ethico.j.cap.ij. ſcientiam ciuilem omni alia præſtantiorem eſſe. & pronũtiatum poſt exemplum in hac re poſitũ à ſacro Eccleſiaſte cap.9. Meliorem ſapientiam fortitudine eſſe. & iuſtitiam excellere cæteras virtutes dubium non eſt. Quare certò conſequitur, adminiſtratores eius digniores, etiam ſi eorum officium eſſet tempore quoquomodo poſterius: vt & docet Ludo. Gomeſius in regul. cãcellar. apoſt. proœm.q.j. pro quo adhuc multa ſunt, quæ ſcripſit Cicero de Officijs lib.j. capite cui initium: Sed cùm plerique arbitrentur res bellicas.
18 quanquàm idem in oratione pro Murena, ſcientiam † ciuilem & facultati dicendi poſtpoſuerit, & virtuti militari: illam multis lacerauerit, hanc antepoſuerit etiam omnibus rebus. ſed putarit aliquis eum non ſcientiam ciuilem & iuriſprudentiam perſecutum, intelligi oportere, quin potiùs eorum, qui Iuriſconſulti habebantur., ineptias: idque ex ijs colligi, quæ pro Cæcinna dixit in hunc modum: Tum illud vulgò in iudicijs & nonnunquàm ab ingenioſis hominibus defendi mihi mirum videri ſolet, nec Iuriſconſultis concedi, nec Ius ciuile in cauſis ſemper valere oportere. Nam qui id diſputãt, ſi id dicunt, non rectè aliquid ſtatuere eos, qui conſulantur, nec hoc debẽt dicere, iuri ciuili, ſed hominibus ſtultis obtemperari non oportere. ſin illos rectè reſpondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, non rectè dicunt. Neq; enim fieri poteſt, vt aliud iudicari de iure, & aliud reſpõderi oporteat, nec vt quiſquam iuris numeretur peritus, qui id ſtatuat eſſe Ius, quod non oporteat iudicari. At eſt aliquando contrà
iudica

iudicatum. primum, vtrum rectè, an perperàm? ſi rectè, id fuit Ius quod iudicatum eſt: ſin aliter, non dubium eſt vtrum Iudices an Iuriſconſulti vituperādi ſint. Deinde ſi de iure vario quidpiam iudicatum eſt, non potius contra ipſos Iuriſconſultos ſtatuūt, ſi aliter pronūtiatum eſt, ac Mutio placuit, quàm ex eorum autoritate, ſi vt Manilius ſtatuebat, ſic eſt iudicatū.

19 Etenim ipſe Craſſus † non ita cauſam apud Cētumuiros egit, vt contra Iuriſcōſultos diceret: ſed vt hoc doceret, illud quod Scæuola defendebat, non eſſe iuris, & in eam rem non ſolùm rationes afferret, ſed etiam Qu. Mutio ſocero ſuo multiſque peritiſsimis hominibus autoribus vteretur. nam qui ius ciui-

20 le † contemnendum putat, is vincula reuellit, non modò iudiciorum, ſed etiam vtilitatis, vitęque communis. qui autem interpretes iuris vituperat, ſi imperitos iuris eſſe dicit, de hominibus non de iure ciuili detrahit: ſin peritis non putat eſſe obtemperādum, non homines lædit, ſed leges ac iura labefactat. cùm tamen nihil ſit magis in ciuitate, quàm ius ciuile retinendum. Etenim hoc ſublato nihil eſt, quare exploratū cuiquam poſsit eſſe quid ſuum, aut quid alienum ſit, nihil eſt, quod æquabile inter omnes, atque vnum omnibus eſſe poſsit. Cæte-

21 rùm, pro A. Cluentio: Errat † vehementer, inquit, ſi quis in orationibus noſtris, quas in iudicijs habuimus, autoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur. omnes enim orationes cauſarum & temporum ſunt, non hominum ipſorum, ac patronorum. nam ſi cauſæ ipſæ pro ſe loqui poſſent, nemo adhiberet oratorem. Nunc adhibemur, vt ea dicamus, non quæ noſtra autoritate conſtituantur, ſed quæ ex re ipſa cauſáque ducantur.

1 *Sine nouis expenſis publicis conſtitutis.*) Nota † principem, ſiue bellum agat, ſiue quiduis aliud, potiſsimùm ſi nouiter & prętermorem, parcere expenſis publicis debere, quantum fieri poterit, & prouidere ne ſubiecti grauentur. ad hócque l. vlt. infrà. de off. magiſ. milit. quod optari videtur in Gallia continuis laſſa tributis, vt Sidonius ait.

§. Sed cùm. caliginem earum rectis iudicum definitionibus inſidiantem.)

1 Nota legum ac † iuris, vel etiam cuiuſlibet alterius lectionis, ſiue vacationis obſcuritatem, rectis opinionibus noſtris atque intelligentijs inſidiari: ídque non aliter, quàm rete

auibus ſeu piſcibus, vel certè homini vinum, quem impruden tem inebriat. iuxta cap. vino. 37. diſt. aítque M. Fabius ſenior, declamatio. 331. multa iura decipere, neque ideò tamen conſcripta eſſe, vt ignorantia fallant.

Electis viris glorioſiſsimis, tam doctrina legum quàm experientia rerum ſtudióque pro Rep. indefeſſo & laudabili propoſito pollentibus.) Nota
1 eos, qui legiſlatores agunt, † nedum iuris ſcientia peritos eſſe oportere, verùm etiam experientia: quæ cùm ſit rerũ omniũ, tum maximè ciuilium magiſtra eſt. in quibus ſæpe quod abſolutiſsimis viris bonũ fore videtur & ſancitur, dein cognoſcitur malum: vt & vult Baptiſta Mantuanus lib. de ſacris diebus, in beato Hilario. quanquàm malo exemplo notans patrum decreta de cælibatu clericorum, ſi quis vniuerſa aſpiciat, longè quippe optima atque fundatiſsima. Nota item
2 † operępretium eſſe, vt talis vir Reipu. indefeſſus amator ſit, & nedum poſsit, verùm etiam velit maximè ipſi ſeruire Rei pub. vt in eius cura idoneus ſit. quemadmodum de clerico in eius beneficio dicitur, cap. extirpandæ. & cap. ſuper inordina ta. de præben. hincq; nota virum ciuilem inter cæteros indefeſſa, conſtanti, & maxima omnino vigilantia ac virtute præ ditum eſſe debere, præcipuè, præcipuum: vt de Cancellario Franciæ docet Budæus in tit. de off. præf. præ. ff. ad fi.

§. *Tollendis. iiſdem prudentiſsimis viris à noſtro numine mandatis, & noſtro ſtudio pro Repub. inſtituto ſuum præſidium Deus omnipotens annuit.*)
1 Nota minimè deeſſe Deum † conanti rem laudabilem agere, facienti quod poteſt in re bona Dei auxilium præſtò eſſe, ídque tantò magis, quãtò res eſt melior, nempe pluribus pro futura, vt publica, iuxta illud quod ſacer ille heros Iob Deũ alloquens, cap. 14. ait: Operi manuum tuarum porriges dexte ram. & cap. licet. de regul. & ſi.

§. *Ad iſtum. cum ſedula & peruigili induſtria moderatáque digeſtione.*)
1 Nota † cùm omnibus, tum præcipuè viro ciuili nedum labo rioſam induſtriam, id quod iam ſuprà dictum eſt, verùm etiã temperatam & moderatam neceſſariam eſſe: neque committendum, vt quod res omnium tangit, breuiter nimiùm, temerèque agatur. quo taxantur maximè, qui facilè conſulunt
2 belligerandum: cùm † iniquiſsima etiam pax, iuſtiſsimo bello præferenda ſit: vt ait Cicero. neque certè vlla res poteſt eſſe eadem

3 eadem feſtinata,ſimul & examinata. nec eſt † quicquam omnium, quod habeat & laudem diligentiæ ſuæ, ſimul & gratiam celeritatis: ſicuti ſcripſit L. Apuleius lib.de Deo Socratis.& Procopius de ædific.lib.ij.negat eſſe ſolere cum temporis breuitate ſecuritatem, cum feſtinatione perfectionem operis.quod per ſe adparet.

Vt rebus profuturus eſſet communibus, & noſtro conueniſſet Imperio.)
1 Nota, quæ princeps † agit etiam per alios, nedum vtilia eſſe debere Reipub.verùm etiam decere,vt principis ipſius perſonæ & temporis ſtatui & felicitati,atque hominum exiſtimationi reſpondeant.quod comprehendiſſe videtur beatus Hieronymus, dum liberiùs interpretatur Eſaiam, capi.32. vbi ait: Princeps verò ea, quæ digna ſunt principe, cogitabit, & ipſe ſuper Duces ſtabit. facitque Leo decimus lib. 9. epiſtol.20.

§. *Hunc igitur in æternum ualiturum iudicio tui culminis intimare proſpeximus.*) Similiter ait Iuſtinianus in §.vlti. infrà eod. & l. ij. de vete.iure enucle.§.penult.quo.opor.epiſc.§.fin.vt clerici apud propri.epiſco.§.fin.de conſang.& vteri. & alibi paſsim in au-
1 tenti.†ex quibus notare licet, Cancellarium factis ordinationibus Regijs, ad Parlamenteas ſedes mittere debere Regio ſigillo ſubnotatas, & ipſas ſedes ad inferiores Curias: non autem oportere eas conſtitutiones ſingulorum auribus inculcari. ad hócque Ludouicus Auriolus in additio. ad Gulielm. Montolaudunen.in cap.vt animarum. de conſtitutio.in 6.capi.primo.de poſtulatio.prælato.Rebuff. in l.prima.vlti.nota. de ſenten. quæ pro eo, quod inter.proferun. quæ vide. & dubium non eſt, quin ita conſtitutiones principis reuerenter debeant recipi,& ſeruari ab ijs,quibus mittuntur, & ſubditis
2 omnibus, vel ob ipſius † ſtatim principis voluntatem. quæ magna & iuſta habenda eſt ratio: vt notat Accurſ. in l.quarta.ff.de pœn.Panormi.& Felin. in cap.quæ in eccleſiarum. de conſtitut.Marſil.in l. de vnoquoque. nume.22.de re iudica.ff.
3 quanquàm certè poteſt decipi princeps. & ideò cauere † debet, ne ſua conſcientia ſit malè informata: vt dicit Martinus Laudenſis in tractatu de principibus. numero 41. Ideóque poteſt re diligenter animaduerſa, ad principem ipſum recurri, ſi quid in ijs ſatis æquum non videatur, & videatur

decepta

decepta conſcientia principis, vt res omnis cognoſcatur: & ſi deprehendatur erratum quouis modo, emendetur: quemadmodum tradunt docentes appellari † poſſe à iudice & principe malè informato ſeu inſtructo, ad eundem meliùs inſtruendum. Marti. Laudenſ. prædicto tracta. nume. 42. Aluarus Pelagius de planctu Eccleſiæ lib. j. articu. 15. Aureol. in additio. Montelaud. ad cap. j. de appellatio. Rebuff. ad l. quod iuſsit. ſecundo notab. nume. 53. & ſequen. de re iudica. ff. Idque factum eſt non pridem in pleriſq; vltimarum conſtitutionum Franciſci regis articulis. Cæterùm, hîc poſitum verbum, intimare,

4

5 † frequentiſsimè apud Cæſares iſtos reperitur, pro ſignificare, inſinuare, publicare: vt & in l. illud. infrà de ſacroſanctis eccleſ. in l. in hac. cum multis ſimil. de donatio. eóque vſus eſt Aelius Spartianus in Peſſenio nigro. & in Aelio Vero, per au tores plurimos intimata ſunt, inquit. & ſimiliter Ammianus Marcellinus lib. 15. Martianus Capella de nuptijs Philologiæ, lib. j. & lib. de grammatica, & lib. de dialectica. & alibi ſæpe. diuus Auguſti. lib. de cathecizandis rudibus, cap. j. & lib. confeſſ. 6. cap. 92. & lib. de ciuita. Dei. 11. cap. 21. & Ioan. Conorimontanus in traductione libri de creatione hominis Gregorij Niceni, cap. 3. & cap. 8.

1 §. *Si quæ. uel apud principia numerorum.*) Hîc colligitur, † quod Perrinus notauit ad l. officium. ff. de re milita. principia appellata, vbi ius reddebatur in caſtris, ſedentibus ibi ordinum principibus. In quo & text. dictę l. officium. & l. prima. de vetera. infrà. & Tacitus lib. j. & alij multi. dicta autem ab ea parte peditum, qui dicebantur principes. notat quoque Auguſtinus lib. ſingulari ad Modeſtinum. l. prima. §. j. de ero. milit. anno. infrà. ſed & quæ in prima acie proponebantur, principia dicta, Pyrrhus docuit de Magiſtratibus Romanis lib. iij.

Tit.

Tit. De emendatione Codicis Domini Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

Inſcriptio legis vnicæ.

1 IMperator.) Frequentia & celebritas huius† epitheti facit, vt vel hîc quicquam de eo adnotemus. & quidem imprimis animaduertendum occurrit, vbi hæc deeſt, principis vocem eſſe, vt in inſcriptione ipſius Codicis, & § nouiſsimè. l.2.de orig.iur.ff. quòd ſcilicet idem ſit vel intelligatur, vt docet Bar.in inſcriptionem Digeſtorum.vbi & tradit, eundem
2 dici Romanorum Regem.† ſed ante coronationem quidem, cùm nondum ſit Imperator.at tum etiam eſſe Imperatorem, tãdem defendit Balbus epiſcopus in lib.de coronatione: idq; cum gloſſ.Iacob.ab Are.& Bald.in l.ex eo.de milit.teſta.ff.& tradidit Cacialupus in repeti.l.diem functo.q.2. de off.aſſeſſ. ff.licet inferiores per ſolam electionem non quærant Ius plenum:tamen papam atque Imperatorem ſola electione ante coronationem conſequi plenitudinem poteſtatis, & idem Petrus à monte, in monarchia, de Imperatore, q.5.notat tamẽ Paulus in repeti.cap.nullus.de electio.ex ſola electione quẽq; quærere eccleſiam & adminiſtrationem eius, ſed ſcilicet cõ-
3 firmata, vt conſtat, cùm habeat ſuperiorem. ideò † non mirũ illud eſt in papa, qui non habet vel ordinarium in terris ſuperiorem, à quo confirmetur. At habet Imperator, cap. venerabilem.de electio.ob id videtur cõtrarium in eo verius. Quod & tradidit Oldrad. conſi.180.& ſentit idem, facítque in eo Panor.in cap.nihil.col.5.de electio.& Ripa in ca.eam te. nu. 4.de reſcrip.hincque contrà videtur, cùm Rex noſter priuilegio à papæ etiam ſuperioritate in temporalibus, quibus præeſt, ſit exemptus, idem de eo cẽſendum in hac re, quod de papa, vulgato ca.per venerabilem.qui fil.ſint le. vnde ſtatim edicta ferens & omnia agens, quæ Regis ſunt, & regem ſe ap-
4 pellans, viſus † eſt à nobis illuſtriſsimus Henricus rex noſter ſimul ac pater eius Franciſcus vita functus eſt. At quòd etiam electus & confirmatus, licet ſacerdos, nondum tamen conſecratus epiſcopus, non poſsit conferre indulgentias, quæ

ſunt epiſcopalis dignitatis,non iuriſdictionis, vel ordinis,tradidit Franciſcus Pauinus tracta. de poteſta.capi.& ſed.vacan. quęſtio.4.& in hoc pleraque Bertachinus tracta.de epiſc.lib. 3.6.2. & Ioannes Selua tracta.de benefic.par.j.q.2. particula 2.
5 Cæterùm Imperatoris † nomen,peculiare principibus Romanorum factum eſt,non quia odio haberetur appellatio Regis, vt vulgò traditum eſt ſolùm : ſed quia primùm Iulius Cæſar magnus belli Imperator exiſtens, & ita dictus, interim Monarchiam occupauit, Imperatoris nomen retinuit. & ita deinceps eam ob rem & occaſionem dicti ſunt Imperatores, qui poſt eum Monarchiam tenuerunt, non, inquam,ob Romanis regium nomen inuiſum. quandoquidem & in oratione Apollonij Tyanei habita ad Domitianum principem ter-
6 ribilem, & ſemper apud † Philoſtratum, Imperator, Romanus Rex dictus legatur. quanquàm & illud apertum eſſe videatur, Regium nomen Romanis inuiſum fuiſſe, & vel ob eam rem Cæſari primùm non placuiſſe ita appellari, & mutari nomen, quod habebat, quódque illud vir bellicoſiſſimus magnificentius, ne dicam terribilius nomen Imperatoris ſcilicet, atque ideò aptius Monarchiam auſpicanti, & commodius duceret, & quia nouum in ea re magis arrideret
7 viro nobiliſsimo, quàm ipſum † Regis nomen, flagitio Tarquinij deturpatum.odioſum ſanè etiam Græcis nomen,à nullis quippe vſurpatum niſi à Philippi & Alexandri poſteris. atq; ex Alexandri Ducibus Eumene viuente, nemo Regium nomen ſibi vendicauit, ſed præfecti appellari ſoliti ſunt, vt retulit Alexander ab Alexandro genial.die. libro quarto. capi.23. Porrò victoria, qua potitus eſt aduerſus Ptolemæum, elatus Antigonus, Regem ſe cum Demetrio filio appellari iuſsit.Idque exemplum omnes ſecuti,regium nomen ſibi, dignitatémque ſumpſerunt, vti ſcripſit Paulus Oroſius libro tertio. capi.vltimo.Simile autem ſcribitur à noſtris Docto-
8 ribus de Vicecancellario Romani pontificis: dictum † olim quidem Cancellarium, vt par erat: quia verò quidam id officium agens elatus nimiùm quaſi alter Lucifer de poteſtate cum Papa contenderit, amodo Vicecancellarios dictos eiuſmodi, qui anteà Cancellarij dicebantur: Cardinalis Zabarella in clementina ſecunda, de electione, vt docet

Coſma Guimerius in Pragmaticæ Sanctionis tractatum de cauſis.§. Romanæ verò. Scholiaſtes regularum cancellariæ Apoſto.in procemium ipſarum.quanquàm contrà ibidem diligenter veritatem examinans oſtẽdit Gomeſius q.j. Ex præ-
9 dictis verò iam etiam demum † adparet, quanquàm Imperatores ab imperando dicti ſunt,vt Ioannes Platea habet in initium Inſtitutionum, quomodo quoque reges à regendo, vt Auguſtinus ſcripſit de ciuitate Dei,lib.j.cap.12.eò tamen ven tum eſſe:vt ea vox deſignet dignitatem præcellẽtem,& exercitium longè egregium,& non ſufficere ſolum actum exercentis,verùm etiam habere ab alio dependere:vt notauit Bar. in inſcriptionem Digeſt.& gener eius Ioannes Baptiſta lib.j. de arbitris,cap.2.Et Porcus ad inſcrip.Inſtit.& Pan. in cap.j. col.fi.de iudic.ídque communi quodam vſu loquendi,qui pleriſque alijs in rebus maximè attenditur.l. librorum. §. quod tamen Caſſ.de leg.3.l.Labeo.de ſupellect.leg.ff.iuncto etiam cap.quanquàm.2.q.7.
1 *Cæſar.*) Primus † omniũ,qui ſunt Cæſares dicti, fuit prior natus Aphricanus Scipio, eòq; quòd matre mortua exectus fuerit, vti ſcribit Plinius lib.7. cap.9. Tradidit quoque Andreas Alciatus in l.etiam ea.ff.de verb. ſig. Cæſarem propriè
2 dici,quiſquis exciſo ventre editus eſt.Porrò † verò Iulius Cæſar primus Imperatorum ita dictus eſt,ab eóque cæteri Imperatores plerique Cæſares ſunt nũcupati, vt & diuus Auguſt. ſcripſit in lib.de ciuitate Dei.idq; nomen,vt Auguſti, & Principis,& Imperatoris ab Senatu honoris gratia, vt videbatur primùm delatum, licet intelligere, ex eo quod aliqui retu-
3 lerunt autores. autor Spartianus, Aelium † Verum, primùm tantùm nomen Cæſaris accepiſſe, id eſt,nec principem aut Auguſtum fuiſſe.Refert Lampridius Alexandrum Seue-
4 rum † omnibus nominibus adornatum fuiſſe.quanquàm plerique negauerunt à Senatu Cæſarem appellatum,ſed à militibus. Adque idem facit quod in Panegyrico Traiano dicto C. Plinius retulit de ſororis vxoriſque eius modeſtia in hæc verba: Obtulerat illis Senatus cognomen Auguſtarum, quod certatim deprecatæ ſunt, quandiu appellationem patris patriæ tu recuſaſſes. At etiam Alciatus in Annota. lib. 10. infrà, tractatu de excuſa. artific. ait ſe didiciſſe

5 ex Ammiano † Marcellino, Cæſares dici, qui ab ipſo Auguſto, & Imperatore à ſenatu dicto planè Imperante, ad regendam prouinciam aliquam cum Cæſaris honore tantùm electi ſunt: deinceps tamen ſi illi ſuperuixerint, ſucceſſuri in Imperio. Ad quod facit, quod in initium legis ſuperioris
6 ex Ammiani 27. retulimus. Dictus † autem Cæſar eſt Iulius, primus Imperator, à perpulchra cæſarie: vt Faber noſter ad principium Inſtitutionum ſcripſit. Cui Carien ſuffragatur libro Chronicorum tertio, dicens ex ſententia receptiſsimorum Grammaticorum Cæſaris vocabulum, à nomine Cæſaries deductum: quod præclaros & inſignes capillos ſignificat: & hinc primùm contigiſſe Iulijs etiam maioribus Iulij Imperatoris, quòd vnus aut alter fortaſſe ex eo genere inſignem capillum habuit, quemadmodum aiunt Regem
7 Francorum Clodium, † à promiſſo capillo, cognomento capillatum dictum: quod memorat Symphorianus medicus in genealogia Francorum. Alij alias cauſas referunt, ob quas dictus ſit vel dici potuit Cæſar. Alexander ab Ale-
8 xand. libro primo genialium † dierum, Cæſones dicti ſunt, inquit, quòd cæſo matris vtero in lucem prodijſſent: ſicut Cæſares: quod eſt Iuliorum familiæ cognomentum: vel quòd cum cæſarie naſcerentur: quod quidem etiam ait
9 Pompeius: ſeu quòd auus Cæſaris elephantem † occiderat, qui Punica lingua Cæſar dicitur. ſicque Spartianus in Vero, qui primus Cæſar dictus eſt ab elephante, qui Maurorum lingua Cæſar dicitur, in prelio cæſo putatur, vel quia mortua matre ventre cæſo ſit natus, vel cum magnis crinibus, vel item quòd oculis cæſijs, & vltra humanum morem viguerit. Certè quæcunque illa, felix neceſsitas fuit, vnde tam clarum & duraturum æternitate mundi nomen effloruit. atq; adnotat in methodo iuris præfat. Digeſt. Droſeus, Romanos Imperatores, forſan Cæſares dictos, quòd gladio Domini quem portant, malos cædere debeant, perinde Aegypti Reges, Pharaones, hoc eſt vindices, quòd vindictam diuinam exequerentur. Quod adiuuant tradita à nobis ſuperiori conſtitutione, vbi diximus, peculiariter conuenire Imperatori, tutari eccleſiam. vnde & principem noſtrum, Cæſarem rectiſsimè dici poſſe conſequens eſt, cùm peculiaris

quoq

quoque defenſor Eccleſiæ videatur, vel quòd eiuſmodi eſſe conſueuit, vel quòd ipſi Eccleſiæ præcipuè ſit obſtrictus, ob plurima & magna ſibi à Deo, & illa impenſa priuilegia: de quibus infrà dicetur in vocem Francicus. ſed & Menradus Moltherus in Commenta. ad Alcimum Auitum, libro quin-
10 to, quantum ad rem attinet de Pharaone notauit, † nomen apud Aegyptios eſſe regiæ dignitatis, quemadmodum apud Romanos nomen Cæſaris: quod quidam ab Hebræo פרעה deducunt: quod ſignificat vltionem: quòd Regum ſit officium vlciſci ſcelera. & iterum, Aegypti reges Pharaones vocatos generali vocabulo, quemadmodum Romanorum reges, Cæſares: Romanorum pontifices, Papas. Cæterùm fuerunt alij quàm plurimi ante Iulium illum, Cæſares dicti, quos planiùs legit Viuis in Tranquilli Cæſarem.

1 *Flauius.*) Sunt & † plerique alij præter Iuſtinianum Flauij dicti. multos memorat Pomponius Iureconſultus in l.ſecunda. de orig.iur. ff. & item eius locum, qui eſt de Seruij auditoribus emendans, vnum ponit Pomponius hiſtoricus lib. de magiſtratibus Roma. capite, quo de Iuriſperitis agit, in hunc modum: E' Seruij diſciplina manauerunt Alphenus Varus, C. Flauius, A. Offilius, Titius Celſus, Aufidius Sura, Aufidius Namuſa, Flauius Priſcus, C. Atteius, Antiſtius Labeo primus, Publius Celſus. Et beatus Hieronymus in Lactantio, eius nominis Grammatici cuiuſdam meminit. & Tacitus libro ſecundo, atque vndecimo, militis Romani exercitus. & Blondus ac vetuſtior Vopiſcus hiſtorici notiſsimi ita dicti
2 ſunt. & ab ipſo † Iuſtiniano Beliſarius in autenti. vt præpon. nom. Impera. & idem in autenti. de iudic. §. vetus igitur. Flauianum quendam iudicem eligit. at & Flauianum oppidum memorat in fragmentis Cato. annotat quoque Achilles Chro-
3 nographus anno Domini, 587. Reges de nouo † Longobardis creatos, qui Flauij dici cœperunt. ſed & apud Iſidorum legitur in collectis Eccleſiæ concilijs, Conſtantinus Flauius, & Martianus Flauiuſ, & cæteri Imperatores ibi pariter leguntur Flauij. apud Auguſtinum quoque in eius epiſtolæ exemplo, quod refert epiſto.68. Conſtantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, Flauij appellantur. primi autẽ Imperatorum Veſpaſianus, Titus, & Domitianus Flauij dicti ſunt.

ſicque inde Ioſephus ex obſidione Hieroſolymitana Romam
4 perductus ſaluus,& eorum † familia ob morum candorem & ingenij præſtantiam, donatus. erat enim id familiæ nomen. vnde & Iuſtinianum ita dictum,quòd fuerit ex gente Flauia, planè docuit Anto.Nebriſſen.in Lexico iuris. Et magis facit, vt vel hoc putemus, ne non ſine nomine prorſus fuiſſe eum dicamus,cùm omnium ſententia, id,quod ſubſequitur,Iuſtinianus,à Iuſtino in adoptionem eius tranſiens, & imperium ſuſcipiens acceperit. Vnde eo maximè & ſæpe ſolo vſus eſt, vt in autenti.vt præpon.nom.Imper.quanquàm hîc & ſimilibus locis,vbi vtraque hæc nomina exprimit, peruerſo & inuſitato Romanis ordine, id facit: niſi fortè Flauius, quod illi ſolum nomen erat, in prænomen verſum, intelligatur: quod tamen in cognomen aliôquin propius erat vertendum, ſicque poſtponendum, cùm nominis prioris vicem ſubeat adoptio-
5 nis nomen.nam in primis conſtat† Romanis multitudinis nominum vſum fuiſſe,ab Albanis & Sabinis deductum:vt docet Titus Probus in Epitome decimi libri Valerij Maximi. Fuerunt verò eis,liberis quidem, pręcipuè nobilioribus, vt plurimùm tria nomina. Vnde Auſonius in Grypho:Sunt, inquit, tria nomina nobiliorum. & aliquando fuit illis etiam quartum nomẽ,aut plura ei imputata. Etſi etiam,vt obſeruat quodam loco Plutarchus, ſtrenui plerique viri tertium nomen non habuerunt:& Caius Iurecõſultus peritiſsimus omnium, vt Nebriſſenſis ſcripſit,cuius conſulta conſultiſsima citantur quàm ſæpiſsimè in Pandectarum libris,vno illo nomine illuſtris habetur,& hactenus ignoratum & minimè adhuc inuentum certò quidem omnino, & ſi diligentiſsimè à multis per-
6 quiſitum, aliud quodque eius nomen. ſicut & Caius,† cuius meminit vt hoſpitis ſui, & ſimilium,beatus Paulus ad Romanos,& ad Corinthios: ad quem etiam ſcribit tertiam canonicam beatus Ioannes,vbi illum Corinthium, ſicque Græcum, & Romanis exterum colligit Będa. ſed ob id non ab re,id tantùm nomen habuiſſe videtur. Certè, vt planè etiam ſcripſit Vetus autor P.Conſentius, lib.de re grammatica, eſt prænomen, hoc eſt nomen proprium prænominatiuum. vt,Publius Sextus,& ſimile.quod vna aut paucis, nec omnibus eius nominis literis, iJsq; primis ſignificatur,& à Græcis non obſeruatur.

tur.quanquàm illis & cæteris exteris idem eſſe videtur,quod eis vnicum eſt,& nobis nunc proprium vulgò dicitur.etſi aliquando non eſt vnicum,ſed plura ſunt,quæ pro vno eiuſmodi habentur.eſt poſteà nomen, hoc eſt nomen proprium nominatiuum,quod indicat genus,vt,Cornelius.Cornelij enim
7 omnes in eo genere dicuntur.id quod †exteris,præcipuè Hebræis deſignatur circunlocutione,qua dicunt filium alterius, & nos nunc cognomẽ vulgò vocamus. Eſt tertiò cognomen, hoc eſt nomen proprium cognominatiuum, quo quis appellatur:vt,Scipio, & ſimile, ſi quid tale eueniat, illi cui euenit primùm veluti prænomen proprium,propriè quod dicèmus agnomen,Dein magis ad quandam ſpecialiorem familiæ demonſtrationem. ſicut quodammodo exteris & nobis nunc
8 vulgò originis loci appellatio exiſtit.eſt tandem † agnomen, hoc eſt nomen proprium agnominatiuum, quod imponitur aut ab animo,vt,Pius:aut à corpore,vt,Pulcher. aut extrinſecus,vt,Africanus.Si quid ſuper hoc additum fuerit, vt ſi addas,Aemilianum,aut,Numantinum,aut,ſcilicet ſimili modo quicquam eueniens, vt in Euſebio appellatio Pamphili, ob Pamphili martyris amicitiam, ſed & profeſsionis, & ordinis,& honoris,agnomini applicabitur, vt inquit ille. Porrò
9 † moris olim fuit, vt qui adoptarentur,nomen eius familiæ, ſcilicet in quam adoptarentur, acciperent: & nihilominus ſuum retinerent,quo etiam vterentur, cùm vellent, illi pro
10 cognomine poſtponentes.ac ita,qui†olim hæredes teſtamento fiebant, in nomẽ familiámq; teſtatoris adoptabantur.nec-
11 † non ſerui, cùm manumittebantur, in nomen ac familiam patronorum tranſibant:vt latè docuerunt Politianus Miſcellaneorum cap.31.& Alciat.lib.diſp.4.cap.j.in quo & facit in adnota. Taciti lib.12.& latiùs doctiſsimi eius diſcipuli Zuichemus Friſius in tractatu Inſtitutionum de exhæred. liber. & Auguſtinus Hiſpanus emendationum &opinio.lib.3.c.8.
12 Verùm † apud nos neque manumiſsione, cùm nulla ſit ſeruitus, neque teſtamentaria aut alia adoptione nomen alterius
13 aſſumitur,niſi quidem in†monachiſmo,in quo tantùm adoptio permittitur: vt notat quidem Droſeus in accommodationibus titulorum de ſtatu hominum.ff. ſicque familiæ nomen poſtremo loco aſſumitur:Franciſcus Georgius,franciſcanus:

nus:Ioachimus Perionius,Benedictinus.Lancelotus autem Politus cùm religioni dominicanæ ſe dedit, ordinem veterem curioſiùs obſeruans imitatus videtur, quod eſſet concinnius omnino ſimul amplexus,cùm vbi erat,Lancelotus,veluti indigno prænomini dignum ſubſtituit:Ambroſius, & vbi,Politus,nomen erat, familiæ ſcilicet, Catharinus,appoſuit,opinor quòd Catharina Senenſis,vnde & ei origo eſt, eius religionis diua ſit,& illi,Politus,ceu cognomen aptiſsimè poſtpoſuit.Cæterũ de adoptione Ben.ad.c.Ray.de teſta.& Tiraquell.ad l.ſi vnquam.de re.don.infrà.

1 *Alemanicus.*) Hoc, † vt cætera nomina ab appellationibus gentium deuictarum ſumpta tradunt. Hincq; notat Droſeus ineptum non eſſe huiuſmodi publicis & perpetuis epiſtolis inſcriptiones exiſtere plurimis titulis prolixas.primùm autẽ diabolus,à deuicto homine homo dictus notatur in cap. 2. de elec.per Paul.Lign.in additionibus tractatus proaui eius Ioã
2 nis Lignani de bello.cap.4.primúmque omnium † Scipionẽ ferunt,victæ à ſe gẽtis nomine nobilitatum, dictúmque Africanum. id quod docet Titus Liuius lib.30. Sicq; P.Seruilium primum Romanorum,qui per Taurum duxerunt exercitũ, ab Iſauricis bello fractis,& in deditionem receptis,Iſauricũ
3 dictum, retulit Oroſius lib. 5. itaque Saulus † imprimis dictus,Apoſtolus,à deuicto in Chriſto proconſule Paulo appellatus eſt Paulus: vt Hierony.tradidit. Porrò prodit Spartianus in Caracalla,eum Cæſarem, Seuerúmque à Parthis Parthicos dictos,& ſimiliter pleroſque alios, item eundem Caracallam cùm Germanicos ſubegiſſet,Germanicum ſe appellaſſe,vel iocò,vel feriò,vt erat ſtultus & demens, aſſeruitséq; ſi Lucanos viciſſet,Lucanicum ſe appellandum:& quòd Getam fratrem occidiſſet,filius Pertinacis per iocum, vt Geticus etiam diceretur,adhortatus eſt.Aurelianus quoque Got-
4 thicus † Sarmaticus,Armenicus,& Parthicus,& Adrianicus, & Carpicus dictus eſt, teſte Vopiſco. & quidem ſcripſerunt Paulus Diaconus lib.18.& Annonius lib.3. ca.8. Iuſtinianum ipſum meruiſſe habere propter victorias hæc nomina, vt Alemanicus,Gotthicus,Alanicus, Vuandalicus, Africanúsq; diceretur. atque multa in hac re legit Alexander genialiographus, lib.2. cap. 7. & 11. Cæterùm videtur dici oportere,

hanc

5 hanc vocem vel quæ infrà eſt, Germanicus, abundare:†quo-
niam ijdem populi, ſiue Germani, ſiue Alemani videantur:
quandò & Garman,ſeu German,Teutonorum lingua, pror-
ſus,Aleman,verò,totus vir dicitur.Vnde etiam docti pleriq;
6 hallucinati ſunt, tradentes Germanos dictos, † quòd tan-
quàm fratres Gallorum eſſent, cùm tamen dicti ſint ita,
quòd egregios viros præſtiterint ab ea voce merè Teutoni-
ca,ex particula,Gar,ſeu,Ger,quod totum ſeu robuſtū ſigni-
7 ficat,vnde † & Caroli nomen venit, & Man, quod vir dici-
tur,conflata,vt docet quidem beatus Rhenanus in adno.Cor
nelij Taciti,& nonnulli alij.Aut ſanè etiam dici Iuſtinianū
putabimus Alemanicū,à Germanis, qui Alemani peculiari-
8 ter dicūtur,ſúntque ſuperiores, hodie dicti Sueui,† quorum
gens eſt longè maxima & bellicoſiſsima cæterorum Germa-
norum omnium, vt Cæſar teſtatur lib. 4. de bello Gallico.
vnde & Alemanos vocat Truces Sidonius in Panegyrico ma
ior.& feroces in Panegyri ſoceri.súntq; qui Heluetij, ſeu Sui
tēſes,& qui Bauari appellātur,qui ab Imperio deſciuerāt, &
9 Francis ſubditi ſunt temporibus†Pipini:vt docet Carion lib.
Chronic.3.de quibus multa Thomas Leodius,& cæteri Ger-
manicarum rerum ſcriptores,ipſéque Agathias, lib.j. docet
ex Aſino quadrato alios habitos Alemannos à Germanis:
quippe qui ſint aduentitij,& ex varia hominum colluuie cō-
flati,vt & ipſorum cognomento præfertur. & ipſos iunctos
Sueuis Iornandes ſcribit lib. rerum Geticarum. Dixerit etiā
aliquis Iuſtinianum ita dictum à deuictis populis ad Lema-
num lacum habitantibus,cuius Ammianus quoque meminit
10 lib.15.eſt & Beroſo Babylonico † quidam princeps Celtarū,
Hercules Alemanus,& Manethoni item nomine,Lemannus.

1 *Francicus.*) Equidem† Francicus dictus eſt, vt qui Francos
vicerit Probus Imperator,vt Vopiſcus ſcripſit.ſicque hîc &
ſimilibus locis ſcilicet Iuſtinianum,quia Francos viciſſet,di-
ctum Perrinus tradidit in vita ipſius Iuſtiniani. Quanquā
Alciatus lib.diſpunc.2.cap.22. dicit Iuſtinianum id nomen
ſibi vſurpaſſe tantùm, quòd ſuſpicatus ſit Theudibertum
Regem Francorum,cùm in Italiam numeroſo cum exercitu
veniſſet, & Iuſtiniani duces Gothóſque ſimul profligaſſet,
minimè propoſiti tenacem,retroceſsiſſe in Galliam metu du

2 cũ ſuorũ. Quinimo † videtur Iuſtinianus ita dictus, quòd Frã ci ipſi poſtquàm aduerſus Totilam vnà cum Romanis pugnauerunt, coniunctiſsimi ſemper Cæſaribus fuerunt, & cum ijs Iuſtinianus ipſe pacis & amicitiæ leges contraxit, permiſitq; vltrò eos Galliæ partem tenere, vt Carion Mathematicus retulit in ſuis Chronicis. Cæterùm, Francorum nomen, imprimis adepti ſunt Reges ac Galliæ populi, ſiue à Franco Hectoris Troiani filio, qui poſt Troiæ excidium in Pannoniam primùm & Germaniam, demúmq; in Galliam peruenit, ſiue
3 ipſe, ſiue poſteri eius, quem alij Francionem † dicunt. quod tam grauiſsimi quàm vulgares recentiorum temporum autores plerique docuerunt. in quibus eſt Coſma Guimerius ad principium pragmaticæ ſanctionis. Nicolaus Bertrandus in additamento lib. de geſtis rebus Toloſ. Ioannes Laziardus, Cæleſtinus in Epitome vniuerſalis hiſtoriæ, lib. 3. cap. j. Symphorianus Champerius in trophæis Gallorum, Perbonus marchio lib. ouiliarum primo, & 4. Philelphus lib. epiſtol. 8. Verùm vana hæc, & mera commenta fortè quis arbitrabitur, cùm iam vnicuique nobilitatem generis ex ipſa vetuſtate quærenti, non modò ex Troiæ vrbis excidio, ſed etiam ex turri Babylonica, ac ex arca Noë ipsóque delitiarum paradiſo, primiſque parentibus, & ab vtero Euæ, vnde omnes egreſſi ſumus, facilè ſibi principia deducere liceat: vt in Bohemo-
4 rum origine inquit Syluius. Et cùm, vt ipſe quadam † ad Leonardum Aretinum epiſtola Philelphus, ac iam olim Cato, Plinius, Lactantius, & alij grauiſsimi autores noſtri teſtati ſunt, magna ſit Græcorũ nedum Poëtarum, verùm etiam cæterorum autorum in mentiendo vanitas ac leuitas. Vnde &
5 Dion Græcus, † cognominatus Chryſoſtomus, vnus ſuis nõ parcens, tot Græcis autoribus, & tandiu decãtatam Ilij captiuitatem, non fuiſſe docuit integro libro, magnis argumentis omnino. Ex quo ne Romanis quidem iactata origo ſubſiſtit, qui à profugo Aenea in Italiã, ortos ſe aiunt, & Aeneadas vocant: auten. vt præpo. nomen imper. At vix eſt, vt quod à pleriſque omnibus dicitur, falſum ſit. & pulchrum ſanè, validúſque ad virtutem ſtimulus illuſtres habuiſſe maiores.
6 & certè † Manetho antiquiſsimus hiſtoricus, quippe qui trecentis & multis item annis ante Chriſtum natum, fuit,

in

in ſupplementis Beroſi Chaldaici. Ipſe etiam ſcripſit, tempore quo Aſcanius Latinis imperabat, Francum ex Hectoris Troiani filijs Celtis imperare cœpiſſe. Tametſi etiam Raphaël Volaterranus in ſua Geographia, commentariorum libro 3. ait, Ab Hectoris filio dictos Francos, ſe non legiſſe apud aliquem veterem autorem, cùm vetuſtior, qui de Francis mē-
7 tionem † fecit, Germanis anteà dictis, ſit Agathias, qui circa tempora Iuſtiniani ſcripſit, & is quidē nihil aliud dicit, quàm Francos dictos à Franconia, ex qua viri migrarunt primùm in hanc Franciam. ſed vide ipſum Agathiam ac Procopium belli Gothici lib. j. & quidem Franconum vetuſtum nomen eſt, quorum meminit Cicero in epiſtolis. Et quidam alij eorum prouinciam non Franconiam, ſed Franciam, vt noſtram Parrhiſiorum, vocatam perhibuerunt, vt D. Hieronymus in vita Hilarionis inquiens: Inter Saxones quippe & Alemanos gens eius non tam lata, quàm valida, apud hiſtoricos Germania, nunc verò Francia vocatur. ſícque inde & noſtri orti ac dicti videntur pluribus. Platina in Adriano primo, ex Franconia prouincia Francos nomen ſumpſiſſe ſcribit. & Coccius Sabellicus hiſtoriarum lib. 63. gentem Germanorum in Gallia Francos ſe à Franconia dixiſſe Germaniæ parte, vnde aliquot ante annos fuerant profecti: & ſimiliter Marlianus ad Cæſaris commentaria, Chronicon Carionis, Balbi epiſcopi tractatus de coronatione, cap. 16. habent: Porrò Trithemius
8 annalium Francorum lib. j. ex Hunibaldo † Germanico hiſtorico docet, Francos dictos, qui anteà Sicambri dicebantur, ex Antharij regis filio maiore natu, decimoſeptimo rege, nomine Franco, ante natiuitatem Chriſti anno nono. Item, verò Ioan. Bohemus lib. hiſtoriæ ſuæ tertio, cap. 15. ait, Franconiam ſiue Franciam orientalis Germaniæ partem, & ferè meditullium, à Sicambris, quibus Valentiniani Cæſaris tempore ob Alanos deuictos, Francorum nomen contigit, appellatam. quod latiùs tradunt Papa Pius in deſcriptione Europæ, cap. 34. & Annonius libro primo, cap. primo, ob ídque fortè dixit Auſonius in Moſella:

Accedent vires, quas Francia, quáſque Chamanes
Germaníque tremant: tunc verus habebere limes.

9 At conſtat † primùm Galliam dictam, & Gallos, à progenie

Iaphet Noë filij nomine Gomero, vt ſacra Geneſis habet, cap. 10. cognominato Gallo, vt vult Beroſus Chaldaïcus in ſua hiſtoria. Sunt & qui putarint ipſos primùm Gallos à Græcis originem habuiſſe, paucis poſt excidium Troiæ fugitãtibus, & vbique diſperſis, & Græco ſermone Gallos ceu lacteos & candidos dictos. quod docent Ammianus lib. 15. & Xenophõ in æquiuocis. vnde & Baptiſta Mãtuanus in Dionyſio Areopagita lib. 2. incipiens deſcribere mores & naturam communem Gallorum, ita canit:

Ignea mens Gallis, & lactea corpora nomen.

Nec ab re Paulus Oroſius lib. 5. cap. 16. refert in bello geſto à
10 Romanis duce Mario † contra Teutones, Cimbros, & Tigurinos, & Ambrones, iuxta Iſaram Rhodanúmque flumina, in ſecundo conflictu, incaleſcente ſole fluxa Gallorum corpora, in modum niuis diſtabuiſſe. Sicque ait Eutropius lib. 3. Gallorum animos feroces quidem, ſed experimento deprehenſum eſſe poſt primum bellum Punicum, quòd virtus eorum, ſicut primo impetu maior, quàm virorum eſt, ita ſequens minor, quàm fœminarum, Alpina corpora humenti cęlo educa
11 ta habere quoſdam ſimilia niuibus ſuis, cùm mox calore † pugnæ ſtatim ſudorem emittant, & leui motu quaſi calefaciente ſole laxentur. itaque illis exprobratum inuenimus ignem paleæ eſſe. quod & verum eſt, vt in omnibus, ſi temerè omnino ardori ſuo indulgeant. ſe enim ipſe ita conſumit: quo-
12 niam vtique† omnis agens, in agendo repatitur. At ſi quando non omnino modum deſpiciant, & vel non imprudenti duce vtantur, ignem videntur habere potiùs Græcum dictum &
13 perdurantem. inſuper ſymmetriam & †mores Gallorum latè depinxit Ammianus prædicto libro. & attigit Cl. Claudianus panegyri. prima in laudes Stiliconis, vbi ait:

Tùm flaua repexo Gallia crine ferox.

Ait verò etiam Vopiſcus in Probo Imperatore, Francis familiare eſſe ridendo fidem frangere. Contrà verò, Cicero Gal-
14 lorum virtutem, conſtantiam, grauitatem † celebrat Philippica 3. vt non ineptum ſit quod à pleriſque dicitur, Francos quodammodo nuncupatos non tantùm quia feroces ſint: verùm etiam nobiles, fideles, ſimplices, aperti. Nec obeſt, quòd aliquando cùm Romani ad Gallos exorandos legatos miſiſſent,

ſent, ipſos interfecerint: cùm tum bello aduerſus ipſos Roma
nos Samnitibus opem ferrent, quibus fidem datam anteà fre-
gerant Romani, vt hæc latiùs docet Paulus Oroſ. libr. tertio.
capi. 15. & 22. at & Petrus Aponenſis in Problemata Ariſto-
15 telis † ait, Gallos pueros ſapientes videri, deinde adoleſcen-
tes inſanire, cùm primùm in capitibus eorum rotundis hu-
midum ſuperet, deinde ſuperetur à calido. vnde & deſpiciun-
tur à ſuis, vt conqueritur Vulteius quodam epigrammate in
hunc modum:

Quæ ſua ſunt, aliæ gentes mirantur & ornant:
Nos fatuos famulos Gallia noſtra putat.

Sed certè cùm efferbuit ille calor, ſæpiſsimè magni viri eua-
16 dunt. & ſunt haud dubiè Galli † magno ingenio & acumine
iudicij præditi. Itaq; paſsim ab Italis Iuriſperitis noſtri ſubti-
les appellantur. & nouiſsimè cecinit de Igneo Mopha:

Igneus extinctos Gallorum ſuſcitat ignes,
Doctrina certè magnus & ingenio.

Et iam olim excellentia apud Gallos literarum ſtudia narran
tur, & memorantur ab Cice. ipſo, Hieronymóque quodam lo
co, & à multis illuſtriſsimi plerique in literis viri. quin ab his
ferè Romani Latinè didicerunt. quanquàm ait Cicero in li-
17 bro, qui Brutus inſcribitur, non † tam præclarum eſſe, ſcire
Latinè, quàm turpe neſcire: neque tam oratoris boni, quàm
18 ciuis Romani proprium videri. L. enim Plotius † gallus pri-
mùm Latinè docere cœpit Romæ, Cicerone ipſo puero: &
cùm ad illum fieret concurſus, & ſtudioſiſsimus quiſque a-
pud eum exerceretur, ait Cicero, ſibi, quia idem non liceret,
doluiſſe. Continebatur enim doctiſsimorum hominum au-
toritate, qui exiſtimabant Græcis exercitationibus ali me-
lius ingenia poſſe, vti ſcribit ad Licinium. & commeminit
Suetonius libro de claris Rhetoribus. Quòd autem & Græ-
19 cam linguam maximè calluerint, † vel ex Cæſare & Strabo-
ne non eſt ignotum. Vnde amatores Græcorum dicebantur.
& eius ſermonis veſtigia ac proprietates etiamnum referunt
retinéntq; infinitæ voces ac phraſes vulgares, vt à Budæo, &
Poſtello aliíſque demonſtratum eſt, & prætereà vnicuique
ſtudioſo paſsim animaduertere licet. & tradidit latè Lon-
golius in oratione, quam Pictaui de laudibus beati Ludouici

habuit,Francos armis, religione, eruditione Romanis longè præſtitiſſe.ſcripsítque corn.Scepperus aſſertionis fidei lib.5.
20 cap.11.Franciæ † Reges magis de Chriſto meritos, quàm reliquorum ferè omnium vnam congeriem.Maximę profectò vbique laudes Francorum extant in hiſtorijs, cùm propter ſingularem prudentiam & felicitatem in regni gubernatione,tum verò quòd in initio ſui regni Chriſtianæ religionis doctrinam amplexi ſunt, eámque propagare voluerunt, inquit Carion.& iam olim primùm in minimè vera religione,cùm veram ignorarent, admodùm ſtudioſi fuiſſe tradun-
21 tur,ſacris plurimum deferentes rebus ac hominibus: † quippe quibus & belli & tributorum, & breuiter omnium rerũ immunitas erat: vt docuit Iulius Cæſar belli Gallici lib.6. vnde & Annonius in principio ſuæ hiſtoriæ:Natio,inquit, omniũ Gallorum dedita religionibus, non immeritò domina euaſit multarum nationum, dum non diu paſſa eſt ſemet idololatriæ addici dæmonũ.nam creatori potius,quàm creaturæ ſubdi rectius ducens, ipſa ſui primordia regni Chriſto auſpice cœpta,cultui ipſius dedicare maluit.Hinc ad altiora ſe ſubrigens catholicæ fidei norma ardentiùs vſa,deſiderio ea cum regni terminis,vt dilataretur, ardenti effecit. vnde bea-
22 tus Gregorius † lib.epiſ.5. ad Childebertum Regem Francorum,iam olim ita ſcripſiſſe reperitur: Quantò cæteros homines regia dignitas antecellit,tantò cæterarum gẽtium regna regni Francorum culmen excellit.Eſſe Regem,quia ſunt & alij,non mirum eſt,ſed eſſe catholicum, quo alij non merentur,hoc ſatis eſt.ſicut enim magnæ lampadis ſplendor, in tetrę noctis obſcuritate,luminis ſui claritate, fulgeſcit:ita fidei veſtræ charitas inter aliarum gentium obſcuram perfidiam rutilat ac coruſcat.Quicquid autem Reges cæteri gloriãtur habere,habetis:ſed ipſi principale bonum non habent, quod habetis.Id & Agathias prædicto lib.inter cæteras Francorũ cumulatiſsimas laudes exprimit,eos eſſe chriſtianos,& rectiſſimę inter cæteros omnes opinionis.atque Paul. Aemilius in Martello,ſcribit Franciam, etiam antequàm Chriſtiana effi-
23 ceretur,nunquàm † Chriſtiani hominis hoſtem extitiſſe:dubium an vlli alij genti vſu venerit:& ſemel veram pietatem profeſſam, nullum hæreſis monſtrum genuiſſe, & primam,

omnium

omnium pro religione, non votis tantùm, ſanctitatéque, ſed armis, exercitu, periculóque capitis ſui, cum Chriſti hoſtibus ſigna contuliſſe, Arrianorúmque potentiſsimum ac ferociſſimum regem in acie occidiſſe, exemplúmque pietatis virtute tuendæ mortalibus præbuiſſe: vt quicquid deinde ſanctæ æmulationis apud exteras gentes extitit, id omne illi vni ac-
24 cepto ſit ferendum. Sed & Philelphus lib. epiſtol. 9. tradit † ſolos Francos, ſolos Francorum Principes, ac Reges in omni Chriſtianorum numero, auſos eſſe Chriſtianæ vtilitati ſemper, & dignitati conſulere. Et inde eſt, quod à multis notatur ab Agarenis & Turcis, & eiuſmodi Chriſtianæ religionis hoſtibus Aſiaticis, ſcilicet, Francorum nomine dictos Chriſtianos omnes, ob ſingularem Francorum virtutem, quam ſæpe primúmque experti ſunt. quod per prophetiam induxit libro ſecundo, Dionyſij Areopagitæ Mantuanus vates illuſtris ita canens: *-Francos*

Chriſtigenas omnes tellus Aſiatica dicet.
Sic Iudæa tribus, quia gens animoſior, armis
Illuſtrata, alijs tribubus cognomina fecit.

Nec id mirum eſt, cùm iam primùm & ſemper animoſi fuerint & fortes haud dubiè admodùm. Vnde inter alias laudes Gallorum maximas, & rariſsimas, hanc illis tribuit Mantuanus in exhortatione ad Inſubres, dicens:

Ceſar, vt edomuit Gallos, domuiſſe putauit
Se totum terrarum orbem: quia cuncta videbat
Catera, ſi ad Gallos ſpectes, imbellia regna.

25 Et licet, vt eſt ſemper ſors & euentus varius belli, † aliquando victi ſint, ſæpius tamen vicerunt ipſos etiam Romanos, & Romam captam incensámque tenuerunt, ac vendiderunt: & quotieſcunq; exarſerunt totis opibus ſuis, Roma detrita eſt, vt habet Oroſius lib. 3. capi. 1. & 22. & item Annonius in præfatione ſua cap. 9. In quo & libro j. ſupradicto cap. j. ac cap. 3. Illúdque dignum omnino viſum, vt exprimatur, quod ait Sal luſtius in Iugurtha: Romanos ſic habuiſſe, alia omnia virtuti ſuæ prona eſſe, cum Gallis pro ſalute, non pro gloria certari. Itaque cecinit Claudianus de bello Gildonico:

-Sciat orbis eous,
Sitque palam, Gallos cauſa, non robore vinci.

Sed

Sed admirandum maximè & dignis præconijs euehendum, quòd eam virtutem Deo & eius cauſæ accõmodauerint, tam ſtudioſè, vt ſupra omnes gentes euaſerint decorati. Et in primis ſingulari priuilegio contigit illis manifeſta Regni adpro
26 batio,† ex oleo, quod ad vngendum Francorum reges in ampulla per columbam de cælo diuinitus miſſum eſt, ſancto põtifici Rhemigio. quod etiam exprimitur in oratione, quæ ſuſcepta ampulla de manibus abbatis ſancti Dionyſij ab Archiepiſcopo Rhemenſi, dicitur, quæ habetur in libello, qui de conſecratione & coronatione Regis Francorum inſcriptus eſt. & memoratur in hiſtoria Longobardica cap. 16. & apud Annonium lib.1. cap.16. & in additamentis eius, lib.5.cap.50.
27 & alibi ſæpe. & item† liliorum ſimili de cælo datione, quibus pro inſignibus deinceps Francorum reges vterentur, cùm anteà tribus diadematibus rubris in alba parma depictis vſus eſſet Clodoueus, vt Aemilius habet. De quibus latiſsimè Ludouicus Viualdus in opere regali, tractatu ſpeciali, de laudibus & triumphis trium liliorum. & Ioannes Gerſon ſimili quodam libello. meminit etiam, & laudat, ac præclarè appoſitéq; declarat Petrus Cara in oratione ad Carolum octauum Franciæ regem. & alij alibi. Hanc tam magnam & multam Francorum principum felicitatem, conſecuta eſt ſemper inimicorum diuina ſubactio. Vnde Vincentius Cygaud, tractatu de bello Italico, capite regali: Deus, inquit, eſt præſidens, & pro victoria Gallorum gladium portat. Nec ab re eſt, inter cæte-
28 ra multa ſimilia, quod retulit Perbonus † Marchio lib. ouiliarum j. cùm Rex Franciæ Robertus Hugonis filius, eſſet in cuiuſdam oppidi obſidione, irruptione hoſtium nũtiata, non priùs occurriſſe, quàm ceptas horas, hoc eſt preces ſtatis horis fundi ſolitas, abſoluiſſet: ex eóque tantum abfuiſſe, vt hoſtes minùs ſuperaret, vt corruentibus muris oppido potitus ſit. De quo & Platina meminit in Gregorio v. & Paulus Aemi-
29 lius rerũ à Francis geſtarum lib.3. Præterea, acceſsit† Francis principibus vnicè ſtupendum continuum miraculorum donum: cùm, vt palàm factum eſt ſemper, & fit quotidie, ſolo tactu eos perſanent, quos ſtrumæ malè habent, etiamſi aliquando fortè praui ſint ipſi reges, ex natura doni ſcilicet, quod dicitur, gratia gratis data, vt expreſsit Franciſ. Aretinus in cap.

venerab

30 venerabili.2.not.de teſti.vnde† morbus regis vulgò vocatur, haud dubiè alius à morbo regio Latinis dicto: quem vt diuerſum à ſtrumis omnino tractant Celſus, Aegineta, & alij medici:ita quoque vicarius Dei in terris papa Stephanus eius nominis ſecundus, Pipino patri Caroli maximi eiúſque poſteritati benedixit, ac quos temeritas aliqua ad mouendum bellum aduerſus Francos impelleret, communione priuauit, quod refert Symphorianus in ſuis Additamentis. & multis queritur pax apud Eraſmum, aduerſus eos, qui Chriſtianiſsimo ſanguini atque digniſsimo omnium regno Francico inferunt bellum. Sunt & alia ipſis regibus Francorum præſtantiſsima beneficia: quæ & Scholiaſtes pragmaticæ ſanctionis, literis mandauit in principio. Igneus quoque in illa ſua diſputatione, an rex Franciæ recog. ſuperio. & Bartholo. Chaſſa. in catalogo gloriæ mundi, par.5. & Selua tractat.de benefic. par.2.q.23.& noſter à Graſſalio lib.j.regalio.& Feraldus in inſignibus regis Franciæ. Id autem maximum eſt, & admodùm ſingulare, quod expreſsit Innocentius 3. in c. per venerabilē.

31 qui filij ſint legitimi. Regem Franciæ † neminem in temporalibus agnoſcere ſuperiorem, nullius ſuperioritate ſeculari teneri, nulli ditioni profanæ ſubijci. cauſámque expreſsim notauit Gulielmus Monſerratus in cōmentarijs pragmaticæ ſanctio.4.par.in principio, dicens: Propter Chriſtianiſsimorum Frācorum regum merita præclara, tum propter regnicolarum puritatem & deuotionis ſimplicitatem, regem Frāciæ, & ipſum regnum, ac eius incolas non eſſe immediatè vel mediatè ſubiectos eccleſiæ Romanæ. non autem ſcilicet id priuilegium conceſſum eſt tantùm ob probitatem Caroli: vt Platea ſcripſit ad inſcriptionem Inſtitutionum. quanquàm vtiq; Carolus ille multis præſtiterit & ingenij mira perſpicacitate, & literarum ſcientia, tum eloquentia, ſed & religione, probitate, fortitudine, vt fusè docet Carion in ſuo Chronico. & de publicis gymnaſijs, quæ conſtruxit, meminit Za-

32 barel.in cle.j.de magiſ. Et eius dicendi copiam, † ac bonarum artium diſciplinam celebrāt Donatus Acciaiolus in eius vita, & Albertus Kranthz in Saxonum hiſtoria, lib.j.cap.7.& retulit Ekius in Enchiridio aduerſus Lutheranos, tit.de imaginibus Crucis & Sanctorum, Carolum magnum quatuor

libros ſcripſiſſe contra volentes tollere imagines. Denique Petrarcha de vita ſolitaria, libro 2.tracta.3.cap.15. ipſum pleriſque annis in religioſorum cœnobijs vitam egiſſe ſolitariam & finiuiſſe.déque eo prædictum intelligitur Apocalyp. 7. vbi habetur: Et vidi alterum Angelum. vt quibuſdam viſum eſt: & cap.16. Intelligitur Solis nomine: quoniam ſicut Sol claritate præſtat cæteris ſtellis: ita ipſe fide & magnanimitate ſuper Reges alios refulſit. De quo etiam dictum in pſal.47. quoniam ecce reges terræ congregati ſunt,conuenerunt in vnum.vbi ſanctus Thomas inquit: hi reges terræ fuerunt Conſtantinus, Iuſtinianus, Carolus Magnus, qui eccleſiam firmauerunt priuilegijs.Attamen ſcio multos eſſe,qui id quod diximus ex Innocentio tertio, dictum ab eo interpreten
33 tur facto,non iure, quanquã conſtat,† verba quæ poſſunt intelligi vera eſſe iure & facto,in dubio iure obtinere, non facto intelligi:vt not.in cap.à nobis. de cleri.pereg.& Innocen. 4.in ipſum prædic.cap.per venerabilem. verbo,recognoſcat. conuenienter ita ſcripſit: nam de iure ſubeſt Imperatori Romano,vt quidam dicunt:nos contrà: imò Papæ.& in hoc latè
34 Ioan.Igne.prædic.diſput. Cæterùm,†quod dicit Innocentius quartus,& videtur in clemen.vnam ſanctam.de maio.& obedi.Francorum regem ſubeſſe Papæ.In ſpiritualibus intelligitur, non in temporalibus. In quibus nulli, ac ne ipſi quidem Papæ ſubeſt,magno illo priuilegio,vt & declaratur extrauaganti, meruit. de priuileg. & item in ipſo capi. per venerabilem. vbi habetur: In eo ſe iuriſdictioni noſtræ ſubijcere potuit:quemadmodum ſcilicet & inferioris iuriſdictioni:iuxta l.eſt receptum.de iuriſd.om.iudic.ff. idque,vt prædictum eſt, aſſeruit Monſerratus.& defendit Ioan.Igneus præd.diſput.in ſecunda par. & notat Ioan.Ruge in l.j. circa fin.de teſta.ff. & Aufre.in repe.cle.j.nu.57.de offi.ordi. & voluit gloſ.in extrauagan.prodiens.Ioan.22.de crimi.falſi.qua in re maior eſt rex
35 Imperatore:qui quidem†Papæ etiam in temporalibus ſubeſt, potéſtq; ab eo iudicari: vt poſt magnam diſputationem, cum Aegidio Bellamera concludit Cardin.Alexan.in cap. cùm ad
36 verum.63.diſtin. Atque†ideò Rex noſter videtur bellum mouere poſſe,non item Imperator: cùm is tantùm qui ſuperiorẽ non agnoſcit, bellum mouere poſſit: vt tradit P. Montius de

ſingul

ſingulari certamine.lib.2. cap.3. ídque ſcilicet nedum in ſubditos ſuos contumaces ac rebelles, verùm etiam in alios, atq; ipſum Imperatorem, ſi modò nolit aut non poſsit papa iuſtitia frænare ipſos, & cogere ad id, quod iuſtum eſt exequendum. ipſi verò illud nequeunt, niſi papæ cauſa belli adprobetur, ac ſic ipſum permittatur: iuxta c. quid culpatur 23.q.j. & alia vulgata traditáque à Summiſtis. Quanquàm fatendum
37 eſt aliôquin Imperatorem primum † eſſe regum cæterorum & dignitate & autoritate, ſicuti ſcripſit Leo decimus lib.10. epiſ.6. quoniam, vt ibi denotatur & nos docuimus ad principium proximè ſuperioris conſtitutionis, Reipu. Chriſtianæ plus cæteris debet. & regula iuris eſt, qui ſentit onus, ſentire & commodum debere. Itaque, ſi vniuerſa conferas, pari ho-
38 nore iure dignantur † Imperator & Rex noſter. qui ſi aliquando eſt Imperator, ſcilicet vt maximè omnium meretur, facilè omnes prorſus antecellit. Intereà verò omnium ampliſsimus nobiliſsimúſque & maximus regum, ſæpiſsimè dicitur ab ipſo etiam pontifice maximo Leone. Et ſanè demum maximum eſt regni huius priuilegium, quod ait Hierony. Perbonus lib. ouiliarum quarto, impoſsibile eſſe quin hoc regnum ſit omnibus imperaturum. Hoc eſt quod refert conuenienter ex tributo quodam Auguſtino tractatu de Antichriſto, quem & cuique requirere, & inuenire licet, Ioan. Neuizanus in ſylua nuptiali. & attigit Baptiſta Mantuanus lib.5. de ſacris diebus, ex oraculis, & planiſsimè poſuit in ex-
39 hortatione ad Inſubres, & † memorat Helena auia Dauidis pretioſi Ioannis Aethiopiæ principis, in epiſtola ad Emanuelem Luſitanorum regem. habetúrque lib. j. operis reuelationum, quod inſcribitur, Mirabilis liber. atque cùm alia tum hoc ipſum inſigne Galliæ diuinum donum excellenter docet multis voluminibus Phœnix noſtri ſeculi longè præſtātiſsimus Guliel. Poſtellus, quē nedum legere, verumetiam videre, & cōuenire familiariùs, Pariſijs nuper, cùm ex aula rediremus, nobis contigit magna cum voluptate.

Lex unica.

C*Ordi nobis eſt, Patres conſcripti.*) Conſtat Romulum vrbis conditorem, centum numero elegiſſe, 1 † quos ob honorem ac curæ ſimilitudinem patres, ob ætatem Senatores appellauit: ſicque ſenes apud Lacedæmones appellatos, qui ampliſsimũ magiſtratum gerebant. & haud dubiè eorum conſilio omnia egit Romulus, & numerum duplicauit Tarquinius Priſcus, vt etiam retulit Eutropius rerum à Romanis geſtarum lib.1. teſtatúrque Blondus de Roma triumphante, lib.3. Patres ab honore, & ſenatores ab ætate dictos. Idque Naſo in Faſtis lib. quinto, ita cecinit:

Romulus hoc vidit: delectáque corpora, patres
Dixit. ad hos vrbis ſumma relata noua eſt.
Nomen & ætatis mite ſenatus habet.

Neque Doctores noſtri ignorauerunt, dictos patres, ob ſimilitudinem curæ, vt Cynus in l.j. infrà de caduc.toll. Nicolaus Boerius in additionibus ad Ioan. Montanum in tract.de præemi.ſacri conſil. vbi pro conſilio Parlamentario agit. & facit Marti. Lauden. tracta.de conſiliarijs Principum, nume.penul. neſciuiſſe tamen videntur, vnde conſcripti dicti ſint. quod etiam vel ex tributo Feneſtellæ libello in promptu eſt. Con-
2 ſcripti, inquit, dicti ſunt, † quoniam cùm exactis regibus Brutus conſul exhauſtum bonis viris Senatum videret, primores equeſtris ordinis adſcribi in ſenatores operam dedit, illóſque conſcriptos patres appellauit. Ex quo tempore cõſcriptorum appellatio, vſurpata eſt. & ita dicti ſunt, qui regum, conſulum cenſorúmve decreto in Senatum lecti ſunt. qui & multitudinis patroni, id eſt defenſores, & à peregrinis principes in ciuitate dicti ſunt, vti ſcripſit Pomponius Lætus in ſuo de magiſtratibus Romanis tractatu, cap.3. ſed & maiores olim dictos, P. Ouidius adnuit, prædictis ſubiungens:

Hinc ſua maiores tribuiſſe vocabula Maio,
Tangor, & ætati conſuluiſſe ſuæ.
Et Numitor dixiſſe poteſt: da Romule menſem
Hunc ſenibus: nec auum ſuſtinuiſſe nepos.

3 De hiſque Blondus in Roma inſtaurata, Adlecti, inquit, † dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ſenatorum ex equeſtri

equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numero aſſumpti. Nam patres dicebantur, qui erant patritij generis. conſcripti, qui in Senatu erant ſcriptis adnotati. quod ſanè ad literam habet Pompeius Feſtus, aitque, Patres ſenatores ideò appellatos, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus ac liberis pro prijs: & conſcriptos dictos, qui ex equeſtri ordine patribus aſcribebantur, vt expleretur numerus ſenatorum. quo tempo
4 re † regibus ab vrbe expulſis P. Valerius conſul propter inopiam patritiorum ex plebe adlegit in numerum ſenatorum centum & quinquaginta & quatuor: vt expleret numerum ſenatorum trecentorum, & duo genera appellaret. & ſic Titus Liuius lib. j. conſcriptos videlicet nouum ſenatum appellabant lectos. hincque planè Plutarchus in Romuli vita ſcripſit, Romanos appellaſſe patres cõſcriptos, collegium ſenatorum: ab initio quidem patres, poſterioribus autem diebus, aſcriptis in eum ordinem pluribus, etiam conſcriptos voca-
5 tos. Nec dubium † eſt ijs deinceps ſubſtitui ſolitos ex vniuerſo populo optimos, aut ſanè ita conſtitutum conſilium Senatus, vt in id deligerentur ab vniuerſo populo, aditúſque in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtria ac virtute pateret, vt ait Cicero in oratione pro P. Seſtio. & certè eò ventũ eſt, vt ſenator legi cenſu cœptus ſit, & magiſtratus omnis fieri cenſu, vt Plinius habet lib. 14. vnde L. Apuleius floridorum lib. j. inquit: Ex innumeris hominibus pauci ſenatores, ex ſenatoribus pauci nobiles genere, & ex his conſulares, & ex conſularibus pauci boni, & adhuc ex bonis pauci eruditi. vt plurimùm tamen ab Imperatoribus etiam, magno in honore & dignitate habitus eſt Senatus, ſenatoréſque ipſi: atque à pleriſque diligenter curatum eſt, ne indignus in tam dignũ ordinem legeretur. M. Antoninus neminem vnquàm legit, quem ipſe non bene ſciſſet, vt refert Capitolinus. Alexander
6 † Seuerus ſenatorem nunquàm ſine omnium ſenatorum, qui aderant conſilio, fecit: ita vt per ſententias omnium crearetur. teſtimonia dicerent ſummi viri, ac ſi feſelliſſent, vel teſtes, vel ij, qui ſententias dicebant, poſteà in vltimum reijcerentur locum ciuium, condemnatione adhibita, quaſi falſi rei adprobati, ſine vllius indulgentiæ propoſito: vt refert
7 Lampridius. Idem ſcribitur † præfectos prætorio ex ſenatus

autoritate conſtituiſſe, & nō niſi ſummos viros ſenatores feciſſe, ipſúmq; præfectū prætorio,feciſſe ſenatorē. quod anteà aut rarò aut nunquàm fuerat. Id autem fecit,ne quis non ſenator de ſenatore iudicaret. Autor eſt quoque Iulius Capitolinus, doluiſſe palàm M. Philoſopho, quòd ſenator eſſet pertinax,præfectúſque prætorio fieri à ſe non poſſet. hócque nemo vnquàm principum ampliùs Senatui detulit,& adeò detulit,vt quoties de eorum capite eſſet iudicandum, ſecretò pertractaret,ac minimè in publicum prodeiret, neque pateretur equites Romanos talibus intereſſe cauſis. Qui quidem, vt refert etiam Blondus Romæ triumphantis libro 4. aliquandiu Romæ iudicarunt; & deinde cum ſenatoribus,& tribunis ærarijs, quippe qui mediam inter Senatum popularéſque obtinerent autoritatem,vt habet Appianus Alexand.lib.j. Legem
8 †prętereà edidit M.Philoſophus,vt ſenatores peregrini quartam partem in Italia poſsiderent. & anteà Adrianus Imperator Senatus faſtigium extuliſſe dicitur, difficilè faciens ſenatores, vt cùm Atulinum ex præfecto prętorij ornamentis conſularibus præditum faceret ſenatorem,nihil ſe ampliùs habere, quod in eum amplius conferre poſſet, oſtenderit. hícque equites Romanos nec ſine ſe de ſenatoribus, nec ſecum iudicare permiſit,execratus principes, qui minus ſenatoribus de-
9 tuliſſent. Erat enim†mos,vt cùm princeps cauſam cognoſceret, & ſenatores & equites Romanos in conſilium vocaret, ſententiámque ex omni deliberatione proferret. Porrò ſenatoribus,qui non ſuo vitio decoxerant patrimonium, pro modo liberorum & ſenatoriæ profeſsionis expleuit, ita vt pleriſque in diem vitæ dimenſum ſine dilatione daret. quū quodam tempore ſeruum ſuum inter duos ſenatores è conſpectu ambulare vidiſſet,miſit,qui ei colaphum impingeret,& diceret:Noli inter eos ambulare,quorum adhuc potes eſſe ſeruus. Ad conuiuium venientes ſenatores ſtans excepit. optimos quoſque de ſenatu in contubernium Imperatoriæ maieſtatis
10 adſciuit,vt retulit Spartianus. Nam etiam quærens † ab Epictico Philoſopho,quid eſſet Senatus,audiuit,ornamētum eſſe ac ſplendorem vrbis & ciuium.atque Diocletianus Maximianúſque lege 8.infrà ſub titu.de dignitatibus, ita cauiſſe leguntur: Ius ſenatorum & autoritatem eius ordinis, in quo nos
quoque

quoque ipſos numeramus, neceſſe eſt ab omni iniuria defendere. Ad quem textum Lucas Pennanus ſcribit, Senatum obtinere cordis locum in corpore Reipubl. De quo & multa Budæus in l.fin.de Senator.ff. & egregiè Cicero in prædicta oratione: Cæterùm ita Senatu, quem hoc in Regno habemus ampliſsimum, ait Nicol. Bertrandus ad cap. vt inquiſitionis. de hæreti. in 6. veluti radianti ſydere & ſole inter aſtra, Regem
11 † Francorum cæteris excellentiorem peroptimè conſultum repræſentari. quem tamen ſimiliorem Athenienſium Areopago, quàm Senatui Romanorum Budæus docet. eum autem putat à Druidibus receptum, & longo tempore ad noſtram vſque ætatem obſeruatum, Ioannes Bohemus in ſua hiſtoriarum Rhapſodia. aítque Symphorianus Champerius in genea-
12 logia Francorum regum, Pipinum Senatorum conſilia † primùm inſtituiſſe: & ſi non ea quæ nunc eorum forma, tunc erat. nam lege ſanxit, vt ſemel in annum principes eò conuenirent, quò Rex ediceret, partim litibus iudicandis, partim conſtituendo regno. principes etiam ſenatus elegit, qui curiæ
13 præeſſent. hi ſemper ipſum regem comitabantur. deniquè † domicilio locum Pariſijs acceperunt. In hócque Paul. Aemilius lib.8. & Nicol. Bertrand. tracta.de geſt. Toloſ. & Boërius de præemi.fac.conſil. & in conſtitutionibus Regijs relatis in ſtylo Parlamen.eod.titu.de inſtitutione Parlamen.

1 *Vt nihil à nobis inceptum, imperfectum relinquatur.*) Ad hæc † planè teſtatur de ipſo Iuſtiniano Procopius de ædific. lib.5. nullam eius intentionem, deſideriúmque manſiſſe imperfectum: quanquàm plerique ab initio fruſtrà quædam ſuſcipere eum arbitrarentur: omniáque cum ipſo Deum Optimum Maxim. opera ſuſcepiſſe ſemper, quod ipſe quoq; Iuſtinianus tandem multis locis teſtatus eſt, Deo laudem & gloriam, vt par eſt, referens. & ait in l.penul.de ijs, quib.vt indig.infr. nihil actum
2 eſſe, cùm † aliquid ſupereſt agendum. Vnde belliſsimum ſibi videri ait, Diui Marci prudentiſsimi orationem, & in libertatibus producere, ne princeps Philoſophiæ plenus, aliquid imperfectum ſanxiſſe videatur. vbi etiam adnuit id eſſe Philoſophiæ, ne quid infectum imperfectúmque relinquatur, præſumptione iuris inexpugnabili extendens intentionem Anto-
3 nini † Imperatoris Philoſophiæ admodùm dediti, eius cultoris

toris

toris maximi, in eâque doctiſsimi, ab expreſsis ad minimè expreſſa, & moribus eius congrua, reſpondentémque intentionem arguentia. vnde ſimile ſæpe ducere eſt argumentum.
4 ideóque ſucceſſor imprimis† explere debet opus à deceſſore inchoatū, vt & docet Hoſtien. in procœmio ſuæ Summæ. l. fi. inf. de oper. publ. aitq; pulchrè Leo decimus Pontifex Max. ad Franciſcum Mariam Metaurenſium ducem, nō ſolùm bonarum rerum fundamenta iacere, ſed eas etiam altiùs conſtruere ac planè perficere oportere. itáque Procopius ædif. Iuſtinian. lib. 4. ad reſiduum hiſtoriæ ſibi progrediendum ait. Et cùm ſit opus inchoatum, quoquomodo imponendam eſſe ſummam manum, magis quàm retro abeundum, opúſque imperfectum deſerendum.
5 Cæterùm equidem eximiam † vim habent incœpta ſiue principia, quanquàm exigua quantitate, vti ſcripſit Ariſtoteles lib. 5. de cœlo & mundo, & quinto de generatione Animalium. vnde lib. Rhetoricorum 2. cap. 18. ſcribit: Eius rei, cuius principium fieri poſsibile eſt, & finem poſsibilem eſſe, impoſsibilémque eſſe finem, cuius non poteſt fieri initium. & Scipio Aphricanus apud T. Liuium lib. 37. inquit: Regum maieſtatem difficiliùs à ſummo faſtigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari. & Plato Reip. lib. 2. ſcribit, in vnaquaque re maximum aliquid principium eſſe, præſertim iuueni, & tenero cuique, cùm maximè tum formetur induatúrq; figura, quam imprimi velis. hácq; in re lib. legum 6. principium dimidium totius operis eſſe, dici antiquo prouerbio teſtatur, & pluſquàm dimidium eſſe ſibi videri ait, rectúmque principium nunquàm ſatis ab aliquo laudatū fuiſſe. vnde & Anticlaudianus lib. 2. canit:

Dimidium qui cœpit, habet, finiſque beati
Gratia, principijs ſemper reſpondet honeſtis.

Vt ſcilicet contrà, difficile eſt bono peragi exitu, quæ malo ſunt inchoata principio, vti ſcripſit Leo primus eius nominis papa, epiſt. 65. & refertur in Rhapſodia Gratiani, 1. q. 1. ca.
6 principatus. & dicitur in l. j. de orig. iur. ff. principiū† in vnaquaque re potiſsimam eſſe partem. ideò, qui incipit, facere videtur: vt notat Bal. in cap. literis. de reſcrip. & ille dicitur actor, qui primò incepit litem, non ille qui proſecutus eſt. l. libertus. vt ibi idem notat, de in ius voc. ff. & hûc pertinet l. j.

§. cùm

§.cùm arietes.ſi quadrup.pauper.feciſſ.dica.& ſimilia.aítque Ouidius Faſtorum lib. j. omnia principijs ineſſe ſolere.& ſic Auſonius in monoſyllabis:

Incipe quicquid agas:pro toto eſt prima operis pars.

Itáque dictum eſt in authen.quib.mod.natur.effic.ſui.§.ſi verò etiam.oportere ſemper inchoare aliquod bonum. & refert beatus Lucas;in ſacris actis cap.j. Ieſum incepiſſe facere, & docere.& item notat Bal.in l.j.de iuſt. & iur. ff. ex Philo-
7 ſopho ſcilicet Peripateticorum principe,eſſe† prima principia tanquàm fores:in quibus nemo debet errare : quia modicus error in principio,maximus eſt in fine. facítque authen. vt iudic.ſine quoq.ſuffr.ſi.poſt princi.& l.j.ad fi.de impo. lucra.deſcrip.infrá. Fabius etiam inſtit. Orator. lib. j. cũ Vergilio,à teneris conſueſcere,multum ait.& Prouerbiorum ſacrorum cap. 22. dicitur Adoleſcens etiam cùm ſenuerit non receſſurus ab ea, iuxta quam imbutus eſt, via. indéque in lamentationibus Ieremiæ, cap. 3. Bonum eſſe viro cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. De quo etiam ca. ſi clericatus. 16. q.1. & cap. in ſingulis.& ſeq. 77.diſt. quæ & pertinet ad l. vt gradatim.de mu.& hono.ff.atqui vt natura principia
8 virtute quidem & viribus maiora ſunt,ita † magnitudine & copia vincuntur , vt dixit Beſſarion Cardinalis in oratione quam habuit ad principes Italos de imminentibus periculis Turcarum.& præcipua quidem ſunt principia , quia non ex finibus dependent,ſed hi ex illis : vti ſcripſit beatus Ambroſius.qui ſanè perfectione cõmendabilem reddunt vnamquãque rem, quandoquidem exitus acta probat : vt in ſacris & apud Ouidium legimus. & hic quidem vt cætera,in Deo eſt, vt idem in epiſtolis dixit. Vnde omnia etiam tuta timentes, & nunquam nobis ſecuri,in Deum reſpiciamus oportet , vt bonum principium ſequatur melius medium, & optimus fi-
9 nis,vt not.in inſcriptionem authen.his enim perfectũ† quod eſt illud , cui nihil deeſt, vt docetur à Gerſonenſi Theologo lib.de perfectione cordis & alijs , haud dubiè conſtare videtur,nempe ipſo principio,medio, & fine , vt & tradidit Ariſtotel.lib.j.de cęlo & mundo, & magnorum Moralium etiã, lib.j.quæ ſcilicet & ante ipſum factum animaduerti neceſſe eſt,& primùm cum cõſilio ſapientum,principium quærere,

conſiderare medium,prouidere in finem,vt habetur in libro inſcripto beati Thomæ de quatuor cauſis.

Et hoc iam per utros excelſos & facundiſſimos perfectum eſt, & à nobis poſteà confirmatum: quod geminæ conſtitutiones noſtræ quæ antepoſitæ
1 *ſunt oſtendunt.*) Hîc † innui videtur, oportuiſſe ea à principe comprobari: quanquàm aliâs in mandato minimè exigitur vel præcedēs rati ſponſio, vel ratihabitio ſubſequens: vt nota. in l.ſi procuratorem.de procura.& in l.quo enim.poſt princ. rem rat.hab.ff.

§.Poſteà uerò.tam quinquaginta deciſiones fecimus, quàm alias.) Notatur hîc deciſionem dici, quæ componitur ad dirimendam
1 † aliquorum diſſenſionem,&,ne hoc videretur ita ſimpliciter accipiendum, allegatur l.veteris.de contrahen. ſtip. quod planiùs docet Bal.in l.fi. col.2.de dot. promiſſ. infrà. dicens, quòd quotieſcunque Iuſtinianus facit mentionem de opinionibus veterum,& ad eas tollendas decidit,id eſt de quinquaginta deciſionibus. contra tamen hanc ſuam præceptionem ipſe in l. fi. vnde vi,inf.dicit eam eſſe vnam ex quinquaginta deciſionibus, vbi tantum cùm quæreretur inter Illyricianam aduocationem ſancitur.ac in l.fi.quæ res pigno.oblig. poſſ.dicit ipſam etiam eſſe vnam ex deciſionibus illis quinquaginta: vbi ſancitur,nulla relata quæſtione, vel dubitatione. quod ſi eiuſmodi omnia, imò tantùm, quæ cùm dubitatum dicatur vel quæſitum,tum vel apud antiquos, vel variatum ſanciuntur,& veterum vel veteris iuris ambiguitate reſecata,dubitatione antiqua, vel antiquorum, ſeu interpretatione ſublata, & veterum inquiſitione amputata, & obſcuritate dubietatéque exploſa,qua alij aliud videbatur,dirimunt,& iuris antiqui quæſtiones & altercationes ſopiunt, in hac re obſeruemus,longè plures erunt,quàm quinquaginta deciſiones.† Nā
2 omnes Iuſtiniani leges trecentæ quinquaginta & tres ſunt. quinquaginta autem illas deciſiones ſe cum diligentia aliquā do inueſtigaſſe,& in ſcriptis redigiſſe ait Bellouiſus in repe. §.contrahentes.not.6.c.Romana.de foro compet.in 6. Nobis etiam aliquando eas diſquirentibus viſum eſt eſſe, quæ ſequūtur.l.fi.de neg.geſ.l fi.qui & aduer.qu.in inte.reſ. nō poſ. l.fi.de pet. hæred. Sex poſteriores leges ſitæ ſub tit.de vſufr. l.fin. de ſeruit. & aq.l.fi. de reb. cred.l.pe. & vlt. de condict. indeb.

indeb.l.fin.per quas perſonas nob.acqui.l.fin.ad Macedo.l.pe-
nul.ad Velleia.l.fin.depoſi.l.fin. de contrahen.emp.l.ſi furioſi.
l.ſi quis alumnam.de nup.l.fin.de dot.promiſ. l.fina.arbit.tut.
l.fin.de auto.præſt.l.pen.& vlti.de cur.furio.l.antepen.& vl-
ti.de fur.l.furioſum.qui teſta.fac.poſ.l.antepe.& penul.de ne-
ceſſ.ſer.hæred.inſti.l.pen.& vlti.de poſth.hæ.inſti. l. antepen.
& penul.de iure delib.l.cùm quæſtio,& l.cùm quidam. de le-
ga.l.cùm quidam.de verb.ſign.l.cùm inter veteres.l.pen.& vl-
ti.de fideicom.liber.l.j.& ij.de comm.ſer.manu. l.j.de nudo iu
re Quiritium tollendo.l.fin.de præſcrip.long.tempo.l.j.& iij.
de anna.excep.l.ij.de præto.pig.l.fina.de remiſſ.pigno. l.vete-
ris.de contrahen.ſtipul.l.penul.de adop. Quanquàm quędam
harum vix magis videntur eiuſmodi deciſiones, quàm aliæ
quædam.vnde ambigere licet adhuc, an nonnullæ harum ma
gis ſint,quàm alię in illis quinquaginta, vel numero illo quin
quagenario intelligantur etiam aliæ eiuſmodi: vt vel l.ſanci-
3 mus.de nup.& l.penult.de teſta.ſicut ſeptuaginta† dicti vete-
ris legis diuinæ Græci aſciti à Ptolemęo rege interpretes,qui
tamen fuerunt ſeptuagintaduo,vt à multis proditum eſt,& in
alijs ſimilia. Cæterùm dicet aliquis quinquaginta deciſiones
eiuſmodi omnes intelligi, quæ aliquid controuerſum vel du-
bitatum enucleare quoquomodo dicuntur,quotquot ſunt le-
ges ceu capita eiuſmodi ſub vno titulo pro vna deciſione in-
telligens : quando etiā ſunt, qui tradunt quicquid eſt ſub ſin-
gulis titulis ſingulas tantùm leges efficere. Sed nec ſatis con-
ſtabit ſic numerus ille quinquagenarius. & certè adparet in
ipſis à nobis adnotatis deciſionibus pleriſque , eas per ſe ſolas
4 ita vocari,& accipi. Conſtátque† ipſa omnia iuris capita ſin-
gula,leges dici,vt eſt textus in l.ſecunda.§.tanta. de veteri iure
enuclean.infrà.& hæc ipſa conſtitutio in fine lex dicitur,non
ideò quòd ſit vnica ſub hoc titulo , cùm & tanquàm tertia v-
nius totius Codicis procœmij accipi dicatur : ſed ita , vt ple-
ræque aliæ,quibus initium eſt: Hac lege,& ſimiles.& quod ſu
prà in priori conſtitutione habetur,quæ varijs conſtitutioni-
bus diſperſa ſunt,in vnam ſanctionem colligi,ſiue explanes in
vnum legum opus generale , vt Codicem ipſum , ſicut facit
Accurſius:& planum eſt,cùm & jus hoc vniuerſum rectè ſan
ctio Iuſtiniana dicatur , vel particulare quoddam opus iuris

intelligas,vt quæ ſub vno titulo apponuntur,nihil obeſt,quo minus planè,quæ eius ſanctionis ſunt,ſicut conſtitutiones,ita & leges dicantur,& ipſa ſanctio legum.

§.Sed cùm. Quædam ex emerſis poſteà factis aliquam meliore conſilio per-
1 *mutationem uel emendationem deſiderabant.*) Hinc notare licet † vulgatum illud:Quæ nouiter emergunt, nouo auxilio indigere. in quo & textus adhuc infrà ea.§.his igitur. & hoc ſimiliter multis deſeruit facti ſpeciebus notatu dignis. de quibus l.de ætate.& ibi not.de interro. act.l.j.de vent. inſp.l.ſi à te.de excep.rei iud. ff.§. ſiquis ergo.auten. quib.mod.nat. eff. ſui.cap. 5.de iura.calum.cap.j.de procur.c.ſuggeſtum.de deci.c.nulli. 99.diſt.cap.nouit.de pœ.diſt.j. Anch. conſil.204. Ponta.conſil.269.quæſito 5.& in l.ſi vero.§.de viro.ſol. matri.ff.in rep. exceptione,quæ fallen.dicitur,50.Barbatia poſt alios in cap. inſinuante.col.pe.de off.delega.& in rep.rub.qui admitti,nu. 31.37.38. Marſil.notabili 142. 229. 231. 233. & in l.j.§.fi.colum. 6. & in l. ſi quis ne quæſtio. col. 11. de quæſtio. ff. Item no-
2 tandum,quod ait in Bruto Tullius, nihil eſſe ſimul † inuentum & perfectum : & pariter quod dixit Antoniana altera, poſteriores cogitationes, ſapientiores eſſe ſolere.itaque dicit Paris Puteus in tractatu περὶ τῶ συνδικάτω, qui inſcribitur, De ſyndicatu, cap. cui initium: licet alias: voluminis magnæ
3 formæ, quæ in folio dicitur, fol. 68. quòd † iudex acta cauſæ pluries videre debet, ne ſi minùs veritatem intellexerit, lata culpa teneatur, & ſarcire teneatur de proprio damnum, quod inde contigerit parti. in quo ſunt & conſtitutiones regiæ; vt mittam cætera, quæ errantem mulctant in iure vel facto. quod & ipſum iuris errorem ferè facit,ſi vel perperàm intelligatur,vel,quod omnino conſequēs eſt,perperàm recitetur. quoniam,vt ille ait,iudicium reddit verum enarratio quidem vera. At dum à properantibus nimiùm ſtudetur auaritiæ,negligentiùs perſpiciuntur acta per ſe ſatis faſtidioſa,& iudicia peſſum eunt. Quibus,ne ruant penitus, vnum video remedium,renuntiantibus & cenſentibus omnibus,ſtatis horis expediendis cauſis adlaborantibus, vel neceſſaria ſtipendia eſſe de publico,ipſiq; publico ſportulas adiudicari,nempe ſecundū id, quod ſingulariter docet Alcia. lib.diſpunc.3.cap.17.

Eaſdem

Eaſdem conſtitutiones noſtras decerpere, & in ſingula diſcretas capitula, ad perfectarum conſtitutionum ſoliditatem, competentibus ſupponere titulis, & prioribus conſtitutionibus eas aggregare.) Decerpere dixit, propter permutationem & emendationem ſuprà ac infrà ſimiliter dictam. Vnde ex eo, quod erat vel ex parte permutandum & emendandum, decerptum videtur quicquid tandem
1 rectum ſupereſt. & in ſingula diſcerni† capitula conſtitutiones dicuntur, quòd vna ab alia ſecernatur: ita vt ſingulæ ſingula capita faciant. & ita vt primùm latæ ſunt, prioribus eiuſdem materiæ adiunguntur, & congruis titulis ſupponuntur. Et hæc omnia ad perfectam ipſarum conſtitutionum ſoliditatem fiunt, hoc eſt ad perfectam idoneitatem & conuenientiam, ſolidam, continuam, plenam, integram perfectionem: vt ſolidæ, integræ, perfectæ omnibus modis ſint: ita vt nihil omnino deſideretur vel deeſſe dici poſsit illis, ſiue ipſas per ſe
2 ſpectes, ſiue etiam ſitum: qui† magnã rebus omnibus gratiam adiungit, ſi aptus ſit, vt & detrahit, ſi ineptus, vt vel eo, licet aliòquin ſolidæ & perfectæ res, minùs ſolidæ & perfectæ ha-
3 beãtur. Et obſerua hîc capitulum, †pro operis particula dici, & rectè quidem, vt & tradit Alcia. infrà lib.12. titu. de priuilegijs eorum, qui in ſacro palatio militant. citans in id Vlpiani textum in l.prima. de re milit. ff. vbi ego quidem inueni capitulum in vetuſtiſsimis libris bonæ memoriæ Do. Antonij Arquerij procuratoris Regij in fide optimi, aui mei materni. nam in vulgatis Lugdunenſibus caput legitur. at in ijs etiam Papinianus in l.prima. de interdic & relega. capitulum habet. Sed & Vlpianus in l. ſed & reprobari. & Modeſtinus in l. ſi duas. §.j. de excuſat. tuto. quanquàm hunc titulum ab indocto quodam verſum adparere iam olim dixit Politianus lib. epiſto.5. ſed & pleroſque alios Latinos ac Græcos autores eiuſmodi voce ita vſos curioſiùs inueſtiganti patebit.

§.*Supradictis. Nocte obſcuritatis obductas, noua elimationis luce detegere.*) Huc facit lex ij. in ij. parte famil. erciſc. ff. & ibi Floria.
1 Vnde licet notare, vetera † & difficilia dici obſcura: ex quo nouo quodam facto ſunt clarificanda. Nec ab re eſt tractatus infrà de vete. iure enucle. & ſimi. Præterea, ait hîc ex hoc text. Bald. & Alber. Brunus tractatu de conſtitutionibus. verbo, nox. non dici noctem, niſi cùm eſt obſcuritas. quandoquidem

ea eſt propria noctis:& natura vtique nocti eſt, vt tenebroſa ſit:ſicut contrà diei, vt ſit lucidus. vnde ſæpe in ſacris nocte capitale peccatum, quod in tenebras exteriores ducit, & luce gratia, qua peruenitur in inacceſsibilem lucem, deſignantur, ſed cùm ſubobſcurum eſt tempus, vt matutinum & ſerotinũ,
2 quod † crepuſculum dicitur, an nox illud eſt, an dies? ſanè & hæc vetus & perdifficilis quæſtio eſt, varijs & perplexis opinionibus obſcurata. quam pro ea quæ nobis eſt nunc, otij facultate elucidare conabimur quambreuiſsimè. equidem & ſublucidum eſt id tempus ſimiliter, & ſicut recedit ſiue nox, ita aduenit dies, ſiue dies, ita aduenit nox. Et cùm ſublucidum matutinum ſit initium lucis planè ſubſequentis; & ſubobſcurum ſerotinum ſit initium obſcuritatis planè ſubſequentis, crepuſculum matutinum diei eſſe ceu initium eius, & crepuſculum ſerotinum noctis eſſe, tanquàm initium noctis, tradidit Marius Salomonius ad l. Gallus. §. quòd ſi is. de lib. & poſth. ff. improbans alteram opinionem Bartol. in l. qui duos. §. j. de manu. teſta. argumento eius textus dicentis, quaſi noctis morientis tempus illud ſubobſcurum matutinum illi tribuendum, & quaſi diei morietis ſublucidum illud ſerotinum diei aſsignandum. Quod nobis non ita planè improbandum videtur. nõ quòd nox vel dies moriantur, hoc eſt vita perimãtur, quam non habent, non enim tam hebes fuit Bartolus aut quiuis alius, vt hoc diceret. At ſicut viuens primum nihil prorſus eſt, etſi aliòquin eſt, & aliud eſt, quod animam non habet, cùm ea vita conſtet, nec viuens eſſe deſijt, & incipit mortuũ eſſe, quod non eſt ea planè deſtitutum, cuius priuatione deſinit eſſe viuens. Ita nec dicitur dies primum, etſi quid aliud quodammodo eſt, quod planè lucem non habet, cùm lux diei propria ſit, nec deſijt eſſe dies, incipítque nox eſſe, cuius obſcuritas propria eſt, quod planè luce non caret, cuius defectu deſinit eſſe dies. Et † ſicut moriens viuens eſſe deſinit, viuens
3 intereà tamen: ita nox deſinit luceſcens: intereà tamen nox exiſtens donec planè receſsit & luce expulſa eſt, & dies obſcuraſcens, intereà tamen dies exiſtens donec & hic planè receſsit & obſcuritas obtinuit. A priori enim omnia cenſentur, & quoad fieri poteſt, trahuntur. & quod ſemel eſt, niſi planè deſijſſe videatur contrario oppoſito, eſſe intelligitur, & perſiſtit.

ſtit. Nec dubium eſt cùm tenebræ eſſent, vt docet Moſes Geneſ.cap.j.dixiſſe Deum: Fiat lux,& ſic lucem factam.ſic vt ratiocinatio Salomonij non concludit,ita nec textus l.Titius.§.j.de libe.& poſthu.ff.cùm de die toto,qui & noctem comprehendit,intelligatur:vt & ibi docuit Iaſ.Nec facit ad illam opinionem textus,quem etiam citat ille ex Matthęi euang.ca.28. vbi habetur:Veſpere autē Sabbati:quæ luceſcit in prima Sabbati:cùm,inquit,non ſit noctis lucere vel luceſcere. Atqui & quæ indubiè nox eſt,lucere videtur & luceſcere luna & ſtellis.vnde & auroram intelligēs beatus Matth.voce veſperæ ap-
4 pellans,†noctis eſſe voluit:quę quidem veſper dicitur diei totius.Idque confirmat beatus Ioan.ca.20.ſic habens:Vna autem Sabbati Maria Magdalene venit manè,cùm adhuc tenebræ eſſent,ad monumentū. Vnde viciſsim dicemus Salomonio,diei non eſſe tenebreſcere.nec deſunt autorum optimorū loci,qui conuenienter ſeram poſt ſolis occaſum lucem quouſque tenebræ ſunt,diem eſſe notent:vt apud Cæſarem belli ciuilis lib.j. illud: Sub veſperum Cæſar intra hanc foſſam legiones reducit,atq; ibi ſub armis proxima nocte conquieſcit. at cùm non niſi bona & valde bona perfectáq; ſint opera Dei,ipſéq; ipſiſſima lux ſit inhabitans lucem inacceſsibilem, intelligitur feciſſe lucem illam perfectam ſtatim, & eam quidem ſeorſum diem eſſe voluiſſe,& cætera omnia, ſic quoq; crepuſcula ambo;quia luce carerent, & priſtinas tenebras reſiperent,noctē. Vnde prædicto loco ſubijcitur:Et vidit Deus lucē,quòd eſſet bona.& diuiſit lucem à tenebris: appellauítq; lucem diem,& tenebras noctē.Nec ab re,quod ibidē ſubſequitur:Factúmque veſpere & mane dies vnus. Aut ſanè,vt ipſum Hebręum prorſus habet: Et factū veſpere,& factū mane dies vnus. quāquàm etiam alij,vbi:factum:eſt,fuit dicere malunt ex verbo defectiuo יְהִי quod & erit ſignificat,& pro, ſit,vel fiat, ponitur, vbi eſt:Fiat lux:propter certitudinem efficaciæ verbi Dei.Porrò in his exponēdis multùm ſudauit antiquitas, & mira Mirandulani aliorúmq; recētiorum doctiſsimorum induſtria. Nec
5 †dubiū eſt ſacram ſcripturā plures omnino recipere ſenſus, vt docet ipſe Apoſtolus ad Galatas,ca.4.& latiùs beatus Hierony.in epiſt.ad Hedibiam,q.vlti.& adhuc beatus Auguſti.de Gene.ad literā lib.imperfecto,ca.2.& planè,vt mittā cęteros,

Prierius tractatu ſpeciali primo ſuæ aureæ roſæ. & Sanctes Pagninus Iſagoge ad lite.ſac. & Budæus ad fin. tranſit.Helle-
6 niſ.quin† in ſeptuagintaduas facies variari poſſe ſcripturæ ſacræ ſenſa Zohar inſignis Hebræus docet: vt & retulit Georgius Minorita in ſua ſacrorum Problematum præfatione. Atqui,quantum ad rem attinet, planè traditur à veteribus ac recentioribus vulgatis, Hugone,& Lyrano, cùm dictum eſt: Fiat lux:lucem quandam ex præiacenti materia per nebulam factam, aut ſolem informem, qui poſteà quarto die fulgore donatus eſt, & tum lunæ & ſtellis factis lucem ſuam pro modo conuenienti communicauit. Diuiſáque eſt lux à tenebris
7 per motum ipſius lucis,vt ſolis: qui quando † mouetur ſuper vnum hemiſphęrium, fiunt tenebræ in oppoſito hemiſphęrio,propter opacitatem terræ,quæ eſt in medio. & appellata eſt lux dies, quia dies eſt latio ſolis ſuper terram: & tenebræ nox dicta eſt,quia ſicut per præſentiam ſolis efficitur dies:ita per ſuam occultationem nox. factúmq; veſpere & mane dies vnus:ſcilicet naturalis,qui prima ſui parte complectitur prædictum diem artificialem vocatum, quem ipſum quidem veteres naturalem dicebant,alium ciuilem appellantes,cuius finis eſt veſpera,& ſecunda ſui parte noctem, quæ in mane ſequenti completur,ait Lyranus, ſicque Hugo:mane eſt terminus finalis præcedentis diei, initium verò & pars ſequentis. vnde primus dies non dicitur habuiſſe mane. In hócque Pelbartus altera parte Roſarij theologici ita ſcribit: Prima dies non habuit manè maximè clarum: quia illa lux faciens diem, creata fuit in meridie, in parte noſtri hemiſphęrij, iuxta Zenith capitum noſtrorum. ídque ex Beda. aitque inde Arabes
8 † & Aſtronomos à meridie inchoare diem. & idem teſtatur Ioach.Fortius Ringelbergius lib. de tẽpore.quod in Vmbria fieri poſt Varonem ſcripſerunt Aul.Gellius lib.3.cap.2. Macrob.lib.j.cap.3.Cenſori.ca.19.Sed & inter veteres beatus Ambroſius lib.j.hexameri,ca.10.ita vt dictum eſt ſcriptum à Moſe docuit,quòd veſper finis diei ſit,& manè finis noctis,& ita diei ceu dignioris appellatione nox quoque concluderetur, & doceretur à luce inchoare diem,& in ipſam deſinere lucem.non quòd nox priuſquàm dies ſignificata ſit, ita ſcilicet, vt dies totus à veſpere incipiat, vt inde dicere Iudæos retulit

Carolus

Carolus Cottus in Longobard.29. qual. quis ſe defen. deb.& idem teſtatur beatus Chryſoſto.in Geneſin, homil.4.& ſimpliciter Pelbartus, & Ringelbergius prædictis locis: ac Sebaſt.Munſterus in calendario Hebraico,at id fieri docens, vt anni lunaris,quo vtuntur,ratio cum anno ſolari cõſtet.quod
8 & ſimiliter † Athenienſes feciſſe produntur ab A. Gellio & Cenſorino prædictis locis. atque in hoc hæreſin Manichæis tribuit D.Auguſt.lib. de Geneſi in Manichæos, cap.10.ita dicens:Et hîc calumniantur Manichæi, dum putant ita dictum eſſe,quia à veſpera dies cœperit.non intelligunt operationem illam,qua lux facta eſt,& diuiſio inter lucem & tenebras, & vocata eſt lux dies,& tenebræ nox, totam ad diem pertinere. Poſt hanc autem operationem tanquàm finito die facta eſt veſpera.ſed quia etiam nox ad diem ſuum pertinet, non dicitur tranſiſſe dies vnus, niſi etiam nocte tranſacta cùm factũ eſt mane.Sic deinceps reliqui dies computantur, à mane vſq; in mane, hoc eſt ab exortu ſolis, vſque ad eiuſdem exortum. Quod & Græcos facere ait Ringelbergius, & Babylonios
9 Gellius, † Macrobius,Cenſorinus: vti demum à media nocte in mediam noctem Romanos: de quo etiam nobis eſt text. in l.more.de feri ff.& nos,vt exprimit Ringelbergius. & quidẽ ab ortu ſolis in eius ortum diem totum duci à communi plebe Pelbartus notat. Sícque ait idem, eccleſiam Chriſtianam inchoare diem totum à media nocte, quia tunc ortus & natus eſt mundo verus ſol iuſtitiæ Chriſtus:idque in ieiunio obſeruari:attamen dies feſtos inchoari in veſperis quo ad officium,&variè pro conſuetudine varia quo ad ceſſationem ſeruilis operis:vt not.in c.quoniam.de fer.& in cap.pronuntiandum.de conſec.diſ.3.in quo & Iaſ.in d. l. more. Adhæc ex Iſi-
10 doro tradit † Pelbartus,noctis partem primam eſſe veſperũ, extremam diluculum. & conuenienter beatus Chryſoſto. in Geneſin d.homil.4. Sciamus,inquit, quòd veſpera finis eſt lucis, & principium noctis, mane autem finis noctis,& impletio diei.Inſuper beatus Auguſt.prædicto lib.in Manich.c.14. tres dies inquit quomodo ſine ſole eſſe potuerunt, cùm videamus nunc ſolis ortu & occaſu diem tranſigi,noctem verò nobis fieri ſolis abſentia, cùm ab alia parte ad orientem redit? Quanquam hoc quidem ita ex Manichæorum perſona dicit.

Q ex ſe

ex ſe verò lib. in Geneſin imperfecto ca. 6. Quum dies, inquit, à nocte ſecernitur, ſi iſtum diem vult accipi Moſes, quem ſolis ortus inchoat, & claudit occaſus: & iſtam noctem, quæ à ſolis occaſu vſque in ortum tenditur, non inuenio quomodo eſſe potuerint, antequàm cæli luminaria facta eſſent. Planè etiam lib. confeſsio. 11. cap. 23. diem eſſe dicit, ſecundum quod aliud eſt à nocte, morulam ſolis ſuper terram. atque huc pertinet omnino ſuprà relatus Matthæi textus ſi perfectè exponatur. Oſtendimus enim eo manifeſtè doceri crepuſculum matutinum noctis eſſe. Nunc verò etiam oſtendemus ex eo-
11 dem crepuſculum † ſerotinum eiuſdem noctis eſſe. Idque facilè expreſsiſsima beati Auguſtini expoſitione de conſenſu Euangeliſtarum lib. 3. cap. 24. ita habentis: quod dicit Lucas, Valde diluculo, & Ioannes, mane cùm adhuc tenebræ eſſent, hoc intelligitur Marcus dicere, valde mane oriente iam ſole, id eſt, cùm cælum ab orientis parte iam albeſceret. quod non fit vtique, niſi ſolis orientis vicinitate. Eius enim eſt ille fulgor, qui nomine auroræ appellari ſolet. Ideò non repugnat illi qui ait: cùm adhuc tenebræ eſſent: die quippe ſurgente, aliquæ reliquiæ tenebrarum tantò magis extenuantur, quantò magis oritur lux. Matthæus autem ait: Veſpere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati: à parte prima noctis, quæ eſt veſpera, ipſam noctem ſignificans. cuius noctis fine mulieres venerunt ad monumentum. ac ſi diceret: Nocte quæ ſequitur diem ſabbati, quæ luce incipit terminari. Et cætera
12 deinceps † quoque ſeculares autores & ſecularia ſeu profana tractantes, diem definierunt eſſe ſecundum quod diſtinguitur à nocte, ſolem ſuper terras: vt Caſsiodorus libro de Dialectica. Cenſorinus, & Ringelbergius, & alij. Demúmque à noſtris Iuris interpretibus id traditur in cap. ſi perfodiens. de homicid. in dicta l. more. de ferijs. ff. à Bartolo in l. aut facta. §. tempus. de pœnis. & in tractatu de alueo. verbo, eius, & alijs alibi ſæpiſsime. & hæc eſt communior & tutior opinio. Contrariam tamen omnino ſententiam, ſcili-
13 cet vt † crepuſcula ambo ſint diei, prætereà, quædam magis perſuadere videntur, quandoquidem, vt dictum eſt, initium ſpectandum eſt, & omnia, initium, & finem habere noſcun

noſcuntur: quibus,ceu extremis circũferentijs in ſphęra,me-
dium punctum clauditur.vnde ipſum totum & ſolidum effi-
citur.Ex quo etiã Trinitatis vnitas diuina, à qua omnia ſunt,
in ſuis operibus repræſentatur.Primùm igitur omnino tene-
bræ erant,vt eſſe poterant,ſuper faciem abyſsi.Et cùm viſum
eſt Deo,verbo ſuo induxit lucem.quomodo non eſt curioſiùs
inueſtigandum. eámque ſelectam à tenebris,vocauit diem,il-
las verò noctem. cúmque,vt tum primùm, ita poſteà ordine
naturæ ab ipſo conſtituto ſolis curſu,deficiente ad Antichtho
nas luce,veſpere primum dies finiret, & tenebræ nocti reſer-
uatæ redirent, & poſteà viciſsim dies rediret extremis tene-
bris finiẽte nocte,tenebras ipſas quidem,vt anteà erant, etiam
poſteà ſine luce aliqua ipſius quidem per ſe Solis, temperatas
tamen aliquatenus commodata à ſole lunæ & ſtellis luce,no-
ctem eſſe voluit, cætera verò lucémque ipſam planam & ini-
tium ac finem,quæ & planè creato ſole ex ipſius aduentu ma
ne primo, vel eiuſdem receſſu veſpere ſublucerent, ſícque v-
14 traque crepuſcula,†videlicet veſperum & mane totum,cum
meridie,ceu initium & finem medium claudẽtia,& cum ipſo
totum conſtituentia, diem eſſe voluit. Vnde & dicitur illud:
Factúmque eſt veſpere, & mane dies vnus. ſícque poſteà alijs
diebus,ipsóque die quarto,quo luminaria ſunt facta. dictúm-
15 que בקר quod expoſitum eſt manè, & vulgò † manè dicimus,
quod non modò ortum ſolis,verumetiam lucem, quæ illum
præcedit,ſícque diluculum ſignificat, ſicut πρωῒ Græcis,vti &
pſal.45.qui eſt 46.apud Hebræos,docetur,vbi eſt:Adiuuabit
eam Deus manè diluculò. vnde & valde manè beatus Marcus
habet.quod beatus Lucas:valde diluculo: aut ſanè iuxta Græ-
cum omnino:profundo diluculo: hoc eſt ſub initium dilucu-
li,& principio ſummi mane, aut primo mane ſtatim. In hóc-
que beatus Auguſt. prædicto de conſenſu euangeliſtarum lo-
co ita dicit: non ita accipiendum eſt, quod dicitur,valde ma-
nè:tanquàm ſol ipſe videretur iam ſuper terras,ſed potiùs ſi-
cut dicere ſolemus ijs, quibus volumus ſignificare temporiùs
aliquid faciendum. Cùm enim dixerimus mane, ne putent
iam ſole ſupra terram conſpicuo nos dicere, ad hoc plerun-
que addimus: valde mane,vt illud quod iam albeſcente voca-
tur, intelligatur. quanquam & hoc vſitatum eſt,vt poſt Galli

cantum ſæpe repetitum, cùm coniectari homines cœperint diem iam appropinquare, dicant: iam mane eſt: & cùm poſt hoc verbum attenderint, & iam oriente, id eſt iam de proximo adueniente in has terras ſole, cælum rubeſcere & albeſcere viderint, addant, qui dicebant: Mane eſt: & dicant, valde mane eſt. cùm tamen ſcilicet tum tantum mane eſſe incipiat, &, quod anteà dictum erat, adhuc tenebræ eſſent & ſiquidem recedentes. vnde & veſperi dixiſſe potuit beatus Matthæus, & conuenienter beatus Ioannes, cùm adhuc tenebræ eſſent, à priori particula temporis, quod operi narrato impenderunt mulieres illæ ſanctæ, totum notantes. Nã
16 † tres fuiſſe adparet particulas eius temporis. quæ diſtinctæ miram Euangeliſtarũ conſonãtiam oſtẽdunt. Imprimis fuit, quæ impẽſa eſt emẽdis aromatibus. Secũda, quæ greſſum earũ ad monumẽtum cepit. Tertia, quę finiuit. Primam tantùm videntur expreſsiſſe omnino: licet alias quoq; inde apertè denotantes, beati Matth. & Ioan. ſicq; ſecundam beatus Lucas. Tertiam verò cum prioribus ordinatim & diſtinctim inſinuauit beatus Marcus. quanquàm primã obſcuriùs dicens: Cùm tranſiſſet ſabbatũ. quod beatus Matthæus explicat verbo, veſperi: hócq; beatus Ioãnes dicens: Cùm adhuc tenebrę eſſent, ita extremam noctis partẽ notantes proximam diluculo: quod eſt ſummum initium diei. atque cùm extrema pars & finis diei, ſit veſpera, proxima noctis initio, quod, vt nox tota, tenebræ ſunt ab extrema parte diei extremam illam partem noctis: quæ quidem diei accedit, & diei totius extrema pars eſt, & eius venit appellatione, beatus Matthæus commodiſsimè nũcupauit. ſicut & commodè, imò & commodiſsimè alio reſpectu, vt oſtendemus, prædicto loco Geneſeos, vt & tandem ad eum reuertamur, veſpera ipſa extrema parte diei à Deo vocati extrema diei cum nocte totius dicti pars proxima nox, eſt comprehenſa. planum nanque videtur dictum à Moſe: Factum veſpere & mane diem vnum, intelligendo vnà noctem comprehendi: quam quidem primùm ſeorſum ita dici tenebras remanentes docuerat luce facta, & lucem à Deo factam diem, omnia verò ſimul iuncta, à die ceu digniori denominari; & indigniorem partem eius appellatione operiri, Ideò & hoc faciens non noctis partes expreſsit,
ſed

ſed diei ipſius finem, ſcilicet & principium. Quod adparet
etiam inde, quod dixit: Factum eſt veſpere. ſi enim id noctem
vel eius partem, vtique tenebras, nihil ipſas, nempe priuatio-
nem exiſtentes, expreſsim appellaret, non diceret opinor: fa-
ctum eſt: cùm & anteà tenebræ ipſæ non dicantur fieri à
Deo: ſine quo nihil quidem factum eſt: vt ait beatus Ioan-
nes, quod factum eſt. & quodcunque poſt ipſum eſt cùm ni-
hil ante ipſum ſit, ab ipſo factum eſt. Finem autẽ diei ipſum,
inquàm, veſperum primùm expreſsit, cùm proximè eum ſub-
17 ſequantur †noctis tenebræ, quæ ante lucem erant, vt eſſe po-
terant: nempe quæ prodierant primùm vnà cum ipſo abyſſo,
Chao, & rudi materia, dein luce illuſtrata: & ſic deinde inci-
piat dies, qui per lucem inductus eſt à Deo factam, effugatis
& ſuperatis tenebris. Ita quidem, vt diei labori ſubſeruientes
quietis tenebræ quædam, luce & ipſæ quadam ornatæ rema-
nerẽt, quæ nox vocaretur, & diei intelligeretur. vnde & Deus
ab Eſaia dicitur Creans tenebras, & à Pſalmographo poſuiſſe
tenebras, & nox facta, contra Manichæos. Ideò cùm tenebræ
18 †noctis ſelectæ à luce diei, appellatione diei ſimpliciter com-
prehendantur, tanquàm dignioris & præcipui, & quaſi ſoli
exiſtentis & facti, ipſe tantùm diei partes exprimuntur, & ita
vt quod præceſsit primùm, & quod ſubſecutum eſt deinceps,
aptiſsimè ſignificetur. Itaque haud dubiè ambo crepuſcula lu
cis diei eſſe videntur. hócque adiuuat omnino beatus Ambro-
ſius prædicti operis ἑξαημέρου lib. 4. cap.3. Ita ſcribens: Aliud eſt
lumen diei, aliud lumen ſolis, & lunæ, & ſtellarum: eò quòd
ſol radijs ſuis fulgorẽ diurno lumini videatur adiũgere. quod
vel ortus diei poteſt prodere vel occaſus. Nam ante ſolẽ lucet
quidẽ, ſed nõ refulget dies. nec ſolùm vnum ſignũ, ſed etiã duo
voluit eſſe diurnæ diſcretionis atq; nocturnę: vt & lux diſcre
tionẽ faciat & ſolis exortus, & iterũ lucis defectus & ſtellarũ
ortus inter occaſum diẽ diſtinguat, & noctis exordiũ. nam vbi
occiderit Sol, manet tamẽ adhuc aliqd reliquiarũ diei, donec
19 tenebræ terrã operiant. & tũc luna oritur & ſtellæ. & de †no
cte quidem apertè liquet, quia luna & ſtellarum illuminatio,
noctis ſpatia teſtantur. Nec ab re D. Auguſtinus lib.j. de Ge-
neſi ad literam cap.11. poteſt & hoc dici, inquit, auctũ eſſe ful-
gorẽ diei, ſole addito: vt per illã lucẽ minùs fulgẽs dies, quàm

20 nunc eſt,fuiſſe credatur.& cap.12.non omnis lux † dies appellatur.nam & lunæ eſt & ſyderum & coruſcationum,& quarumcunque rerum ita fulgentium: ſed illa lux dies appellatur,cui nox præcedenti recedentíque ſuccedit. & lib. de Geneſi in Manichæos cap. 14. Poſteaquàm ex Manichæorum querentium perſona dixit quod ſuprà relatum eſt:non enim ait,ſol tantummodo inchoat,& nõ etiam peragit,& finit diẽ. luna verò aliquando media nocte, vel in fine noctis ad nos
21 procedit.manifeſtum eſt igitur,†quòd per diem ſol principatum quidem tenet,luna verò per noctem.Adhæc multa & in ſacris ſunt idem denotantia:vt cùm pſal.54. Veſpere & mane,& meridie,ceu vnius diei dicũtur. & Prouerb.7. Dies aduesperaſcere & luceſſere dicitur. & cùm ibidem iuxta Hebræum omnino habetur:in crepuſculo,in veſpere diei,in obſcuritate noctis, & tenebrarum. vbi id dicitur de muliere adultera,quæ viro ſuo abſente, obſeruat alienum virum, vt ad ſe trahat,cùm ſubobſcurum eſt tempus diei,hoc eſt in crepuſculo matutino,& veſpere diei, aut cùm obſcurum eſt, vt noctu,aut aliâs vt poteſt latenter & in tenebroſis locis. Et iã, vt mittam cætera, huius ſententiæ fuit ſingulariter Barto. in d.l. Titius.§.j.de libe.& poſth. ff.quæ & certè videtur ve-
22 rior.Quinta†tamen adhuc in hoc eſt opinio:quæ,vt tollatur omnis ſcrupulus,& variæ docentium opinationes concilientur,quodammodo inuenta videtur, videlicet nec veſperum, nec manè ante ſolis exortum, alternatim, vel ambo diei vel noctis omnino eſſe, ſed vel huius vel illius, quatenus magis huic vel illi ſimilia eſſe videntur, aut huius vel illius parti-
23 cipant obſcuritatem vel lucem. quemadmodum † hermaphroditus magis putatus eſt ſexus eius exiſtimandus, qui in eo præualet,in quo magis incaleſcit, l. quæritur. de ſtat. ho. ff.c.ſi teſtes.4.q.2.& 3.vt docet Pan.in d.c.ſi perfodiens.de homici.& Iaſ.in d.l.Titius. §. j. de lib.& poſth. ff. quæ traditio magis ad particularem iuris cauſam pertinere videtur: quæ, vt in omnibus,certè ita hîc obſeruari debet, & ſecundum eã dies vel nox accipi.vt cùm vel lege municipali,perperàm admiſſum noctu plus puniẽdum eſt, ſi ante ſolis exortũ vel poſt eius occaſum quicquam eiuſmodi patrari cõtigerit,an omnino noctu cenſeatur admiſſum necne, eius legis cauſa eſt conſideran

ſideranda,ſicut aliâs,l.j.quæ ſit longa conſue.infrà.vt tandem in hac ipſa re ſcribit Gandinus in tracta. maleficiorum tit.de
24 pœnis reorum.quæ † imprimis videtur, quòd nox maius faciat delictum:vt docet Bal.in d.l.more.de fer.ff.& arg. l.j.de maleſi.hócque propter inſidias & fraudes,quæ in tenebris facilius fiunt,& difficiliùs cauentur. l.j.§. tria lumina.de vent. inſpi.& quia turbantur tempora tranquillitati data: vt dicit Carolus Cottus in Longobard.j. de homi.in cur.alie. Vnde & notant,viri boni non eſſe,noctu ire per ciuitatem, & domos alienas, l. iter. & ibi Accurſ. & Caſtren.commu. præd. Seiſellus in l.vt vim.prope finem.de iuſ.& iur.ff.Cępola in l.
25 ſi fugitiui.q.7.de ſeru.fugit.infrà.vnde hoc caſu † quidē dies tantùm intelligendus videtur,cùm tanta eſt claritas, vt diei attribuenda videatur.Quod eſt, cùm res adminiculo eius claritatis diſcerni poſſe videntur: ſicut traditur in d.c.ſi perfodiens.de homicid.ex eius ratione,quæ vtique legem ampliare videtur.l.cùm pater.§.dulciſsimis. de leg.3. ff. quod eſt iam in prouectiori mane, & veſpere recentiori, etiam ſi nondum omnino, aut iam ſol ſuper terras non exiſtat:quo tempore vulgò dicitur iam vel adhuc pecunia diſcerni: non contrà veſpere prouectiori & diluculo recentiori:quando nondum ſeſe mutuò dignoſcunt homines,quod aliôquin initium diei, atque ideò dies videtur: vt & indicat tex. Ruth cap. 3. atque ideò ſi quando vel ex dictis teſtium dubium ſit, an eiuſmodi dies eſſet cùm admitteretur facinus, diem eſſe interpretabimur:non ſolùm quòd mitior interpretatio ſit facienda,quod & tradit Iaſ.in d.l.Titius.§.j.de lib.& poſth. ff. hoc verò niſi ſolito ſigno,vt campanæ ſono nondum dies, aut iam nox eſſe notaretur.De quo docentes prædictis locis,& Bal.in c.ſtatuimus.col.3.de off.leg.Angel.in l.matrem. de probat. Vitalinus tracta.maleſi.tit.de teſtib.char.penul.Ang.Areti.eiuſdem argumēti tractatu, verbo, de nocte,& Cępola, cautela 229. & alij pleriq;.ſicq; in l.j.de cuſto.re.infrà. dies tātū haberi videtur,cùm ſol adeſt,aut matutino quidē tēpore perparū diſtat, quin iam oriatur omnino: & ita cælum lucet, vt iam facilè res diſcerni poſsint, vt cuſtodia reorum ſolicitiùs fiat, ne quæ fraus vel dubia luce, vel ſcilicet iam vergente in tenebras die contingat. ſicut & aliâs contigiſſe legitur, vt apud

apud Florianum in diſput.incipien.Inquiſitus de crimine capitali.& alibi ſæpe ſimiliter. Nec ab re eſt, quod ſuprà diximus ex cap. 7. Prouerbiorum, vt ibi pleniùs licet videre. Faciúntque inter alia, quæ notat Georgius Venetus Problematum ſacrorum Tomo 6. ſectione 5. nume.196. & ſectione 10. nume.436.&alibi ſimiliter & alij,&nos quodam loco latiùs.

25 Porrò in†operis præſtandis, diu tantùm habetur, cùm ſol eſt ſuper terram.l.ij. & ibi nota.de annu.lega.ff. & definitum eſt areſto relato in ſtylo Parlamentario 142. Idque traditum in eo obtinere, qui ſpopondit aliquot diebus librum ſcribere, Ange.& Ioan.Forocornelienſis in l.ſtipulationes commodiſ. de verbo.obliga.Alexan.in l.non minorem. infrà de tranſact. Deci.in cap.conſuluit. de offic.deleg. quandoquidem diurnæ & continuæ ſunt operæ. l.j.& iij. de oper.liber.ff. & pſal.103. vbi habetur: Ortus eſt ſol: exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam. & ſcilicet conceditur aliquod tempus diei pręparationi primùm,& relaxationi denique ipſius operis: ne & multùm iuſti ſimus, contra præceptum Sapientis,omnia acerbiùs exigentes. Facítque l.cùm patronus.in fin.de oper.lib.ff. & quod tradit Barto. in l.pen.in-
26 frà de iure fiſ. Cæterùm,†digniſsima res omnium Miſſa,quæ diu tantùm regulariter celebrari debet,in aurora ſtatim celebrari poteſt: vt tradunt Cardin.ſancti Sixti in cap.nocte ſancta.de conſecra.diſtinct.j.& Clauaſ.in ſumma,verbo,miſſa.§.
27 41. & ſequ. ac res omnium ampliſsima † iudicium,quod tantùm diu exerceri congruit.cap.conſuluit.de offic.deleg.Iuſtinianus nouella 82.quæ dicitur de iudicibus,iubet iudices matutinos ſtatim,hoc eſt à ſummo diluculo,in porticibus patentibus,vt fiebat apud Hebræos ad portas, exercere in crepuſcu lum veſperum,quod dicitur veſpertinum,& prorſus ſcilicet crepuſculum. In quo quidem deſinerent propter dubiam & iam non ſatis ſuffragantem lucem,& emergentes tenebras, in quas domum commodùm ſe reciperent, & fortè vitarent inſidias,iam tum,vt dictum eſt aptiores,malorum ſcilicet,à qui bus,bonis, præcipuè iuſtitiæ miniſtris nullibi non timendum eſt,perinde vt ſcopis à ſagittis,cap.qualiter. de accuſ. Vnde &
28 dici poteſt longiùs † redire habentibus magiſtratibus Romanis inconueniens fuiſſe veſpertinis temporibus in publico eſſe.

ex quo

ex quo quinque viri conſtituti ſunt cis Tyberim & vls Tyberim,qui poſſent pro magiſtratibus fungi: vt habet Pomponius in l.2.de orig.iur.ff.& quod tum etiam,ceu diu, ius dici poſsit, verba inſinuant mirè conſonantis prædicti c. conſuluit.quæ ſic habent,Nos tamen eam procedendi horam congruam intelligimus,ex qua poſsis ante noctis tenebras perficere, quod incumbit. quod ſcilicet ſi fieri nequeat, cenſet quod antè dicitur,in diem expectandum potiùs ſubſequentē.

29 Quod cùm non facerent Iudices,de quibus† loquitur Sophonias,ſed potiùs captarent noctis tenebras, quæ voce veſpere, ſcripturæ more,deſignantur, vt commodiùs iniquè ipſi iniqui agerent,ait ſacer ille Vates cap. 3. iudices eius lupi veſperè,non relinquebant in mane .ideóque dicit illis Dominus per Hieremiam cap.21.Iudicate mane iudicium.quanquàm latiùs patet quod hîc mane dicitur, Hebræum לבקר quod exponere licet,&,à mane:&:in mane,in luce,in die:iuxta etiam viciſsim quod habetur Exo.18.

1 *Nulla penitus nec ſimili.*) Nota cùm multa†relicta ſint ſimilia, quæ tamen ſuperflua non viderentur, vt dictum eſt in.j.conſtit.§. quibus. dictionem penitus quantumuis etiam auctam negatione aliqua,non ea etiam excludere, quæ cum ratione manere poſſunt.

Cùm nemini uenit in dubium, quòd repetita prælectio probauit hoc ſatis ualidum ſatiſque eſſe formoſum. in antiquis etenim libris non ſolùm primas editiones,ſed etiam ſecundas,quas repetitas prælectiones ueteres nominabant, ſubſecutas eſſe inuenimus. quod ex libris Vlpiani uiri prudentiſsimi ad Sabinum ſcriptis promptum erat quærentibus reperire.) Hinc primùm

1 notare † licet, non eſſe quicquam curioſiùs & moroſiùs dicendum vel ſcribendum, & vel ſemel diligenter repetitum ſatis videri comprobandum:& hoc vel quantum attinet ad ipſum qui dicit vel ſcribit autorem,de quo ait Iuuenalis:

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Aut quantum attinet ad ipſa vel verba vel ſcripta, de quibus ait Plin.quòd opus nimia cura atteritur magis, quàm expolitur:ſeu quantū attinet ad eos,quibus dicitur, de quo Ariſtote

2 les in Rhetoricis ait:Conturbat†audientem quod ſæpe dicitur.& ſunt multa ſimilia, & vulgata. Verūetiā ſcilicet inde notabimus diligēti ac repetita,ſi opus fuerit,cura vnūquodq;

R agen

agendũ,quod fuerit probandũ:ac ſic non minoris ſed pluris etiam faciendã compoſitionẽ,quæ poſtquàm edita eſt, ſemel
3 † rurſum correcta & emẽdata editur, autoribúſque ipſis,vel ab alijs,vel à ſeipſis,id minimè probro dandum. in quo ſic Polyſtratus apud Lucianum dialogo de imaginibus ait: Ne putes hoc dedecori tibi,ſi orationẽ iam editam adhibita lima retractes.quandoquidẽ hoc Phidiã † quoq; feciſſe perhibẽt,quo
4 tẽpore apud Eleos Iouẽm iam abſoluerat: ſtetiſſe enim illum poſt ianuã,vbi primũ opus in lucem productũ hominibus viſendũ oſtendiſſet,ſubauſcultaſſéq; quid quiſq; ſpectantiũ laudaret aut reprehenderet. Cæterùm hic quidẽ naſum reprehẽdebat quaſi plus æquo craſsiorẽ,alius verò faciẽ,aliud alius. Vnde digreſsis ijs, ipſe ſemet cõcludens, eam imaginẽ emẽdauit ad multorũ opinionẽ,ratus vtiq; haud contemnendũ populi tam numeroſi conſiliũ, ſibíq; perſuadens neceſſariò multos plus vno videre,tametſi ipſe ſemet Phidiam eſſe non ignoraret. Adhæc Politianus lib. 5. epiſt. ad Bartolomęum Schalam: Nõ minor eſt,ait,eo nomine vel Hippocratis, vel Ciceronis,vel Auguſtini gloria, quòd publicata diu à ſe quædam nouis ſubinde editionibus damnauerũt. déq; Auguſtino Edoardus Lexus in Apologia ſua,inquit,plus vel hoc vno nomine,quòd recãtauerit quędã,illi eccleſiam debere,quàm quòd tot inſignia volumina ędiderit:cùm eo fidem fecerit idem voluiſſe præſtare in cæteris ſi malè habuiſſent. Vnde retractando quædam cætera ſuo iudicio viſus eſt comprobaſſe. ac vt
5 † nihil magis abrogat fidem autoris, quàm errata defendere: Ita nihil magis conciliat,quàm agnoſcere & emendare. Nec ab re eſt,quod ipſe Auguſtinus epiſt. 7. taxans dictum à Tullio de quodam, Nullum vnquam verbum, quod reuocare vellet, emiſiſſe, laus, inquit, quamuis præclariſsima videatur: tamen credibili id eſt de nimium fatuo, quàm de
6 ſapiente perfecto. nam & illos, quos vulgò moriones † vocant, quantò magis à ſenſu communi diſſonant, magíſque abſurdi & inſulſi ſunt, tantò magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint. quia dicti mali, vel ſtulti, vel incommodi pœnitere, vtique cordatorum eſt. ſed ſi in bonam partem accipiantur, vt quempiam talem fuiſſe credamus, qui cùm ſapienter omnia loqueretur, nullum

vnquàm

vnquàm verbum,quod reuocare vellet,emiſit,hoc potiùs de hominibus Dei,qui ſpiritu ſancto acti,loquuti ſunt,quàm de illo,quem ſic Cicero laudat,ſaluberrima pietate credendum eſt.Inſuper cũ hîc dicitur Vlpianus vir prudẽtiſsimus,notabitur, decere virum doctum probúmque commendari, argumento ſcilicet ſumpto nedum ab autoritate ſimili, verùm etiam exemplo per ſe rationabili, quod eſt optimum.l.j.ff.de orig.iur.in eóque Præpoſit.ad c.neque.9.diſ. Ratióque hîc eſt
7 maxima, quàm Ethici † quique docuerunt, virtutem ſolam maximè laude dignam eſſe,& honorem ac præmium virtutis eſſe,quod & notat Ioan.à turr. in c. ius militare. diſt.j. & Feli.in c.cùm quidam.de iureiu. præclarè Cicero de finibus bo.& mal.lib.5.Omnis,ait,honos,omnis admiratio,omne ſtudium ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti ſunt conſentaneæ, refertur:eáque omnia, quæ aut ita in animis ſunt, aut ita geruntur,vno nomine honeſta dicuntur.vnde honeſti
8 & virtutis † ſtudioſi,homines dicuntur, non autem virtuoſi, vt notauit Philelphus epiſt.lib.7.etſi iam ea voce multi diſertiſsimi viri ſunt vſi. Cæterùm, Perbonus ouiliarum lib. 6.in adagijs, doctos probos venerandos ait. & meritò quidem, cùm cæteros excellant quaſi ſingulares quidam dij inter ho-
9 mines dati.habétque certè venerationem iuſtam,† quicquid excellit,vti ſcripſit Cicero lib.j.de natura deorum.& hûc cõmodum eſt,quod habetur Daniel.cap.12. quod docti, vel qui docent alios, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti, & qui multos ad iuſtitiam conuertunt, ſicut ſtellæ in ſeculum & perpetuò,ſcilicet,erunt.vnde ijs aureola quædam ſerta,vti & virginibus,& martyribus, parata aiunt Theologi. de quibus Paraldus in ſumma vitiorum & virtutum lib.j. par.3. tracta. 3.cap.11.& alij alibi.déque hoc viro ita ſcripſit Aelius Lampridius in Alexandro:Vlpianum pro tutore habuit,primùm repugnante matre,dein gratias agente. quem ſæpe à militum ira obiectum purpuræ ſummè defendit. atque ideò ſummus Imperator fuit, quod eius conſilijs præcipuè Rempu.rexit. eundémque aſſeſſorem fuiſſe Alexandri principis etiam ſcribit Eutropius lib.8.& præfectum conſtitutum ab eodem dicit Spartianus in Peſcenio nigro.quare ipſe quoque Imperator in l.4.infrà,de contrah.& committ.ſtipul.eundem Vlpia

num pręfectum & amicum appellat. Similiter laudatur à Mo
deſtino in l.2.§.vlt. & l.4. & l. ſcire oportet. §.ſed & ſi.de ex-
cuſ.tut.ff. ibique Scęuola pariter. qua re itidem laude ampla
10 dignus eſt † Modeſtinus, qui Vlpianum Papiniani condiſcipu
lum nominare in ſcriptis ſuis, atque ſingularibus titulis or-
nare & prædicare non erubuerit. quod quia non fecerint ple
rique, vituperãtur, ſummi etiam habiti autores & Philoſo-
11 phi, Xenophon videlicet & Plato. † quem ipſum, ſi dijs pla-
cet, Philoſophorum deum adeò etiam inuidia laboraſſe, vt
concupiuerit libros illius ac Democriti extingui, refert Cri-
nitus de honeſta diſciplina libro tertio cap.j. & Menonem,
quem Xenophon expeditionis Cyri minoris libro tertio peſ
ſimum deſcripſerat, ſuo dialogo de virtute celebrauerit, vt in
ipſum Atheneus adnotauit.

Hi ſunt inuidiæ nimirum, credite, mores,
Vt ſua quàm rarus tempora lector amet.
Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

Vera Naſonis ſententia, vt commodè inquit Ioan. Camertes
in vita Solini, plura ſimilia referens. Laudandi igitur præ
12 † cæteris & hoc nomine Iureconſulti noſtri, & in præclariſ-
ſimum humanitatis exemplum habendi: in quibus ſunt quo-
dammodo etiam, quanquàm fratres, verè ingenui ac nobilis
ſanguinis, Angelus & Baldus. quorum hic in conſilio 264.
dicit venerandum & excellentiſsimum fratrem ſuum domi-
num Angelum. & ille in diſput. incipien. vſurarius manife-
ſtus.col.5.appellat Baldum dominum iuris vtriuſque monar
cham, ſanguine germanum, alimonia, doctrina, & ætate pa-
trem, vt mittam cætera. Simili item modo commendatur Vl
pianus in l.diuo Marco.infrà.de quæſtio.ipſéque ſibi originē
ſcribit in l.j.ff.de cenſib. Ornatur etiã Iulianus in l.2.§.ſi quid
igitur.de vete.iur.enucl. & in l.inter antiquam.de vſur. infrà
& in authē.qui fil.ſint leg.in princi. & Paulus in l.etſi cōtra.
de nupt.infrà. præſertim autem Papinianus l. cùm virum. &
l.cùm acutiſsimi.de fideicommiſſ. infrà & alibi. quē prætere-
eà vix aliquando inuenire eſt notatum, ſed alios quidem aliô
quin maximos, & eorum opinionem illius poſtpoſitam opi-
nioni, vt in l.in quæſtione.infrà de ſent. paſſ. & fecerat conſti
13 tutionē † cū Valētiniano Theodoſius: quę etiamnū in Codice
Theo

Theodoſiano legitur, vt in quæſtionibus iuris, exiſtentibus adinuicem Iureconſultorum opinionibus contrarijs, ſi numerus eorum æqualis eſſet, præualeret ea, in qua Papinianus eſſet. Cæterùm hic vt ſingulos vinceret, ita cederet duobus, iuxta ſcilicet adagium: Ne Hercules quidem contra duos. Notæ
14 † item Pauli atq; Vlpiani in Papiniani corpus, hoc eſt opera, factæ ſicut & anteà ſtatutum erat, inualidę eſſent. ſed nunc ſcilicet complanatis omnibus eadem tributa eſt autoritas, l.j. infrà de vete.iur.enucl. proinde etiam animaduertere licet non vſqueadeò laudandos eſſe & honorandos probos & doctos, vt eorum traditionibus ita fidamus, vt negligamus diſquirere, cùm opus eſt, an ita res ſe habeat, neq; audeamus in cõtrariam ire partem, ſi viſa ſit melior, ac quod verum videbitur in medium proferre, ſi dubitauerint ipſi, vel prorſus nihil dixerint.
15 Is enim honos tantum † Deo & Eccleſiæ catholicæ deferẽdus eſt. quibus quidẽ prorſus nos ſubmittere debere capita noſtra hagiographa voluerunt: ſecũdum tradita præclarè inter alios
16 ab Alph. Caſtrenſi lib.j. in omnes hæreſes. Cæterùm † alijs non magis, quàm nobiſipſis credendum eſt, in omni ſcientia quidem, cuius ad modum cõmunem humanæ capacitatis expers non fueris. etiam natura ipſa dictante, vt alicubi ſentit Ariſtoteles, non tam aliorum ſcriptis vel dictis fidendum eſt, quàm propriæ conſiderationi, diligenti, ſcilicet, & modeſtæ, ac piæ, aduocato auxilio Dei, non temerariæ: ſecundum quod monet ſacer adagiographus: Vt habeamus fiduciam in Domino, & ne innitamur prudentiæ noſtræ, hoc eſt pręſumptioni, quam
17 peſsimum magiſtrum † ait beatus Hieronymus. Porrò huc ſpectat, quod ait Horatius lib. epiſtol. primo:

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.

Et Franciſ. Philelph. lib.9. epiſt. Ego neminẽ mihi Deũ facere cõſtitui: id eſt nulli autori adeò aſſentire, vt Deo, neq;, ſi mihi aliter videtur, nõ amplecti quod verius fuerit, qđ & dictũ eſt:

- Nullius iurare in verba magiſtri.

D. Auguſtinus lib. de magiſtro, cap.10. vt æquum eſt bene con-
18 ſideratis perſpectiſq; rationibus † cedere: ita incognita pro cognitis habere, periculoſum. Et contra Academicos lib.3. ca.11. Noli plus aſſentire, quàm vt ita tibi adparere perſuadeas, & nulla deceptio eſt. & plura ſimiliter libro de ordine ſecundo,

cap.9.& in epiſt.112.cap.j.& apud Gratianum in cap.neque.& cap.ego. diſtinct.9. Conuenit & quod ait beatus Chryſoſt.de dignitate ſacerdotali,lib.2.cap.4. Accidit,inquit,falli multorum opiniones, à quo periculo libera eſt vera diſcuſsio. ad idem quod ait Pſalmographus: Nolite confidere in hominibus.& Ieremiæ 17.cap.Maledictus,qui confidit in homine.Et ſunt multa ſimilia. Item Cicero de ſenectute: Quid ſtultius eſt,quàm incerta pro certis habere,ac falſa pro veris? Et lib.j. de natura Deorum: Quid tam temerarium, támq; indignum ſapientis grauitate atque conſtantia, quàm aut falſum ſentire,aut quod non ſatis exploratè perceptum ſit, ſine vlla dubitatione defendere? Vnde etiam aliquando Auguſtinus: Non
19 audeo † præcipitare ſententiam.cap.quæro. 6.quæſtio.j. ſimiliter cap.tantum valet.& ibi gloſſ. 32.quæſtio.7. & Vlpianus in l.j.§.caſum.de poſtul.ff.ſed de hoc iam deliberabimus.& Iulianus in l.ſi is.§.vtrum.de reb.dub. Animaduertendum eſt de quo quæratur.& facit l.Labeo.de ſupellect.lega. l.j. §.conductores.de iur.immu.l.ſeruum.in princi. de procura.& l.ſi mihi & Titio.& ibi Socin.de rebus cred. & cap.ſciendum.& ibi Præpoſ.29.diſtinct.cap.noli.& ibi Præpoſ.diſtinct.9.c.penul. 2.quæſtio.j.gloſ.in cap.fin.de elect.in 6.Anchar.conſi.188.colum.j.Benedic.Plumbi.in l.4.§.ſi ab ignoto.ff.de manumiſ.bonus text.in cap.ponderet.& ibi gloſ.Archid.& Præpoſ.50.diſtinct.cap.legem.ad fin. & ibi Præpoſi.diſtinct.53. Quibus &
20 generaliter habetur, non eſſe † præcipitanter quicquam & impræmeditatè agendum: ſicque feſtinationem huiuſmodi minimè commendandam,cùm ſæpius obſit,quàm proſit. vnde & quæ confeſtim facienda ſunt, & ita fieri à lege præcipiuntur,non ſunt præcipiti feſtinatione expedienda.l.tutor.j. §.fin.de admi.tuto.& beatus Chryſoſto. in Pauli dictum: Vtinam toleraſſetis paululum quiddam inſipientiæ meæ:ait,non oportere quæ dicuntur ſimpliciter percurrere, ſed vnumquodque accuratè diſquirere, cùm id lectum ſimpliciter offendat auditores,perueſtigatum verò eximiam aperiat ſententiam. Inquit & Seneca lib.epiſt.4.nihil ordinatum eſſe,quod præcipitetur & properet.Itaque Baldus notat text.l.vlti.plus
21 vale.quod agi.infrà.contra Doctores, qui conſilijs † aliorum non lectis,ſtatim ſe ſubſcribunt. & rectè quidem,cùm re non

non

non intellecta eo ipſo idem conſulere intelligantur,vt & notat Angel.in l.ſi quis ex argentar.de eden.ff.ſicque alios decipiunt,ac nonnunquàm ſeipſos, cùm & ſi negent ſe ea intellexiſſe ita ſe habere,vt habent, præſumantur ſe ſciētiam eorum habuiſſe,quibus ſe ſubſcripſerunt,& contrarium probare ipſi teneantur: vt tradit Iaco.à ſancto Georgio in autent.ſi quis in aliquo. de edend.infrà.ex eóque textu Baldus ait & Salic.no-
22 tabiliter ; † iterationem fieri & repetitionem in depoſitionibus teſtium , propriæ lectionis ſcilicet loco , ſi vel ipſi legere neſciunt,quò ſigno ſuo,vt poſſunt, ſe ſubſcribant : iuxta l. ſtigmata.de fabricē.infrà,cum ibi traditis.& ſimi.Et omnino,vt nihil inemendatum relinquatur,& ita,ſecundum quod priùs hîc habetur,repetitum quidem ſatis validum cenſeatur.Vnde & monet expreſsim Bald.prædicto loco,& Zaſius in l.ij.ver bo,teſtantur.de origine iur.ff.vt ſimus cauti,ne non lecta vnquàm ſcripturâ nos ſubſcribamus,& ſcilicet animaduerſa,iuxta prædicta,ac tota perſpecta,vt habet l.inciuile. de legib.ff. nanque vt Iuſtinus in admonitorio gentium dixit , exacta re-
23 rum perſcrutatio,ea † etiam,quæ ſæpenumerò rectè ſe habere viſa ſunt,alia omninò,quàm prius adparuerant,oſtendit.quādoquidem veritatem ipſam diligentior examinatio extorquet , & vt vulgò dicitur ex Eſaia , Vexatio dat intellectum.
24 Cæterùm † exemplis magis credunt homines . & vulgò dici ſolet , exempla magis mouere,quàm verba. quando certè certiorem nobis oſtendunt veritatem , experientia ipſa optima rerum magiſtra. Itaque ait Columella de re ruſtica, lib.12.capi.j.Non rectè quicquam ſine exemplo doceri, aut diſci. Ideò & Chryſoſtom.homilia quadam in Lucam de diuite, inquit: Do vobis aliquod exemplum , vt exemplis poſsimus cognoſcere veritatem.& Grego. Niſſenus lib.de creatione hominis, cap.10.Melius eſt exemplis enucleare ſententiam. ſapiens Hebræus Prouerb.24. & exemplo didici diſciplinam. & in hoc Gregorius papa lib.homiliarum, homil.38. & Sedullius quodam loco,in epiſtolas Pauli.§.aliæ autem. & ibi not.de actio. inſti.Bald.ad l.j.in princip.de iuſti.& iur.l.damni.ij. in fin.de dam. infect.ff. atque Iuſtinianus hoc loco eam ob rem exem-
25 plum ſubiecit. Ergo in re propoſita , † animaduertere eſt lapſum Vlpianum, quoniam ſecutus eſſet Proculi non leuis autoris

26 toris opinionem, illam non excutiens, poſteáq; ſimiliter † Voluſium Metianum religione ſententiæ ipſius Vlpiani ductum, & ita vt eum præter veterem ac bene fundatam Iuris peritiam anxiè diligeret, vt retulit ipſe Vlpianus in l. diui fratres. de iure patro. ff. ſicque videmus in pleriſque, qui vel Bartoli nimiùm affecti ſunt autoritate, ſúntque vel ſpecie humilitatis, quam dicunt, tam puſillanimes ac vecordes, vt dicta cæterorum audacter quidem allegent, & veluti oraculum venerentur, nulla quæſita ratione, ac ne textui apertiori audeant conſentire, aut ex ſeſe ratiocinantes quantumuis probabile quicquam & rationi conſentaneum videatur confidenter
27 proferre, dixeris toga pileóque † tenus Iureconſultos, tanto nomine indignos, ſimiles Simijs, quæ cùm homines non ſint, formam tamen humanam mētiuntur: vt & apud Gratianum habetur in cap. ſi quis iniq. j. quæſti. j. quos ſapientiam ſibi adimere & more pecudum duci, qui ſcilicet inuenta maiorum ſine vllo iudicio probant & ſequūtur, ait Lactantius Firmianus. eoſdémque Ioan. Gerſonenſis quodam loco, vanos dicit, cùm non minorem autoritatem habeant Doctores viuentes,
28 quàm mortui. & certè vocem viuam † digniorem eſſe mortua dicitur in §. ſi verò tale. in autenti. de inſtru. caute. & fide. & in eo Marſil. not. 459. taxant huiuſmodi homines, & noſtrorum plerique, vt Caſtren. in l. Clodius. de acquir. hæred. ff. Ponzinibius tracta. de lamijs & excell. iur. col. 5. & Ioan. Neuizanus in indice librorum iuris, ad finem. excuſat autem Barbatia in Ioannina ſua, col. 160. Ioannem Ananianum in hoc ipſo, quo culpatur à multis, quòd ſcilicet fuerit recitator aliorum, & non nouorum inuentor; quoniam id ſit donum paucorum. In ídque vſurpat, vt ſolet fieri in ſimilibus, illud Maronis:

Adparent rari nantes in gurgite vaſto.

Et ſi huic excuſationi addere quicquam libeat, id etiam addere licet, quod Apher Comicus ait, nihil dici, quod nō dictum ſit priùs. & Sacriloquus: Nihil ſub Sole nouum. Quanquam ſanè noua intelliguntur nobis, quæ vel aliorum adminiculo non lecta, vel audita vtiliter excogitamus, & nouiter accommodamus induſtria noſtra, ſícque præcipuè laudanda. Vnde & Philelphus lib. epiſto. 12. Sunt, inquit, aliqui hebeti adeò & obtuſo ingenio, vt nihil inuenire audeant, ijs contenti duntaxat, quæ

29 xat,quæ Priſci ſcriptores excogitarunt. At licet poſsint † do-
ctrinæ ac diligentiæ cuiuſpiam iure laudari, quòd acutè ab
alijs inuenta intelligant,& memoriter in medium proferant,
nullam tamen ingenij ſui præſtantiam declarant, cùm id ta-
men imprimis requiri ſoleat. iiſque ſcilicet perſtringi ani-
maduertere eſt, qui ingenioſa aliorum viuentium ſcripta vel
dicta ſugillant,vel paruifaciunt. quandoquidem, vt de Pom-
peio Saturnino ſui temporis ſcripſit Plinius Cæcilius, non
debet operibus docti hominis obeſſe, quòd viuit. Hoc enim
prauum malignúmque eſt, non admirari hominem admira-
tione dignisſimum, quia illum & videre & complecti, non
tantùm laudare poſſumus. Porrò verò ideò ab ingenuæ nobi-
liſque mentis hominibus multi omnis generis,vt commodum
eſt, vel memorantur ſpecie quadam laudis & honoris. Itaque
Cicero pluribus orationibus,plures memorans, eos ſe ait ho-
30 noris cauſa nominare.què & Plutarchus † ſcribit omnes,qui
eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præſtarent,vnicè di-
lexiſſe, & aut ſcribendo, aut orando celebriores reddidiſſe.
Hincque nos eos, qui piè haud pridem exceſſerunt ab hac vi-
ta, honorificè nominamus,ſimul illis benè precantes ita: Cui
parcat Deus: aut:Cuius animam habeat Deus: & ſi omnino
eorum animam, vt paruulorum,qui innoxia in ætate ſacro-
ſancto baptiſmatis lauacro regenerati deceſſerunt,habere pu-
tamus,ſimpliciter Deo commendantes.ſicut de Prophetis ma
ximè Moyſe dicunt Hebræi: Sit,vel,Eſt ſuper eo pax.& ſimi-
lis mos eſt Græcis, vt legiſſe meminimus apud Lucianũ quo-
dam dialogo: Felicis memoriæ vxor mea: ſicque vel bonæ
memoriæ, dictum ſæpenumerò in pontificio iure reperire
31 eſt.memorantur autem & in noſtris iuris capitibus† nimiùm
veteres & quodammodo à iure noſtro ſeu profeſsione alie-
ni autores multi. vt Solon & Draco, priſci illi legumlato-
res Græci quidem, & qui primam quandam originem præ-
ſtitiſſe huic iuri narrantur: in l.quod ait lex. ff. ad legem Iu-
liam de adulter.facítque huc l.ſecunda.de origine iur. & §.&
non ineleganter.de iure natura.gentium & ciui.Inſtitu. Item
verò Cicero in l.littus.de verborum ſignificatio.in l.in quæ-
ſtione.ad legem Iuliam maieſta.in l.Fulcinius.ex quibus cau-
ſis in poſſeſsio. eatur. & alibi. & Feneſtella, quem quidem
S perijſſe

periſſe plerique opinantur, in l.prima. de officio Quæſtoris. mitto Senecam, qui in clientelario iure, Feudorum dicte, citatur titu.quibus cauſis feud. amitta. cap.primo. Item Homerus in l.prima.de contrahend.emptio. & alibi.quem & Iuſti-
32 nianus † in prooemio Digeſtorum, patrem virtutis appellat, & per antonomaſian apud Græcos poëtam dici ait: vt Virgilium apud nos: in §. ſed ius. de iure natura. gentium & ciui. Inſtitu. Item Plato in l.ſecunda. de nundi. ſummæ autoritatis & prudentiæ dictus. Item Demoſthenes, maximus appellatus, etiam in l.aut facta. de poen. atque Hippocrates in l. ſeptimo.de ſtatu homi.& in l.inteſtato.de ſuis & legit.hæredib. ff. cuius etiam autoritas dicitur maxima. ex eiúſque ſententia ius definitur ibidem. vt & factum eſt poſteà in autenti. de reſtitutio.& ea,quæ par. vt diſcere licet vel ex traditis per Andr.Tiraquellum in l. ſi vnquàm. verbo,ſuſceperit. nume. 171.de reuoca. donation. infrà. & per nos Polyidriæ libr.14. ſicque in regula illa cancellariæ pontificiæ, de infirmis non reſignantibus, vt in eam docet Gomeſius qq.9. & 25. Ex qui-
33 bus manifeſtum eſt quoque Iureconſultum oportere † eſſe, quod vulgò aiunt, omnem hominem,eum ſcilicet, quod dicitur de Poëtis, noſſe oportere, quantum fieri poteſt, omnia quippe cùm de omnibus aliquãdo ſtatuere habeat quicquam, in hac tam ampla & varia diſciplina, quanquàm omnino nemo eſt omnis homo,non omnes ſunt omnibus artes, vt Baptiſta ait.confutatúrque ſatis ſupérq; ſententia quæ habet, Abijciendos eſſe penitus iuris ſtudioſo humaniores autores, quaſi
34 obſint.† quin & vulgares iſtos vel poëtas conducere, neque eſſe contemnendos ſuo docet exemplo præcipuus Doctorum noſtrorum Bartolus Dãtem Hetruſcum allegans in l. prima. colum.3.& deinceps.de dignita.infrà. quanquàm ſanè præci-
35 cipuis præcipuè incumbendum eſt.† nimirum & muſis, hoc eſt artibus & diſciplinis id nomen eſt, ἀπὸ τὸ ὁμοῦ εἶναι, hoc eſt, à ſimul exiſtenti, vt craſsiùs dicam, & ſubſeruiente mutuò vniuſcuiuſque virtute, vt indicat Plutarchus, vnde & dixit Proclus non eſſe ſcientiam ſcientiæ contrariam, támque id abeſſe, vt etiam notio notioni ſeruiat, ſcientiæque inferiores omnes ſuperiori miniſtrent: Adhæc Cicero libro iij.de Ora-
36 tore: † Omnis, inquit,doctrina ingenuarum & humanarum artium

ačium vno quodam ſocietatis vinculo continetur.& in oratione pro Archia Poëta: Omnes artes quæ ad humanitatem pertinent,habent quoddam commune vinculum,& quaſi cognatione inter ſe continentur. itaque qui à teneris ætatibus, eruditionibus varijs inſtruuntur, omnibus literis agnoſcunt eaſdem notas,communicationémq; omnium diſciplinarum, & ea re faciliùs omnia cognoſcunt: vt ait Vitruuius lib.j.c.j. & propterea inquit Budæus,in tract.de iuſt.& iur.ff.ab Vlpiano definitam iuriſprudentiam,vt ſit diuinarum atque hu
37 manarum rerum notitia:† quoniam Iureconſultum encyclopædiam abſoluiſſe oporteat. & ſimiliter ait inibi Salomonius,ea definitione taxari noſtram,prô pudor, impúdentiam, quando iuriſprudentis appellatione,ſuperbimus, intereà tamen omnium rerum præter legum lectionem deſpicientes, & ſolis Bartoli & Baldi ſcriptis contenti,ipſarum legum ita etiam verba & ſenſus parui facientes.inde etiam dici poſſe videtur iureconſultum, doctoris titulo maximo nunc vocatum, eſſe poſſe magiſtrum grammatices. id quod defendit Rebufus in l. maioribus. quemad. ciuil. mune. infrà. verum
38 enimuerò quoque † tandem laudandi ſunt honorandíque probi & docti,vt ſimiles cæteri efficiantur, ipſíque ſi viuunt meliores. quandoquidem, vt ait Tullius,Tuſcul.queſtio.q.j. Honos alit artes,omnéſque incenduntur ad ſtudia,gloria. iacéntque ea ſemper, quæ apud quoſque improbantur. & ſic Valer.Maxi.Virtutis vberrimum alimentum, eſt honos.notat & multis Roſatus in ſuo dictionario, virtutem augeri
39 æmulatione.quæ certè non niſi de laude naſcitur. & † virtutem laudatam creſcere tradidit bonus Curtilis lib. de nobilitate,par.2.col.6.ſicut etiam vitia minui & corrigi reprehenſione, ait Petr. Montius lib. de veritate vnius legis 11. cap. 20. vnde ait beatus Hierony. in epiſ. de laudibus Aſellæ ad Marcellam: nemo reprehendat, quòd in ſcriptis noſtris aliquos aut laudamus aut carpimus:cùm & in arguendis malis ſit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutem ſtudia concitentur,itaque Inniſceus diœceſum epiſcopus,quæ bene ſe habere offendit,laudare debet,quæ ſecus, taxare: vt docet cap. j. §. ſane. de cenſ. in 6. & in hoc Bertachi. trac. de epiſco. lib. 4. par.2.queſt.7. & ſimiliter dicitur

40 in l. diuus Adrianus. ad fi. de cuſto. re. ff. Atque † vt flacceſcit ſine laude virtus, vel apud eos, qui non ſunt in ea ſolidati, ita certè prauitas accenditur laude: & qui vel aſſentando prauos laudat, deteriores efficit: & delictorum, quæ ab ipſis admittuntur, fit reus, vt ait Apollonius apud Philoſtratum lib. 7. & eſt tex. in l. j. §. pe. de ſer. corr. ff. & in c. ſunt nonnulli. 46. diſt. vnde perſpicuè adparet, virtutem tantùm laudandam, vel propter eius dignationem, vel etiam vtilitatem, quæ eius laudatione contingit. vnde & ſacra, Rectos decere collaudationem admonēt, facítq; l. 3. infrà. de off. recto. prouinc. & Lucas penna. in l. fi. de munerar. vbi & tradit, literis publicè commendandos eos, qui ſe in officio laudabiliter habuerunt.

41 Et rectè id † quidem, cùm non paruum ſit iudicium probitatis inculpata vita magiſtratum geſsiſſe, quandoquidem ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει, vt eſt vetus Biantis dictum, quod benè ſe habere docet Ariſtoteles Ethicorum lib. 5. cap. j.

§. *His igitur. numinis noſtri.*) Sic & ad Cæſarem Auguſtum ſcri
1 bens Vitruuius initio ſui † operis de architectura numen eius dicit. & alij plerique ſimiliter. quanquam propriè Dei tantùm numen dicatur, vel ob eius indeficientem bonitatem, vel eiuſdem infinitam poteſtatem, optimi maximi dicti. Vnde notare licet principem in terris numen eſſe quoddam, & quoddam numen eius eſſe, & diuinitatem, quæ quodammodo humanitatem ſuperet. hominum enim propria eſt vitæ communitas, & ſocietas, & ſubiectio. vt qui ab vno Adam viro, & vna fœmina, ſubſtantiæ eiuſdem & figuræ ſint, omnes creaturæ, vnum Deum & Dominum,
2 longè excellentiorem & ſuperioris † naturæ creatorem agnoſcentes. Fit autem diuina voluntate, vt nonnulli, quanquàm homines, veluti dij cæteris imperent hominibus, & cæterorum curam agant principalem, Deo propriam. vnde & dij non ineptè dici poſſunt. vt & ſacerdotes. qui plurimum diuinæ poteſtatis & autoritatis in alios quoſque homines ha-
3 bent, c. cùm ex iniuncto. de hæret. & idem † de doctoribus accipi tradidit cum Barbatia Barptol. Bologninus in auten. habita. col. 12. infrà. ne fil. pro pat. Ac de omnibus bonis reſpōdit Domitiano Imperatori Tyaneus, quod Dei cognomine honorentur non malè, vt retulit Philoſtratus lib. octauo.

& planè

& planè Pſal.81.legimus dictum.Deus ſtetit in ſynagôga deorum,in medio autem deos dijudicat. Vſquequo iudicatis iniquitatem,& facies peccatorum ſumitis? & cætera. vt intelligamus de magiſtratibus dictum illud quod ſequitur, Ego dixi: Dij eſtis. quod & à docentibus ſacris ex profeſſo ad literam de Iudicibus exponitur: iuxta illud quod & dicitur in Exod. cap. 22. Ad deos vtriuſque cauſa perueniet. Et: Dijs non detrahes: & ſimilia. In hócque Origen. Adamantius in Exod.homil.8.& ex eo Menrad. Moltherus ad Alcianitium lib. 3. & alij alibi. Id verò fit, participatione ſcilicet, vt cùm vnus ſit Deus natura,participatione tamen plures ſint: & tantò magis, quantò plus participant eiuſmodi diuina. vt & docet Boëthius de conſolatione Philoſophiæ, libro 3.& 4.& ad hoc reſpexiſſe videtur Apoſtolus,cùm dixit ad Corinth.priori epiſtola, cap.8. Et ſi multi dicuntur, quemadmodum ſunt dij multi,& domini multi: nobis tamen vnum eſſe Deum patrem & dominum Ieſum Chriſtum. In quo & nos ſupra ad priorem & totius Codicis inſcriptionem. Nec ab re Ouidius Metamorph. lib.15.

Cæſar in vrbe ſua Deus eſt.

Quod & de quolibet iudice ordinario dici poſſet, iuxta prædicta,& cùm princeps dicatur ſuæ,hoc eſt eius, in qua iudex eſt,ciuitatis,textu l.ſpadonem. de excuſatio.tutor.ff. notat & Bartol. in extrauagan.ad reprimend. verbo,totius fidelitatis.
4 quòd† princeps eſt Deus in terris. & ſimiliter Baldus in cap. primo. §.vlti. de prohibitio.feud.alien. per Federicum. & in cap.primo.in princip.& §.primo.de pace conſtantiæ.Ad hæc multa Franciſc. Lucanus tracta. de priuileg.fiſc. caſu 136. & ſequen. atque Cornel. Agrippa occultæ Philoſophiæ lib.ter-
5 tio,capi.trigeſimoquinto. Itaque † conſtitutiones à principibus factæ, diuales dicuntur, mox infra in hac conſtitutione, & alibi. Præcipuè verò adhuc, quæ pro re diuina,& in diuinæ legis temeratores hæreticos ſanciuntur.l.fina.infrà de hæretic. omniáque à principibus recepta in commune bonum pro legibus edita diuina dicuntur. cap.fina. 16.quæſtio.3. Archidia.Geminia. & Franc. in cap.ſecundo. de præſcript.in 6. etiam ſcilicet, ſi multa primùm ab Ethnicis ac pleriſque peſ-
6 ſimis prodierunt. quando vt † & ipſe Ethnicus atque atheos

Plinius inquit. lib. 27. plurima inuenit in vitæ Deus medicamina etiam cùm homo inuenerit. & Ariſtoteles ex profeſſo lib. de cauſis, omnes cauſas illuminari à lumine primæ cauſæ docet. idque multis rationibus demonſtrat Sympho. Champerius libro de vita cælitus, cap. 9. nec deſunt ſacra, quæ aiant, Deum, ſolem facere oriri ſuper bonos & malos, & pluere ſuper iuſtos & iniuſtos: Matth. cap. 5. Et vniuerſa æquè euenire iuſto atque impio, Eccleſiaſtis cap. 9. & omnem ſapientiam à Deo eſſe, Eccleſiaſtici cap. 9. & omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſſe, deſcendens à patre luminum. Vnde & beatus Auguſtinus ad beatum Hieronymum epiſto. 28. à quocunque inquit, verum dicitur, illo donante dicitur, qui eſt ipſa veritas. & in proœmio operis de doctrina Chriſtiana: nouerat Moſes, tametſi cum eo Deus loqueretur, conſultus ab ſocero ſuo, ſcilicet vt habetur Exod. cap. 18. ex quacunque anima verum conſilium proceſsiſſet, non ei, ſed illi, qui eſt veritas, incommutabili Deo ſcilicet tribuendum. Et hoc gratia gratis data, & bonis & malis communis, alia à
7 †gratia gratum faciēte, quæ tantùm bonis competit, à Theologis dicitur, vt per Petrum Lombardum in epiſtolam Pauli ad Romanos, & beatum Thomam in priorem ad Corint. capi. 12. & ad Epheſ. cap. j. lectione ij. & alibi, & beatum Antoninum hiſtoriæ ſuæ par. j. titu. 6. cap. 5. §. ij. & Barbatiam in cap. eam te. colum. 6. de reſcrip. & ad id pertinent notata in cap. j. de reliq. & venera. ſancto. cum ſimil. Dixerit autem aliquis ijs obeſſe, quòd leges multa permittant mala: ſicut docet Bartol. in l. omnes populi. 3. quæſtio. principali. de iuſti. & iure. ff. vt, quod vſurpatiſsimum eſt, vnuſquiſq; ad dimidiatum rei pretium decipiat proximum. l. item ſi pretio. §. fina. ff. loca. & l. in cauſæ. §. idem Pomponius. de minor. & l. ij. de reſcind. vendi. infrà. id quod & iure canonico licet, cap. 3. & 6. de emp. & vendi. Idque innoxiè ſi credamus Croto, in cap. vt animarum. de
8 conſtit. quo ad eos etiam, qui decipiunt, ea †ſola ratione, quòd ad ſalutem animarum ius canonicum ſit conſtitutum. At id non præcipit aut docet quenquam ita decipi, ſed ſi fortè fiat, tolerat iudiciali foro; vt maius malum vitetur, non inde volens vſquequaque etiam in foro conſcientiæ, quo ceu vltimo hic rimatiùs omnia examinari & agi planiùs oportet excuſari, vt

ri, vt per Pantaleonta Calderium ad primam gloſſ. illius.l.2.
de reſc.vend.& Fortu.Gartiam in tracta.de vltimo fine iuris
ciuilis & cano. nu. 197. Vt mittam alia. Et huc vel maximè
9 pertinet,quod † leges permittant vſuras, vt titulis de his ha-
betur. Idque videtur facere ius canonicum c. ſalubriter. de
vſur. & quibuſdam ſi. quod multi ita planè admiſerunt, vt
multas abſurdas conſequentias faciant,nedum contra ius na-
turale, & planè diuinum, verùm etiam ipſum canonicum,
tradentes papam & poſt eum ſeculares poteſtates poſſe vel
Iudæis permittere fœnerari,& ab omnibus illis poſſe locari
domos ad fœnerandum ſine ſcrupulo conſcientiæ, vt Barba
tia conſil.16.par.4. Quod tamen fieri non poſſe, nec eſſe vſu-
ram, quòd dicitur in d. c. ſalubriter & ſi. adparet cap.ſuper
eo.& ibi not.de vſur.& cle.j.eo.ti.vt plenè & ex profeſſo do-
cent omnino videndi Ioan.and. in c. peccatum. de regul. iur.
in Mercurialibus.& Alexander à Neuo quatuor cõſilijs quæ
reperi impreſſa poſt ſupplemẽtum ſummæ Piſanellæ dictæ.
quibus & annectitur fragmentum liberarum cuiuſdam Frã-
ciſci Epiſcopi Cardinalis Venetini Vicecancellarij ſummi
pontificis continens,non poſſe ab vllo Mortalium illud con-
cedi,quod & tum petitum erat.&, idem tradẽs appoſitè ſuf-
fragatur Bernhard.Buſtus in defenſorio montis pietatis tra
cta.j.par.j.litera n.alphabeti 2.cum par.3.alphabeti 2. litera h.
ad fi. & ad eius propoſitum ſcopum, in hoc quod eſt mons
pietatis dictus communi vtilitati piè ac planè proſpiciens,
Petrus Montius lib. de re milit. 3. cap. 34. & Baptiſta à ſan-
cto Seuerino in l. j. de ſum. tri. infrà. & Chaſſa. in conſue-
tu. Burg.tit. des dro. & aper. à gens ma. §.23. char.4.verſ.11.
ibi: dic pro limitatione. Item illud ſimpliciter tradit Marti.
Lauden. tracta.de fiſ. nu.59.& notat Floria.in l.j. de vſur. ff.
& ſatis plenè quoque Antonius à prato veteri conſilio ſuo,
quod legitur inter conſilia Alex. 45. par. 4. quod & Ale-
xandri ipſius & cuiuſdam Ioannis à Zanis proximè ſequen
tibus conſilijs comprobatur. vbi præcipuè habetur traditum,
pœnam adiectam alicui quantitati ſoluendæ, in fraudem vſu
10 rarum adiectam cenſeri: ſed † & docetur inter alia quæ ad id
præſupponuntur, vſuras intelligi prohibitas iure etiam ci-
uili, ex nota.in cap. quia in omnibus.de vſur. de quo & doc.

ſtum in d.

in d.l.j. vbi & ipſa gloſſ.de ſum.tri.infrà. Facítque Marſilius conſil. 58. & multi recentiores ac veteres de his etiam ſpe-
11 cialibus voluminibus tractantes autores. Illúdque † conſtat quantumuis à legibus cenſeantur vſuræ permiſſæ, illas accipi debere permiſſas leuiori permiſsionis modo, qui conniuentiæ dicitur & diſsimulationis pœnæ imponendæ, ſi fortè aliquando opus eſt, ob maius malum vitandum. Quod ita quidem facit, vt etiam in diuerſis perſonis conſideratum reijci debeat, vel minoris electione: vt habet cap. duo mala. & ſeq.13.diſt. in eóque l.quoties nihil. vbi gloſſ. de reg.iur. ff. & cap.in obſcuris.vbi beatus Antoninus.de reg. iur. in 6. quan-
12 doquidem tum minus † malum comparatum ad maius, ſubit rationem boni, & ita eius electio bona eſt: vt ſcripſit Ariſto. Ethicorum lib. 5. & Rhetori. j. facítque cap. Dauid.& ſeq. 22. quæſtio 4. & quod Accurſius ait in l. ius pluribus. de iuſt. & iur. ff. bonum eſſe amittere capam, chlamydem dixeris, potiùs, quàm occidi à latrone. Equidem in hoc dicitur Iob cap. j. cuncta daturum hominem pro pelle ſua. Fabulatur etiam commodùm Archidiaco. in cap. ſtatutum. col. 9. de reſcrip. in 6. quòd ſecundum quoſdam dictio, ſal-
13 tem, † eſt coniunctio diſiunctiua, tracta à captiuis, qui dicunt: omnia noſtra habe, ſaltem nobis vitam concede pro ſalute. ad hoc & tex.in cap.conſilium.de obſeruatio. ieiunio. & in cap.priuilegia 3.diſt. & cap.denique. §. j. & ſeq. 4. diſt. gloſſ. Archi. & Præpoſ. in cap. ab exordio. diſt. 35. & gloſſ. in propoſit. in cap. lege. 10. diſt. Bar. in d. l. j. 5. opp. & ibi cæteri. infrà. de ſum.tri. Gartia. d. tracta. de fi. iur. ciuil. & cano. Syluester Prierius in ſua roſa aurea tracta.3.qui inſcribitur de quæſtio. impertinen. caſu 22. vbi docet olim ea ratione fœnerari permiſſum Iudæis. quibus tamen & idem prohibitum eſt, vt diligenter adnotat prædictus Alexan-
14 der à Neuo. vnde & nulli † fœnerandum, vt aliâs non nocendum, aut maioris, vt vel belli vitandi mali cauſa, permiſſum, ſecundum quod dictum eſt, intelligi vult cap. vlt. 14. quæſtio.4. Ait verò etiam Prierius prædicto tracta. caſu 15. leges non potuiſſe prohibere omnia, quæ ſunt contra virtutem: quia dantur multitudini: vbi ſunt plerique virtute deficientes: ideò prohibere tantùm deſtruentia hominum

num ſocietatem. & ſimiliter dixit cum Vlrico Ioan. à turre Crem. in cap. j. diſt. j. & propterea dixit beatus Auguſtinus
15 epiſ. 54. leges ciuiles † medias eſſe inter Chriſtum & diabolum.quæ nihilominus donum Dei ac ſic diuinæ dicuntur, vel quòd affectu omnino, & re, quantum videtur commodum, Dei voluntati adnitantur, quantum fieri poteſt commodè bonum amplecti, malum reijci, vel minoris electione curantes: iuxta l. 2. & ſi. de legib. ff. & quod ſuprà dictum eſt. Vnde & magiſtratus tolerare poſſe mala quædam, vt peiora vitentur, tradunt quæſitores illi docti hæreticæ prauitatis in malleo maleficarum, par. 3. q. 18. vt de lupanaribus fit, & tradetur in cap. inter opera. de ſponſa. per Baptiſtam in d.l.j. num. 46. & Iaſ. num.57. de ſum. tri. & fid.cath. infrà.& Campeſium tracta. de dote q.49.videlicet, ne nocentior graſſetur, & paſſim vagetur libido,omniáque turbentur libidinibus, vt ſcribit beatus Auguſt. lib. de lib. arb. de quo, & de ciuitate Dei lib. 14. cap. 18. & Ioan. Ekius, de ſancta Magdalena homilia j.addens tamen hæc coram pijs auribus tractanda ſynceriùs. neque certè ideò proſtitutis licere debere quicquid libet, nec permittenda eſſe eis omnia offendicula, quibus imponant ſimplicioribus, cum ſcandalo iuuenum & puellarum: vt & intelligamus omnino quantum minùs fieri poteſt,hæc toleranda, & quantum magis poſsibile eſt, commoda ratione reprimenda, nec ſinenda omnino,ſi in iudicium veniant, abire impunita. in quo ſanè competere videtur illud quod ait Leo papa epiſ. 70. ad Ruſticum Narbonenſem Epiſcopum, de eo, qui pœnitentiam profeſſus,incontinentiæ metu copulam vxoris elegit, quòd rem feciſſe venialem videatur: in quo tamen inquit, non regulam conſtituimus, ſed quid ſit tolerabilius, æſtimamus. aut magis illud, quod ex beato Chryſoſtomo relatum eſt, 31. quæſtio 2. cap. hac ratione. quod permittimus nolentes, præcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non poſſumus. & quod habetur in cap. cum iam
16 dudum.de præb.cùm † multa per patientiam tolerentur,quę ſi deducta fuerint in iudicium, exigente iuſtitia non debeant tolerari. Cæterùm pro iuris huius Romani, quo plurimùm vtimur, adprobatione diuina, inter alia facit Apo-

ſtolus ſpiritu Dei plenus. Imprimis capit.8. epiſtolæ ad He-
bræos,cùm ait: Dicendo autem nouum,veterauit prius,ſcili-
cet teſtamentum. In quo lex prima. & l. cùm in ſecundo. de
iniuſto,rupto,& irri.teſta.ff.l.ſancimus.infrà de teſtam.Item,
cap.9.eiuſdem epiſtolæ,cùm ait: Vbi teſtamentum,neceſſe eſt,
17 intercedat mors teſtatoris. teſtamentum † enim in mortuis
confirmatum eſt. aliôquin nondum valet donec viuit, qui te-
ſtatus eſt. In quo l.quarta.de adimen.lega. l.cùm hic ſtatus.de
donatio.inter vir.& vxor. ff. Præterea Actorum 16.cap. cùm
ait: Cæſos nos publicè indemnatos homines Romanos miſe-
runt in carcerem: & nunc occultè nos eijciunt? & cap.22. Si
hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?
in quo l.ſeptima.ad legem Iuliam de vi publi.& l.ſecunda.ad
legem Cornel.de ſiccar.ff. & Alcia.in l.licet capitalis.de ver-
borum & rerum ſignificatio. & multa vulgata, & bonorum
autorum complures loci:ac denique Act.cap.25.dicens: Non
eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem priùs, quàm is,
qui accuſatur,præſentes habeat accuſatores, locúmque defen-
dendi accipiat ad abluenda crimina,quę ei obijciuntur, quod
& iuri Hebræis conſueto imprimis conuenire teſtatur quo-
que ipſum euangelium Ioan.cap.7. ex Nicodemi verbis ad Iu
dæos, & cap. 8. ex ſermone Chriſti habito cum adulterij po-
ſtulata muliere. In quo l. ſi adulterium cum inceſtu. §. ince-
ſtum autem.ff.ad legem Iuliam de adulte.l.reſcripto. §.ſi quis
accuſatorem.& ibi nota.de muner.& honor. Cæterùm, Do-
cto. ad l.ſi quis in hoc genus. infrà de epiſcop.& cleri.& l.ab-
ſentem.de pœn.ff. & quantum ad ciuilia attinet ſimiliter l.5.
§.in primis.verſic.vlti.de reb.eo. Item Angel. in hoc ad l.reos.
infrà de accuſa. Benedict.Plumbi.in repeti. §.ad crimen. l.ac-
cuſatore.ff.de public.iudic.Floria.in diſputa.cui initium: In-
quiſitus.dubio j.parte ij. Platea in l.ſi apparitor. de cohortali.
infrà.Bald.in cap.veritatis.colum.3. de reſtitu.ſpoliato. l.eos,
qui de modo mulct.infrà.

1 *Nouellarum nomine.*) Videtur loqui de † autenticis,inquit Ac-
curſius. quos & verum eſt. quæ tamen non ita à Iuſtiniano,
ſed καιναὶ, quemadmodum prædixerat, ſunt vocatæ, quia tan-
dem ex factis nouiter emergentibus factæ: ſub eóque nomine
compendioſius à Iuliano Patritio traductæ. Porrò cùm tan-

dem

dem reuiuiſcerent legum ſtudia ab incerto autore ad verbum quanta viſum eſt diligentia, traducta authentica libuit nominare, voce & ipſa Græca, & à Latinis anteà autoribus vſurpata, & quòd etiam originariam quandam & ſolidam notet autoritatem accõmodatiſsima, vt diſcere licet ex ſcriptis à Budæo in cõmentarijs Græcis, & Alciato in Parergis. Hoc noſtri primùm neſcientes fabulati ſunt nouellarum librum alium, fuiſſe à Iuſtiniano prius editum, ſicut Codicem quem emendatum poſteà hoc abrogauit: ſícque authenticorum libro poſteriore, abrogatum prius à ſe editum nouellarum librum: ex quo tamen declarationes & adiumenta authenticis non contraria peti poſſent: vt traditum eſt à Baldo in auth. hoc amplius col.j.de fideicom.infrà, de quo & Cepola in auth. ſed nouo iure. col.3. de ſer. fugi. & alij ſæpè. refertúrque ex ijs nouellis primùm verſis textus à Gratiano in cap.non liceat.19.q.3.cæterùm vide Hermenopulum in ſua Epitome tit. j.

§. *Repetita. Cuius ſcripturam ad ſimilitudinem noſtrarum inſtitutionum & digeſtorum ſine ulla ſignorum dubietate conſcribi iuſsimus, ut omne quod à nobis compoſitum eſt hic, & in ſcriptura, & in ipſa ſanctione purum atque dilucidum clareat: licet ex hac cauſa in ampliorem numerum ſumma*
1 *huius Codicis redacta eſt.*) Notare licet † inde, decere cuiuſque compoſitionem & ſcriptura & ſenſu facilem eſſe, quantum fieri poteſt, atque ideò non verendum quantum oportet prolixum eſſe. nam ſcriptura vocis vicem agens, ad proferendam intentionem noſtram inuenta putatur. itaque quoad eius fieri poteſt, perfectè id exequi debet. Et refert Aymarus Ri-
2 uallius hiſtoriæ iuris ciuilis lib.5. Sex. Pedium† Iureconſultum ad edictum quinque & viginti libros ſcripſiſſe: in quorum vltimo notas non eſſe literas ait: eóque argumento ſcribentes ſyllabas aut dictiones compendiarijs notis confutari, cum è literis ſyllabæ, è ſyllabis dictiones fiant: ſicut oratio ex dictionibus conficitur: eiúſq; patrem Guigonem Riuallium iureconſultum aliquando dixiſſe, notas multorum imperitiam excuſare, qui in barbariſmum aut ſolœciſmum cum alijs modis, tum ſi promiſcuè literis aut caſibus vterētur, inciderent, vnde libenter notas dubitantes vſurpant. quarum apud veteres, noſtros quidem ſcilicet, vſus nullus erat: ſed

vt celeriter comprehenderent, voces quaſdam è communi conſenſu primis literis notauerunt. Quod etiam tanquàm periculoſum vitandum in iudicijs ſiue reſcriptis tradit Gomeſius in regul. cancell. de ann. poſſeſſ. q. 32. Scribit etiam Berẽg. Fernandus ad l. in quartam. cap. 2. artic. 2. ad leg. Falci. ff. ab-
3 breuiationem ſcripturæ † multoties cauſam præbere falſitati, vnde areſto Toloſano, ſe in eo negotio poſtulante, deciſum, datum literarum cancellariæ Regiæ non ſcribi per abbreuiationes ſiue notas. certè & Pedij illius autoritate in l. ſed cùm patrono. de bon. poſſ. ff. pronuntiatur, notis ſcriptas tabulas non contineri edicto, quo prætor bonorum poſſeſsio-
4 nem ex tabulis pollicetur. vnde † teſtamentum dicitur non poſſe fieri notis. de quo & in l. hac conſultiſſ. ad fi. de teſta. infrà. & in l. Gallus. §. idem credendum. de lib. & poſth. ff. & alibi multa. Cæterùm celebratiſsimus ille Cæſar Auguſtus
5 † proditur à Tranquillo, præcipuam curam duxiſſe ſenſum animi quàm apertiſsimè ſcribere: & ſi verbis ita vel ſcriptis minus ſæpe gratię inſit. & inquit Plinius Cęcilius lib. 5. epiſ.
6 ad Apollinarem, primum ſe † officium ſcriptoris exiſtimare, vt titulum ſuum legat, atque identidem interroget ſe, quid cœperit ſcribere, ſciátque ſi materiæ immoratur non eſſe longum, longiſsimum ſi aliquid accerſit atque attrahit. quo dicto noſmet accuſari videbimur forſitan, ceu multa præter rem adnotantes ſæpe. At nos contrà excuſari eodem videmur nobis, nihil præter titulum ipſum noſtrum agentibus, ac certè ſemper quantum viſum eſt, conantibus, ne incommodiùs aliquid & fruſtrà notaremus. quanquàm fateor, nunc exſcribentes & emendantes hæc omnia, quæ iuniori feruore quondam cum alijs varijs & multis omnino ſcripſimus, plura inconcinniora offendimus: quæ non attigimus, curis continuis & negotijs pluribus intereà etiam impediti, properantes, & aliquantùm commoda & minimè mala arbitrantes. de quibus tamen aliorum magis ſit iudicium, oportet, ſtudioſorum ſcilicet & proborum. quibus certè omnia noſtra ſudant: & ſcilicet alijs, vt tales fiant.

Sed quis (vt ille ait,) *in hoc adeò mortalis munere vitæ,*
Quis nunc tam bonus eſt ſub aperti lumine ſolis,
Qui noſtras aliquo chartas dignetur honore,

Exci

Excipiátve domo gratas,& munere donet,
Quamlibet exiguo,nec fortè remittat inanes?
Illæ autem iratæ plangentes pectora palmis,
Et pedibus redeant nudis,& acerba dolentes,
Sæpè mihi quod fruſtra ierint, conuitia dicant,
Sæpè reuertantur nudæ inueſtésque puellæ,
Et miſeræ vacuas iterum referantur ad arcas.
Et genibus ſedeant gelidis capita ægra tenentes.
Hanc etenim ſedem,quoties ſpe luſit inani,
Euentus,repetunt,atque hæc ſua limina ſeruant.
Nulla quidem muſis nunc eſt reuerentia,linguæ
Nullus honor,doctæ quantumuis voce diſertæ.
Nec quiſquam eſt hodie,qui per benefacta mereri,
Vt quondam ſtudeat præclara nomina famæ.
Quin potiùs lucro inſiſtunt,& rebus inhærent
Augendis quocunque modo,quaſcunque per artes
Nunc homines,mos eſt vt temporis huius auaras
Semper habent ſub veſte manus,dum creſcat & arce
Clauſuras grauidæ congeſta pecunia rumpat.
Vnde nec impendens tantum quis donet amico,
Quantum decedat deterſo æruginis æri.
Quòd ſi fortè aliquis quicquam petat, ocyus inquit:
ἀπωτέρω ἢ γόνυ κνήμας.

At etiam, vt ſacra monent, adhuc modicum aliquantulúmque ſuſtineamus: nec defatigemur animis noſtris deficientes: donec aliquando tandem his mundi tricis expediti, occurramus omnes in virum perfectum, & quieſcamus in eo, qui eſt expletio noſtra, ſalus, & quies credentibus omnino.

Amen.

FINIS.

ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

Errata hac prima editione admiſsa,

SIC EMENDABIS.

Pag.2.lin.22. ſacer muſis, lege, ſocer Moſis. pag.3. lin.2. char. lege,chao, pag.7.lin.19. [illegible] lege, [illegible]. pag.8. lin.35. ישרעה lege, ישועה. pag.9.lin.18.quod ita habetur ,', expungito & punctum diſtinctionis abſolutæ inibi adponito. Pag. 11. lin. vlti. maritum. lege,meritum. pag.26.lin.30.articu.lege,ac. pag.31. lin.9. fauenſis.lege,fanenſis. pag.32.lin.28.de lege,dan. pag.43. lin.3. florem. lege,floreum. pag.56.lin.penul. caſſ.lege,caſt. pag.61. lin.17.in l.lege,in d.pag.62.lin.21.& Ioannem.lege,& per Ioãnem.pag.68.lin.35.in l.lege,in d.pag.80.lin.2.que.lege,qui,vel quò.pag.81.lin.2.cygand.lege,Cygaud. pag.99.lin.antepenult. chamanes.lege,chamaues.